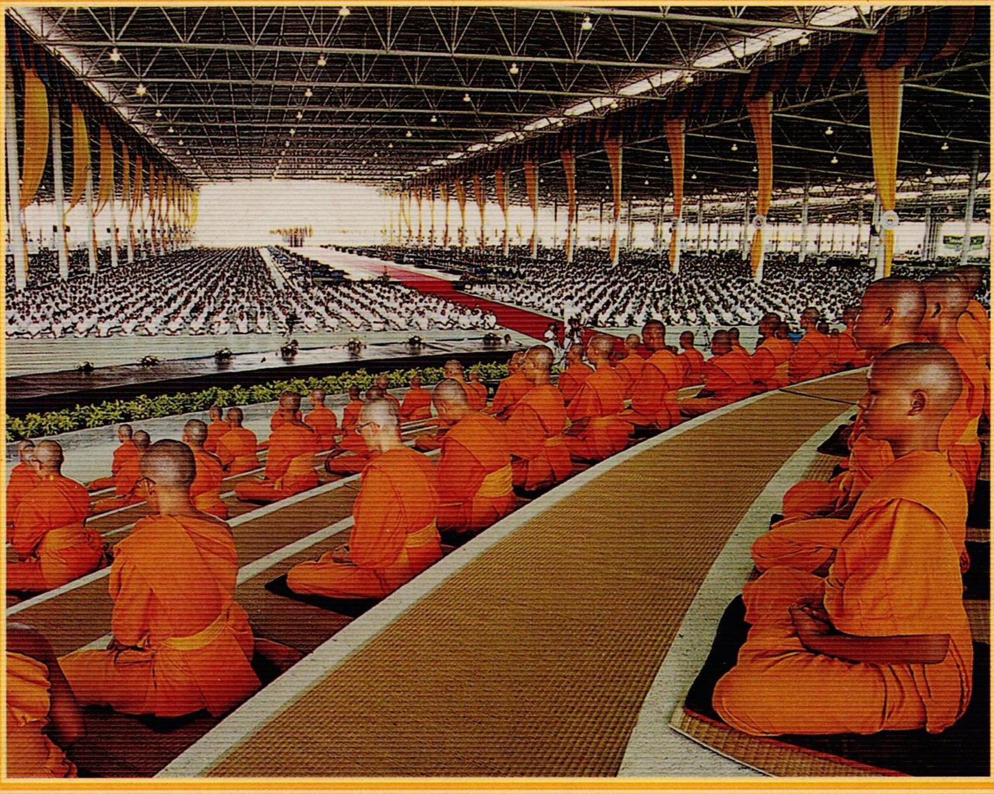
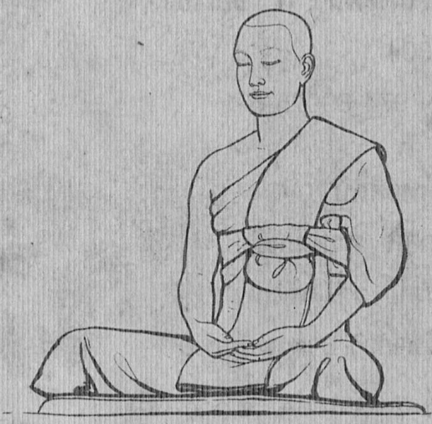
ขุมทรัพย์ทางปัญญาจากพระสูตร

พระแท้

พระภาวนาวิริยคุณ
(เผด็จ ทตฺตชีโว)

พระแท้ พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว) ๖๐.-

พระแท้

โดย

พระภาวนาวิริยคุณ

(เผด็จ ทตฺตชีโว)

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว)

พระแท้. -- กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรมกาย, 2540

1. ธรรมเทศนา. I. ชื่อเรื่อง

294.304

ISBN 974-89975-6-1

รูปประกอบ	กองพุทธศิลป์
ปก	อานุภาพ พรหมกลับ
จัดรูปเล่ม	วิภารัตน์ วาจาพัฒนา
บรรณาธิการ	ฝ่ายวิชาการ อาศรมบัณฑิต
จำนวนพิมพ์	ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
	ครั้งที่ ๒ : จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม
	ครั้งที่ ๓ : จำนวน ๕๐,๐๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์ของ	มูลนิธิธรรมกาย
จัดพิมพ์โดย	มูลนิธิธรรมกาย
	๒๓/๒ หมู่ ๗ ต.คลองสาม อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี
	๑๒๑๒๐ โทร. ๕๒๔๐๒๕๗-๖๓
ราคา	๖๐ บาท
พิมพ์ที่	บริษัท อิมเพาเวอร์ จำกัด
	โทร. ๗๑๙-๕๑๑๓, ๗๑๙-๔๘๖๑, ๗๑๙-๓๗๗๔

คำนำ

หนังสือพระแท้เล่มนี้ วัดพระธรรมกายและมูลนิธิธรรมกาย ได้ร่วมกันจัดพิมพ์ขึ้นเป็นพิเศษ โดยคงเนื้อหาสาระสำคัญของพระแท้เล่มที่ ๑ ไว้ทุกประการ เพียงแต่ตัดภาคผนวกที่มีปรากฏอยู่ท้ายเล่มที่ ๑ ออกไปเท่านั้น

จุดมุ่งหมายในการพิมพ์ครั้งนี้ เพื่อถวายเป็นธรรมทานแด่พระภิกษุสามเณร ประมาณ ๗๐,๐๐๐ รูป ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ตามโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศ ๓๘๐ แห่ง ไว้ใช้เป็นตำราสำหรับเตรียมตัวสอบ ซึ่งทางวัดพระธรรมกายและมูลนิธิธรรมกายจะจัดขึ้นในวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๒

ในการจัดสอบครั้งนี้ ผู้จัดมีวัตถุประสงค์จะให้พระภิกษุและสามเณรที่กำลังศึกษาอยู่หรือกำลังเตรียมตัวสอบครั้งนี้ ได้เห็นภาพรวมแห่งความเป็นภิกษุหรือสามเณรที่สมบูรณ์แบบในพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจถึงเจตนารมณ์อันแท้จริงในการบวช รู้และเข้าใจถึงภาระหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจริงจังในขณะที่เป็นนักบวช มีศรัทธามั่นในคุณแห่งพระรัตนตรัย เชื่อมั่นในอานิสงส์แห่งการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย

ถ้าพระภิกษุสามเณรแต่ละรูปได้เข้าใจถึงเจตนารมณ์อันแท้จริงในการบวชหรือการดำรงชีวิตในฐานะนักบวชและหน้าที่อันพึงศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้ แล้วยึดถือและปฏิบัติตามพุทธวัจนะอย่างเคร่งครัด เพียงเท่านี้พระภิกษุสามเณรทุกรูปก็ย่อมจะต้องตั้งอยู่ในศีลาจารวัตรอันงดงาม เป็นที่นิยมยกย่อง เลื่อมใส น่าเคารพกราบไหว้ของสาธุชนทั่วไป

ยิ่งถ้าครองชีวิตนักบวชต่อไป มีศักยภาพสูงถึงขั้นแสดงพระธรรมเทศนา ทั้งในเชิงปริยัติและปฏิบัติให้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ฟัง มีสำนวนโวหารไม่ระคายหูระคายใจผู้ฟัง แต่สามารถยกใจผู้ฟังให้สูงขึ้น ถึงขั้นเกิดศรัทธาเลื่อมใส ยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกอันสูงสุดในชีวิต หากเป็นเช่นนี้แล้ว พระพุทธศาสนา

ของเราก็จะยืนยาววัฒนาถาวรต่อไปอีกนานแสนนาน ฆราวาสผู้เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งหลายย่อมจะพร้อมใจกันหันหน้ามาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยไม่ตั้งข้อระแวงสงสัยพระภิกษุสามเณร ไม่เกิดความคิดสับสนว่าควรจะยึดอะไรเป็นที่พึ่งในชีวิต ไม่คิดคอยจับผิดพระภิกษุสามเณรตามคำยุยงของบุคคลที่จ้องทำลายพระพุทธศาสนา

อนึ่ง แม้พระภิกษุสามเณรที่จำต้องสึกหาลาเพศออกไปดำรงชีวิตเป็นฆราวาสก็ย่อมจะเป็นผู้ครองเรือนที่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม เพราะเกิดปัญญารู้ซึ้งว่าอะไรเป็นสิ่งดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดเป็นบุญ สิ่งใดเป็นบาป สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร ตระหนักถึงเรื่องกฎแห่งกรรม นรก สวรรค์ สุคติ ทุคติ มาแล้วตั้งแต่ครั้งยังเป็นนักบวชอยู่ จึงน่าจะมั่นใจได้พอสมควรว่าประสบการณ์ในช่วงชีวิตนักบวชนี้ย่อมจะเป็นเกราะคุ้มครองป้องกันให้ผู้ครองเรือนเหล่านี้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม และคุณความดีทั้งมวล

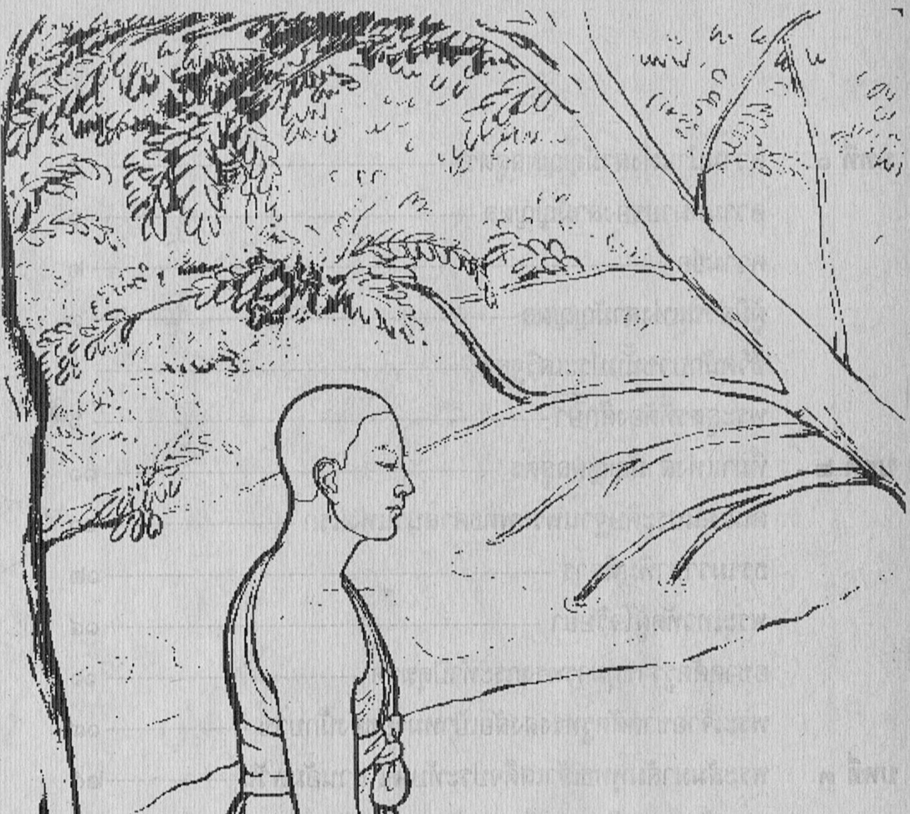
อาตมาภาพหวังอย่างยิ่งว่า การสอบธรรมในวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยยึดหนังสือพระแท้เล่มนี้เป็นตำราหลัก คงจะอำนวยประโยชน์โดยตรงให้แก่พระภิกษุสามเณรที่กำลังเตรียมตัวสอบ ทั้งในขณะเข้าสอบและเริ่มสอบแล้ว และคงจะอำนวยประโยชน์โดยทางอ้อมแก่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยในปัจจุบันโดยรวมด้วย

ท้ายที่สุดนี้ อาตมาภาพขออำนวยพรให้แก่พระภิกษุสามเณรที่เตรียมตัวสอบทุกรูป มีความมั่นใจในคุณแห่งพระรัตนตรัย มั่นใจในอานิสงส์แห่งการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มั่นใจว่าบรรพชาเป็นทางปลอดโปร่งอย่างแท้จริง ประสบผลสำเร็จที่สามารถเห็นประจักษ์ในปัจจุบันชาตินี้ และตราบวันบรรลุพระนิพพาน จงทุกท่านเทอญ

(เผด็จ ทตฺตชีโว)

รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย

มีนาคม ๒๕๔๒

สารบัญ

สารบัญ

บทที่ ๑
ความนำแห่งสามัญญผลสูตร

ความหมายของสามัญญผล

คำว่า **"สามัญญผล"** ในสามัญญผลสูตร หมายถึง ผลหรืออานิสงส์ของความเป็นสมณะ หรือผลดีของการเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าผู้ครองชีวิตเป็นนักบวชที่บริบูรณ์บริสุทธิ์อย่างแท้จริงในพระพุทธศาสนานั้น ย่อมได้รับอานิสงส์มากมายนานัปการ ตามธรรมดาแล้วสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ สิ่งใดมีคุณอนันต์ สิ่งนั้นมักจะมีโทษมหันต์แฝงอยู่เป็นของควบคู่กันไป แต่ผลของการเป็นนักบวชที่บริบูรณ์บริสุทธิ์อย่างแท้จริงในพระพุทธศาสนานั้น จะบังเกิดผลดีแต่เพียงประการเดียว ไม่มีผลร้ายหรือโทษเลย

ผลดีที่นักบวชจะพึงได้รับนั้น ย่อมเกิดขึ้นโดยลำดับๆ ที่เห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบันคือ นับตั้งแต่ได้รับการยกย่องเคารพนับถือจากบุคคลโดยทั่วไป มีความสงบกาย วาจา ใจ มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาพิจารณาไตร่ตรองเรื่องต่างๆ รอบคอบขึ้น มีความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิตอย่างแท้จริง อันเป็นเหตุปัจจัยให้สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้ตนเองครองชีวิตโดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจกิเลส และสามารถเป็นกัลยาณมิตรให้ผู้อื่น คือเป็นผู้ชี้ทาง

ถูกให้แก่บุคคลใกล้ชิดรอบข้างและชาวโลกได้ตลอดไป จนถึงบรรลุขั้นสูงสุดคือมรรคผลนิพพาน

หากยังไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานในชาตินี้ได้ ประสบการณ์ และบุญกุศลทั้งปวงที่นักบวชได้บำเพ็ญไว้ในปัจจุบันชาติก็ไม่สูญเปล่า ย่อมสั่งสมไว้เป็นรากฐานหรือกองทุนเพื่อรอเวลาออกผลในชาติภพต่อๆ ไป สมดังพุทธภาษิตที่ว่า *"แม้หม้อน้ำ ย่อมเต็มได้ด้วยหยาดน้ำที่ตกทีละหยด ฉันใด ผู้มีปัญญาสั่งสมบุญทีละน้อยๆ ย่อมเต็มได้ด้วยบุญฉันนั้น"* [๑] เมื่อบุญเต็มเปี่ยมแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้ได้บรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ความย่อ

ในปลายสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ในเขตกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ ครั้งนั้นพระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธ ได้เสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อกราบทูลถามปัญหา ซึ่งค้างพระทัยพระองค์มานาน ปัญหานั้นคือ **"สมณพราหมณ์ หรือผู้ที่เป็นนักบวชทั้งหลายนั้น ได้รับประโยชน์อะไรจากการบวชที่สามารถเห็นประจักษ์ในปัจจุบันชาติบ้าง"** ทั้งได้กราบทูลด้วยว่า ก่อนหน้านี้พระองค์ได้เคยเสด็จไปถามครูเจ้าลัทธิทั้ง ๖ ท่าน ซึ่งมีชื่อเสียงมากในยุคนั้นมาแล้ว แต่ได้รับคำตอบที่ไม่กระจ่างแจ้ง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงประโยชน์ หรือคุณค่าของการบวชตั้งแต่ประการแรกสุด ซึ่งจัดเป็นสามัญญผลเบื้องต้น คือการยกฐานะของผู้บวชเอง โดยเปลี่ยนจากสถานภาพเดิม ไปสู่สถานภาพของบุคคลที่ควรแก่การบูชา

---

[๑] ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕ / ๓๑

กราบไหว้ เรื่อยขึ้นไปจนถึงสามัญญผลเบื้องกลาง อันได้แก่การบรรลุสมาธิในระดับต่างๆ ตั้งแต่ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ซึ่งล้วนทำให้จิตใจมั่นคงและสงบสุข และสามัญญผลเบื้องสูง คือการบรรลุวิชชา ๘ อันได้แก่ วิปัสสนาญาณ มโนมยิทธิ อิทธิวิธี ทิพยโสต เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวักขยญาณ ตามลำดับ

ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสถึงสามัญญผลเบื้องกลางและเบื้องสูงนั้น ได้ทรงแสดงถึงข้อปฏิบัติที่นักบวชต้องปฏิบัติให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ เพื่อการบรรลุสามัญญผลแต่ละขั้น ข้อปฏิบัติสำคัญที่ทรงแสดงไว้ในพระสูตรนี้คือ **"การถึงพร้อมด้วยศีล การคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย การมีสติสัมปชัญญะ การเป็นผู้สันโดษ และการเจริญภาวนา"**

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเทศนาจบลง พระเจ้าอชาตศัตรูทรงปฏิญาณพระองค์เป็นอุบาสก ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดพระชนม์ชีพ ทั้งกราบทูลขอขมาในการที่ปลงพระชนม์ชีพพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระราชบิดา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตรัสรับการขอขมานั้น

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จกลับไปแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูยังไม่ทรงปลงพระชนม์พระราชบิดา ก็จะต้องได้บรรลุธรรม เป็นพระโสดาบันในค่ำคืนนั้นเอง

ผู้มีส่วนแห่งสามัญญผล

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยึดถือ "เหตุ" และ "ผล" เป็นหัวใจสำคัญ สามัญญผลอันจะบังเกิดแก่นักบวชนั้น ใช่ว่าจะมีเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ดลบันดาลให้เกิดขึ้นก็หาไม่ แต่นักบวชจะต้องประกอบเหตุด้วยตนเอง จึงจะได้

รับผลเป็นของตน เมื่อประกอบเหตุดี ย่อมจะต้องได้รับผลดี ดังพุทธภาษิตที่ว่า *"หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น"*

ในสามัญญผลสูตรนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดข้อปฏิบัติอันเป็นทางแห่งการบรรลุมรรคผลไว้อย่างชัดเจน ถ้านักบวชรูปใดปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่ทรงบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด ไม่มีขาดตกบกพร่อง ไม่มีการพลิกแพลงดัดแปลงการปฏิบัติให้ผิดเพี้ยนแตกต่างออกไป เพื่ออนุโลมตามความสะดวกหรือความพอใจของตน ก็ถือได้ว่าประกอบเหตุดี ดังนั้นผลดีคือสามัญญผลอันประณีต ก็ย่อมจะบังเกิดขึ้นแก่นักบวชผู้นั้น ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้วอย่างแน่นอน

นักบวชผู้มีส่วนแห่งสามัญญผล หรือผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากการบวช จำเป็นต้องขวนขวายในการประกอบเหตุดี นำข้อวัตรปฏิบัติในพระธรรมวินัยมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง มิใช่เพียงแค่จำพระคัมภีร์ หรือแตกฉานในพระไตรปิฎกแต่มิได้นำมาปฏิบัติ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว นักบวชย่อมไม่ได้รับผลดีอันใดแก่ตนเลย ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า *"หากกล่าวพุทธพจน์ได้มาก แต่เป็นคนประมาทไม่ทำตามพุทธพจน์นั้น ก็ไม่มีส่วนแห่งสามัญญผลเหมือนคนเลี้ยงโค คอยนับโคให้ผู้อื่นฉะนั้น"* [๑]

พุทธศาสนสุภาษิตนี้มีความหมายว่า บุคคลที่สามารถจำพระธรรม คำสั่งสอนได้มาก แต่ไม่ประพฤติธรรมนั้น เปรียบเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค รุ่งเช้าก็รับโคไปเลี้ยง เย็นลงก็นับโคไปส่งคืน แต่ไม่เคยได้ลิ้มรสนมโคหรือผลิตภัณฑ์จากนมโคเลย เทียบได้กับผู้รู้ธรรมมาก แสดงธรรมได้มาก ย่อมมีชื่อเสียงมาก แต่ไม่มีโอกาสบรรลุมรรคผลนิพพานเลย

---

[๑] ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕ / ๑๗

ชีวิตนักบวชนั้นประเสริฐสุด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในสามัญญผลสูตรว่า **"ฆราวาสเป็นทางคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง"** หมายความว่าการครองชีวิตเป็นฆราวาสนั้น ย่อมมีโอกาสปฏิบัติกุศลธรรมได้น้อยกว่าการเป็นนักบวช ดังที่เราท่านประจักษ์แจ้งแก่ใจกันดี ทั้งนี้เพราะการดำรงตนเป็นฆราวาสต้องใช้เวลาในวันหนึ่งๆ ให้หมดไปกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว จนบางคนไม่มีเวลาแม้แต่จะสวดมนต์ไหว้พระในแต่ละวัน ซ้ำร้ายกว่านั้นบางคนไม่เคยมีเวลาศึกษาหาความรู้เรื่องพระธรรมเลย ทั้งๆ ที่เรียกตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ก็ไม่มีความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนา จึงขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ขาดหลักคิดด้วย**โยนิโสมนสิการ**[๑] เมื่อขาดสิ่งนี้เสียแล้ว คนเราย่อมประพฤติตนไปตามอำนาจกิเลส อันได้แก่ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น การที่ต้องเสียเวลาไปกับกิจทางโลกเช่นนี้ ย่อมยากที่จะมีโอกาสในการประพฤติธรรม ยากที่จะมีเวลาในการประกอบคุณงามความดีอย่างเต็มที่ จึงกล่าวได้ว่า **"ฆราวาสเป็นทางคับแคบ"**

สภาพชีวิตของฆราวาสทุกระดับ ทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมระดับ ผู้บริหารประเทศ ไปจนกระทั่งสังคมของบุคคลระดับหาเช้ากินค่ำ ต่างก็ตกอยู่ในทางคับแคบนี้ด้วยกันทั้งสิ้น นอกจากนี้การที่ต้องอยู่ในสังคมที่ประกอบด้วยทั้งคนดีและคนชั่ว ซึ่งบางครั้งก็เลือกคบได้ บางครั้งก็เลือกไม่ได้ จึงมีโอกาสที่บุคคลจะก่อกรรมทำเข็ญต่อกัน แม้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน แก่งแย่งชิงดีกัน ให้ร้ายป้ายสีกันหรือหักหลังกัน จนอาจถึงกับทำลายล้างผลาญชีวิตกันได้ เหล่านี้คือ **"ทางมาแห่งธุลี"**

---

๑ โยนิโสมนสิการ : ความรู้จักคิดตริตรองพิจารณาหาเหตุผล รู้ว่าสิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว แล้วยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้น ซึ่งจะมิให้เกิดอวิชชาและตัณหา: การคิดถูกวิธีจนสามารถสาวไปหาต้นเหตุได้

ตราบใดที่คนเรายังครองชีวิตอยู่ในฆราวาสวิสัย ก็ย่อมยากที่จะมีโอกาสประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อขัดเกลาตนเองให้หมดจดจากกิเลสทั้งปวงได้ นั่นย่อมหมายความว่า ตัวเราจะต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในวัฏฏสงสารอีกมิรู้สุดรู้สิ้น หากใครพลาดพลั้งก่อกรรมทำเข็ญขั้นรุนแรง ก็ย่อมจะต้องเสวยผลกรรมอยู่ในนรกโดยไม่มีผู้ใดสามารถช่วยลดหย่อนให้ได้ ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงสนับสนุนการบวช ทั้งทรงชี้ให้เห็นคุณค่าอันประเสริฐยิ่งของการบวช ซึ่งแสดงไว้ในสามัญญผลสูตรนี้อย่างชัดเจน นั่นคือ **"บรรพชาหรือการดำเนินชีวิตเป็นนักบวชเป็นทางปลอดโปร่ง"**

พระสูตรที่ต้องศึกษา

สามัญญผลสูตรจะให้ความเข้าใจว่า เหตุใดมนุษย์เราจึงควรบวช เมื่อบวชแล้วจะต้องปฏิบัติตนอย่างใดบ้าง จะต้องไม่ปฏิบัติอย่างใดบ้าง เมื่อปฏิบัติตนตามขั้นตอนเป็นขั้นๆ จนถึงที่สุด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าประพฤติพรหมจรรย์โดยบริบูรณ์บริสุทธิ์แล้วจะเกิดผลดีต่อผู้ประพฤติเองอย่างไรบ้าง ซึ่งในที่สุดก็จะตรองเห็นด้วยปัญญาว่า **การดำเนินชีวิตเป็นนักบวชแท้ๆ ในพระธรรมวินัยนั้นประเสริฐสุด** ไม่มีการดำเนินชีวิตแบบใดๆ จะเทียมเทียบได้เลย

นอกจากประโยชน์อันเกิดขึ้นกับนักบวช ที่ประพฤติพรหมจรรย์โดยบริบูรณ์บริสุทธิ์แล้ว สามัญญผลสูตรนี้ยังสามารถอำนวยประโยชน์อย่างมากต่อฆราวาสในด้านต่างๆ อีกหลายประการ ดังต่อไปนี้คือ

๑. มาตรฐานของนักบวช ธรรมะที่ปรากฏอยู่ในสามัญญผลสูตร นี้ถือได้ว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐานด้านหลักการและคุณธรรมของนักบวชอย่างแท้จริง เพราะได้ให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับมาตรฐานของนักบวชว่า นักบวชที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาใดๆ ก็ตาม

จะต้องมีหลักการและมีคุณธรรมอย่างใดบ้าง

ความเข้าใจนี้จะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้อ่านทั้งหลาย ในการพิจารณาว่า **นักบวชรูปใดดีหรือไม่ดี จริงหรือปลอม สามารถยึดเป็นที่พึ่งที่ระลึกได้หรือไม่ได้** เพื่อว่าจะได้สามารถหลีกเลี่ยงจากนักบวช ซึ่งเผยแพร่ลัทธิคำสอนที่เป็นอันตรายต่อตัวเขาเองและชาวโลก หรือเพื่อป้องกันตัวเราเองไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือของนักบวชทุศีล หรือเพื่อไม่ให้หลงงมงายตามคำสอนของนักบวชที่ปฏิบัตินอกลู่นอกทางไปจากพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. การปฏิบัติตนต่อนักบวช ฆราวาสโดยทั่วไปเมื่ออ่านพระสูตรนี้แล้วย่อมจะเข้าใจได้เองว่า ควรจะประพฤติปฏิบัติตนต่อนักบวชอย่างไร จึงจะไม่ขัดต่อพระวินัย หรือศีลของนักบวช อันมี **จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล** เป็นต้น และถ้าเขาปรารถนาจะได้รับความรู้ ความดี หรือบุญกุศลจากนักบวช เขาควรจะต้องปฏิบัติตนเองอย่างไรบ้าง จะปฏิบัติตนต่อนักบวชอย่างไรบ้าง จะสนับสนุนนักบวชอย่างไรบ้าง เป็นต้น ทั้งเกิดความเข้าใจว่าแม้ตนเองไม่ได้บวชก็สามารถจะบำเพ็ญกุศลธรรมได้ โดยทำหน้าที่เป็นกำลังสนับสนุนนักบวชให้สามารถส่งเสริมสันติสุขแก่โลกได้อย่างกว้างขวาง

๓. การเตรียมตัวก่อนบวช สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้บวช หากวันใดวันหนึ่งคิดจะออกบวชบ้าง เขาก็จะสามารถเตรียมตัวเตรียมใจล่วงหน้าได้ถูกต้อง เขาจะรู้ว่าเมื่อบวชแล้ว เขาจะต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงจากการบวช ทั้งไม่เป็นนักบวชที่มีส่วนทำลายพระพุทธศาสนา ไม่เป็นนักบวชที่มอมเมาประชาชน หรือไม่เป็นนักบวชที่สร้างความสับสน จนทำให้ประชาชนเข้าใจพระพุทธศาสนาผิดๆ

ยิ่งกว่านั้นเมื่อถึงเวลาจะบวชจริง เขาก็จะสามารถเลือกวัด เลือกพระอาจารย์ได้ถูกต้อง ทำให้การบวชมีคุณค่าตามเจตนารมณ์ของเขาเอง และ

ของพระพุทธศาสนา

ถ้าเป็นการบวชตลอดชีวิต ก็จะเป็นการบวชเพื่อมรรคผลนิพพานโดยแท้ หรือแม้ว่าจะเป็นการบวชระยะสั้นๆ ดังที่นิยมบวชกันตามประเพณีของไทยในช่วงฤดูเข้าพรรษา **ผู้บวชก็จะได้รับรสพระธรรมอันประเสริฐ ถูกต้องตามแนวทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว** ซึ่งจะช่วยให้ผู้บวชเกิดโยนิโสมนสิการ อันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการครองชีวิตฆราวาส เมื่อผู้บวชลาสิกขาแล้ว และเป็นประโยชน์ทางอ้อมต่อครอบครัว สังคม ตลอดจนประเทศชาติโดยส่วนรวม ทั้งยังจะเป็นการช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวอยู่คู่โลกอีกด้วย

๔. บทสรุปหลักศาสนา สามัญญผลสูตรเป็นบทสรุปหลักการและวิธีการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ยิ่งสูตรหนึ่ง เพราะ**สามารถสะท้อนภาพรวมแห่ง "เหตุ" และ "ผล" อันเป็นหัวใจคำสอนในพระพุทธศาสนาออกมาได้อย่างชัดเจน**

"เหตุ" คือข้อปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ให้นักบวชประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งต้องไม่ปฏิบัติข้อที่ทรงห้ามไว้ด้วย

"ผล" คือ สิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะพึงได้รับจากการปฏิบัตินั้น ซึ่งมีอยู่หลายระดับ

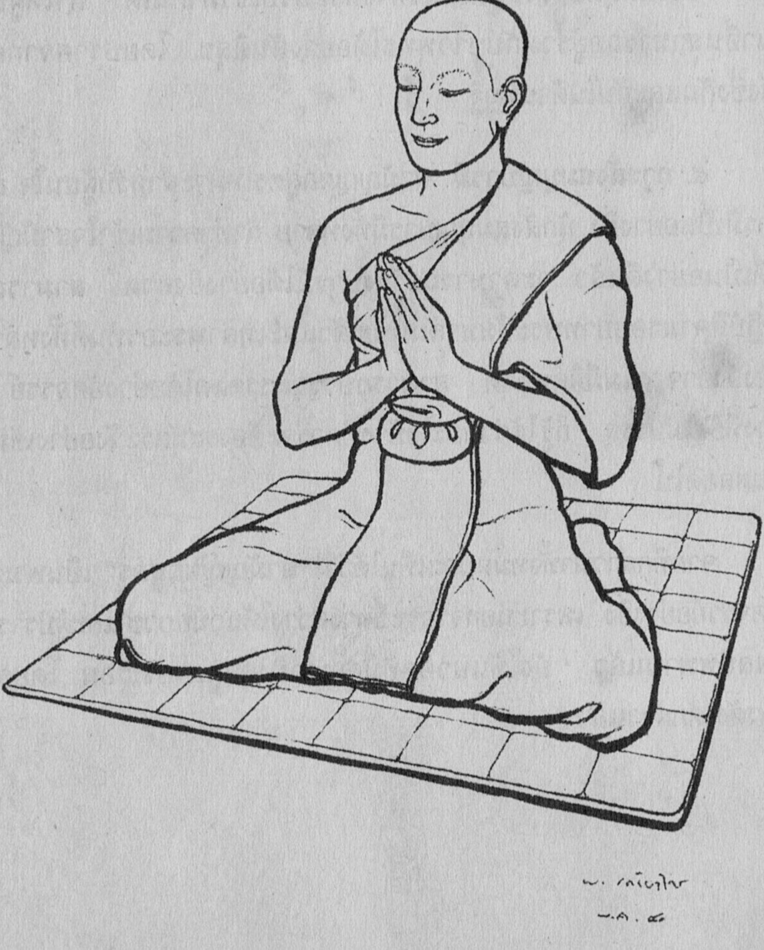
สามัญญผลสูตรจึงมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักการศาสนา รวมถึงนักบวชทั้งหลาย เพราะเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานแห่งการครองตนในฐานะนักบวชอย่างแท้จริง หลักเกณฑ์นี้จึงสามารถใช้เป็นแม่บทในการบริหารการศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น และยังสามารถใช้เป็นเครื่องตรวจสอบการประพฤติปฏิบัติของนักบวชเอง และนักบวชผู้อยู่ในความดูแล **ดังนั้นนักบวชทั้งหลายจึงจำเป็นต้องศึกษาสามัญญผลสูตรให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต**

ผู้ที่มีความเข้าใจสามัญญผลสูตรอย่างถ่องแท้ ย่อมจะสามารถอธิบายหลักการและวิธีการสำคัญในพระพุทธศาสนา ให้ผู้ที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนา หรือให้บุคคลต่างศาสนาเข้าใจได้ในระยะเวลาสั้นๆ แม้เพียง ๕ หรือ ๑๐ นาที ถ้าเราสามารถอธิบายหลักการและวิธีการของพระพุทธ-ศาสนาได้อย่างชัดเจนแล้ว ผู้ฟังที่มีปัญญาไตร่ตรอง แม้จะนับถือศาสนาอื่น ก็ย่อมจะนำสิ่งที่ได้ฟังไปพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักการ และวิธีการในศาสนาของเขา ซึ่งในที่สุดอาจจะเห็นแนวทางที่จะปรับเข้าหากันได้ ทำให้ผู้นับถือศาสนาอื่นสามารถอยู่ร่วมกับชาวพุทธได้อย่างสันติสุข โดยปราศจากความขัดแย้งซึ่งกันและกันในด้านทิฏฐิ

๕. การสั่งสมบุญบารมี สามัญญผลสูตรเหมาะสำหรับผู้สนใจ สั่งสมบุญบารมีเป็นอย่างยิ่ง นักสั่งสมบุญบารมีทั้งหลาย ถ้าทำความเข้าใจสามัญญผลสูตรได้เป็นอย่างดีแล้ว จะสามารถสร้างบารมีได้อย่างยิ่งยวด สามารถเดินหรือปฏิบัติตามรอยบาทพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหล่าพระอรหันต์ทั้งหลายไปได้อย่างองอาจ ไม่มีผิดพลาด สามารถบรรลุมรรคผลได้อย่างอัศจรรย์ ในระหว่างที่ยังไม่บรรลุ ก็รู้ได้ว่ามีอะไรบ้างที่ควรจะต้องระมัดระวังอย่างเข้มงวดกวดขันตลอดไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า **"สามัญญผลสูตร"** เป็นพระสูตรอันมหัศจรรย์อย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะชี้ทางสว่างให้แก่นักบวช และผู้ปรารถนามรรคผลนิพพานแล้ว ยังให้แนวคิดที่มีคุณค่ายิ่งต่อผู้ครองเรือน โดยอเนกประการดังได้กล่าวแล้ว

บทที่ ๒

ที่มาแห่งสามัญญผลสูตร

ดินแดนประดิษฐานพระพุทธศาสนาแห่งแรก

แคว้นมคธในสมัยพุทธกาลนั้นขึ้นชื่อลือนามว่า เป็นแว่นแคว้นที่อุดมสมบูรณ์ยิ่ง เพราะตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ มีแม่น้ำใหญ่ ๓ สาย คือ จัมปา คงคา และโสณะ ไหลคดเคี้ยวไปตามพรมแดนด้านตะวันออก เหนือ และตะวันตกตามลำดับตลอดทั้งปี ส่วนทางด้านเหนือมีเทือกเขาหิมาลัยอันสูงทะมึน ซึ่งปกคลุมด้วยป่าทึบและเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย ขวางปิดกั้นพรมแดนไว้ เมืองหลวงของแคว้นนี้มีชื่อว่า "กรุงราชคฤห์" เลื่องลือกันว่าเป็นนครแห่งความร่ำรวยมั่งคั่งมหาศาล บรรดาเศรษฐีและมหาเศรษฐีผู้ใจบุญ เช่น เมณฑกเศรษฐี เป็นต้น ล้วนอาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ บรรดาประชาราษฎร์ในนครนี้ล้วนใฝ่รู้ รักการเล่าเรียน มีความเชี่ยวชาญในเชิงศิลปวิทยาการต่างๆ ยิ่งนัก จึงมีความฉลาดเฉลียวในการหาทรัพย์ซึ่งนำความมั่งคั่งร่ำรวยมาสู่แว่นแคว้น ถึงกับต้องเจาะภูเขาเป็นถ้ำเพื่อใช้เป็นพระคลังหลวง สำหรับเก็บมหาสมบัติและอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ

กล่าวได้ว่า แคว้นมคธในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษาค้นคว้า ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา

และลัทธิต่างๆ บรรดาศาสดาเจ้าลัทธิและนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายต่างมาชุมนุมกันในแคว้นนี้ สมกับที่เป็นดินแดนแห่งการตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นพระอัครสาวกซ้ายขวาทั้งคู่ และพระมหากัสสปเถระ ต่างก็เป็นชาวแคว้นมคธทั้งสิ้น เพราะเหตุที่เป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญทั้งปวง แคว้นมคธจึงได้รับยกย่องให้เป็นแว่นแคว้นแห่งมหาอำนาจหนึ่งในสี่ของชมพูทวีป ยังความครั่นคร้ามยำเกรงแก่บรรดาแคว้นต่างๆ ในยุคนั้น และเพราะเหตุนี้เอง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ แคว้นนี้เป็นแห่งแรก

ธรรมราชาพิมพิสาร

พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองแคว้นมคธในขณะนั้นคือ พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถ ทั้งในด้านการบริหารประเทศและการสงคราม พระองค์ทรงดำเนินกุศโลบายด้านต่างประเทศ โดยทรงผูกไมตรีกับแคว้นมหาอำนาจต่างๆ อย่างแยบคาย เป็นต้นว่า ได้อภิเษกสมรสกับพระนางเวเทหิ พระราชธิดาแห่งแคว้นโกศล เมื่อพระราชอำนาจมั่นคงแล้วจึงทรงแผ่ขยายดินแดนด้วยการทำสงคราม เช่น ทรงกรีฑาทัพเข้าบุกยึดแคว้นอังคะ[๑] อันเป็นเหตุให้พระเจ้าพรหมทัต กษัตริย์แห่งแคว้นอังคะสิ้นพระชนม์ในสนามรบ พระเจ้าพิมพิสารอาจจะทรงก่อเวรปาณาติบาตอีกมาก หากไม่ทรงพบและได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนทรงบรรลุโสดาปัตติผลเป็นพระโสดาบัน

นับแต่ทรงบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันเป็นต้นมา ความกระหายอำนาจ

---

[๑] แคว้นอังคะ เป็นหนึ่งในบรรดา ๑๖ แคว้นใหญ่แห่งชมพูทวีป ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแคว้นมคธ มีแม่น้ำจัมปากั้นเขตแดนและมีนครหลวงชื่อจัมปา สมัยพุทธกาลแคว้นอังคะขึ้นกับแคว้นมคธ

และความยิ่งใหญ่ก็ลบเลือนไปจากพระทัยพระเจ้าพิมพิสาร ทรงยุติสงครามนองเลือดทั้งปวง ทรงหันมาดำเนินกุศโลบายใหม่ โดยใช้ธรรมเป็นเครื่องผูกไมตรี ดังเช่นทรงแจ้งข่าวและพรรณนาสรรเสริญการบังเกิดขึ้นของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่พระเจ้าปุกกุสาติแห่งแคว้นคันธาระ [๑] ทรงส่งหมอชีวกโกมารภัจไปถวายการรักษาพยาบาลพระเจ้าจัณฑปัชโชติแห่งแคว้นอวันตี [๒] เป็นต้น นับแต่นั้นแคว้นมคธก็มีแต่ความสงบร่มเย็นเสมอมา เพราะมีพระราชาผู้ทรงทศพิธราชธรรม

ในด้านการศาสนา พระองค์ทรงเป็นอุปัฏฐากสำคัญ ผู้เปี่ยมด้วยความเคารพและศรัทธาในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา โดยทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน สร้างเป็นวัดชื่อ **"เวฬุวันมหาวิหาร"** นับเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปจนตลอดพระชนม์ชีพ

คราใดที่ทรงย้อนรำลึกถึงการรบพุ่งฆ่าฟันกันในอดีต อันเป็นเหตุให้มีผู้คนบาดเจ็บล้มตายในสมรภูมิราวกับใบไม้ร่วง ก็ยิ่งทำให้พระเจ้าพิมพิสารทรงหวาดผวาถึงผลกรรมแห่งปาณาติบาตที่ได้เคยก่อไว้ ว่าจะตามมาสนองพระองค์สักวันหนึ่งเป็นแน่ ยิ่งได้ทรงสังเกตเห็นพระโอรสคืออชาตศัตรูราชกุมาร ทรงเจริญวัยเป็นพระกุมารที่เฉลียวฉลาด แสดงความมักใหญ่ใฝ่สูง ปรารถนาจะเป็นใหญ่ในชมพูทวีปด้วยแล้ว ยิ่งทำให้พระองค์ทรงหวั่นวิตกว่า พระโอรสจะนำความหายนะมาสู่พระองค์เองและแคว้นมคธในสักวันหนึ่งข้างหน้าเป็นแน่

---

๑ แคว้นคันธาระ เป็นหนึ่งในบรรดา ๑๖ แคว้นใหญ่แห่งชมพูทวีป ตั้งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำสินธุตอนเหนือ ตรงกับแคว้นปัญจาบภาคเหนือในปัจจุบัน นครหลวงชื่อตักกสิลา เป็นนครหนึ่งที่มีความรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยาต่างๆ แคว้นคันธาระอยู่ติดกับแคว้นกัษมีระ หรือแคชเมียร์ในปัจจุบัน

๒ แคว้นอวันตี เป็นหนึ่งในบรรดา ๑๖ แคว้นใหญ่แห่งชมพูทวีป ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของภูเขาวินธัย ทางตะวันตกเฉียงใต้ของแคว้นวังสะ มีนครหลวงชื่ออุชเชนี

ด้วยเหตุนี้จึงทรงพยายามเพียรพาอชาตศัตรูราชกุมารไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยทรงหวังว่า กระแสแห่งธรรมจะสามารถบรรเทาไฟทะเยอทะยานของพระโอรสให้เบาบางลงได้ แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ มิหนำซ้ำพระโอรสยังกลับกลายเป็นผู้ปลงพระชนม์พระองค์อย่างน่าอเนจอนาถใจเสียอีกด้วย

พระเทวทัตผู้มีใจริษยา

ในช่วงที่อชาตศัตรูราชกุมารเสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเอง เป็นเวลาที่พระเทวทัต ผู้เป็นสาวกองค์หนึ่งของพระพุทธองค์ ทว่ายังมิได้บรรลุมรรคผลอันใด ดังเช่นพุทธสาวกสำคัญองค์อื่นๆ เพียงบรรลุโลกียฌานเท่านั้น แต่มีใจริษยาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอสีติมหาสาวก[๑] ทั้งหลาย ที่มีผู้คนหลั่งไหลนำเครื่องสักการะไปน้อมถวายพร้อมบริบูรณ์ ส่วนตนเองนั้นไม่ใคร่มีโอกาสได้รับเครื่องสักการะใดๆ เลย

ด้วยฤทธิ์แห่งเพลิงริษยา ที่แผดเผาใจให้ร้อนรุ่มอยู่ตลอดเวลานั่นเอง พระเทวทัตจึงคิดวางแผนด้วยเล่ห์เพทุบาย ให้อชาตศัตรูราชกุมารเลื่อมใสศรัทธาในตน เพื่อเป็นขุมกำลังในการล้มล้างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเห็นว่าอชาตศัตรูราชกุมารทรงอยู่ในวัยหนุ่ม มีความทะเยอทะยาน ย่อมชักจูงให้หลงเชื่อได้โดยไม่ยาก

เมื่อกำหนดแผนร้ายไว้ในใจเช่นนั้นแล้ว พระเทวทัตจึงรีบเดินทางไปยังกรุงราชคฤห์ ใช้อำนาจฌานสมาบัติสำแดงฤทธิ์แปลงเพศเป็นเด็กน้อย มีงูพิษพันที่มือ เท้า คอ ศีรษะและบ่า ปรากฏกายบนพระเพลาของอชาตศัตรู-ราชกุมาร เป็นเหตุให้อชาตศัตรูราชกุมารทรงสะดุ้งตกพระทัยหวาดกลัวยิ่งนัก

---

๑ พระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ องค์ บางแห่งเรียกว่า พระอนุพุทธ ๘๐ องค์

ครั้นต่อมาอชาตศัตรูราชกุมารทรงทราบจากเด็กน้อยนั้นว่า เขาคือพระเทวทัต อชาตศัตรูราชกุมารจึงทรงขอร้องให้กลับกลายร่างเป็นสมณะตามเดิม เมื่ออชาตศัตรูราชกุมารทอดพระเนตรเห็นเด็กน้อยนั้นกลับกลายร่างเป็นสมณะ ดูน่าเลื่อมใส จึงทรงบังเกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาในปาฏิหาริย์ของพระเทวทัตยิ่งนัก ทรงหลงเชื่ออย่างสนิทพระทัยว่าพระเทวทัตเป็นผู้มีอานุภาพยิ่งกว่าผู้ใดในโลก นับแต่นั้นมาจึงทรงเป็นอุปัฏฐากสำคัญของพระเทวทัต ถวายการบำรุงด้วยปัจจัยไทยทานอย่างพร้อมบริบูรณ์ อีกทั้งทรงยอมทำตามคำแนะนำของพระเทวทัตทุกอย่างโดยมิไตร่ตรองให้ถ่องแท้

เมื่อได้รับลาภสักการะและพลังสนับสนุนจากเจ้าชาย ผู้เป็นรัชทายาทแห่งแคว้นมคธแล้ว พระเทวทัตก็มีใจกำเริบเสิบสาน คิดการใหญ่อันชั่วร้ายถึงขั้นจะยึดอำนาจการปกครองสงฆ์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อำนาจกิเลสที่เข้าครอบงำใจ ทำให้อำนาจฌานโลกีย์ที่เคยมีอยู่ กลับเสื่อมสิ้นไปหมด นั่นย่อมหมายความว่าคุณธรรมที่พระเทวทัตได้พากเพียรปลูกฝังอบรมตนมาตั้งแต่เริ่มบวชได้อันตรธานไปสิ้นแล้ว จิตใจในขณะนั้นเศร้าหมองขุ่นมัวด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ[๑] โดยสิ้นเชิง เสมือนความมืดที่เข้ามาแทนความสว่าง เพราะไฟดับฉะนั้น

วันหนึ่งขณะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัทและพระราชาจากเมืองต่างๆ พระเทวทัตได้เข้าไปกราบทูลขอปกครองสงฆ์แทนพระพุทธองค์ ด้วยเหตุผลว่าพระพุทธองค์ทรงชราภาพ แล้วถึงเวลาที่ควรจะทรงพักผ่อนให้สบาย ทั้งๆ ที่ถูกพระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ พระเทวทัตก็ยังดันทุรังกราบทูลซ้ำถึง ๓ ครั้ง การปฏิเสธในครั้งที่ ๓ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า

---

[๑] มิจฉาทิฏฐิ คือความเห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี มารดาบิดาไม่มีคุณ เป็นต้น และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์

"ดูก่อนเทวทัต แม้แต่สารีบุตรและโมคคัลลานะ เรายังไม่มอบภิกษุสงฆ์ให้ ไฉนจะพึงมอบให้เธอ ผู้เป็นเช่นซากศพ และบริโภคปัจจัยเช่น ก้อนน้ำลายเล่า" [๑] คำปฏิเสธและคำตำหนินี้ ทำให้พระเทวทัตขุ่นเคืองยิ่งนัก และผูกใจอาฆาตพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งแต่นั้นมา

อชาตศัตรูราชกุมารทรงกระทำปิตุฆาต

ต่อมา พระเทวทัตได้หมั่นไปเฝ้าอชาตศัตรูราชกุมาร แล้วถวายคำแนะนำยุยงเนืองๆ ว่า สมัยก่อนคนเราอายุยืน แต่สมัยนี้คนอายุสั้น ด้วยเหตุนี้อชาตศัตรูราชกุมารอาจจะสิ้นพระชนม์เสียก่อนที่จะได้ขึ้นครองราชย์ก็ได้ ดังนั้นพระองค์จึงน่าจะปลงพระชนม์พระราชบิดา แล้วยึดครองราชสมบัติเสีย ส่วนตนเองก็จะปลงพระชนม์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วปกครองสงฆ์แทนเสียเอง

ด้วยเหตุที่ทรงหลงเลื่อมใสพระเทวทัตอย่างสุดพระทัยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว อชาตศัตรูราชกุมารจึงสำคัญผิดว่าพระเทวทัตคงจะรู้ความจริงว่า พระองค์จะอายุสั้น จึงทรงเชื่อและคิดทำตามคำยุยงนั้น วันหนึ่งทรงเห็นช่องสบโอกาสจึงเหน็บกริชแนบพระอุระ มุ่งเข้าไปปลงพระชนม์พระราชบิดา

แม้จะเชื่อพระเทวทัตอย่างสุดพระทัย แต่ด้วยความผูกพันเกรงกลัว ในฐานะพระโอรสที่ทรงมีต่อพระราชบิดา อชาตศัตรูราชกุมารก็ไม่อาจสะกดความหวาดหวั่นสะดุ้งกลัวไว้ได้ ทรงส่ออาการเป็นพิรุธ ครั้นเมื่อถูกเหล่ามหาอำมาตย์จับได้ อชาตศัตรูราชกุมารจึงทรงสารภาพความจริงว่า ทรงประสงค์จะปลงพระชนม์พระราชบิดาเพื่อราชสมบัติ ตามคำแนะนำของพระเทวทัต

---

๑ พระไตรปิฎก สำหรับเยาวชน เล่ม ๓ หน้า ๑๒๙

มหาอำมาตย์เหล่านั้นมีความเห็นแตกแยกออกเป็น ๓ พวก คือ พวกที่หนึ่งเห็นว่า ควรปลงพระชนม์อชาตศัตรูราชกุมารและฆ่าพระเทวทัตกับพระลูกศิษย์ทั้งหมดเสีย พวกที่สองเห็นว่าไม่ควรฆ่าพวกพระผู้ไม่มีส่วนร่วมกระทำผิด ควรฆ่าเฉพาะพระเทวทัตและปลงพระชนม์อชาตศัตรูราชกุมารก็พอ ส่วนพวกที่สามเห็นว่า ควรกราบทูลเรื่องทั้งหมดนี้ให้พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ และขอให้อยู่ในพระราชวินิจฉัยของพระองค์เอง พวกที่สามเป็นฝ่ายชนะ จึงนำอชาตศัตรูราชกุมารเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชบิดา พร้อมทั้งกราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้ทรงทราบ

พระเจ้าพิมพิสารแทนที่จะทรงพิโรธโกรธแค้น กลับทรงสละราชบัลลังก์ให้แก่พระราชโอรสด้วยความเต็มพระทัยยิ่ง แล้วทรงมีรับสั่งให้ถอดยศมหาอำมาตย์พวกแรก ทรงให้ลดตำแหน่งมหาอำมาตย์พวกที่สอง และทรงเลื่อนตำแหน่งพร้อมทั้งปูนบำเหน็จรางวัลให้มหาอำมาตย์พวกที่สามตามลำดับ อชาตศัตรูราชกุมารจึงขึ้นครองราชสมบัติ เป็นพระเจ้าอชาตศัตรูตั้งแต่นั้นมา

การปฏิบัติของพระเจ้าพิมพิสารต่อมหาอำมาตย์ทั้ง ๓ พวกนั้น ย่อมจะก่อให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจแก่มหาอำมาตย์พวกที่ ๑ และ ๒ อย่างแน่นอน ทั้งนี้ย่อมหมายความว่าความแตกสามัคคี และความอาฆาตพยาบาทระหว่างหมู่มหาอำมาตย์แห่งกรุงราชคฤห์และพระราชาองค์ใหม่ ได้ฟักตัวขึ้นอย่างเงียบๆ รอเวลาที่จะปะทุขึ้นมาเท่านั้น

แม้พระเจ้าอชาตศัตรูจะเป็นพระราชาผู้มีอำนาจเต็มแล้ว เรื่องก็ยังไม่ยุติเพียงเท่านั้น เพราะพระเทวทัตยังปลุกปั่นพระองค์ให้ทรงหวาดระแวงพระราชบิดาต่อไปอีกว่า หากปล่อยไว้ก็จะเป็นอันตราย ด้วยเหตุนี้พระเจ้าอชาตศัตรูจึงได้สั่งให้ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร ด้วยการทรมานอย่างสุดแสนโหดร้ายทารุณ

ครั้งนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสั่งให้ขังพระราชบิดาไว้ในห้อง แล้วรมควัน สั่งห้ามส่งพระกระยาหารและห้ามเยี่ยมโดยเด็ดขาด แต่เนื่องจากพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระโสดาบันบุคคล ดังนั้นแม้จะขาดพระกระยาหาร ทั้งยังถูกรมด้วยควันไฟ ก็ยังสามารถดำรงพระชนม์ชีพอยู่ได้ โดยอาศัยปีติสุข อันเกิดจากมรรคผล ด้วยวิธีเดินจงกรม มิหนำซ้ำพระวรกายยังเปล่งปลั่งยิ่งขึ้นอีกด้วย เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบเรื่อง จึงรับสั่งให้ช่างตัดผมเอามีดโกนกรีดพระบาททั้งสองข้างของพระเจ้าพิมพิสาร เอาน้ำมันผสมเกลือทา แล้วย่างด้วยถ่านไม้ตะเคียน ที่กำลังคุแดงอีกต่อหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารทรงเกิดทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า ไม่นานนักก็สวรรคต

กล่าวกันว่า ชาติก่อนโน้นพระเจ้าพิมพิสาร เคยทรงลบหลู่ดูถูกพระรัตนตรัย ด้วยการทรงฉลองพระบาทเข้าไปยังลานพระเจดีย์ และเอาพระบาทที่เปรอะเปื้อนเหยียบเสื่อกกที่เขาปูไว้สำหรับนั่งฟังธรรม บาปกรรมในครั้งนั้น รวมกับผลกรรมที่เคยทรงก่อเวรปาณาติบาตจากการศึกสงครามในอดีตจึงตามมาสนองพระองค์ในชาตินี้

ในวันที่พระเจ้าพิมพิสารสวรรคตนั้น พระโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรูก็ประสูติ เมื่อได้ทรงทราบข่าวการประสูติของพระโอรสจากอำมาตย์ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงบังเกิดความรู้สึกรักพระโอรสอย่างลึกซึ้ง ทั้งทรงตระหนักในพระทัยว่า **พระราชบิดาของพระองค์ก็คงทรงมีความรักต่อพระองค์ ไม่แตกต่างกับที่พระองค์ทรงมีต่อพระโอรสในขณะนั้นเหมือนกัน** ความสำนึกผิดอย่างใหญ่หลวงในครั้งนั้น ทำให้พระองค์มีรับสั่งให้ปล่อยพระราชบิดา แต่อำมาตย์ได้ถวายรายงานว่า พระเจ้าพิมพิสารสวรรคตเสียแล้ว ข่าวนี้ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรู้สึกเสียพระทัยอย่างสุดซึ้ง ถึงกับทรงกันแสงคร่ำครวญ น้ำพระเนตรไหลนองพระพักตร์ ขณะเสด็จไปเฝ้าพระราชมารดา

หลังจากพระเจ้าพิมพิสารสวรรคตแล้ว พระนางเวเทหิพระมารดาของ

พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้เป็นขนิษฐภคินีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงรู้สึกอดสูเกินกว่าจะอยู่ร่วมกับพระราชโอรสทรพี จึงเสด็จกลับไปประทับอย่างถาวร ณ กรุงสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงตรอมพระทัยมาตลอด ต่อมาไม่นานนักก็สวรรคต

เมื่อพระญาติและสหายของพระเจ้าพิมพิสาร ได้ทราบเรื่องความโหดร้ายทารุณและอกตัญญูของพระเจ้าอชาตศัตรู ต่างก็พากันเคียดแค้นเป็นอย่างยิ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลถึงกับทรงกรีฑาทัพบุกยึดหมู่บ้านกาลิกคามของแคว้นมคธ ส่วนพระเจ้าจัณฑปัชโชติแห่งแคว้นอวันตี ซึ่งเป็นแคว้นมหาอำนาจด้านตะวันตกก็ทรงเตรียมทัพบุกมคธเช่นเดียวกัน นอกจากนี้เหล่าอำมาตย์ราชบริพารยังแตกความสามัคคีกันอีก พระเจ้าอชาตศัตรูจึงต้องผจญศึกทั้งจากภายในและภายนอกราชอาณาจักร

นับแต่วันที่พยายามปลงพระชนม์พระราชบิดา พระเจ้าอชาตศัตรู หลับพระเนตรทั้งสองลงครั้งใด ด้วยตั้งพระทัยว่าจะหลับ ก็ต้องทรงสะดุ้งตื่นขึ้นเพราะความหวาดภัย ดังนั้นการหลับจึงมิได้เป็นที่พอพระทัยของพระองค์เลย พระองค์มิได้บรรทมหลับไม่ว่ากลางคืนหรือกลางวัน ได้แต่ประทับนั่งเพื่อบรรเทาความง่วง

พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงสงสัยเป้าหมายของนักบวช

เมื่อทรงครุ่นคิดไตร่ตรองดูด้วยปัญญาแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงตระหนักว่า **ความทุกข์และความเดือดร้อนที่พระองค์กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้นล้วนมีสาเหตุมาจากความหลงผิด หลงเชื่อและยกย่องบูชานักบวชเทวทัตเป็น**

แน่แท้ ขณะเดียวกันก็ทรงพิศวงนักหนาว่า เหตุใดนักบวชเทวทัตที่พระองค์เห็นว่าเป็นผู้ทรงศีล มิหนำซ้ำยังเป็นพระญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกด้วย จึงได้ชักนำพระองค์ให้ก่อกรรมทำบาปอย่างอุกฤษฏ์ถึงปานนั้น และทรงมีคำถามเกิดขึ้นในพระทัยเสมอว่า **"นักบวชทุกประเภทในแว่นแคว้นของเรานี้ ออกบวชเพื่อประสงค์อะไร แต่ละวันทำอะไรกันบ้าง"** เรื่องนี้ทำให้พระองค์ทรงสับสนเป็นอย่างยิ่ง

แม้จะทรงทราบดีว่า ในกลุ่มคนหมู่มากย่อมมีทั้งคนดีและเลว นักบวชก็เช่นกัน ย่อมมีทั้งนักบวชที่ทรงศีลและนักบวชทุศีล แต่จะรู้ได้อย่างไรว่านักบวชรูปใดทรงศีลหรือทุศีล เพราะมีนักบวชอยู่มากมาย อีกทั้งศาสนาก็มีอยู่หลายศาสนา แต่ละศาสนายังแตกแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ออกไปอีก แม้นักบวชในนิกายเดียวกัน ก็ยังมีความเชื่อ แนวคิด แนวการสั่งสอน ตลอดจนแนวปฏิบัติแตกต่างกันออกไปอีก สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้ประชาชนสับสน ไม่รู้ว่าจะหาเกณฑ์มาตรฐานของความเป็นนักบวชที่ทรงศีลทรงธรรมได้อย่างไร

ความสงสัยดังกล่าวนี้ ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะหาคำตอบในเรื่องนี้ให้ได้ ด้วยเกรงว่าอาณาประชาราษฎร์ในแว่นแคว้นของพระองค์จะตกเป็นเหยื่อของนักบวชทุศีล จนทำให้ไร้สติปัญญาถึงกับก่ออนันตริยกรรมดังเช่นพระองค์อีก ดังนั้นพระองค์จึงพยายามตระเวนไปหาความจริงจากเจ้าลัทธิต่างๆ ด้วยพระองค์เอง

อนันตริยกรรม คือกรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด เพราะตัดทางสวรรค์ตัดทางนิพพาน ผู้ก่อกรรมนี้ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็จะประสบแต่ความเดือดร้อนใจไม่มีว่างเว้น เมื่อตายไปแล้วก็ยังต้องเสวยวิบากกรรมในนรกต่อไปอีก อนันตริยกรรมมี ๕ อย่าง คือ

๑. **มาตุฆาต** คือฆ่ามารดาตนเอง

๒. ปิตุฆาต คือฆ่าบิดาตนเอง

๓. อรหันตฆาต คือฆ่าพระอรหันต์

๔. โลหิตุปบาท คือทำร้ายพระพุทธเจ้า จนทำให้พระโลหิตห้อ ดังที่พระเทวทัตปีนขึ้นไปบนยอดเขาคิชฌกูฏ แล้วกลิ้งหินใหญ่ลงมา ด้วยหมายใจจะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ ขณะเสด็จจงกรมอยู่เบื้องล่าง แต่ก็ไม่สำเร็จ เว้นแต่ว่ามีเพียงสะเก็ดหินชิ้นหนึ่ง กระเด็นมากระทบพระบาทของพระพุทธองค์ เกิดเป็นรอยห้อขึ้นที่พระบาทเท่านั้น

๕. สังฆเภท คือการทำสงฆ์ให้แตกกัน ได้แก่การยุแหย่หรือชักนำเหล่าพระภิกษุในพระพุทธศาสนาให้แตกความสามัคคีกัน โดยแบ่งกันเป็นพวกหรือเป็นฝ่าย มีการกำหนดว่า สงฆ์ที่ต่างฝ่ายกันจะไม่ทำสังฆกรรม [๑] หรือไม่ทำอุโบสถปวารณา[๒] ร่วมกัน ตัวอย่างสังฆเภทในสมัยพุทธกาล ก็คือ การกระทำของพระเทวทัต หลังจากที่ประสบความล้มเหลวเกี่ยวกับการเสนอข้อปฏิบัติ ๕ ประการ [๓] ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อแสดงว่าตนเคร่งครัดกว่า แต่ถูกพระพุทธองค์ปฏิเสธ ครั้นต่อมาเมื่อถึงวันอุโบสถ พระเทวทัตก็พยายามชักชวนพระบวชใหม่มาเป็นพวกได้มาก แล้วพาภิกษุเหล่านั้นแยกไปทำอุโบสถ ณ ตำบลคยาสีสะ

หลังจากที่ทรงตระเวนไปหาความจริงด้วยพระองค์เอง จากหลายสำนัก

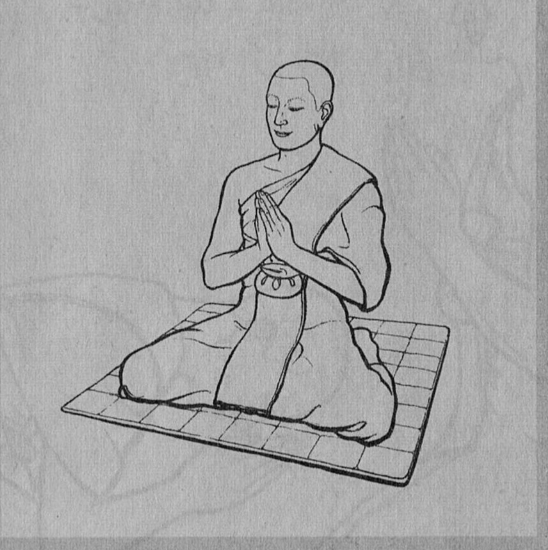
๑ สังฆกรรม คือกิจที่กระทำโดยที่ประชุมสงฆ์ เช่น การอุปสมบท เป็นต้น

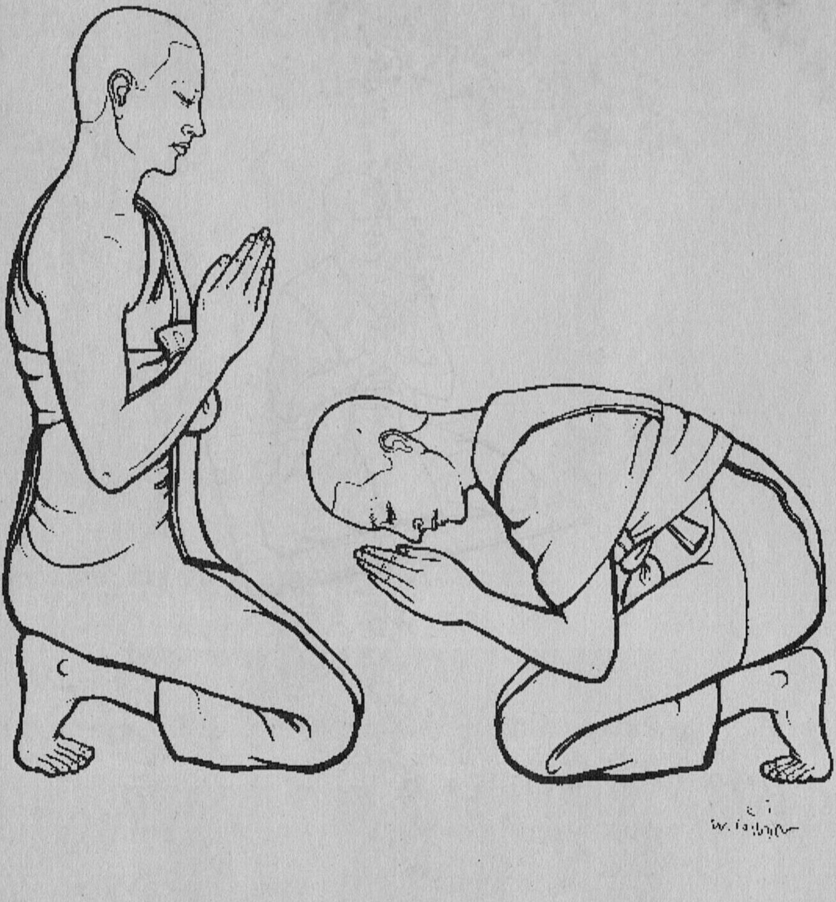
๒ อุโบสถปวารณา คือการเปิดโอกาสให้ขอ หรือเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือน เช่น ในวันสุดท้ายแห่งการจำพรรษา คือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเรียกว่า "วันมหาปวารณา" นั้น ภิกษุทุกรูปที่มาประชุมกันจะกล่าวปวารณา เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน

๓ **ข้อปฏิบัติ ๕ ประการ** ที่พระเทวทัตทูลเสนอต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ๑.ให้ภิกษุอยู่ป่าตลอดชีวิต เข้าสู่บ้านมีโทษ ๒.ให้ถือบิณฑบาตตลอดชีวิต รับนิมนต์มีโทษ ๓.ให้ถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต รับจีวรที่ชาวบ้านถวายมีโทษ ๔.ให้อยู่โคนไม้ตลอดชีวิต เข้าสู่ที่มุงบังมีโทษ ๕.ห้ามฉันเนื้อสัตว์ตลอดชีวิต ถ้าฉันมีโทษ

ในที่สุดพระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงได้รับคำตอบจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเข้าพระทัยแจ่มแจ้งทรงรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธองค์เป็นล้นพ้น จึงได้ทรงขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดพระชนม์ชีพ ทั้งหมดนี้คือที่มาของสามัญญผลสูตร

บทที่ ๓

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เสด็จประทับ ณ สวนอัมพวัน

สวนอัมพวันตั้งอยู่ระหว่างกำแพงกรุงราชคฤห์ กับภูเขาคิชฌกูฏ[๑] แต่เดิมเป็นของหมอชีวกโกมารภัจ ครั้งหนึ่งหมอชีวกโกมารภัจได้เคยถวายการรักษาอาการประชวรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงอาพาธให้หายเป็นปรกติ แล้วถวายผ้าเนื้อดีคู่หนึ่ง ซึ่งทำมาจากแคว้นสีพี พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนา ทันทีที่ทรงอนุโมทนาจบลง หมอชีวกโกมารภัจก็บรรลุโสดาปัตติผล หลังจากนั้น หมอชีวกโกมารภัจ จึงคิดว่าตนควรจะไปเฝ้าถวายการดูแลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสักวันละ ๒-๓ ครั้ง แต่เนื่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามักจะเสด็จประทับ ณ เขาคิชฌกูฏ หรือพระวิหารเวฬุวัน ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงราชคฤห์ ไม่สะดวกแก่การเดินทางไปมาบ่อยๆ หมอชีวกโกมารภัจจึงสร้างพระวิหารขึ้นในสวนอัมพวัน หรือสวนมะม่วงของตน สร้างกำแพงสีแดง สูง ๑๘ ศอก ล้อมรอบสวนนั้น ภายในบริเวณมีอาคารก่อสร้างขึ้นหลายหลัง เพื่อใช้เป็นที่พักของตนบ้าง เป็นหอประชุมบ้าง เป็นกุฏิสงฆ์บ้าง และที่สำคัญคือ สร้างเป็นพระคันธกุฎีสำหรับ

---

๑ **เขาคิชฌกูฏ** ชื่อภูเขาลูกหนึ่ง ในบรรดาภูเขาห้าลูก ที่เรียกว่าเบญจคีรี ล้อมกรุงราชคฤห์

พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ได้ถวายสวนอัมพวันเป็นพระวิหารแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับแต่นั้นมา สวนอัมพวันมหาวิหารจึงเป็นสังฆารามที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยพุทธกาล

สมัยหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับ ณ สวนอัมพวัน พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑,๒๕๐ รูป ข่าวการเสด็จพุทธดำเนินไปสู่สวนอัมพวันในครั้งนั้น ได้แพร่ไปทั่วกรุงราชคฤห์อย่างรวดเร็ว ข่าวนี้เป็นที่สนพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูยิ่งนัก

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีพระประสงค์ไปเฝ้าพระพุทธองค์

หลังจากทรงทำปิตุฆาตพระราชบิดาแล้ว พระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูก็เต็มไปด้วยความเศร้าหมอง ไม่ผ่องแผ้ว ไม่เป็นอันบรรทม เฝ้าโศกาอาดูรถึงพระราชบิดาที่สวรรคตไปแล้ว จึงมีพระราชประสงค์จะทรงแสวงหาสมณพราหมณ์ผู้ทรงศีลบริบูรณ์บริสุทธิ์ ที่จะสามารถทำให้พระทัยของพระองค์ผ่องใสขึ้นมาได้

เป็นประเพณีของชาวอารยันในยุคนั้นว่า ทุกคืนวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ บรรดาศิษย์ของอาจารย์ในสำนักทั้งหลาย ต่างพากันไปสนทนาธรรมกับอาจารย์ของตนๆ ด้วยเหตุนี้บรรยากาศอันน่ารื่นรมย์ของคืนเดือนเพ็ญแห่งวันอุโบสถ จึงชวนเชิญพระเจ้าอชาตศัตรู ให้ทรงมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเสด็จไปฟังธรรม ถึงกับทรงเปล่งอุทานว่า

“คืนนี้เราควรจะเข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์ผู้ใดดีหนอ ที่จะทำให้จิตใจของเราเลื่อมใสได้”

เมื่อสิ้นพระสุรเสียง ราชอำมาตย์ผู้หนึ่งซึ่งเป็นศิษย์ของครูปูรณกัสสป[๑] จึงกราบทูลถึงคุณสมบัติของอาจารย์ของตนว่า *"ท่านปูรณกัสสปเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ มหาชนยกย่องว่าดี เป็นคน เก่าแก่บวชมานาน มีอาวุโส ข้าพระองค์เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จ ไปหาท่านปูรณกัสสปแล้ว พระองค์จะทรงรู้สึกเลื่อมใสศรัทธา"*

เมื่อได้ฟังราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลจบลงแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงประทับนิ่งเฉยอยู่ เพื่อเปิดโอกาสให้ราชอำมาตย์อื่นๆ กราบทูลบ้าง ราชอำมาตย์อื่นๆ อีก ๕ คน ต่างก็ทยอยกราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรูให้เสด็จไปหาเจ้าลัทธิที่ตนเลื่อมใสศรัทธา โดยเรียงลำดับจากครูมักขลิโคสาล ครูอชิตเกสกัมพล ครูปกุทธกัจจายนะ ครูนิครนถนาฏบุตร และครูสัญชัยเวลัฏฐบุตร

วิธีการกล่าวยกย่องเทิดทูนอาจารย์ ของราชอำมาตย์แต่ละคนล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อชักจูงโน้มน้าวเจ้าเหนือหัวไปสู่สำนักอาจารย์ของตน อันจะเป็นเหตุให้ตนได้รับความไว้วางพระทัยยิ่งขึ้น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นแล้ว ลาภ สักการะจากพระราชา ก็ย่อมจะเกิดขึ้นแก่ตนอย่างแน่นอน แต่อำมาตย์เหล่านั้นต่างหารู้ไม่ว่า พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรู้สึกผิดหวังในตัวเจ้าลัทธิทั้ง ๖ มาก่อนแล้ว แต่ด้วยพระราชจริยาวัตรแห่งพระราชา จึงมิได้ตรัสประการใดให้สะเทือนใจแก่ทุกฝ่าย ได้แต่ทรงปรายพระเนตรไปทางหมอชีวกโกมารภัจ

แม้จะรู้ซึ้งในพระทัยของเจ้าเหนือหัวดีก็ตาม ว่ามิได้ทรงมีศรัทธาเลื่อมใสเจ้าลัทธิเหล่านั้นเลย แต่หมอชีวกโกมารภัจกลับทนนิ่งเฉย มิได้เอื้อนเอ่ยวาจาใดๆ ทั้งสิ้น ด้วยตั้งใจจะให้พระราชาทรงแสดงเจตนารมณ์ของพระองค์

---

[๑] ครูปูรณกัสสป คือหนึ่งในครูทั้ง ๖ หรือมักเรียกว่า ติตถกร ประกอบด้วย ๑.ครูปูรณกัสสป ๒.ครูมักขลิโคสาล ๓.ครูอชิตเกสกัมพล ๔.ครูปกุทธกัจจายนะ ๕.ครูสัญชัยเวลัฏฐบุตร ๖.ครูนิครนถนาฏบุตร

ออกมาโดยตรง เมื่อเป็นเช่นนั้น ตนจะได้กล่าวสรรเสริญพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยสะดวกประการหนึ่ง และต้องการจะดูเหล่าราชอำมาตย์ผู้เป็นศิษย์ของเจ้าลัทธิทั้ง ๖ แสดงการชิงไหวชิงพริบ ชักจูงพระราชาให้เลื่อมใสอาจารย์ของตนๆ อีกประการหนึ่งด้วย ครั้นเมื่อบรรยากาศหน้าพระที่นั่งเงียบสงบลง แทนที่หมอชีวกโกมารภัจจะฉวยโอกาสกราบทูลทันที กลับสงวนท่าทีต่อไปอีก ทั้งนี้คงเพื่อที่จะวัดน้ำพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรู ว่าจะทรงเลื่อมใสพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจริงหรือไม่เพียงใด

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงอดรนทนไม่ไหว จึงทรงตัดสินพระทัยตรัสถามอย่างมีนัยว่า *“ชีวกผู้สหาย ทำไมเธอจึงนิ่งเสียเล่า?”*

พระกระแสรับสั่งนี้เอง ทำให้หมอชีวกโกมารภัจเข้าใจได้ทันทีว่า พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงมีพระประสงค์แน่วแน่ที่จะเสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยใช้ตนเป็นผู้นำทาง เหตุที่ไม่อาจเสด็จไปด้วยพระองค์เอง ก็เพราะพระองค์ทรงรู้สึกถึงความผิดใหญ่หลวงที่พระองค์ได้ทรงกระทำอนันตริยกรรม จึงต้องการอาศัยตนผู้เป็นอุปัฏฐากของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้นำไป

หมอชีวกสรรเสริญพระพุทธคุณ

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีรับสั่งถามเฉพาะตนเช่นนั้น หมอชีวกโกมารภัจจึงได้โอกาสกราบทูลว่า ขณะนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับ ณ สวนอัมพวัน พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑,๒๕๐ รูป ครั้นเห็นจอมกษัตริย์ทรงรับฟังด้วยความสนพระทัย หมอชีวกจึงกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณต่อไปให้ปรากฏ พร้อมบริบูรณ์ทั้งพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาธิคุณ ด้วยน้ำเสียงดังกังวานว่า

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระอรหันต์ คือเป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสอาสวะทั้งปวงแล้ว เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับการเคารพบูชาอย่างยิ่ง

๒. ทรงเป็นสัมมาสัมพุทโธ คือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสติปัญญาอย่างยิ่ง สามารถตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เอง

๓. ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ ถึงพร้อมด้วยวิชชา คือ มีความรู้แจ่มแจ้งในสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต ทั้งที่เป็นโลกียภูมิและโลกุตตรภูมิ ทรงเป็นผู้งามพร้อมด้วยจรณะ คือความประพฤติอันประเสริฐยิ่ง หาผู้ใดเสมอมิได้

๔. ทรงเป็นสุคโต คือผู้เสด็จไปดีแล้ว ไม่ว่าจะทรงย่างก้าวไปที่ใด ก็มีแต่นำความผาสุขและความร่มเย็นไปถึงที่นั่น ยิ่งกว่านั้นพระองค์ยังทรงสามารถนำหมู่สัตว์ไปสู่หนทางพระนิพพาน ซึ่งสมบูรณ์ด้วยความสุขโดยส่วนเดียว ไม่มีความทุกข์เจือเลย

๕. ทรงเป็นโลกวิทู คือทรงรู้แจ้งโลก ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมดาของโลก ทรงเห็นความทุกข์ในวัฏฏสงสารอย่างที่ไม่เคยมีผู้ใดรู้เห็นมาก่อน ทรงหยั่งรู้อัธยาศัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมดาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมดานั้น และทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้จริง

๖. ทรงเป็นปุริสธรรมสารถี คือทรงสามารถฝึกคนที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงเป็นนักฝึกคนชั้นเยี่ยม ด้วยเหตุที่ทรงรู้วาระจิตชาวโลก จึงทรงสามารถให้การฝึกที่เหมาะสมกับจริตอัธยาศัยแก่ชาวโลกเหล่านั้น

๗. ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะเหตุที่ทรงถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติอันยอดเยี่ยม ทั้งมนุษย์และเทวดาจึงยอมรับและเคารพสักการะพระองค์อย่างหมดหัวใจ

๘. ทรงเป็นพุทโธ คือผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาผิดๆ ทั้งทรงปลุกให้ผู้อื่นหลุดพ้นจากความหลงงมงายด้วย อนึ่งเพราะไม่ติด ไม่หลง ไม่ห่วงกังวลในสิ่งใดๆ จึงมีพระราชหฤทัยเบิกบาน ชุ่มชื่น เป็นสุขอย่างหาที่สุดมิได้

๙. ทรงเป็นภควา คือผู้จำแนกธรรม ด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง จึงทรงสามารถจำแนกธรรมทั้งหมดที่พระองค์ตรัสรู้ ออกเป็นหมวด เป็นหมู่ เป็นข้อ เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา และเลือกปฏิบัติให้ถูกกับจริตอัธยาศัยของชาวโลก ไม่มีศาสดาใดในโลกสามารถทำได้เท่าพระองค์ หรือยิ่งกว่าพระองค์

เมื่อสิ้นเสียงสรรเสริญพระพุทธคุณอันประเสริฐจากหมอชีวกโกมารภัจแล้ว เหล่าอำมาตย์ราชบริพารทั้งหลายที่ชุมนุมกันอยู่ ณ มหาปราสาทชั้นบนนั้นต่างนั่งนิ่งตะลึงงันด้วยความอัศจรรย์ใจ เพราะไม่คาดคิดว่าจะมีศาสดาองค์ใดถึงพร้อมด้วยคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ถึงปานนั้น ครั้นแล้วหมอชีวกโกมารภัจจึงกราบทูลอัญเชิญพระเจ้าอชาตศัตรู ให้เสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ สวนอัมพวัน

การที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีพระประสงค์ใคร่จักเสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนั้น มีเหตุผลหลายประการ ที่สำคัญคือทรงรู้สึกสำนึกพระองค์ว่าได้ผิดไปแล้ว ในการที่หลงเชื่อคำพระเทวทัต นักบวชทุศีลและอันธพาลจนถึงกับหลงทำการอันร้ายกาจ ปลงพระชนม์ชีพพระราชบิดาผู้ทรงธรรม ซึ่งเป็นกรรมใหญ่หลวงนัก นอกจากนี้ยังถูกพระเทวทัตล่อลวงด้วยกลอุบายหลายวิธีจนถึงกับเห็นผิดไปร่วมมือกับพระเทวทัต ประทุษร้ายต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยทรงใช้พวกนายขมังธนูไปลอบยิงพระพุทธองค์ (แต่มิอาจทำอันตรายใดๆ

ต่อพระบรมศาสดาได้)

เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือได้ทรงสดับข่าวว่า พระเทวทัตผู้เป็นอันธพาลนั้น ถูกกรรมบันดาลให้ธรณีสูบลงไปใต้พื้นปฐพี เห็นประจักษ์แก่ตาคนทั้งหลายแล้ว อีกทั้งกิตติศัพท์อันชั่วช้าของพระองค์ที่ได้หลงคบกับพระเทวทัต ก็ระบือไปทั่วแว่นแคว้น ทำให้ทรงรำพึงว่าถ้าไม่หาโอกาสไปขอขมาต่อพระสัมมา สัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายแล้ว พระองค์ก็จักได้รับโทษเช่นพระเทวทัตเป็นแน่แท้ พระองค์ยิ่งทรงรำพึงไป ก็ยิ่งจินตนาการเห็นผลแห่งอนันตริยกรรมที่ทรงก่อไว้ จนไม่สามารถบรรทมหลับได้ จึงไม่ทรงเห็นผู้ใดที่จะเป็นที่พึ่งได้ นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ด้วยเหตุผลสำคัญดังกล่าว ประกอบกับคำสรรเสริญพระพุทธคุณของหมอชีวกโกมารภัจ จึงทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีพระราชประสงค์อย่างแน่วแน่ที่จะเสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงตอบรับคำเชิญของหมอชีวกโกมารภัจทันที และทรงสั่งให้หมอชีวกโกมารภัจจัดเตรียมขบวนช้างพระที่นั่ง สำหรับเดินทางไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในค่ำคืนนั้นเอง

ขบวนเสด็จสู่สวนอัมพวัน

เมื่อรับพระราชโองการแล้ว หมอชีวกโกมารภัจจึงรีบออกมาสั่งเจ้าหน้าที่ให้จัดเตรียมช้างพระที่นั่งของพระเจ้าอชาตศัตรู และช้างพัง[๑] อีก ๕๐๐ เชือก สำหรับผู้ตามเสด็จเป็นกองเกียรติยศและอารักขา

---

๑ ช้างเป็นสัตว์ที่มีมากในอินเดียสมัยโบราณ จึงถูกนำมาใช้เป็นยานพาหนะ ทั้งในยามบ้านเมืองปกติและใช้ในการยุทธ สำหรับช้างตัวผู้หรือที่เรียกว่าช้างพลายนั้น จะใช้ในการศึกสงครามและเป็นยานพาหนะ เพื่อส่งเสริมพระเกียรติในขบวนเสด็จนอกพระราชฐาน สำหรับช้างตัวเมียหรือที่เรียกว่าช้างพังนั้น นิยมใช้ในการขนส่งบรรทุกสิ่งของต่างๆ

ตามธรรมดาพระราชาทั้งหลายมักมีศัตรูมาก หมอชีวกโกมารภัจจึงจำเป็นต้องคิดวางแผนอย่างรอบคอบ โดยจัดให้หญิงนางกำนัล ๕๐๐ คน ปลอมเป็นชาย สวมผ้าโพก คล้องพระขรรค์ที่บ่า ถือดาบและหอกซัดขึ้นช้างพัง ๕๐๐ เชือก สั่งให้พวกเธอคอยแวดล้อมพระราชา ส่วนตนเองเสด็จไม่ห่างพระราชา ด้วยหมายใจว่าหากมีอันตรายใดๆ เกิดขึ้น ตนจักถวายชีวิตเพื่อพระราชาได้ก่อนคนอื่นทั้งหมด

หมอชีวกโกมารภัจคิดว่าการจัดขบวนอารักขาเป็นหญิงนั้น มีประโยชน์หลายอย่าง ที่สำคัญคือตนรู้อยู่เต็มอกว่า พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นผู้มากด้วยความระแวง เมื่อเสด็จออกนอกเมืองในเวลาค่ำคืน ประตูเมืองทั้งเล็กและใหญ่รวมกันเกือบ ๑๐๐ แห่ง [๑] ของกรุงราชคฤห์จะถูกปิดหมด จึงดูเสมือนหนึ่งล่อพระองค์ให้ออกไปอยู่ในเงื้อมมือของศัตรู อีกทั้งเงาของภูเขาคิชฌกูฏที่ทอดมาบดบังแสงจันทร์ จะก่อให้เกิดความมืดสนิทตามเส้นทางที่จะเสด็จพระราชดำเนินผ่าน ความหวาดระแวงภัยย่อมแล่นเข้าเกาะกุมพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูได้ง่าย แต่ถ้าทรงทราบว่าข้าราชบริพารที่ห้อมล้อมใกล้ชิดพระองค์ล้วนเป็นสตรีในวัง ก็จะทรงคลายความหวาดระแวงลง และหากแม้นว่าจะมีเหล่าอริราชศัตรูบุกเข้าจู่โจมขบวนเสด็จจริง หมู่สตรีที่แวดล้อมพระเจ้าอชาตศัตรูเหล่านี้ ก็จะเป็นเกราะกำบังอันดีเยี่ยม ด้วยว่าวิสัยของชายชาตินักรบในสมัยนั้นจะไม่รังแกหรือทำอันตรายสตรี

ในขณะเดียวกัน หมอชีวกโกมารภัจผู้เป็นพระโสดาบันแล้ว ย่อมทราบดีว่า พระเจ้าอชาตศัตรูไม่มีอุปนิสัยแห่งมรรคผลในชาตินี้เป็นแน่ อีกทั้งพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงพิจารณาอุปนิสัยมรรคผลของผู้ฟังก่อน แล้วจึงทรงแสดงธรรม เพราะฉะนั้นจึงควรให้มหาชนได้ตามเสด็จไปด้วย เมื่อมีมหาชนตาม

---

๑ กรุงราชคฤห์เป็นนครใหญ่ ประกอบด้วยประตูเมืองใหญ่ ๓๒ แห่ง ประตูเล็ก ๖๔ แห่ง

เสด็จไปเป็นอันมาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จักเลือกแสดงธรรมให้สมควรแก่อุปนิสัยแห่งการเข้าถึงธรรมของมหาชนนั้น ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ ก็จักเป็นประโยชน์แก่มหาชนทั้งปวงที่ตามเสด็จ [๑]

คิดดังนี้แล้ว หมอชีวกโกมารภัจจึงให้คนตีกลองป่าวร้องไปทั่วพระนครว่า ในราตรีนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูจะเสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มหาชนทั้งปวงจงไปอารักขาพระเจ้าอยู่หัวของเราทั้งหลาย ตามสมควรแก่หน้าที่ของตนๆ เถิด

ฝ่ายมหาชนทั้งปวง เมื่อได้ยินประกาศดังนั้น จึงพากันคิดเห็นว่า แทนที่จะไปเที่ยวดูมหรสพอันหาประโยชน์มิได้เราจักพากันไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้ได้ประโยชน์อันดีงามเถิด คิดดังนั้นแล้วมหาชนทั้งปวงจึงนำดอกไม้และของหอมไปรอพระเจ้าอชาตศัตรู ตามทางที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อขบวนเสด็จพร้อมแล้ว หมอชีวกโกมารภัจจึงกราบทูลเชิญ พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จประทับช้างพระที่นั่ง ห้อมล้อมด้วยขบวนช้างพัง ๕๐๐ ซึ่งมีสตรี ๕๐๐ นางแต่งกายเป็นชาย มีอาวุธพร้อม เป็นผู้บังคับช้างเหล่านั้น ติดตามอารักขาใกล้ชิดช้างพระที่นั่ง มีทหารองครักษ์ถือคบเพลิงนำหน้า ต่อจากขบวนอารักขาเป็นเหล่าหญิงฟ้อนรำรายล้อมพระมเหสี ติดตามด้วยคนใกล้ชิดผู้ดูแลพระนครและมหาอำมาตย์ เคลื่อนขบวนเสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ด้วยพระอิสริยยศยิ่งใหญ่ ไปสู่สวนอัมพวันอันเป็นที่ประทับของพระบรมศาสดา

---

๑ พระไตรปิฎกมหาวิตถารนัย ๕,๐๐๐ กัณฑ์ หน้า ๑๓๑

ผู้ทำบาปย่อมระแวงในโลกนี้

ครั้นใกล้จะถึงสวนอัมพวัน เหตุการณ์ที่หมอชีวกโกมารภัจคาดไว้ ก็ปรากฏเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องด้วยช้างเป็นสัตว์ที่เดินเบามาก ดนตรีและเครื่องประโคมทั้งหลายก็ถูกสั่งงด เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประสงค์ความเงียบสงบ ประกอบกับความมืดมิดเพราะเงาของภูเขาคิชฌกูฏ แม้จะมีคบเพลิงจุดสว่างไสวก็ตาม แต่บรรยากาศโดยรอบบริเวณนั้นเงียบสงัดวังเวงยิ่งนัก พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเกิดความหวาดหวั่น เกรงกลัว จนพระโลมชาติชูชันทั่วพระวรกาย ด้วยเกรงภัยว่าจะถูกปลงพระชนม์ จึงทรงหยุดช้างพระที่นั่ง สายพระเนตรที่ดุดันจ้องจับมายังหมอชีวกโกมารภัจ และตรัสถามด้วยความรู้สึกคลางแคลงพระทัย ระคนความหวาดกลัวว่า

> *" ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้ลวงเราหรือ ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้หลอกเราหรือ ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้ล่อเรามาให้ข้าศึกทำร้ายหรือ ไฉนเล่าภิกษุหมู่ใหญ่ ถึง ๑,๒๕๐ รูป จึงไม่มีเสียงจาม เสียงกระแอม เสียงพึมพำเลย ทั้งๆ ที่เราอยู่ใกล้สวนอัมพวันขนาดนี้ "* [๑]

หมอชีวกโกมารภัจทั้งๆ ที่รู้ว่าชีวิตตนในขณะนั้น เหมือนแขวนอยู่บนเส้นด้าย แต่ด้วยความที่เป็นพระโสดาบัน มีจิตใจมั่นในพระรัตนตรัย จึงไม่หวาดหวั่นต่อสถานการณ์แห่งความเป็นความตายนั้น กลับกราบทูลปลอบประโลมพระทัยให้คลายจากความหวาดหวั่นครั่นคร้ามว่า

> *" ข้าแต่พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ ขอพระองค์อย่าทรงหวาดหวั่น*

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๒๙๑

เกรงกลัวเลยพระเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้ลวงพระองค์ ไม่ได้หลอกพระองค์ ไม่ได้ล่อพระองค์มาให้ข้าศึกเลย ขอเชิญเสด็จต่อไปเรื่อยๆ เถิด แสงประทีปที่โรงกลมในสวนอัมพวันยังสว่างไสวอยู่ แสดงว่ามีพระภิกษุประชุมกันเป็นจำนวนมาก พระเจ้าข้า ” [๑]

กระแสเสียงที่มั่นคงและบริสุทธิ์ใจของหมอชีวกโกมารภัจ สามารถดับความหวาดระแวงภัยของพระราชาให้คลายลงได้ ความสงบในพระทัยและความเชื่อมั่นในตัวหมอชีวกโกมารภัจค่อยๆ กลับคืนมา พระเจ้าอชาตศัตรูจึงเสด็จต่อไปจนกระทั่งสุดทาง เสด็จลงจากช้างพระที่นั่งแล้วทรงดำเนินเข้าประตูโรงกลม ซึ่งขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งอยู่ท่ามกลางหมู่ภิกษุสงฆ์

พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จเข้าไปใกล้ที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุจำนวนมาก นั่งแวดล้อมพระพุทธองค์อยู่ด้วยอาการเงียบสงบ ไม่มีแม้แต่เสียงกระแอมไอ ยิ่งย่างพระบาทเข้าไปใกล้ที่ประทับเท่าใดก็ยิ่งเกิดความหวาดหวั่นพรั่นพรึงว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอาจจะไม่ทรงต้อนรับเนื่องจากความผิดครั้งอดีตของพระองค์ และทั้งๆ ที่พระองค์ทรงรู้ดีว่าพระภิกษุรูปใดคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เพื่อเป็นการผ่อนคลายความหวาดหวั่นในพระทัยจึงตรัสถามหมอชีวกโกมารภัจว่า

“ชีวกผู้สหาย ไหนพระผู้มีพระภาคเจ้า”

หมอชีวกโกมารภัจจึงกราบทูลว่า *“ขอเดชะ นั่นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งพิงเสากลาง ผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา มีภิกษุสงฆ์นั่งแวดล้อมพระองค์อยู่ พระเจ้าข้า”*

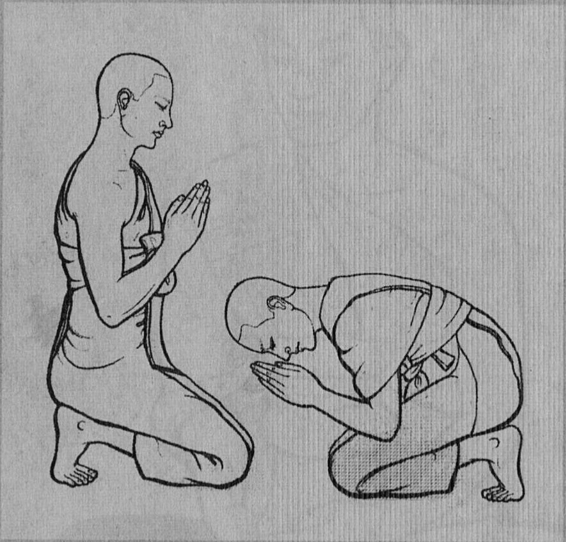
[๑] สามัญญผลสูตร หน้า ๒๙๑

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งพิงเสากลาง ย่อมแสดงว่าขณะนั้นทรงชราภาพมากแล้ว ประกอบกับทรงถูกเบียดเบียนด้วยอาการปวดที่พระปฤษฎางค์อยู่เป็นประจำ อันเป็นผลแห่งบุพกรรม[๑] ซึ่งเบียดเบียนสังขารของพระองค์เอง แม้ว่าพระพุทธองค์จะมีพระสรีระบริบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงต้องประทับพิงเสาในเวลาที่ทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์

---

๑ บุพกรรม : สมัยหนึ่งเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์ แม้รูปร่างค่อนข้างเตี้ย แต่พลังมหาศาล เคยท้าประลองฝีมือกับนักมวยปล้ำผู้ชนะมาทั่วทิศ พระโพธิสัตว์สามารถจับนักปล้ำผู้นั้นทุ่มจนกระดูกไหล่หัก ด้วยผลของวิบากกรรมนี้ พระโพธิสัตว์จึงได้รับทุกข์ทรมานทางด้านร่างกายมาทุกชาติ แม้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังทรงมีอาการเสียดแทงที่พระปฤษฎางค์อีก

บทที่ ๔

ปัญหาค้างพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรู

ผู้เสด็จมาทั้งความรัก

ขณะที่พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จเข้าไปถึงที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงหยุดประทับยืน ณ ตำแหน่งอันสมควร ทรงชำเลืองเห็นภิกษุซึ่งนั่งรายล้อมพระพุทธองค์อยู่นั้น มีอาการสงบนิ่งสนิทราวกับห้วงน้ำใสยามปราศจากคลื่นลม ทันใดนั้นพระทัยของพระองค์ ก็พลันกระหวัดรำลึกถึงพระราชกุมารผู้เป็นยอดเสน่หา ซึ่งกำลังอยู่ในวัยซุกซนถึงกับเปล่งพระอุทานว่า *"ขอให้อุทัยภัทกุมารของเรา จงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์เหล่านี้ด้วยเถิด"*

ตามธรรมดาเมื่อบุคคลใด ได้พบเห็นสิ่งที่ดีงาม หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ทำให้รู้สึกอัศจรรย์ใจแล้ว ย่อมหวนรำลึกถึงผู้ที่ตนรัก อยากให้มีสิ่งนั้น หรืออยากให้เป็นเช่นสิ่งนั้นบ้าง พระเจ้าอชาตศัตรูก็เช่นเดียวกัน ย่อมหนีไม่พ้นธรรมดาโลกเช่นนี้ จึงทรงปรารถนาจะได้เห็นพระราชกุมารผู้เป็นที่รักยิ่งของพระองค์มีความสงบเช่นเดียวกับพระภิกษุเหล่านั้น

อีกนัยหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะทรงมีความแหนงพระทัยในพระโอรส ทรงเกรงว่าต่อไปในภายหน้า เมื่อพระโอรสของพระองค์ได้ทรงทราบว่าพระองค์

ปลงพระชนม์พระราชบิดาเพื่อชิงราชบัลลังก์ ทั้งๆ ที่ทรงรู้อยู่เต็มพระทัยว่า พระบิดาทั้งแสนรักแสนห่วงใยพระองค์ยิ่งนัก พระโอรสก็อาจจะกระทำเช่นพระองค์บ้าง ดังนั้นอุทัยภัททกุมารจึงเป็นทั้งสมบัติอันล้ำค่า และเป็นทั้งหนามแหลมที่คอยเสียดแทงพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูไปพร้อมๆ กัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้วาระจิตของพระเจ้าอชาตศัตรูในขณะนั้นดีว่า กำลังสับสนว้าวุ่นยิ่งนัก จึงตรัสทักทายขึ้นก่อนว่า

"ดูก่อน มหาบพิตร พระองค์เสด็จมาทั้งความรัก"

พระปฏิสันถารเพียงสั้นๆ เท่านั้น ดับความอึดอัดกระวนกระวายทั้งปวงของพระเจ้าอชาตศัตรูให้มลายไปสิ้น พระองค์จึงกราบทูลรับว่า

"พระเจ้าข้า อุทัยภัททกุมาร เป็นที่รักของหม่อมฉัน ขอให้อุทัยภัททกุมารของหม่อมฉัน จงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์เดี๋ยวนี้เถิด พระเจ้าข้า"

ตรัสดังนี้แล้วพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงน้อมอภิวาทแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประคองอัญชลีแด่พระภิกษุสงฆ์ แล้วจึงประทับนั่ง ณ ที่อันควร ครั้นแล้วทรงขอประทานพระราชวโรกาส กราบทูลถามปัญหาต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สามัญญผลปัญหาที่รอคำตอบ

พระเจ้าอชาตศัตรู ครั้นได้รับพุทธานุญาตให้ทรงถามปัญหาได้แล้ว จึงทรงเริ่มปัญหาว่า *"ผู้คนทั่วไปต่างก็อาศัยความรู้ ความสามารถของตน ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว รวมทั้งบำรุงบิดามารดาให้เป็นสุข ส่วนทรัพย์ที่เหลือก็นำไปบำเพ็ญทานแก่นักบวชทั้งหลาย ด้วยหวังความสุขทั้งโลกนี้และ*

โลกหน้า ส่วนการออกบวชเป็นสมณะนั้น มีผลที่เห็นได้ในปัจจุบันชาติ (หรือที่เรียกว่า "สามัญญผล") อย่างไร"

พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ทรงตอบในทันที ด้วยทรงทราบดีว่า พระเจ้าอชาตศัตรูเคยเสด็จไปตรัสถามปัญหานี้กับครูทั้ง ๖ คือครูปูรณกัสสป ครูมักขลิโคสาล ครูอชิตเกสกัมพล ครูปกุทธกัจจายนะ ครูนิครนถนาฏบุตร และครูสัญชัยเวลัฏฐบุตรมาแล้ว แต่ไม่ได้รับคำตอบที่น่าพอพระทัย

เนื่องจากครูทั้ง ๖ นั้น เป็นผู้มีความเห็นผิด หรือเป็นมิจฉาทิฏฐิอย่างสุดกู่ แต่มีสานุศิษย์หลงงมงายนับถือมากมาย และในที่นั้นก็มีอำมาตย์ราชบริพารซึ่งเป็นสานุศิษย์ของครูทั้ง ๖ มาประชุมรวมกันอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะแก้ความเห็นผิดๆ ของคนเหล่านั้น ทั้งจะเป็นการชี้ให้เห็นว่า คำสอนของครูทั้ง ๖ นั้นไร้สาระ งมงายไม่ควรเชื่อถือ

พระพุทธองค์ทรงมีพระดำริว่า หากพระองค์จะกล่าวแสดงจำแนก ธรรมและชี้ให้เห็นโทษของความผิดนั้นด้วยพระองค์เอง บรรดาอำมาตย์ผู้เป็นสาวกของครูทั้ง ๖ อาจจะไม่ฟังธรรมโดยเคารพ แต่ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นผู้ตรัสตำหนิคำสอนที่ผิดๆ เหล่านั้นเสียเอง พวกอำมาตย์ย่อมจะไม่ต่อต้านหรือมีปฏิกิริยาอย่างใด เพราะพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในหมู่ชนเหล่านั้น

คำตอบของครูทั้ง ๖

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสถามพระเจ้าอชาตศัตรูว่า ได้เคยถามปัญหาข้อนี้กับสมณพราหมณ์พวกอื่นหรือไม่ และได้รับคำตอบอย่างไร ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่รู้สึกหนักพระทัยก็ขอให้ตรัสตอบด้วย พระเจ้าอชาตศัตรูได้กราบทูลถึงการเสด็จไปถามปัญหานี้กับครูทั้ง ๖ อย่างเปิดเผยว่า

ครั้งที่หนึ่ง พระองค์เคยเสด็จไปถามปัญหานี้กับครูปูรณกัสสป ถึงที่อยู่และได้คำตอบโดยสรุปได้ว่า **"บุญไม่มี บาปไม่มี"**

ทั้งนี้ย่อมหมายความว่า ไม่ว่าคนเราจะก่อกรรมทำเข็ญ เลวร้ายสักปานใด นับตั้งแต่การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งหลาย การลักทรัพย์ การคบชู้ และการโป้ปดมดเท็จใดๆ ย่อมไม่มีบาป ในทำนองตรงกันข้าม ไม่ว่าคนเราจะสร้างบุญกุศลใดๆ เป็นต้นว่าการทำทานทั้งปวง การรักษาศีลโดยบริบูรณ์ บริสุทธิ์ การฝึกตนให้รู้จักสำรวมอินทรีย์อย่างดีเลิศก็ตาม ย่อมไม่ได้บุญ

คำตอบเช่นนี้ ย่อมไม่เป็นที่พอพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรู เพราะพระองค์ย่อมทรงมีพระปรีชารู้เท่าทันว่า ครูปูรณกัสสปพยายามประจบสอพลอจึงทูลตอบแบบเอาพระทัยเช่นนั้น เพื่อทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยว่าการปลงพระชนม์ชีพพระราชบิดาของพระองค์ที่ผ่านมาแล้วนั้น ไม่มีบาป แต่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงประจักษ์แจ้งในพระทัยดีว่า ได้ก่อกรรมทำบาปอย่างใหญ่หลวงไว้เพราะกำลังทนทุกข์ทรมาน จนไม่สามารถจะบรรทมหลับได้เลย ทั้งๆ ที่ไม่ทรงพอพระทัยคำตอบนั้น แต่ด้วยทรงเป็นกษัตริย์ต้องมีหน้าที่ให้การปกป้องคุ้มครองโดยธรรมต่อนักบวชในพระราชอาณาจักร ไม่ทรงปรารถนาจะรุกรานนักบวช พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงข่มความรู้สึกไว้ ไม่ทรงแสดงว่าพอพระทัยหรือคัดค้านโต้แย้งประการใดๆ แล้วเสด็จลาจากมา

ครั้งที่สอง พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปถามเรื่องสามัญญผลนี้กับครูมักขลิโคสาล ก็ได้รับคำตอบไม่ตรงคำถามอีก โดยครูมักขลิโคสาลกล่าวร่ายคำสอนในลัทธิความเชื่อของตนอย่างยืดยาว พอสรุปประเด็นสำคัญได้ว่า **"สรรพสัตว์ในโลกล้วนเป็นไปตามชะตาชีวิต เมื่อเวียนว่ายตายเกิดไปนานๆ ก็จะบริสุทธิ์ได้เอง"**

หมายความว่าแปรไปตามเคราะห์ดีหรือเคราะห์ร้าย ใครดวงดีก็ ได้ดีมีสุข ใครดวงไม่ดีก็มีเคราะห์ไปตามเรื่อง ไม่จำเป็นที่คนเราจะต้องขวนขวายทำความดีเพื่อความหลุดพ้น เพราะเมื่อคนเราเวียนว่ายตายเกิดไปเรื่อยๆ จับพลัดจับผลูก็พ้นทุกข์ไปเอง ได้ทรงฟังคำตอบเช่นนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูก็มิได้ทรงพอพระทัยเลย จึงเสด็จลาจากมาด้วยอาการสงบ

ครั้งที่สาม พระเจ้าอชาตศัตรูเคยเสด็จไปสำนักของครูอชิตเกสกัมพล ทรงถามปัญหาเดียวกัน แต่กลับได้รับคำตอบซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิอย่างยิ่งว่า **"การทำบุญทำทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การทำกรรมดีหรือกรรม ชั่วไม่มีผล โลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี มารดาบิดาไม่มีคุณ สัตว์ผู้เกิดผุดขึ้นแบบ โอปปาติกะ[๑] ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบซึ่งกระทำโลกนี้และโลกอื่นให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตามไม่มีในโลก คนเราตายแล้วสูญหมด คงเหลือแต่กระดูกและเถ้าเป็นที่สุด ไม่มีการเกิดขึ้นซ้ำอีก มีแต่คนเขลาขี้ปดมดเท็จเท่านั้นที่บัญญัติว่า การทำทานมีผล"**

คำตอบของครูอชิตเกสกัมพลนี้เท่ากับตอบเป็นนัยต่อพระเจ้าอชาตศัตรูว่า การทำปิตุฆาตไม่มีความผิด เพราะบิดามารดาไม่มีคุณ กรรมดีกรรมชั่วไม่มีผลเช่นนี้ย่อมเป็นการประจบสอพลอเพื่อให้เจ้าเหนือหัวสบายใจ เมื่อได้รับคำตอบที่

---

[๑] โอปปาติกะ ได้แก่ สัตว์เกิดผุดขึ้น คือเกิดผุดขึ้นมา และโตเต็มที่ในทันทีทันใด เมื่อตายก็ไม่มีเชื้อหรือซากปรากฏ เช่น เทวดา และสัตว์นรก เป็นต้น

ไม่ตรงกับคำถามเช่นนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูก็เสด็จลาจากมาโดยอาการสงบ เช่นเดียวกับการเสด็จไปถามปัญหาครูทั้งสองดังกล่าวแล้ว

ครั้งที่สี่ พระเจ้าอชาตศัตรูเคยเสด็จไปสำนักของครูปกุทธกัจจายนะ ทรงถามปัญหาเดียวกัน แต่กลับได้รับคำตอบเรื่องสภาวะ ๗ กอง อันเป็นความเชื่อในลัทธิของตน ซึ่งมีประเด็นสำคัญสรุปได้ว่า **"ชีวิตเรานี้ประกอบด้วยสภาวะ ๗ กอง คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ และชีวะ (การมีชีวิต) ดังนั้นเมื่อใครปลงชีวิตใคร ก็เป็นเพียงแต่สอดศาสตราเข้าไปตามช่องแห่งสภาวะ ๗ กองเท่านั้น"**

คำตอบของครูปกุทธกัจจายนะ ย่อมชี้ชัดว่าปรารถนาจะกราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรูให้ทรงสบายพระทัยว่า การปลงพระชนม์ชีพพระเจ้าพิมพิสารนั้นมิได้เป็นบาปเลย เมื่อได้รับคำตอบเช่นนั้นแล้ว พระองค์ก็เสด็จลาจากมาโดยปราศจากความเลื่อมใสศรัทธา

ครั้งที่ห้า พระเจ้าอชาตศัตรู เคยเสด็จไปสำนักของครูนิครนถนาฏ-บุตรทรงถามปัญหาเดียวกัน แต่กลับได้รับคำตอบเรื่องสังวร ๔ อันเป็นความเชื่อในลัทธิของตน ซึ่งมีประเด็นสำคัญสรุปได้ว่า **"คนเราบริสุทธิ์ได้ด้วยน้ำ กล่าวคือ นักบวชนิครนถ์เป็นผู้สำรวมระวังในสังวร ๔ ประการ คือเป็นผู้ห้ามน้ำทั้งปวง เป็นผู้ประกอบด้วยน้ำทั้งปวง เป็นผู้กำจัดน้ำทั้งปวง และเป็นผู้ประพรมด้วยน้ำทั้งปวง การสำรวมระวังในสังวร ๔ ประการนี้สามารถ ทำให้สิ้นกิเลสสิ้นทุกข์ได้"** ถึงแม้จะไม่พอพระทัยในคำตอบของครูนิครนถนาฏบุตร พระเจ้าอชาตศัตรูก็เสด็จลาจากมาโดยสงบ

ครั้งที่หก พระเจ้าอชาตศัตรูเคยเสด็จไปสำนักของครูสัญชัยเวลัฏฐ-บุตร เพื่อถามปัญหาเดียวกัน ครูสัญชัยเวลัฏฐบุตรจนปัญญามิรู้ที่จะตอบประการใด จึงกราบทูลความเชื่อในลัทธิของตน แบบเล่นสำนวนวกวนไปมา น่าปวด

เศียรเวียนเกล้า จนทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูมีดำริในพระทัยว่าในบรรดาครูทั้ง ๖ นั้น ครูสัญชัยเวลัฏฐบุตรโง่เขลาเบาปัญญาที่สุด ครั้นแล้วจึงเสด็จลาจากมาโดยเร็ว

การที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีวิริยะอุตสาหะ เสด็จไปสำนักของครูทั้ง ๖ เพื่อทรงถามปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าและประโยชน์ของชีวิตนักบวช หรือที่เรียกว่า **"สามัญญผล"** นั้นว่าเป็นประการใด แต่กลับได้รับคำตอบที่ไม่ตรงคำถาม ดังนั้น พระองค์จึงทรงอุปมากราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ แต่สมณพราหมณ์ทั้งหลายกลับตอบเป็นเรื่องอื่น เสมือนหนึ่งถามเรื่องมะม่วง แต่ไพล่ไปตอบเรื่องขนุนสำปะลอ [๑] *หรือเมื่อถามเรื่องขนุนสำปะลอ แต่ไพล่ไปตอบเรื่องมะม่วง"*

คำตอบเรื่องสามัญญผลที่ครูทั้ง ๖ แสดงแก่พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น แท้จริงแล้วก็คือ ครูทั้ง ๖ ต่างก็ไม่รู้คุณวิเศษของการบวช ทั้งไม่รู้จุดประสงค์ของการบวช จึงพากันอธิบายถึงความเชื่อหรือทิฏฐิของตน โดยหวังจะทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงโปรด แล้วมาเป็นผู้สนับสนุนลัทธิของตน

---

[๑] ขนุนสำปะลอ เป็นไม้ต้นขนาดกลางชนิดหนึ่ง ใบใหญ่เป็นแฉกๆ ผลมีเมล็ดมาก กินได้ ชนิดผล ไม่มีเมล็ด เรียกว่า สาเก กินได้

คำสอนของครูทั้ง ๖

ต่อไปนี้เป็นคำอธิบายเพิ่มเติมคำสอนของครูทั้ง ๖

๑. ครูปูรณกัสสป ท่านผู้นี้สอนว่า การทำชั่วนั้น ถ้าไม่มีคนเห็น ไม่มีใครรู้ และไม่มีใครจับได้ ไม่มีใครลงโทษ ผลของความชั่วนั้นก็เป็นโมฆะ จะชั่วก็ต่อเมื่อมีคนรู้เห็นหรือจับได้เท่านั้น ส่วนความดีนั้นก็เหมือนกัน จะมีผลก็ต่อเมื่อมีคนรู้เห็น มีคนชื่นชม และมีผู้ให้บำเหน็จรางวัล ถ้าไม่มีใครรู้เห็น ไม่มีใครชม และไม่มีใครให้รางวัลแล้วก็ไม่มีผล ตกเป็นโมฆะ [๑]

จากคำสอนของท่านปูรณกัสสปนี้ ย่อมมีความหมายว่า **"ทำก็ไม่ชื่อว่าทำ"** เช่นคนทำบุญก็ไม่ชื่อว่าทำบุญ คนทำบาปก็ไม่ชื่อว่าทำบาป โดยสรุปก็คือ บุญ-บาปไม่มี ความดี-ความชั่วไม่มี เป็นลัทธิที่ปฏิเสธกฎเกณฑ์ของศีลธรรมโดยสิ้นเชิง พระพุทธศาสนาเรียกลัทธินี้ว่า **"อกิริยทิฏฐิ"** [๒]

๒. ครูมักขลิโคสาล ท่านผู้นี้สอนว่าเคราะห์หรือโชคชะตา เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย โดยที่ไม่มีใครจะฝืนได้ ไม่มีใครจะแก้ไขได้ในปัจจุบันชาตินี้ คนเราจะดีหรือเลว สุขหรือทุกข์ รวยหรือจน อายุยืนหรือสั้น ล้วนเป็นเรื่องของเคราะห์หรือโชคชะตาบันดาลให้เป็นไปทั้งสิ้น ไม่มีใครจะแก้ไขให้

---

๑ ธรรมแห่งอริยะ หน้า ๖๓

๒ จะเห็นว่าในสังคมปัจจุบัน มีคนที่มีความคิดเหมือนลัทธินี้อยู่มาก ไม่ว่ายากดีมีจน หรือไร้การศึกษา เพราะไม่เชื่อเรื่องบุญเรื่องบาปนั่นเอง จึงประพฤติผิดศีลผิดธรรมกันอย่างขาดความละอายต่อบาป ลูกน้องบางคนที่อยากได้ใคร่ดี ก็พยายามประจบสอพลอเจ้านายบ้าง ทำงานชนิดผักชีโรยหน้าบ้าง ในขณะเดียวกันก็หาโอกาสให้ร้ายป้ายสีผู้อื่น ด้วยเล่ห์เพทุบายอันแยบยลไม่ให้ใครจับได้ พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายในสังคม ดังที่เห็นๆ กันอยู่ทุกวี่ทุกวัน โดยไม่รู้ว่าจะเริ่มแก้ไขหรือพัฒนากันตรงจุดไหน นอกจากนับแต่นี้ไปเป็นต้นไป แต่ละคนจะไม่ทำชั่วกันทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

เป็นอย่างอื่นได้ เคราะห์หรือโชคชะตายังมีอิทธิพลหรือมีอำนาจบังคับไปถึงชาติต่อๆ ไปอีกด้วย เพราะฉะนั้นคนในชาตินี้เมื่อตายไป แล้วอาจจะต้องไปเกิดเป็นสัตว์ก็ได้ แล้วแต่เคราะห์หรือโชคชะตาที่จะบันดาลให้เป็นไป มิใยที่คนๆ นั้นจะพยายามสั่งสมบุญกุศลไว้มากมายเพียงใด

จากคำสอนของมักขลิโคสาลนี้ จึงสรุปได้ว่า กรรมที่บุคคลทำไว้แล้วในอดีต ไม่มีผลไปถึงในอนาคตนั่นคือ "ไม่มีเหตุหรือไม่มีปัจจัย" นั่นเอง พระพุทธศาสนาจึงเรียกลัทธินี้ว่า **"อเหตุกทิฏฐิ"**

๓. **ครูอชิตเกสกัมพล** ท่านผู้นี้สอนว่าแท้ที่จริงแล้วโลกเรานี้ประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุทั้ง ๔ นี้ ประกอบกันขึ้นเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ และเป็นสรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่ามนุษย์ สัตว์ ต้นไม้ หรือก้อนหิน ล้วนมีสภาพเหมือนกัน คือเมื่อแยกธาตุต่างๆ ที่มาประชุมรวมกันแล้ว ก็จะสลายตัวออกไปเป็นธาตุ ๔ เหมือนกันหมด ดังนั้นมนุษย์เราเมื่อตายแล้วก็ดับสูญ คือกลับไปเป็นธาตุ ๔ ดังเดิม

จากคำสอนนี้ ย่อมสรุปได้ว่า บุญและบาปไม่มี การทำบาปไม่มีผล การทำบุญทำทานก็ไม่มีผล มีแต่คนพูดเท็จเท่านั้นที่บัญญัติว่า การทำทานมีผล ยิ่งกว่านั้นครูอชิตเกสกัมพลยังกล่าวด้วยว่า **"คนโง่เป็นฝ่ายบริจาค ส่วนคนฉลาดเป็นฝ่ายรับ"** [๑]

เพราะเหตุที่อชิตเกสกัมพลได้ปฏิเสธทั้งเหตุและผลเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงเรียกคำสอนของท่านว่า **"นัตถิกทิฏฐิ"** ส่วนในคำสอนที่ว่าสัตว์ทั้งหลายตายแล้วดับสูญนั้น ได้ชื่อว่า **"อุจเฉททิฏฐิ"**

---

[๑] ธรรมแห่งอริยะ หน้า ๖๘

๔. ครูปกุทธกัจจายนะ ท่านผู้นี้สอนว่าในโลกเรานี้ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๒ ประการคือ ธาตุต่างๆ มีดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น กับจิตหรือวิญญาณหรือชีวะ หรืออัตตา ธาตุต่างๆ และจิต ล้วนเป็นของเที่ยงแท้ ไม่มีดับหรือถูกทำลายไปได้

ธาตุต่างๆ นั้น ประกอบด้วยอณูเป็นจำนวนมาก วัตถุต่างๆ ในโลกนี้ประกอบด้วยธาตุหรืออณูของธาตุต่างๆ ซึ่งรวมตัวกันขึ้น เมื่อวัตถุสลายตัว อณูก็เพียงแตกกระจัดกระจายกันออกไป นั่นคือวัตถุสูญ แต่อณูไม่สูญ เพราะเป็นสิ่งเที่ยงแท้

อณูที่อยู่ในสภาพแตกกระจัดกระจายออกไปยังไม่จับตัวรวมกันนี้ มีอำนาจในตัวของมันเอง เป็นอิสระจากอำนาจของเทพเจ้า และอำนาจในตัวของอณูเองก็คือ อำนาจที่จะรวมตัวกันเข้าเป็นวัตถุอีก เพราะฉะนั้นการเกิดดับของวัตถุก็คือผลของการรวมตัว หรือสลายตัวของอณูนั่นเอง

ส่วนสิ่งที่เรียกว่า จิต วิญญาณ ชีวะ หรืออัตตา นั้นเป็นอีกสิ่งหนึ่ง มีอำนาจในตัวเอง มิได้ประกอบด้วยอณู แต่เที่ยงแท้เช่นเดียวกับอณู

วัตถุบางชนิด ถ้าจิตเข้าครองได้ จิตก็จะเข้าครอง เมื่อวัตถุนั้นแตกดับไป (เพราะอณูสลายตัว) จิตก็จะออกจากวัตถุนั้นไปสู่สภาพเดิม เป็นอิสระเสรี ไม่ตกอยู่ในอำนาจของเทพเจ้าใดๆ จิตซึ่งเป็นอิสระเสรีนี้ อาจเข้าถึงสัจธรรมได้ และการบำเพ็ญก็คือการทำจิตให้เป็นอิสระเสรี

ความหมายของนิพพาน ตามความเห็นของครูปกุทธกัจจายนะ ก็คือความรู้จริง หรือรู้สัจธรรมในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุอันประกอบด้วยอณูอันเที่ยงแท้กับจิต หรือวิญญาณอันเที่ยงแท้ [๑]

---

๑ ธรรมแห่งอริยะ หน้า ๖๗

ด้วยเหตุที่ครูปกุทธกัจจายนะมีความเห็นว่าเที่ยงเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงเรียกลัทธินี้ว่า **"สัสสตทิฏฐิ"**

๕. ครูนิครนถนาฏบุตร มีอีกชื่อหนึ่งว่าศาสดามหาวีระ เป็นศาสดาองค์ที่ ๒๔ ของศาสนาเชน (Jainism) ลัทธินี้ถือ "การทรมานกายเป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์" เรียกว่า **"อัตตกิลมถานุโยค"** นักบวชในกลุ่มนี้มีความเป็นอยู่อย่างเข้มงวดกวดขันต่อร่างกาย อดข้าว อดน้ำ ตากแดด ตากลม ไม่นุ่งห่มผ้า หรือที่เรียกกันว่าอยู่ในสภาพของทิฆัมพร คือผู้นุ่งฟ้า สานุศิษย์ในลัทธินี้ เรียกกันว่า **"พวกนิครนถ์"**

นอกจากนี้ ท่านนิครนถนาฏบุตรยังมีหลักคำสอนแบบ **"อเนกานตวาทะ"** อีกด้วยคือเห็นว่า **"ความจริงมีหลายเงื่อนหลายแง่"** เช่น เหตุการณ์หนึ่ง เมื่อพิจารณาในแง่นี้อาจจริง ถูกต้อง แต่เมื่อพิจารณาอีกแง่หนึ่ง ก็ไม่จริง ไม่ถูกต้องเป็นต้น (ในบรรดาลัทธิทั้ง ๖ นี้ มีอยู่เพียงลัทธิเดียว คือลัทธิของนิครนถนาฏบุตรที่ยังหลงเหลืออยู่ถึงปัจจุบัน ซึ่งรู้จักกันในนามของ **"ศาสนาเชน"** ปัจจุบันยังมีผู้นับถือศาสนานี้อยู่ในอินเดียหลายล้านคน อยู่ในฐานะเป็นศาสนาหนึ่งของอินเดีย แต่แพร่ออกจากอินเดียไม่ได้ เพราะเคร่งครัดเกินไป นักบวชจะขึ้นรถลงเรือก็ไม่ได้) [๑]

๖. ครูสัญชัยเวลัฏฐบุตร บางทีเรียกสัญชัยปริพาชก ท่านผู้นี้คืออาจารย์เดิมของพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ คำสอนต่างๆ ในลัทธินี้ล้วน **"ไม่แน่นอน ซัดส่าย ลื่นไหล"** เพราะเหตุหลายอย่าง เช่น

(๑) เพราะเกรงจะพูดปด จึงต้องปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่

---

๑ พระไตรปิฎก สำหรับเยาวชน เล่ม ๔ หน้า ๓

(๒) เพราะเกรงจะเป็นการยึดถือ จึงต้องปฏิเสธแบบข้อ (๑)

(๓) เพราะเกรงจะถูกซักถาม จึงต้องปฏิเสธแบบข้อ (๑)

(๔) เพราะโง่เขลา จึงต้องปฏิเสธแบบข้อ (๑) คือไม่ยอมรับอะไร และไม่ยืนยันอะไรทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาเรียกคำสอนของท่านผู้นี้ว่า **"อมราวิกเขปิกาทิฏฐิ"**

เพราะเหตุนี้ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงมีความเห็นว่า ในบรรดาครูทั้ง ๖ นั้น ครูสัญชัยเวลัฏฐบุตรโง่เขลาเบาปัญญาที่สุด

ในบรรดาทิฏฐิหรือความเห็นของครูทั้ง ๖ นี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงจัดว่าเป็น **"มิจฉาทิฏฐิ"** ทั้งสิ้น

อกุศลนำไปสู่กุศล

หากจะวิเคราะห์ทิฏฐิหรือความรู้สึกนึกคิดในพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูดูบ้าง ก็อาจกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงปรีชาชาญฉลาดมิใช่น้อยเลย เพราะทรงสามารถสำนึกผิดในอกุศลกรรมที่ทรงก่อไว้ แล้วทรงพยายามขวนขวายแสวงหาทางแก้ไข ไม่ทรงปล่อยพระองค์ให้ถลำลึกลงไปในวังวนแห่งอกุศลกรรมอีกต่อไป โดยเสด็จไปสู่เจ้าลัทธิต่างๆ มีสำนักครูทั้ง ๖ ดังกล่าวแล้ว

ครั้นพระเจ้าอชาตศัตรูได้ฟังคำสอนของครูทั้ง ๖ ก็ทรงมีปรีชาสามารถวินิจฉัยได้ว่า คำสอนของเจ้าลัทธิแต่ละท่านนั้นไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นคำสอนที่เป็น **"มิจฉาทิฏฐิ"** นั่นเอง แล้วเสด็จลาจากมาโดยอาการสงบ เพราะไม่ทรงปรารถนาจะรุกรานนักบวช

การปฏิบัติของพระเจ้าอชาตศัตรูต่อเจ้าลัทธิเหล่านั้น มีข้อสังเกตสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. ทรงมีวินิจฉัยคำสอนของครูทั้ง ๖ ด้วยปรีชาชาญ

๒. ไม่ทรงส่งเสริมนักบวชที่ไม่ทรงเลื่อมใสศรัทธา แต่ก็ไม่ทรงรุกราน

ข้อสังเกตประการแรกนั้น อาจมีผู้ถามว่า เหตุใดในครั้งที่ทรงเป็นราชกุมารคบหาสมาคมกับพระเทวทัตอยู่นั้น จึงทรงปฏิบัติราวกับไร้สติปัญญา ทรงกระทำตามคำแนะนำอันชั่วช้าสามานย์ของพระทุศีลเทวทัต อย่างไร้ความละอายต่อบาปเล่า

ถ้ายึดหลักธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชน หรือผู้ที่ยังมีกิเลสโดยทั่วไปแล้ว อาจตอบคำถามดังกล่าวได้ว่า พระทัยของอชาตศัตรูราชกุมารในขณะนั้นมืดมนด้วยอำนาจกิเลส เสมือนหนึ่งผู้ที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความมืดมิด ขาดแสงสว่าง หาทางออกไม่ได้ สุดแล้วแต่ใครจะฉุดกระชากลงไป

กิเลสตัวสำคัญก็คือ **"ความหลง"** ความหลงประการแรกของอชาตศัตรูราชกุมารก็คือ ความเลื่อมใสในฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระเทวทัต ทรงเชื่ออย่างสุดพระทัยว่าพระเทวทัตนั้นเลิศกว่าใครๆ ในโลกนี้ ความหลงอีกประการหนึ่งก็คือ ความหลงเชื่อพระเทวทัตเพราะทรงเยาว์วัย ขาดความจัดเจนต่อโลกจึงไม่ทันเล่ห์กลของคนพาล

กิเลสสำคัญอีกตัวหนึ่ง ก็คือ **"ความโลภ"** อชาตศัตรูราชกุมารย่อมมีความโลภเหมือนปุถุชนทั้งหลายที่ปรารถนาอำนาจครอบครองมหาสมบัติ เมื่อความหลงประสานกับความโลภเข้าเต็มอัตรา ตามกลลวงที่พระทุศีลเทวทัตวางแผนไว้ อชาตศัตรูราชกุมารจึงมีสภาพไม่ผิดกับผู้ที่กำลังเดินทางอยู่ในความมืดมิด ย่อมจะต้องยอมให้ผู้นำทางที่พระองค์ทรงไว้วางพระทัยอย่างสนิท โดย

ปราศจากความคลางแคลงใดๆ ชักนำพระองค์ไปตามอำเภอใจ

เมื่ออ่านเรื่องนี้แล้ว ท่านผู้อ่านอาจจะคิดว่า ถ้าท่านเป็นอชาตศัตรูราชกุมาร ถึงแม้จะเลื่อมใสในฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระเทวทัตเพียงใด ก็จะไม่โง่เง่ายอมเชื่อพระทุศีลรูปนั้น ถึงขนาดปลงพระชนม์พระราชบิดาได้เด็ดขาด ถ้าท่านคิดอย่างนี้ก็อาจจะเป็นเพียงเงื่อนไขที่ท่านคิดขึ้นในใจของท่านเท่านั้น แต่ท่านจะไม่มีวันล่วงรู้ถึงความคิดของอชาตศัตรูราชกุมารในขณะนั้นเลย กรณีนี้คงไม่ต่างกับเราท่านที่มองว่า คนฆ่าตัวตายนั้นโง่เขลายิ่งนัก แต่จะมีใครรับประกันได้บ้างว่า ผู้ที่มองผู้ฆ่าตัวตายว่าโง่เขลา จะไม่กระทำสิ่งโง่เขลาเช่นนั้นบ้างในอนาคต ด้วยเหตุนี้เราจึงมักจะกล่าวกันอยู่เสมอว่า **"ไม่ว่าเรื่องใดๆ ถ้าไม่ได้กับตัวเราเองแล้ว เราก็ไม่มีวันจะรู้สึก"**

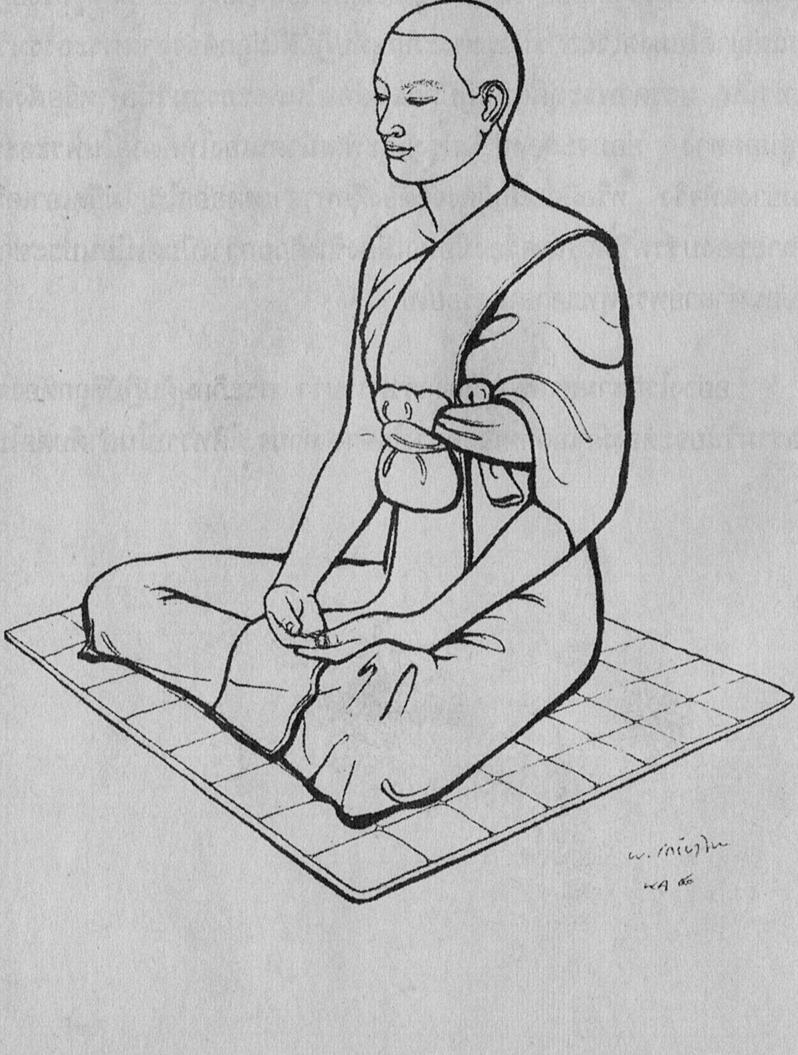
อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ทรงก่ออกุศลกรรมหนักถึงขั้นอนันตริยกรรมแม้อชาตศัตรูราชกุมารจะได้ขึ้นครองราชบัลลังก์เป็นพระเจ้าอชาตศัตรู ผู้มีอำนาจเต็มแห่งแคว้นมคธอันยิ่งใหญ่ไพศาล แต่พระองค์ก็หาได้ทรงมีความสุขสงบอยู่ในอำนาจอันสูงส่งที่ทรงมีอยู่ไม่ แต่กลับดิ้นรนแสวงหาสัจธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้พระองค์ได้เสด็จไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในที่สุด กรณีเช่นนี้ย่อมกล่าวได้ว่า **"อกุศลกรรมชักนำไปสู่กุศลกรรม"**

สำหรับข้อสังเกตประการที่สอง คือการที่พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ทรงส่งเสริมและไม่รุกรานนักบวชที่มีคำสอนเป็นมิจฉาทิฏฐิ น่าจะเป็นข้อคิดสำคัญสำหรับสภาพสังคมในปัจจุบัน กล่าวคือ **ในประเทศไทยนั้น เราถือว่าเรามีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ** ประชากรส่วนใหญ่ของชาติเป็นพุทธศาสนิกชน พระภิกษุตามวัดต่างๆ ตลอดจนตามสำนักสงฆ์ต่างๆ ทั่วประเทศย่อมได้รับการทำนุบำรุงจากพุทธศาสนิกชนทั้งปวง

ชาวพุทธทั้งหลาย เมื่อไปเคารพกราบไหว้พระภิกษุสงฆ์ จำเป็นจะต้องมีวิจารณญาณ มีวินิจฉัยว่าการประพฤติปฏิบัติและคำเทศน์สอนของพระภิกษุที่ท่านไปเคารพกราบไหว้นั้น มีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นมิจฉาทิฏฐิหรือไม่ ถูกต้องตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือไม่ หากเห็นว่าพระภิกษุที่ท่านไปเคารพกราบไหว้หรือทำนุบำรุง ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ก็ควรลาจากไปอย่างสงบ ทำนองเดียวกับที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงปฏิบัติเพียงแต่ญาติโยมงดเว้นการบำรุงพระภิกษุที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยเสียเท่านั้น บรรดาพระทุศีลผู้ปฏิบัติย่อหย่อนในพระธรรมวินัย หรือสั่งสอนนอกลู่นอกทาง ย่อมจะต้องปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง หรือมิฉะนั้นก็คงจะต้องสึกหาลาเพศออกไป ไม่ยึดเอาเครื่องแต่งกายของบรรพชิตเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพด้วยการเบียดเบียนประชาชนและบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาเรื่อยไป

อย่างไรก็ตามหากท่านต้องการทราบว่า พระภิกษุผู้ปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัยจะต้องมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง ท่านจะได้ทราบในลำดับต่อไป

บทที่ ๕
สามัญญผลเบื้องต้น

เมื่อได้กราบทูลเล่าคำตอบของครูทั้ง ๖ ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูจึงกราบทูลถามปัญหาเรื่องสามัญญผลต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซ้ำอีกคำรบหนึ่ง

สามัญญผลประการแรก

ในการตรัสตอบปัญหาครั้งแรกนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงใช้พุทธวิธีอันแยบยลชี้ให้ทุกคนที่อยู่ในที่ประชุมนั้นเห็นว่า ความเห็นของครูทั้ง ๖ ล้วนเป็นมิจฉาทิฏฐิ ด้วยการที่พระองค์ไม่ทรงตำหนิผู้ใดเลย ครั้นมาบัดนี้ ถึงเวลาที่จะต้องทรงตอบปัญหาอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์จึงทรงเลือกใช้วิธีการตอบปัญหาทำนองเดียวกับครั้งแรกคือ ทรงใช้วิธีถามกลับหรือมีศัพท์เฉพาะว่า ปฏิปุจฉาพยากรณ์ [๑] เพื่อให้พระเจ้าอชาตศัตรูสามารถตระหนักในสามัญญผลด้วย

---

[๑] การตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามี ๔ แบบ คือ
๑. เอกังสพยากรณ์ คือ การตอบปัญหาแง่เดียว
๒. วิภัชชพยากรณ์ คือ การตอบปัญหาโดยการจำแนกแก้
๓. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ คือ การตอบปัญหาโดยการย้อนถาม
๔. ฐปนียพยากรณ์ คือ การงดตอบ เพราะเป็นปัญหาที่ไม่ควรตอบ

พระองค์เอง โดยตรัสตอบว่า

"มหาบพิตร ในข้อนี้ตถาคตจะขอย้อนถามมหาบพิตรก่อน โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัยเถิด สมมุติว่าบุรุษผู้เป็นข้าทาสบริวารคนหนึ่งของมหาบพิตรเป็นผู้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อมหาบพิตรเสมอมา ทั้งปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ไม่มีข้อบกพร่อง แต่บุรุษผู้นี้มีความเชื่อมั่นในเรื่องผลของบุญ เชื่อมั่นว่าถ้าตนตั้งหน้าตั้งตาทำบุญ ต่อไปในภายหน้าก็ย่อมจะได้เสวยผลบุญ เป็นผู้มีอำนาจวาสนาพรั่งพร้อมด้วยเบญจกามคุณ[๑] *และข้าทาสบริวารมากมายเช่นเดียวกับมหาบพิตร คิดได้ดังนี้จึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ สันโดษด้วยความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงัด เมื่อมหาบพิตรได้ทรงทราบเรื่องบุรุษผู้นี้ จะทรงมีบัญชาให้เขากลับมาเป็นข้าทาสของพระองค์อีกหรือไม่อย่างใด"* [๒]

พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทูลปฏิเสธว่า *"จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลยพระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีกควรจะไหว้เขา ควรจะลุกรับเขา ควรจะเชื้อเชิญเขาให้นั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย*[๓] *เภสัชบริขาร ควรจะจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรม"*

จากคำตอบของพระเจ้าอชาตศัตรูนี้ จะเห็นได้ว่าพระองค์ได้ทรงประจักษ์แก่พระทัยของพระองค์เองแล้วว่า ผลดีของการบวชเป็นสมณะในขั้นต้นก็คือ **"การยกตนให้พ้นจากฐานะเดิม"** นั่นคือ แม้จะเป็นเพียงทาสหรือกรรมกร

---

[๑] เบญจกามคุณ ได้แก่ สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ (สัมผัสทางกาย)

[๒] สามัญญผลสูตร หน้า ๓๐๔ - ๓๐๕

[๓] คิลานปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยสำหรับคนไข้

ซึ่งอยู่ในวรรณะศูทร อันเป็นวรรณะที่ต่ำต้อยที่สุดในสังคม แต่เมื่อบวชเป็นบรรพชิตแล้ว วรรณะกษัตริย์อย่างพระองค์ยังต้องให้ความเคารพกราบไหว้ ในขณะเดียวกันนั้นเองด้วยปัญญาอันชาญฉลาด พระเจ้าอชาตศัตรูยังสามารถตรองเห็นคำสอนที่แฝงอยู่ในคำถามสมมุติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกว่า :

๑. คุณธรรมพื้นฐานที่ผู้บวชจะต้องมีคือ สัมมาทิฏฐิ[๑] หรือความเข้าใจถูกต้อง บางทีใช้ว่าความเห็นถูก เช่น เห็นว่าทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว โลกนี้โลกหน้ามีจริง บุญ-บาปมีจริง บุญให้ผลเป็นความสุข แต่บาปให้ผลเป็นความทุกข์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังนี้เป็นต้น

๒. ผู้บวชต้องเข้าใจว่า วัตถุประสงค์ของการบวช คือการสร้างบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะบุญสามารถเอื้ออำนวยให้คนเราเจริญก้าวหน้า ทั้งทางโลกและทางธรรม ส่วนบาปนั้นส่งผลให้ชีวิตคนเราตกต่ำลงเรื่อยๆ

๓. เมื่อบวชแล้วต้องสำรวม กาย วาจา ใจ ไม่ปล่อยใจให้คิดในทางบาปอกุศล คิดแต่ในทางบุญกุศล ทำแต่บุญกุศลเท่านั้น

๔. เมื่อบวชแล้วต้องอยู่อย่างสันโดษ คือพอใจในปัจจัยอันเป็นเครื่องดำรงชีวิตของสมณะตามมีตามได้ ไม่ปรารถนาความฟุ้งเฟ้อ สะดวกสบายสุรุ่ยสุร่าย เยี่ยงชีวิตฆราวาส

๕. เมื่อบวชแล้วต้องรักชีวิตที่เงียบสงบ สำรวมกาย วาจา ใจ ตลอดเวลา ปราศจากกิริยาอาการที่เอิกเกริกครึกครื้น สนุกสนาน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้มีโอกาสฝึกใจให้เป็นสมาธิได้ง่าย และรวดเร็วยิ่งขึ้น

---

[๑] สัมมาทิฏฐิ หมายถึงปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔ เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ว่าทำดี มีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามี (คือมีคุณความดีควรแก่ฐานะหนึ่งที่เรียกว่ามารดาบิดา)ฯลฯ เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ์ ๕ ไม่เที่ยง เป็นต้น (ข้อ ๑ ในมรรคมีองค์ ๘)

เพียงเท่านี้ ก็ย่อมทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเข้าพระทัยได้ในทันทีว่า พระเทวทัต ที่พระองค์ทรงหลงคบหาสมาคมด้วยนั้น มิได้มีคุณลักษณะของความเป็นสมณะอยู่เลยแม้เพียงน้อยนิด มิน่าเล่าการหลงคบมิตรชั่วเช่นพระ-เทวทัต จึงเป็นเหตุชักนำให้พระองค์ทรงกระทำกรรมหนัก ถึงกับทรงปลงพระชนม์พระราชบิดา

การที่เจ้าลัทธิทั้ง ๖ ไม่สามารถตอบได้ว่า ผลดีของการบวชมีอะไรบ้าง ก็ย่อมจะชี้ชัดถึงภูมิปัญญาของเจ้าลัทธิทั้ง ๖ ว่า

๑. ไม่รู้วัตถุประสงค์ในการบวชอย่างแท้จริง
๒. ไม่รู้คุณธรรมพื้นฐานของนักบวช
๓. ไม่รู้วัตรปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมของนักบวชแม้เบื้องต้น ดังนั้นจึงไม่ทราบถึงประโยชน์ของการบวช คือไม่ทราบถึงสามัญญผลนั่นเอง

ครั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถามพระเจ้าอชาตศัตรูว่า ทรงพบคำตอบหรือยังว่าผลของการบวชมีหรือไม่ พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงตอบอย่างมั่นพระทัยว่า ผลของการบวชที่เห็นในปัจจุบันมีอยู่อย่างแน่นอน พระสัมมา-สัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า นี้เป็นเพียงสามัญญผลข้อแรกเท่านั้น ยังมีข้ออื่นๆ อีกมาก เป็นการจุดประกายความกระหายใคร่รู้ของพระเจ้าอชาตศัตรูให้ลุกโพลงขึ้น จนอดไม่ได้ที่จะทูลถามถึงสามัญญผลข้ออื่นๆ อีกต่อไป

สามัญญผลประการที่สอง

แม้ครั้งที่สอง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังทรงใช้วิธีปุจฉาพยากรณ์ เป็นเชิงบังคับพระเจ้าอชาตศัตรูให้ต้องทรงขบคิดอีกครั้งหนึ่งว่า ถ้าหากชาวนาผู้มั่งคั่ง เคยเสียภาษีให้แก่พระเจ้าอชาตศัตรู ได้ออกบวชเป็นบรรพชิต มีวัตรปฏิบัติเป็นนักบวชที่ดีพร้อมทุกประการ พระเจ้าอชาตศัตรูยังจะมีบัญชาให้ชาวนาผู้นั้นกลับมาทำงานเพื่อเสียภาษีอากรเหมือนเดิมหรือไม่ พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงตอบเหมือนในข้อแรกว่า จะไม่ทรงทำเช่นนั้นเด็ดขาด แต่จะทรงให้ความเคารพกราบไหว้ จะถวายการต้อนรับอย่างเหมาะสม จะบำรุงด้วยปัจจัย ๔ และจะถวายความคุ้มครองป้องกันอย่างเป็นธรรมอีกด้วย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงสรุปว่า นี่เป็นผลแห่งการบวชข้อที่สอง คือ ได้รับความเคารพยกย่อง บูชา กราบไหว้ บำรุงด้วยปัจจัย ๔ แม้จะเคยเป็นชาวนาซึ่งจัดอยู่ในวรรณะต่ำกว่ากษัตริย์ ต้องเสียภาษีให้รัฐ แต่ครั้นออกบวชเป็นบรรพชิตผู้มีวัตรปฏิบัติตามพระวินัย เป็นนักบวชที่ดีพร้อมทุกประการ แม้กษัตริย์ก็ยังต้องถวายความเคารพ กราบไหว้ ให้การบำรุง ปกป้อง คุ้มครองโดยธรรม

คำตอบของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่กระจ่างในพระทัยของพระเจ้า-อชาตศัตรูเป็นอย่างยิ่ง ทรงรู้สึกเสมือนได้เสพน้ำอมฤต จึงกระหายที่จะได้เสพเพิ่มขึ้นอีก พระเจ้าอชาตศัตรูจึงตรัสถามถึงสามัญญผลที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไปอีก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประกาศพระพุทธคุณ

ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงแสดงสามัญญผลที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไปนั้น พระองค์ได้รับสั่งกำชับให้พระเจ้าอชาตศัตรูตั้งพระทัยให้ดี แล้วจึงทรงประกาศพระคุณอันประเสริฐและยิ่งใหญ่ของพระองค์ ในฐานะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นที่ประจักษ์แก่พระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

> *"มหาบพิตร พระตถาคตเสด็จอุบัติในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระตถาคตพระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง แล้วทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด [๑] ทรงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์สิ้นเชิง" [๒]*

---

๑ ทรงแสดงธรรมงาม หมายถึง ธรรมที่ทรงแสดงนั้นไม่มีโทษเลย เมื่อกล่าวโดยทั่วไปธรรมงามในเบื้องต้น ได้แก่พระปริยัติธรรม หรือเรียกสั้นๆ ว่าปริยัติ ธรรมงามในท่ามกลาง ได้แก่ปฏิบัติคือ การทำจริงในศีล สมาธิ ปัญญา ธรรมงามในที่สุด ได้แก่ปฏิเวธ คือมรรคผลนิพพานอันเป็นผลของการปฏิบัติ

๒ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๐๘

พระพุทธคุณ ๙

พระพุทธคุณอันประเสริฐของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงแก่พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น ประกอบด้วยองค์ ๙ คือ

๑. ทรงเป็นพระอรหันต์
๒. ทรงเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ
๓. ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
๔. ทรงเป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
๕. ทรงเป็นผู้รู้แจ้งโลก
๖. ทรงเป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า
๗. ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๘. ทรงเป็นผู้เบิกบานแล้ว
๙. ทรงเป็นผู้จำแนกพระธรรม

พระพุทธคุณอันประเสริฐยิ่ง ทั้ง ๙ ประการนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายขยายความไว้โดยพิสดาร ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ดังนี้

๑. ทรงเป็นพระอรหันต์

"อรหันต์" เป็นเนมิตกนาม คือนามที่เกิดขึ้นตามลักษณะและคุณสมบัติ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับเมื่อพระพุทธองค์ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ อรหันต์เป็นนามเหตุ พระคุณนามอีก ๘ ข้อ ที่เหลือนอกนั้นเป็นนามผล มีความหมายเป็น ๔ นัย[๑] คือ

---

[๑] พระวิสุทธิมัคค์ เผดจ เล่ม ๒ หน้า ๕๕๖

นัยที่ ๑ ไกลจากข้าศึก "ข้าศึก" หมายถึงกิเลส พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส ทั้งนี้เพราะทรงกำจัดกิเลสทั้งปวงด้วยมรรคแล้วโดยสิ้นเชิง จึงทรงพ้นจากกิเลส ทรงบริสุทธิ์ผุดผ่องดุจดวงแก้วอันหาค่ามิได้ สมดังคำว่า "พุทธรัตนะ" เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า "พระอรหันต์"

นัยที่ ๒ ทรงหักกำจักร "กำจักร" หมายถึงกิเลสทั้งปวง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงหักกิเลสเหล่านั้นด้วยศาสตรา คือปัญญา เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า "พระอรหันต์"

อนึ่ง คำว่า "จักร" หมายถึง "สังสาร" มีคำอธิบายแตกต่างกันเป็น ๒ นัย คือ

"สังสาร" ตามนัยที่ ๑ ตามธรรมดา "จักร" มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ อย่าง คือดุม กำ และกง ตามนัยที่ ๑ นี้ อวิชชาและภวตัณหาเปรียบได้กับ "ดุม" อภิสังขาร คือเจตนาที่เป็นตัวการให้เกิดการกระทำต่างๆ ของคนเรา ซึ่งจำแนกเป็นประเภทใหญ่ได้ ๓ อย่างคือ บุญ บาป และฌาน นั้นเปรียบได้กับ "กำ" ความแก่และความตายเปรียบได้กับ "กง" ดุม กำ และกง ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นจักร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ล้อ" ย่อมเป็นองค์ประกอบสำคัญของ "รถ" อันเปรียบได้กับ "ภพ ๓" รถนี้ย่อมแล่นไปเรื่อยๆ โดยหาต้นชนปลายไม่ได้ นี่คือความหมายของ "สังสาร" หรือ "จักร" ตามนัยที่ ๑

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จประทับยืนบนแผ่นดินด้วยพระบาท "ศีล" ของพระพุทธองค์นั้นเปรียบได้กับ "แผ่นดิน" ส่วน "ความเพียร" เปรียบได้กับ "พระบาท" ทรงเอาพระหัตถ์ ซึ่งเปรียบได้กับ "ศรัทธา" จับขวานคือ "พระญาณ" ฟันกำของจักรให้ขาดสะบั้นลงหมดสิ้น รถจึง "หยุด" นิ่งสนิท เป็นอันสิ้นภพสิ้นชาติ ชรา มรณะ นี่คือความหมายของ "ทรงหักกำจักร" ตามนัยที่ ๑

"สังสาร" ตามนัยที่ ๒ "จักร" ตามนัยที่ ๒ นี้ "อวิชชา" เปรียบได้กับ

"ดุม" เพราะเป็นมูลเหตุ "ชราและมรณะ" เปรียบได้กับ "กง" เพราะเป็นที่สุด ธรรมอีก ๑๐ ข้อที่เหลือในปฏิจจสมุปบาท[๑] เปรียบได้กับ "กำ" นี่คือ "สังสาร" ตามนัยที่ ๒

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเห็นแจ้งธรรมทั้ง ๑๒ ประการใน ปฏิจจสมุปบาท ด้วยพระญาณอย่างถ่องแท้แล้ว จึงทรงเบื่อหน่าย แล้วทรง ปลดเปลื้อง ทรงกำจัด ทรงทำลายธรรมเหล่านั้นสิ้นแล้ว นี่คือความหมายของ "ทรงหักกำจักร" ตามนัยที่ ๒

เพราะเหตุที่ทรงหักกำจักรสิ้นแล้วจึงทรงพระนามว่า "พระอรหันต์"

นัยที่ ๓ ทรงควรแก่ปัจจัย ทั้งนี้เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบริสุทธิ์ หมดจดด้วยประการทั้งปวง จึงทรงเป็นทักขิไณยบุคคลอันเลิศยิ่ง ย่อมควรแก่ ปัจจัยและการบูชาเป็นพิเศษ สำหรับพรหม เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เพราะ เหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า "พระอรหันต์"

นัยที่ ๔ ไม่ทรงทำชั่วในที่ลับ โดยเหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำจัด กิเลส ตัณหา และอวิชชาทั้งปวง ด้วยมรรคและญาณโดยสิ้นเชิงแล้ว พระหทัย จึงมั่นคงดังเสาเขื่อน ไม่แปรผันยินดียินร้ายประการใด การทำกรรมชั่วทั้งหลาย แม้ในที่ลับ ย่อมไม่มีแก่พระองค์ผู้คงที่ เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า "พระ-อรหันต์"

---

[๑] ปฏิจจสมุปบาท คือการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันจึงเกิดมีขึ้น ประกอบด้วยองค์ ๑๒ คือ ๑-๒.อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ๓.สังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ (=รู้) ๔.วิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ๕.นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ๖. สฬายตนะ เป็นปัจจัยให้ เกิดผัสสะ ๗.ผัสสะ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา ๘.เวทนา เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ๙.ตัณหา เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ๑๐.อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดภพ ๑๑.ภพ เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ๑๒. ชาติ เป็นปัจจัยให้เกิดชราและมรณะ

๒. ทรงเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า "สัมมาสัมพุทโธ" แปลตามศัพท์ว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ หรือโดยถูกต้อง เมื่อพิจารณาพระบาลีในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ว่า *"จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ"* จะเห็นว่าคุณวิเศษ ๕ อย่าง ดังบาลีที่ยกขึ้นกล่าวนี้ จะเป็นความหมายของคำว่า "พุทโธ" กล่าวคือ จกฺขุํ ญาณํ ปญฺญา วิชฺชา อาโลโก ทั้ง ๕ อย่างนี้ประมวลเข้าด้วยกันรวมเป็นคำแปลของคำว่า "พุทโธ" ถ้าจะแปลให้สั้นเข้า "พุทโธ" ก็ต้องแปลว่า **"ทั้งรู้ทั้งเห็น"** มิใช่รู้เฉยๆ โดยอาศัยคำว่า จกฺขุํ ญาณํ

ที่ว่า "เห็น" นั้น มิได้มีความหมายว่าเห็นอย่างตาคนธรรมดาเห็น แต่พระองค์เห็นด้วยตาธรรมกาย [๑] สิ่งทั้งหลายที่พระองค์ทรงรู้เห็นนั้น ตรงตามความเป็นจริงทั้งสิ้น มิใช่คาดคะเนหรืออนุมานเอา จึงได้ชื่อว่า "ตรัสรู้" คำว่า "สัม" ที่นำหน้า "พุทโธ" นั้นแปลว่าด้วยพระองค์เอง ไม่มีผู้อื่นสั่งสอน ส่วนคำว่า "สัมมา" แปลว่า "โดยชอบ" หรือ "โดยถูกต้อง" ดังนั้นพระองค์จึงเป็น "สัมมาสัมพุทโธ" คือ "ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ" เพราะทรงรู้เห็นตรงตามความเป็นจริงโดยลำพังพระองค์เอง มิได้มีผู้ใดสอน

สาเหตุที่พระองค์ทรงสามารถตรัสรู้ด้วยพระองค์เองได้ ก็เพราะความเป็น "อรหันต์" ของพระองค์ดังกล่าวแล้วนั่นเอง เนื่องจากอำนาจสมาธิทำให้จิตของพระองค์สะอาดบริสุทธิ์ปราศจากอาสวะทั้งปวง ซึ่งนอกจากจะใสสว่างแล้ว ยังหยุดนิ่ง จึงมีสิ่งที่ผุดขึ้นในนิ่ง ทำให้รู้ พระองค์ก็ทรงรู้ไปตามนั้น ทำนองเดียวกับน้ำในโอ่งที่นอนนิ่งสนิท ใสบริสุทธิ์แล้ว แม้มีเข็มอยู่ก้นโอ่ง ก็สามารถมองเห็นได้ ข้อนี้ฉันใดก็ฉันนั้น

---

๑ มรดกธรรม หน้า ๕

ที่กล่าวว่าพระองค์ตรัสรู้โดยถูกต้องนั้น หมายความว่า **"ตรัสรู้ทั้งเหตุ ตรัสรู้ทั้งผล"** กล่าวคือตรัสรู้เหตุแห่งทุกข์ เหตุแห่งสุข เหตุไม่ทุกข์และไม่สุขคือสภาพเป็นกลางๆ หรือเรียกว่า "อัพยากฤต" เหตุแห่งทุกข์ก็คือ อกุศลมูลทั้ง ๓ ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ หรือโลภ โกรธ หลง เหตุแห่งสุขก็ตรงกันข้ามกับเหตุแห่งทุกข์คือ กุศลมูล ได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เหตุแห่งไม่ทุกข์ไม่สุขหรืออัพยากฤต ก็คือสภาพเป็นกลางๆ ไม่เป็นทั้งกุศลหรืออกุศล เป็นกิริยาประเภทสักแต่ว่าทำ เช่น ขณะกำหนดลมหายใจเข้า-ออก การอ่านหนังสือออก, การกินข้าวอิ่ม จึงไม่เป็นเหตุแห่งสุขหรือทุกข์

สิ่งที่ลึกซึ้งกว่านี้ก็คือ ทรงตรัสรู้เหตุที่ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดกันอยู่ในสังสารวัฏโดยมิรู้จบสิ้น หรือที่เรียกว่า "สมุทัย" ก็คือ "อวิชชา" "อวิชชา" เป็นมูลเหตุให้เกิดการเกิดการดับติดต่อกันเป็นลูกโซ่ ซึ่งเรียกว่า "ปัจจยาการ" หรือ "ปฏิจจสมุปบาท" ทรงตรัสรู้ว่าถ้าดับอวิชชาได้อย่างเดียว ทุกอย่าง "หยุด" หมด ซึ่งเรียกว่า "นิโรธ" หรือ "นิพพาน" ทรงตรัสรู้วิธีดับอวิชชา ซึ่งเรียกว่า "มรรค" หรือ "ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา"

โดยสรุปก็คือตรัสรู้ "อริยสัจ" ซึ่งมีทั้งเหตุและผล รวมทั้งวิธีดับเหตุโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว เนื่องจากทรงรู้และเห็นแจ้งแทงตลอดในสัจธรรมอันประเสริฐเช่นนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่า "สัมมาสัมพุทโธ" คือ "ทรงเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ"

๓. ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ

พระพุทธคุณข้อนี้ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ วิชชา และจรณะ

วิชชาในที่นี้หมายถึง **"ความรู้ที่กำจัดมืดเสียได้"** มืดคืออะไร ในที่นี้มืดหมายถึงขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่ตรงข้ามกับวิชชาคือ

"อวิชชา" ซึ่งแปลว่า "ไม่รู้" คือไม่รู้อริยสัจ และปฏิจจสมุปบาท เพราะอวิชชา หรือเพราะไม่รู้ จึงยึดมั่นในขันธ์ ๕ ว่าเป็นตัวเราของเรา ความยึดมั่นถือมั่น หรือมีศัพท์อีกอย่างหนึ่งว่า "อุปาทาน" อุปาทาน หรือความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ ๕ นี้แหละทำให้เรามืดมน ไม่รู้ไม่เห็นของจริง คือ "นิพพาน"

วิชชา มี ๒ ประเภท คือ วิชชา ๓ และวิชชา ๘

วิชชา ๓ ประกอบด้วย

๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

๒) จุตูปปาตญาณ คือญาณที่ทำให้รู้ถึงการตายและการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย

๓) อาสวักขยญาณ คือญาณที่ทำให้กิเลสอาสวะหมดสิ้น

วิชชา ๘ ประกอบด้วย

๑) วิปัสสนาญาณ คือญาณที่ทำให้เข้าใจสังขารตามความเป็นจริง

๒) มโนมยิทธิ คือฤทธิ์ทางใจ

๓) อิทธิวิธี คือแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ

๔) ทิพพโสต คือหูทิพย์

๕) เจโตปริยญาณ คือญาณที่ทำให้กำหนดรู้ใจผู้อื่นได้

๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

๗) ทิพพจักขุ คือตาทิพย์

๘) อาสวักขยญาณ คือญาณที่ทำให้กิเลสอาสวะหมดสิ้น

วิปัสสนาญาณ ต่อไปนี้จะขอยกวิปัสสนาญาณ หรือวิปัสสนาวิชชาขึ้นแสดงพอสังเขป เพื่อเป็นตัวอย่างของวิชชา คำว่า "วิปัสสนา" แปลตามศัพท์ว่า เห็นแจ้ง เห็นวิเศษ หรือเห็นต่าง ถามว่าเห็นอะไร? เห็นนามรูป หรือขันธ์ ๕ นั่นเอง เห็นแจ้งอย่างไร? เห็นแจ้งโดยสามัญลักษณะว่าขันธ์ ๕ เป็นสิ่งไม่เที่ยง

เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา สามอย่างนี้มีคำศัพท์โดยเฉพาะว่า "ไตรลักษณ์" หรือ "สามัญลักษณะ" เห็นด้วยอะไร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นไตรลักษณ์ด้วย **"ตาธรรมกาย"** ตามนุษย์มองไม่เห็น พระองค์ทรงเห็นหมดทั่วทุกโลกด้วยตาธรรมกาย ทรงรู้ด้วยญาณธรรมกาย ทรงเห็นก่อน จึงรู้ทั้งสิ้น มิใช่รู้ก่อนเห็น

จรณะ คือ ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุวิชชา มีองค์ ๑๕ คือ

๑) **ศีลสังวร** ได้แก่การสำรวมในพระปาฏิโมกข์

๒) **อินทรียสังวร** ได้แก่การสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้อารมณ์ส่วนที่จะชักนำไปทางชั่วเข้าติดอยู่ได้ การสังวรเหล่านี้มีประจำพระองค์เป็นปกติอยู่เสมอ ไม่จำต้องพยายามฝืนอย่างปุถุชนทั้งหลาย

๓) **โภชเนมัตตัญญุตา** ได้แก่การรู้ประมาณในการบริโภคพอสมควร ไม่มากไม่น้อยเกินไป เป็นจริยาที่เราควรเจริญรอยตาม ว่าโดยเฉพาะการบริโภคอาหาร ถ้ามากเกินไป แทนที่จะเป็นคุณแก่ร่างกาย กลับเป็นโทษ

๔) **ชาคริยานุโยค** ได้แก่การประกอบความเพียรที่ทำให้ตื่นอยู่เสมอ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้สึกพระองค์อยู่เสมอ นิวรณ์เข้าครอบงำไม่ได้

๕) **สัทธา** ได้แก่ความเชื่อมั่นในความจริง ความดี สิ่งที่ดีงาม และการทำความดี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยสัทธาอย่างอุกฤษฏ์ ดังปรากฏในเวสสันดรชาดก เป็นต้น พระองค์ได้บำเพ็ญทานบารมี โดยบริจาคของนอกกาย ทานอุปบารมี โดยสละเนื้อเลือดเพื่อทำความเพียร ทานปรมัตถบารมี โดยสละได้แม้ชีวิตมาแล้วอย่างสมบูรณ์

๖) **หิริ** ได้แก่ความละอายต่อความชั่ว

๗) **โอตตัปปะ** ได้แก่ความกลัวบาป กลัวทุจริต และความชั่วต่างๆ คุณธรรมทั้ง ๒ ประการ คือ หิริและโอตตัปปะนี้เป็นจรณะประจำพระองค์อย่าง

สมบูรณ์

๘) **พาหุสัจจะ** ได้แก่ความเป็นผู้ฟังมาก เรียนรู้มาก คุณธรรมข้อ นี้มีประจำพระองค์มาตั้งแต่ครั้งยังสร้างบารมี ทรงเอาพระทัยใส่ฟังธรรมในสำนักต่างๆ เป็นลำดับมา จนกระทั่งถึงสำนักของอาฬารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งได้ทรงเรียนรู้รูปฌานและอรูปฌานจากสำนักนี้

๙) **วิริยารัมภะ** ได้แก่การทำความเพียรอย่างไม่ละลด ดังเช่นทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ เป็นประจำคือ เวลาเช้าบิณฑบาต เวลาเย็นทรงแสดงธรรม เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่พระภิกษุ เวลาเที่ยงคืนทรงเฉลยปัญหาแก่เหล่าเทวดา เวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาเวไนยสัตว์ที่จะพึงโปรด

๑๐) **สติ** คือการคุมใจไว้กับงานหรือสิ่งที่เกี่ยวข้อง โดยไม่เผลอหรือหลงลืม สติเป็นเครื่องกั้นความอยาก เป็นเครื่องระวังอารมณ์ พระสัมมา-สัมพุทธเจ้าทรงมีสติอยู่เสมอ ถ้าพิจารณาสติในมหาสติปัฏฐานสูตร ท่านหมายเอาสติที่ตรึกถึง กาย เวทนา จิต ธรรม

๑๑) **ปัญญา** คือความรอบรู้ในกองสังขาร เพราะมองเห็นตามเป็นจริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีความรู้ความเห็นกว้างขวาง ทรงสามารถหยั่งรู้เหตุผลถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่มีผิดพลาด

นอกจากองค์ประกอบทั้ง ๑๑ ดังได้พรรณนามาแล้วนี้ จรณะยังประกอบด้วยรูปฌานอีก ๔ จึงรวมเป็นจรณะ ๑๕ รูปฌาน ๔ นั้น พระองค์ได้อาศัยมาเป็นประโยชน์ที่จะขยับขยายโลกียปัญญาให้เป็นโลกุตตรปัญญา แท้ที่จริงฌานก็คือสมาธินั่นเอง ดังเช่นอัปปนาสมาธิเป็นองค์ปฐมฌาน แต่ยังคงเป็นโลกียะอยู่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียนฌานจากดาบส ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงแสวงหาต่อไปด้วยพระองค์เอง จนกระทั่งทรงบรรลุธรรมกาย

ทรงหยั่งรู้ด้วยญาณของธรรมกาย ซึ่งจัดเป็นโลกุตตระ และได้ทรงบรรลุพระ-สัมมาสัมโพธิญาณ เป็นองค์อรหันตสัมมาสัมพุทโธ

ยิ่งกว่านั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงทราบว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดไร้ประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย นอกจากจะทรงเลือกปฏิบัติเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ยังทรงถ่ายทอดคุณธรรมที่เป็นประโยชน์เหล่านั้นให้แก่เหล่าสาวกทั้งหลายด้วยพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่อีกด้วย เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า "ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ"

๔. ทรงเป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า "สุคโต" แปลว่า "ผู้เสด็จไปดีแล้ว" มีความหมายเป็น ๔ นัย คือ

๑) เสด็จไปดี
๒) เสด็จไปถูกต้อง
๓) เสด็จไปสู่ฐานะที่ดี
๔) เสด็จไปงาม

๑) เสด็จไปดี หมายความว่าพระองค์ทรงประพฤติดี ทั้งทางกาย วาจา ใจ คือกายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต ทรงประพฤติสม่ำเสมอมาเป็นอเนกชาติ ดับขันธ์จากชาติหนึ่งก็ไปสู่สุคติทุกชาติ ไม่ไปสู่ทุคติเลย เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า "สุคโต"

๒) เสด็จไปถูกต้อง หมายความว่าพระองค์ทรงดำเนินกาย วาจา ใจ ไปในแนวอริยมรรค ได้แก่มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งย่อลงเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา พระองค์ทรงดำเนินทางศีล เป็นเบื้องต้น ศีลมีหลายประเภท ทรงจำแนกรายละเอียดไว้มากมาย ซึ่งรวมกันเข้าเป็นวินัยปิฎกถึง ๕ พระคัมภีร์ ศีลนี้รวมกัน

เข้าปรากฏผลในการปฏิบัติเป็น **"ดวงปฐมมรรค"** มีลักษณะเป็นดวงใสอยู่ที่ศูนย์กลางกาย นี้คือ "สุคโต" ในทางศีล

พระองค์ทรงดำเนินทางใจไปหยุดอยู่ตรงดวงปฐมมรรคนั้น หยุดสงบจนราคะ โทสะ โมหะ อภิชฌา พยาบาท เข้ามาครอบงำพระทัยของพระองค์ไม่ได้ พระทัยจึงใส บริสุทธิ์ เป็นสมาธิ หยุดนิ่งจนกระทั่ง "รู้" ผุดขึ้น เรียกว่า "ปัญญา" หยุดนิ่งเช่นนั้นตั้งแต่กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม จนถึงธรรมกาย ธรรมกายเข้าสมาบัติดูอริยสัจต่อไป ครั้นดวงใสถึงขนาดจึงตกศูนย์ แล้วกลายเป็นโสดาบันบุคคล สกิทาคามีบุคคล อนาคามีบุคคลตามลำดับ ครั้นธรรมกายอนาคามีบุคคลตกศูนย์ จึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า "สุคโต"

๓) เสด็จไปสู่ฐานะที่ดี หมายความว่าเสด็จไปสู่ฐานะอันประเสริฐ และเป็นอมตะตลอดไป ดังพระบาลีว่า *เขมํทิสํ คจฺฉมาโน* แปลว่า ไปสู่แดนอันเกษมคือนิพพาน กล่าวคือเมื่อธรรมกายเพ่งเล็งถูกส่วน ตกศูนย์ มีอายตนะอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า "อายตนนิพพาน" ดึงดูดธรรมกายที่ตกศูนย์นั้นเข้านิพพานอยู่เนืองนิจแม้ในขณะมีพระชนม์อยู่ จึงชื่อว่าไปสู่แดนเกษม ประการหนึ่ง ครั้นเมื่อจะดับขันธ์พระองค์ก็เข้าสมาบัติ อายตนนิพพานดึงดูดเข้าสู่นิพพานไป เช่นนี้ก็เรียกว่าเสด็จไปสู่แดนอันเกษม หรือเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า "สุคโต"

๔) เสด็จไปงาม หมายความว่าเมื่อครั้งเสด็จพระดำเนินไปโปรดปัญจวัคคีย์ยังป่าอิสิปตนะนั้น เสด็จพระดำเนินไปโดยพระบาท มีฉัพพรรณรังสีรุ่งโรจน์ จนแม้แต่สัตว์จตุบาททวิบาทที่ได้แลเห็น ต่างก็งงงันพากันหยุดนิ่งตะลึงไปหมด อย่างนี้เรียกว่าทรงพระดำเนินงามหรือเสด็จไปงาม เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า "สุคโต"

๕. ทรงเป็นผู้รู้แจ้งโลก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “โลกวิทู” แปลว่า“ทรงรู้แจ้งโลก” ซึ่งมีความหมายเป็น ๒ นัย คือ

นัยที่ ๑ “โลก” ตามนัยที่ ๑ นั้น หมายถึงชีวิตร่างกายของเรา ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า *“...อาวุโส ในร่างกายซึ่งมีประมาณวาหนึ่ง มีพร้อมทั้งสัญญา พร้อมทั้งใจนี้แล เราบัญญัติโลกไว้ บัญญัติเหตุเกิดโลกไว้ บัญญัติความดับโลกไว้ และบัญญัติทางอันจะให้ถึงความดับโลกไว้”* [๑]

จากพุทธดำรัสนี้ ย่อมทำให้เข้าใจได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งแทงตลอดถึงสภาพอันแท้จริงของชีวิตร่างกายคนเรา ว่าประกอบด้วยกายและใจ ทรงทราบถึงองค์ประกอบของใจว่ามีสัญญา คือการจดจำประสบการณ์ต่างๆ ที่เข้ามาสู่ใจ เป็นต้น ได้ทรงบัญญัติเรื่องนี้ไว้แล้วว่า “ทุกขอริยสัจ” ทรงรู้แจ้งแทงตลอดถึงเหตุแห่งการเกิดของชีวิตคนเรา ซึ่งทรงบัญญัติว่า “ทุกขสมุทัยอริยสัจ” ทรงรู้แจ้งแทงตลอดถึงการหยุดการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร ซึ่งทรงบัญญัติว่า “ทุกขนิโรธอริยสัจ” ทรงรู้แจ้งแทงตลอดถึงวิธีปฏิบัติ เพื่อหยุดการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งทรงบัญญัติว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือมรรคอริยสัจ”

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียก “นิโรธ” ว่า **“ที่สุดแห่งโลก”** ในที่สุดแห่งโลกนั้น ไม่ต้องเกิด ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องตาย บุคคลที่ยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลกก็ไม่มีวันจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ที่สุดแห่งโลกนั้นไม่สามารถไปถึงได้ด้วยยวดยานใดๆ ทั้งยังไม่ปรากฏว่ามีบุคคลใดจะพึงทราบ พึงเห็น พึงถึงที่สุดของโลกเลย แต่พระองค์นั้นทรงทราบชัด และทรงถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทรงสงบด้วยประการทั้งปวง มิได้ทรงหวังโลกนี้และโลกหน้าอีกเลย เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงทรงพระนามว่า “โลกวิทู” คือ “ทรงรู้แจ้งโลก”

---

[๑] พระวิสุทธิมัคค์ เผดจ เล่ม ๒ หน้า ๕๗๖

นัยที่ ๒ "โลก" ตามนัยที่ ๒ หมายถึงโลก ๓ ซึ่งประกอบด้วย

๑) สังขารโลก

๒) สัตวโลก

๓) โอกาสโลก

๑) สังขารโลก มีความหมายหลายนัยด้วยกันดังนี้

นัยที่ ๑ สังขารโลก หมายถึงสรรพสัตว์ทั้งมวลที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร

นัยที่ ๒ สังขารโลก หมายถึงสังขารร่างกายของสัตว์ ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๒ คือ "กาย" กับ "ใจ"

นัยที่ ๓ สังขารโลก หมายถึงอารมณ์รู้สึกของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๓ คือรู้สึกเป็นสุข รู้สึกเป็นทุกข์ และรู้สึกเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์

นัยที่ ๔ สังขารโลก หมายถึงเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ประกอบด้วยองค์ ๔ ซึ่งมีชื่อเรียกว่าอาหาร ๔ ได้แก่

๑) กวฬิงการาหาร ได้แก่อาหารที่เป็นคำๆ เช่นคำข้าว ส่วนละเอียดของอาหารคือโอชะ หรือที่มีศัพท์ทางโภชนาการว่าโปรตีน เป็นต้น นั้นเข้าไปบำรุงเลี้ยงร่างกายจึงเป็นปัจจัยให้สัตว์ดำรงชีวิตอยู่ได้ สัตว์ทั้งหลายมีอาหารหยาบละเอียดต่างกันเป็นพวกๆ เช่น จระเข้กินอาหารหยาบมาก สุนัขชอบแทะกระดูกสัตว์ที่แข็งๆ ช้าง ม้า โค กระบือ กินหญ้าและใบไม้ แม้ของหยาบๆ ก็มีโอชะไปหล่อเลี้ยงร่างกายสัตว์ได้ มนุษย์กินอาหารละเอียดกว่าสัตว์ สามัญชนกินอาหารหยาบกว่าพระมหากษัตริย์ เทวดากินอาหารละเอียดกว่ามนุษย์ ซึ่งมีคำศัพท์เรียกว่า "ทิพย์"

๒) ผัสสาหาร ได้แก่ผัสสะ หรือการกระทบกันระหว่าง ๓ สิ่ง คือ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ๖ หรือเรียกว่า อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ กับวิญญาณ ๖ [๑] ผัสสะนี้จัดเป็นอาหาร ก็เพราะเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึก ๓ อย่าง ซึ่งมีคำศัพท์ว่า“เวทนา ๓” คือผัสสะที่เกิดจากการกระทบอารมณ์ที่ดี ก็ทำให้เกิด “สุขเวทนา” กระทบอารมณ์ชั่ว ก็ทำให้เกิด “ทุกขเวทนา” กระทบอารมณ์ไม่ดีไม่ชั่วก็ทำให้เกิด “อุเบกขาเวทนา” สัตว์นรกดำรงชีพรับเคราะห์กรรมอยู่ได้ก็เพราะผัสสาหารทางชั่ว คนนอนหลับอยู่ได้ก็เพราะผัสสาหารชนิดที่ทำให้เกิดอุเบกขาเวทนาดังนี้เป็นต้น

๓) มโนสัญเจตนาหาร ได้แก่ความคิดหรือความจงใจ มโนสัญเจตนาหารนี้เป็นอาหารก็เพราะประมวลมาซึ่งภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ แล้วแต่เจตนา คือมุ่งไปสู่ภพไหน เมื่อประกอบถูกส่วนก็ไปสู่ภพนั้น เจตนาเป็นตัวกรรมได้ ดังในบาลีว่า *เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ* แปลว่า *“ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนานั้นเองเป็นตัวกรรม”* คนที่ทำกรรมเป็นกุศล สุคติย่อมคอยท่ารับรองอยู่ คนที่ทำกรรมเป็นอกุศล ทุคติย่อมคอยท่ารับรองเขาอยู่เหมือนกัน [๒]

๔) วิญญาณาหาร วิญญาณ แปลว่าความรู้แจ้งอารมณ์ เกิดจากการที่อายตนะภายใน ๖ กระทบกับอารมณ์ ๖ อายตนะภายในทั้ง ๖ ย่อมเป็นที่รองรับของวิญญาณทั้ง ๖ ย่อมมีรสในอารมณ์ ๖ ไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง วิญญาณจึงเป็นอาหารประมวลให้เกิดนามรูป คือชีวิตร่างกายเรานั่นเอง

---

[๑] วิญญาณ ๖ คือ ๑. จักขุวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางตา (เห็น) ๒. โสตวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางหู (ได้ยิน) ๓. ฆานวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางจมูก (ได้กลิ่น) ๔. ชิวหาวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางลิ้น (รู้รส) ๕. กายวิญญา ความรู้อารมณ์ทางกาย (รู้สิ่งต้องกาย) ๖. มโนวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางใจ (รู้เรื่องในใจ)

[๒] มรดกธรรม หน้า ๒๒

นัยที่ ๕ สังขารโลก หมายถึงอุปาทานขันธ์ หรือขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจอุปาทานขันธ์ บางทีเรียกว่า "เบญจขันธ์" ประกอบด้วย *รูป* (ร่างกาย) *เวทนา* (ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ) *สัญญา* (การจำประสบการณ์ต่างๆ) *สังขาร* (สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้คิดดี ชั่ว หรือเป็นกลางๆ) และ *วิญญาณ* (ความรู้อารมณ์ทางอายตนะทั้ง ๖ มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น)

นัยที่ ๖ สังขารโลก หมายถึงอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกายและธรรมารมณ์ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ)

นัยที่ ๗ สังขารโลก หมายถึงภูมิหรือจิตอันเป็นที่ตั้งของวิญญาณต่างๆ มีศัพท์เฉพาะว่า "วิญญาณฐิติ" แบ่งออกเป็น ๗ จำพวก คือ

๑) มนุษย์ เทพบางหมู่ และวินิปาติกะ (เปรตมีวิมานอยู่)

๒) เทพผู้อยู่ในจำพวกพรหมผู้เกิดในภูมิปฐมฌาน

๓) พวกเทพอาภัสสระ (พรหมชั้นที่ ๖)

๔) พวกเทพสุภกิณหะ (พรหมชั้นที่ ๙)

๕) สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะ

๖) สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ

๗) สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ

นัยที่ ๘ สังขารโลก หมายถึงธรรมที่ครอบงำสัตวโลก และสัตวโลกก็เป็นไปตามธรรมนั้น มี ๘ อย่าง คือ

มีลาภ	—	เสื่อมลาภ
มียศ	—	เสื่อมยศ
สรรเสริญ	—	นินทา
สุข	—	ทุกข์

นัยที่ ๙ สังขารโลก หมายถึงภพเป็นที่อยู่ของสัตว์ มีศัพท์เฉพาะว่า

"สัตตาวาส" แบ่งออกเป็น ๙ จำพวก คือ

๑) มนุษย์ เทพบางหมู่ และวินิปาติกะ (เปรตมีวิมานอยู่)

๒) เทพผู้อยู่ในจำพวกพรหมผู้เกิดในภูมิปฐมฌาน

๓) พวกเทพอาภัสสระ (พรหมชั้นที่ ๖)

๔) พวกเทพสุภกิณหะ (พรหมชั้นที่ ๙)

๕) อสัญญีสัตว์ เป็นสัตว์จำพวกไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา

๖) สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะ

๗) สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ

๘) สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ

๙) สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ

นัยที่ ๑๐ สังขารโลก หมายถึงอายตนะ ๑๒ ได้แก่อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก หรืออารมณ์ ๖

ความหมายหรือคำจำกัดความของ "สังขารโลก" ยังมีมากกว่านี้ แต่ขอยกมากล่าวไว้ ณ ที่นี้เพียง ๑๐ นัยเท่านั้น อย่างไรก็ตามจากคำจำกัดความทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า "สังขารโลก" ก็คือชีวิตร่างกายของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือกายกับใจนั่นเอง

ที่ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งสังขารโลกนั้น หมายความว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งในสิ่งต่อไปนี้คือ

๑. องค์ประกอบสำคัญหรือองค์ประกอบพื้นฐานแห่งชีวิตร่างกายของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

๒. ปัจจัยที่ทำให้เกิดองค์ประกอบเหล่านั้น

๓. ปัจจัยที่ทำให้สรรพสัตว์เกิดความรู้สึกต่างๆ

๔. ปัจจัยที่ครอบงำให้สรรพสัตว์ต้องติดอยู่ในภพ

๕. ภูมิชั้นแห่งจิตของสรรพสัตว์ต่างๆ ที่มีอยู่มากมายในวัฏฏสงสาร

๖. ภพอันเป็นที่อยู่ของสรรพสัตว์ต่างๆ เหล่านั้น ย่อมแตกต่างกันไปตามภูมิชั้นแห่งจิต

๒) สัตวโลก หมายถึงหมู่สัตว์ทั้งปวงในโลก ที่ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งสัตวโลกนั้น หมายความว่าพระองค์ทรงรู้แจ้งซึ่งธรรมอันเป็นที่มาแห่งจิตของสัตว์ทุกจำพวก ดังนี้คือ

ทรงรู้แจ้งทิฏฐิ หรือความเห็นของสัตวโลก เช่น บางพวกเห็นว่าโลกเที่ยงยั่งยืนอยู่เช่นนั้น เห็นว่าเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว เมื่อตายไปก็ต้องกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อย่างเดิม บางพวกเห็นว่าตายแล้วสูญ ไม่กลับมาเกิดอีก จะทำดีทำชั่วก็ไม่มีผลติดตามไปสนองในภพใหม่อีก ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้จริงเห็นแจ้งว่าไม่เป็นเช่นนั้น ทรงรู้แจ้งเห็นแจ้งว่าสัตวโลกทั้งหลายย่อมเป็นไปตามยถากรรม การทำดีหรือชั่ว ย่อมมีผลติดตามไปสนองในภพหน้า

ทรงรู้แจ้งอนุสัยของสัตวโลกทั้งหลาย อนุสัย คือกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท คือ

๑) กามราคะ คือ ความกำหนัดในกาม ความอยากได้ติดใจในกาม

๒) ปฏิฆะ คือ ความหงุดหงิดขัดเคือง

๓) ทิฏฐิ คือ การถือเอาความคิดเห็นนั้นๆ เป็นความจริง

๔) วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย

๕) มานะ คือ ความถือตัว

๖) ภวราคะ คือ ความกำหนัดในภพ เป็นความปรารถนาที่จะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร

๗) อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง จัดเป็นความหลงหรือโมหะ

ทรงรู้แจ้งจริตของสัตวโลกทั้งหลาย จริตคืออุปนิสัย ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมของคนเรา แบ่งออกเป็น ๖ ประเภท คือ

๑) ราคจริต คือ อุปนิสัยรักสวยรักงาม
๒) โทสจริต คือ อุปนิสัยใจร้อน หงุดหงิด โกรธง่าย
๓) โมหจริต คือ อุปนิสัยงมงาย โง่เขลา
๔) สัทธาจริต คือ อุปนิสัยเลื่อมใส ซาบซึ้งสิ่งต่างๆ โดยง่าย
๕) พุทธิจริต คือ อุปนิสัยในทางใช้ความคิดพิจารณา
๖) วิตกจริต คือ อุปนิสัยจับจดฟุ้งซ่าน ขี้กังวล

ทรงรู้แจ้งอธิมุตติของสัตวโลกทั้งหลาย อธิมุตติ หมายถึงความโน้มเอียงของจิตไปในทางบุญหรือบาป ทรงรู้แจ้งว่าใครเป็นผู้มีใจบุญ ใครเป็นผู้มีใจบาป รวมทั้งใครมีกิเลสบาง ใครมีกิเลสหนา

ทรงรู้แจ้งอินทรีย์ของสัตวโลกทั้งหลาย อินทรีย์ คือ ธรรมในจิตใจ ที่สามารถครอบงำธรรมฝ่ายอกุศลได้ อินทรีย์ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑) สัทธา ได้แก่ความเชื่อ
๒) วิริยะ ได้แก่ความเพียร
๓) สติ ได้แก่ความระลึกได้ ไม่เผลอ
๔) สมาธิ ได้แก่ ความตั้งจิตมั่น
๕) ปัญญา ได้แก่ ความเข้าใจโลกตามความเป็นจริง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายว่า แก่อ่อนอย่างไร แล้วทรงหาอุบายโปรด ในเมื่อทรงเห็นว่าอินทรีย์แก่กล้าสมควรแล้ว

ทรงรู้แจ้งอาการของสัตวโลกทั้งหลาย หมายความว่าทรงรู้แจ้งว่า สัตว์จำพวกใดมีอาการดี มีสัทธา มีปัญญา สามารถสอนได้หรือแก้ได้ พวกใดมีอาการชั่ว คือไร้สัทธา ไร้ปัญญา ไม่สามารถสอนได้หรือแก้ได้

ทรงรู้แจ้งความอาภัพของสัตวโลกทั้งหลาย คำว่า "อาภัพ" แปลว่า ไม่สมควร หรือไม่สามารถ ทรงรู้แจ้งความอาภัพของสัตว์ หมายความว่า ทรงรู้แจ้งว่าสัตว์พวกใดสามารถบรรลุมรรคผล สัตว์พวกใดไม่สามารถบรรลุมรรคผล เช่น ผู้กระทำมาตุฆาตหรือฆ่ามารดา ย่อมไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ เป็นต้น ดังนั้นในการโปรดสัตว์ พระองค์ก็จะทรงเลือกโปรดเฉพาะสัตว์ที่สมควร

ทั้งหมดที่พรรณนามานี้ จะเห็นว่า "สัตวโลก" ก็คือหมู่สัตว์ทั้งปวงในโลก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งสัตวโลก คือทรงรู้แจ้งแทงตลอดถึงลักษณะจิตใจและอัธยาศัยของสรรพสัตว์โดยเฉพาะ ต่างกับรู้แจ้งสังขารโลกเป็นอย่างมาก

๓) โอกาสโลก หมายถึง จักรวาล อันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตวโลกทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดว่า โอกาสโลกนั้นประกอบด้วยจักรวาลมากมายนับไม่ถ้วน จึงทรงใช้คำว่า "จักรวาลอันอนันต์" ทรงอธิบายว่า ๑ จักรวาล ก็คือ ๑ โลกธาตุ แต่ละจักรวาลหรือโลกธาตุประกอบด้วยทวีปต่างๆ ทรงระบุว่าแต่ละจักรวาลนั้นล้วนมีสัณฐานกลม พร้อมทั้งระบุถึงขนาดของเส้นรอบวงส่วนกว้างและส่วนยาวไว้เป็นจำนวนชัดเจน ทรงระบุความหนาจากพื้นผิวดินลึกลงไปถึงระดับน้ำใต้ดินที่พยุงแผ่นดินไว้ ทรงบรรยายถึงสภาวะของลมในบรรยากาศ ตลอดจนระยะทางจากโลกถึงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ทรงบรรยายถึงส่วนสูงของภูเขาสิเนรุ ซึ่งเป็นภูเขาที่สูงที่สุด ตลอดถึงภูเขาบริวารซึ่งล้อมรอบภูเขา สิเนรุ และเป็นที่อยู่ของเทวดาและยักษ์ทั้งหลาย นอกจากนี้ยังทรงกล่าวถึงภพของดาวดึงส์ ภพของอสูร มหานรก และโลกันตนรก เป็นต้น

จะเห็นว่า ความหมายของโอกาสโลกนั้นแตกต่างจากสังขารโลกและสัตวโลกโดยสิ้นเชิง ที่ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งโอกาสโลก ย่อมหมายความว่า ทรงรู้แจ้งแทงตลอดถึงลักษณะทางกายภาพของจักรวาลต่างๆ อันประกอบกันขึ้นเป็นภพ ๓ ซึ่งไม่มีนักภูมิศาสตร์คนใดสมัยใดในโลกจะพึงล่วงรู้ได้เลย เพราะเหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งแทงตลอดสังขารโลก สัตวโลกและ

โอกาสโลก จึงทรงพระนามว่า "โลกวิทู" หรือ "ทรงเป็นผู้รู้แจ้งโลก"

๖. ทรงเป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า "อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ" แปลว่า สารถีฝึกบุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า อาจแยกพิจารณาพระนามของพระองค์เป็น ๓ ส่วน คือ

๑) อนุตตโร

๒) ปุริสทัมม

๓) สารถิ

๑) อนุตตโร หมายความว่ายอดเยี่ยมอย่างไม่มีตัวจับ เหตุที่ทรงมีพระนามนี้ก็เพราะทรงพระคุณอันประเสริฐ บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ อย่างหาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ ไม่ว่าจะเป็นพรหม เทวดา หรือมนุษย์ก็ตาม

๒) ปุริสทัมม หมายถึงผู้ที่ฝึกได้หรือควรฝึก ผู้ที่ฝึกได้หรือควรฝึก ได้แก่ ผู้ที่ยังไม่เคยได้รับการฝึก แต่เป็นผู้ที่ควรจะฝึกได้ผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ อมนุษย์ หรือดิรัจฉานก็ตาม

๓) สารถิ หมายถึงผู้บังคับหรือผู้ฝึก

ปุริสทัมมสารถิ จึงหมายความว่า พระองค์ทรงสามารถฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ ไม่ว่าจะเป็นดิรัจฉาน มนุษย์ หรืออมนุษย์ก็ตาม ความจริงก็เป็นเช่นนั้น ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า แม้สัตว์ดิรัจฉาน เช่น พญานาค ชื่อจูฬทร เป็นต้น หรือช้างชื่อธนปาลก เป็นต้น พระองค์ยังทรงทรมานให้สัตว์เหล่านั้น ละพยศเสียได้แล้วตั้งอยู่ในศีลทั้งหลาย แม้มนุษย์ เช่น อัมพัฏฐมาณพที่ไปรุกรานพระองค์ แต่ในที่สุดก็ต้องไปกราบทูลขอโทษ พร้อมกับโปกขรสาติ พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์

หรือแม้อมนุษย์ เช่น อาฬวกยักษ์ เป็นต้น พระองค์ยังทรงแนะนำสั่งสอน จนอาฬวกยักษ์ได้ดวงตาเห็นธรรม เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

เมื่อนำคำ "อนุตตโร" และ "ปุริสทัมมสารถิ" มารวมกัน จึงมีความหมายว่า พระองค์ทรงพระคุณอันประเสริฐอย่างหาใครเสมอเหมือนมิได้ จึงทรงสามารถฝึกอบรมผู้ที่ควรฝึกได้ให้มีคุณธรรม และมีดวงตาเห็นธรรม เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า "ทรงเป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า"

๗. ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า "สัตถาเทวมนุสสานัง" แปลว่า "ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย" เหตุที่ทรงพระนามว่า "สัตถา" คือ "ศาสดา" ก็เนื่องจากตั้งแต่ทรงประกาศพระศาสนา พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแต่ละครั้งๆ แม้จะมีรายละเอียดแตกต่างกันไป แต่มีจุดมุ่งหมายเป็นแนวเดียวกัน คือมุ่งประโยชน์ในภพนี้ ภพหน้า และประโยชน์สูงสุดคือ นิพพาน

ส่วนการแสดงธรรมของพระองค์นั้น นอกจากทรงมีพระมหากรุณาอย่างยิ่งใหญ่แล้ว ยังทรงพระปรีชาสามารถเป็นอย่างยิ่ง พระองค์จึงสั่งสอนอบรมเหล่าสัตวโลกได้อย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในพุทธกิจประจำวันว่า เวลาเย็นทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงพระนามว่า "ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย"

๘. ทรงเป็นผู้เบิกบานแล้ว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า "พุทโธ" แปลว่า "ผู้เบิกบานแล้ว" บางแห่งแปลว่า "ผู้ตื่นผู้เบิกบานแล้ว" ที่แปลว่า "ผู้ตื่น" นั้น มีความเป็น ๒ นัย คือ

นัยที่ ๑ พระองค์ตรัสรู้ไญยธรรม หรือธรรมอันควรรู้หมดสิ้นทุกประการ พระองค์จึงทรงเป็น "ผู้ตื่น" คือทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติผิดๆ ทั้งหลายที่ยึดถือปฏิบัติกันมานานแสนนาน อีกทั้งยังทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงงมงายกับคำสอนผิดๆ เหล่านั้น ซึ่งมีการถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่องด้วย

นัยที่ ๒ พระองค์ตรัสรู้อริยสัจ ๔ ด้วยพระญาณอันยิ่งของพระองค์เอง พระองค์จึงทรงเป็น "ผู้ตื่น" คือทรงตื่นจากความไม่รู้ แล้วทรงสั่งสอนสัตวโลกทั้งหลายให้รู้และปฏิบัติตาม จนกระทั่งบรรลุอรหัตตผล เข้านิพพานตามพระองค์ไปมากมาย

ส่วนที่แปลว่า "ผู้เบิกบาน" ก็เพราะนำไปเปรียบกับดอกบัว กล่าวคือการที่พระองค์ทรงประกอบความเพียร ด้วยประการต่างๆ มานานถึง ๖ พรรษา ขณะที่ยังมิได้ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ย่อมเปรียบได้กับดอกบัวที่ยังตูมอยู่ ครั้นเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว จึงเปรียบได้กับดอกบัวที่บานแล้ว พระหฤทัยของพระองค์ย่อมผ่องแผ้ว เบิกบานเต็มที่

ความหมายทั้ง ๒ นัย ดังกล่าวแล้วนี้ คือคำแปลของ "พุทโธ" ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงพระนามว่า "ทรงเป็นผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว"

๙. ทรงเป็นผู้จำแนกธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า "ภควา" ศัพท์คำนี้มีความหมายหลายอย่าง คือ

๑) ผู้มีภาคย์
๒) ผู้หักกิเลส
๓) ผู้มีภคธรรม
๔) ผู้จำแนกธรรม
๕) ผู้คบวิหารธรรมฝ่ายดี
๖) ผู้คายตัณหาในภพ

๑) ผู้มีภาคย์ คำว่า "ภาคย์" แปลว่าโชคดี หรือบุญกุศล หมายความว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นทรงบริบูรณ์ด้วยกุศลธรรม มีทานและศีลเป็นต้น อันจะยังให้สุขทั้งฝ่ายโลกีย์และโลกุตตระบังเกิดแก่พระองค์ได้อย่างแม่นมั่น ด้วยเหตุนี้จึงเฉลิมพระนามว่า "ภควา"

๒) ผู้หักกิเลส หมายความว่าพระองค์ทรงกำจัด ราคะ โทสะ โมหะ ตัณหา อวิชชา ตลอดจนอกุศลธรรมทั้งปวงออกจากพระทัยได้เด็ดขาดแล้ว โดยสรุปก็คือ พระองค์ทรงเป็นผู้บริสุทธิ์ผ่องใสปราศจากอาสวะใดๆ ทั้งสิ้น จึงทรงพระนามว่า "ภควา"

เหตุที่รูปกายของพระองค์ทรงไว้ซึ่งบุญลักษณะต่างๆ นับร้อย ก็เพราะทรงกอปรด้วยคุณสมบัติแห่งธรรมกาย ซึ่งหักอาสวะสิ้นแล้วนั่นเอง

อนึ่ง ภาวะที่พระองค์ทรงเป็นที่นับถือของชาวโลกอย่างกว้างขวาง การที่พระองค์ทรงบำบัดทุกข์ทางกายและใจให้แก่หมู่ชนที่เข้าไปเฝ้า การที่ทรงอุปการะชนเหล่านั้นด้วยอามิสทานและธรรมทาน ตลอดจนทรงพระปรีชา

สามารถชักนำให้สัตว์ทั้งหลายประสบความสุข ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตตระ พระคุณสมบัติเหล่านี้คือที่มาของพระนามว่า "ภควา"

๓) ผู้มีภคธรรม ศัพท์ว่า "ภคะ" หมายถึงคุณสมบัติ ๖ ประการ คือ

๑. อิสริยะ ได้แก่ ความเป็นใหญ่ หรือความเป็นเจ้า

๒. ธัมมะ ได้แก่ โลกุตตรธรรม หรือเหนือโลก

๓. ยศ ได้แก่ ชื่อเสียง

๔. สิริ ได้แก่ มิ่งขวัญ หรือความสง่าผ่าเผย

๕. กาม ได้แก่ ความสำเร็จตามที่ปรารถนา

๖. ปยัตตะ ได้แก่ ความขะมักเขม้น หรือความตั้งใจ

คุณสมบัติทั้ง ๖ ประการนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีอยู่พร้อมบริบูรณ์ ธรรมฝ่ายโลกุตตระที่มีอยู่ในพระองค์นั้นเล่า พระองค์ก็ทรงบรรลุเพราะความบริสุทธิ์อย่างยิ่งของพระองค์ อันปรากฏแก่ภพ ๓ แล้ว

ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๖ ประการนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ตามปรารถนาทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ของพระองค์เองหรือประโยชน์ของผู้อื่น เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า "ภควา"

๔) ผู้จำแนกธรรม หมายความว่า เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ทรงเป็นสัพพัญญู ทรงรู้แจ้งธาตุธรรมทั้งปวงด้วยญาณของธรรมกาย จึงทรงสามารถจำแนกแยกแยะธรรมส่วนที่ละเอียดๆ ให้เห็น เช่น ทรงจำแนกขันธ์ ธาตุ อายตนะ จิต อินทรีย์ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ เป็นต้น ทรงจำแนกอริยสัจออกเป็น "ทุกข์" มีความหมายว่าเป็นเครื่องบีบคั้น ปัจจัยปรุงแต่งให้เร่าร้อน แปรปรวน เป็น "สมุทัย" มีความหมายว่าเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็น "นิโรธ" มีความหมายว่าเป็นเครื่องออกจากทุกข์ เป็นความสงัด ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ยังผลให้ "หยุด" ตลอดไป เป็น "มรรค" มี

ความหมายว่าเป็นเหตุนำออกจากทุกข์ เมื่อทรงจำแนกธรรมแล้ว ก็ทรงนำไปสั่งสอนตลอดเวลาแห่งการประกาศพระศาสนา เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า "ภควา"

๕) ผู้คบวิหารธรรมฝ่ายดี พระองค์ทรงคบคือทรงเสพทิพย์วิหาร พรหมวิหาร อริยวิหาร ทรงเสพสงัดทางกาย ทางใจ สงบอยู่ในธรรมกาย ทรงเสพรสแห่งอมตธรรม หรือนิพพาน เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า "ภควา"

๖) ผู้คายตัณหาในภพ หมายความว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์ หมดจดจากอาสวกิเลสทั้งปวง ย่อมบรรลุนิพพาน ไม่มีการเวียนกลับไปสู่ภพ ๓ อีก เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า "ภควา"

ความสำคัญของการประกาศพระพุทธคุณ

การประกาศพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แท้ที่จริงก็คือการแนะนำตัววิทยากรให้ผู้ฟังรู้จัก ดังที่นิยมกระทำกันอยู่ในการสัมมนาหรือการประชุมต่างๆ ในปัจจุบันนั่นเอง ในการประชุมสัมมนาโดยทั่วไปจะมีผู้อื่น คือพิธีกรหรือผู้ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้แนะนำวิทยากร แต่ในกรณีที่ไม่มีผู้อื่นแนะนำให้ หรือแนะนำไม่สมบูรณ์ วิทยากรก็จำเป็นจะต้องแนะนำตนเองให้ที่ประชุมหรือผู้ฟังรู้จักตนอย่างถูกต้อง ก่อนที่จะอภิปรายหรือแสดงปาฐกถา ในกรณีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน ในเมื่อไม่มีผู้ใดแนะนำ พระองค์ก็ทรงจำเป็นต้องแนะนำพระองค์เองต่อพระเจ้าอชาตศัตรู

การแนะนำตัวของวิทยากรต่อที่ประชุมนั้นเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ที่ประชุมทราบถึงคุณวุฒิ ความรู้ความสามารถ ตลอดจนประสบการณ์ของวิทยากร การแนะนำตัวตามความเป็นจริง ปราศจากอหังการหรือการยกตนข่มผู้อื่น

ย่อมจะเป็นผลดีมากกว่าผลเสีย ทั้งเป็นการน้อมนำผู้ฟังให้เกิดศรัทธาต่อผู้พูดตั้งแต่ระยะเริ่มแรกอีกด้วย

สำหรับในกรณีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ยิ่งจำเป็นต้องแนะนำพระองค์เป็นอย่างยิ่ง เพราะ

๑. พระพุทธคุณของพระองค์นั้น ยิ่งใหญ่และประเสริฐเกินกว่าที่จะมีผู้ใดล่วงรู้ทั้งหมด หากไม่ทรงแนะนำด้วยพระองค์เองแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูก็อาจจะไม่ทรงทราบ หรือไม่แน่พระทัยว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงคุณเหนือสัตวโลกทั้งปวงเช่นนั้น

๒. หากพระพุทธองค์จะทรงสามารถหยั่งรู้ด้วยพระญาณว่า หมอชีวกโกมารภัจ ได้กราบทูลพระพุทธคุณของพระองค์ต่อพระเจ้าอชาตศัตรูแล้วครั้งหนึ่ง ก็คงจะมีผลไม่เท่ากับการได้ฟังจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์

๓. ทรงปรารถนาจะแสดงให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตระหนักว่า พระพุทธองค์นั้นทรงพระอัจฉริยภาพประเสริฐสุด อย่างหาผู้ใดเทียบเทียมมิได้ ห่างไกลอย่างมากมายจากครูทั้ง ๖ ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูเคยเสด็จไปหา มิฉะนั้นพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ถึง ๑,๒๕๐ รูป ที่เห็นอยู่เฉพาะพระพักตร์คงจะไม่สงบเสงี่ยมอย่างน่าประทับพระทัยถึงปานนั้น

๔. ทรงปรารถนาจะแสดงให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตระหนักว่า พระพุทธองค์นั้นทรงคุณธรรมประเสริฐสุด มิฉะนั้นแล้วพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาผู้ยิ่งใหญ่แห่งแคว้นมคธ พระราชบิดาของพระองค์คงจะไม่ทรงเลื่อมใสพระพุทธองค์ถึงกับทรงเป็นอุปัฏฐากคนสำคัญ

๕. ทรงปรารถนาจะให้พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงตั้งพระทัยฟังการเฉลยปัญหาเกี่ยวกับสามัญญผลเบื้องสูงขึ้นไป

๖. ทรงปรารถนาจะกระตุ้นให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทวีความศรัทธาในพระพุทธองค์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสามัญญผลเบื้องสูงขึ้นไป เป็นเรื่องเข้าใจยาก หากฟังด้วยศรัทธาแล้ว เรื่องยากก็อาจจะกลายเป็นง่ายได้

อนึ่ง มีสิ่งที่น่าสังเกตว่าการประกาศพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้ทรงกระทำเมื่อทรงเห็นว่า พระเจ้าอชาตศัตรูทรงแสดงความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธองค์เป็นอย่างยิ่งแล้ว ในขณะที่ทรงเฉลยปัญหาสามัญญผลเบื้องต้น พระพุทธองค์มิได้ทรงประกาศพระคุณตั้งแต่ก่อนการเฉลยปัญหา เพราะอาจจะทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเข้าใจผิดไปว่าเป็นการโอ้อวด

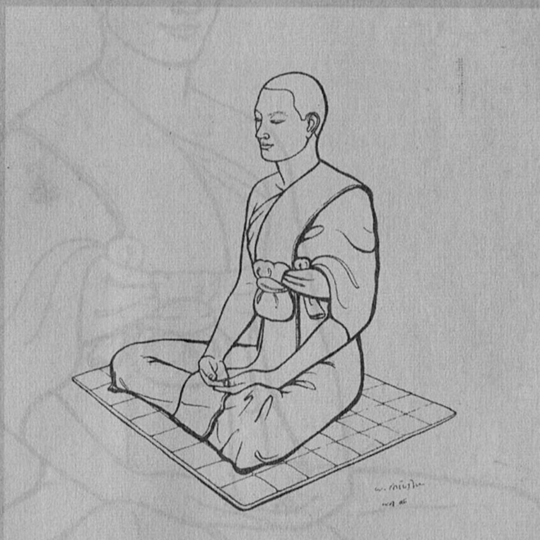
เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้สดับพระพุทธคุณอันบริบูรณ์บริสุทธิ์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงจำแนกออกเป็นข้อๆ เป็นการยืนยันพระพุทธคุณที่หมอชีวกโกมารภัจได้เคยกล่าวสรรเสริญกับพระองค์มาแล้วครั้งหนึ่ง จึงก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์โดยปราศจากข้อกังขา

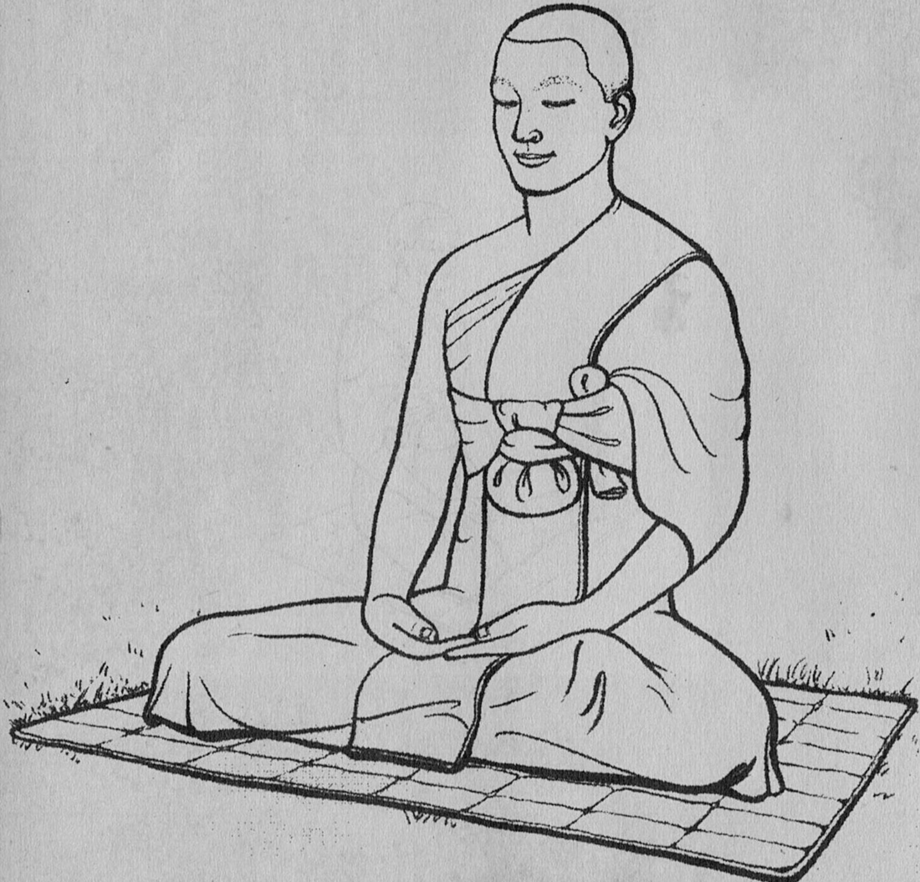
อย่างไรก็ตาม มาบัดนี้พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงทราบถึงสามัญญผลเบื้องต้นแล้วว่ามี ๒ ประการ คือ

๑) การสามารถยกตนให้พ้นจากฐานะเดิม คือผู้ตั้งใจบวชจริงย่อมได้รับการเคารพ กราบไหว้ คุ้มครองจากฆราวาสทุกระดับชั้น แม้พระราชา มหากษัตริย์ซึ่งเป็นใหญ่ที่สุดในแว่นแคว้น

๒) มีสิทธิได้รับการบำรุงด้วยปัจจัย ๔ จากฆราวาสทุกระดับชั้นโดยชอบธรรม

บทที่ ๖

คุณธรรมที่ทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์

แรงจูงใจและเป้าหมายในการบวช

กุลบุตรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา มิใช่บวชเพราะถูกบังคับ แต่เป็นเพราะมีศรัทธาในพระธรรม และมีปัญญาไตร่ตรองถึงสภาวะอันแท้จริงของชีวิต จึงตัดสินใจเข้ามาบวช ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

> *“เมื่อพระตถาคตทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ให้รู้ตาม.... คฤหบดี บุตรคฤหบดี หรือผู้เกิดภายหลังในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ย่อมฟังธรรมนั้น ครั้นฟังแล้วได้ศรัทธาในพระตถาคต เมื่อได้ศรัทธาแล้ว ย่อมเห็นตระหนักว่า ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์[๑] ให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ โดย*

---

[๑] พรหมจรรย์ หมายถึงการครองชีวิตที่ปราศจากเมถุน, การประพฤติธรรมอันประเสริฐ, การครองชีวิตอันประเสริฐ, กัลยาณปุถุชนและพระอริยบุคคลที่ยังไม่บรรลุอรหัตตผล ได้ชื่อว่า “กำลังอยู่พรหมจรรย์” ส่วนพระอรหันต์ได้ชื่อว่า“อยู่จบพรหมจรรย์”แล้ว ดังนั้นพระอรหันต์เมื่อพิจารณาการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ของตน ย่อมรู้ชัดว่า “พรหมจรรย์เราอยู่จบแล้ว”

ส่วนเดียว ดุจสังข์ขัด [๑] ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่ากระนั้นเลยเรา พึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาละกองโภคสมบัติน้อยใหญ่ ละเครือญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต..." [๒]

จากพระธรรมเทศนาที่ยกมานี้ จะเห็นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ที่จะแสดงให้พระเจ้าอชาตศัตรูเข้าพระทัยว่า แรงจูงใจที่เป็นเหตุให้บุรุษเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้นมี ๓ ประการ คือ

๑. มีศรัทธาในพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. มีปัญญาตรองเห็นโทษภัยในชีวิตฆราวาสว่า ทั้งคับแคบ และเป็นที่มาของกิเลส

๓. มีปัญญาตรองเห็นคุณของชีวิตนักบวชว่า มีโอกาสประพฤติพรหมจรรย์ได้เต็มที่

เพราะมีแรงจูงใจ บุรุษจึงตัดสินใจเข้ามาบวช ดังนั้นจึงเป็นการบวชที่มีเป้าหมายดีงามสูงส่ง มิใช่บวชอย่างคนสิ้นคิด จากแรงจูงใจข้อ ๒ และ ๓ ย่อมกำหนดเป็นเป้าหมายในการบวชได้ ๒ ประการ คือ

๑. บวชเพื่อละบาปอกุศลทั้งปวง หรือบวชเพื่อละกามนั่นเอง

๒. บวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ อันเป็นการสั่งสมบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

---

๑ สังข์ขัด หมายถึง หอยสังข์ที่ถูกนำมาทำความสะอาด และตกแต่งประดับประดาด้วยโลหะ เช่น เงินหรือทองจนสวยงาม เหมาะสำหรับใช้หลั่งน้ำพระพุทธมนตร์ น้ำเทพมนตร์ หรือใช้เป่า วิธีการทำสังข์ขัดนี้ยุ่งยากและซับซ้อนมากมาย

๒ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๐๘ - ๓๐๙

สิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ชีวิตฆราวาสเป็นที่ประชุมแห่งบาปอกุศล ก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า **"ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี"**

"ฆราวาสคับแคบ" หมายความว่าการใช้ชีวิตแบบฆราวาสนั้นต้องเกี่ยวข้องพัวพันอยู่ด้วยเรื่องกาม ฆราวาสทั้งหลายจึงตกอยู่ในอำนาจของกามหรือตกเป็นทาสของกาม "กาม" คืออะไร กามประกอบด้วยองค์ ๒ คือ

๑. กิเลสกาม

๒. วัตถุกาม

๑. กิเลสกาม คำว่า "กิเลส" โดยรูปศัพท์ หมายถึงความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้จิตใจขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์ "กาม" หมายถึงความใคร่ ความอยาก หรือสิ่งที่น่าใคร่ ดังนั้น "กิเลสกาม" จึงหมายถึง "ความคิดชั่ว ที่ผลักดันให้ทำชั่ว" กิเลสกามแบ่งออกเป็น ๑๐ อย่าง คือ

๑) โลภะ ได้แก่ ความโลภ อยากได้ของผู้อื่นในทางผิด

๒) โทสะ ได้แก่ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น เบียดเบียนรังแกผู้อื่น

๓) โมหะ ได้แก่ ความหลง หรือความไม่รู้ตามความเป็นจริง

๔) มานะ ได้แก่ ความถือตัว สำคัญว่าตัวดีกว่า เหนือกว่าผู้อื่น

๕) ทิฏฐิ ได้แก่ ความเห็นผิดๆ ดื้อดึง เมื่อ "ทิฏฐิ" รวมกับ "มานะ" เป็น "ทิฏฐิมานะ" จึงหมายความว่า "ดื้อรั้นอวดดี หรือดื้อดึงถือตัว"

๖) วิจิกิจฉา ได้แก่ ความลังเลสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลาย

๗) ถีนะ ได้แก่ ความหดหู่ ความท้อแท้ถดถอย

๘) อุทธัจจะ ได้แก่ ความฟุ้งซ่าน ขาดความสงบในจิตใจ

๙) อหิริกะ ได้แก่ ความไม่ละอายต่อความชั่วทั้งหลาย

๑๐) อโนตตัปปะ ได้แก่ ความไม่เกรงกลัวต่อความชั่ว

๒. วัตถุกาม หมายถึงวัตถุอันน่าใคร่ น่าปรารถนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากามคุณ แบ่งออกเป็น ๕ อย่าง คือ

๑) รูป คือ สิ่งต่างๆ ที่เราเห็นได้ด้วยตา

๒) เสียง คือ เสียงต่างๆ ที่เราได้ยินได้ด้วยหู

๓) กลิ่น คือ กลิ่นต่างๆ ที่เราดมได้ด้วยจมูก

๔) รส คือ รสของอาหารต่างๆ ที่เรารู้ได้ด้วยลิ้น

๕) โผฐฐัพพะ คือ สัมผัสที่เรารับรู้ได้ด้วยผิวกาย

จะเห็นว่า "กิเลสกาม" นั้นเป็นลักษณะของใจคนเราที่เกิดความคิดชั่วขึ้นได้เองตามธรรมดาอยู่แล้ว ถ้าเราปล่อยปละละเลย ไม่อบรมขัดเกลา ก็มีแต่จะพอกพูนทวีมากขึ้นๆ ครั้นเมื่อกิเลสกามมากระทบกับวัตถุกาม ใจคนเราซึ่งมีโลภะและโมหะเป็นเชื้อสำคัญอยู่แล้ว ย่อมจะเกิดความรู้สึกว่าวัตถุกามต่างๆ ล้วนน่าใคร่น่าปรารถนาไปหมด ถ้าได้วัตถุกามเหล่านั้นมาสมใจ ตนเองย่อมจะรู้สึกเป็นสุข จึงเกิดความเพียรพยายามแสวงหาวัตถุกามมาไว้ในครอบครอง ให้มากเท่าที่จะมากได้ ในที่สุดก็กลายเป็นความหลง ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับวัตถุกามนั้นๆ ชนิดที่เรียกว่าโงหัวไม่ขึ้นกันทีเดียว

ในทำนองกลับกัน ถ้าพลาดหวังในวัตถุกามที่ตนปรารถนา คนเราก็จะรู้สึกเป็นทุกข์ หากไม่เกิดความรู้สึกหดหู่ ท้อแท้ หรือผิดหวังอย่างรุนแรงจนถึงกับทำลายตนเองด้วยวิธีการต่างๆ ไปเสียก่อน โทสะ โมหะ ทิฏฐิมานะตลอดจนความไม่ละอาย และความไม่เกรงกลัวต่อความชั่วและบาปทั้งหลายซึ่งนอนเนื่องอยู่ในใจคนเราตลอดเวลานั้น ก็จะกระตุ้นหรือหันเหความรู้สึกเป็นทุกข์นั้น มาเป็นความคิดประทุษร้าย เบียดเบียน รังแกผู้อื่นโดยประการต่างๆ จึงเกิดการสั่งสมบาปให้แก่ตนเอง ด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาโดยแท้ นี่คือทางมาแห่งธุลีหรือกิเลสประการหนึ่ง

ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกสุขหรือทุกข์ อันเนื่องมาจากวัตถุกามหรือกามคุณ ๕ ล้วนมีแต่โทษภัยต่อใจคนเราทั้งสิ้น ตราบใดที่คนเรายังมีความคิดว่ากามคุณ ๕ เท่านั้นที่จะทำให้มีความสุข คนเราก็ย่อมจะตั้งหน้าตั้งตาแสวงหาแต่กามสุขเรื่อยไปโดยไม่หยุดยั้ง ทั้งไม่รู้จักสอนใจตนเองได้ว่า จุดที่ "พอ" นั้นอยู่ตรงไหน เมื่อมุ่งหน้าแสวงหาต่อไปเรื่อยๆ ไม่วันใดวันหนึ่งก็จะต้องประสบปัญหา เพราะแต่ละคนก็มุ่งแสวงหาในสิ่งเดียวกัน จึงเกิดการเผชิญหน้ากันหรือเกิดการแข่งขันแย่งชิงกันขึ้น ครั้นแล้วกิเลสกามก็จะสอนให้แต่ละฝ่ายนำกลยุทธ์ออกมาใช้ในการต่อสู้กัน ชิงชัยกันทุกรูปแบบ เพื่อความเป็นผู้ชนะ ดังปรากฏให้เห็นอยู่ในโลกปัจจุบัน นับตั้งแต่การชิงไหวชิงพริบกันในด้านเศรษฐกิจระหว่างบุคคลหรือระหว่างประเทศ การคดโกงและการแก้แค้นกัน ไปจนถึงสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กัน เหล่านี้ล้วนเป็นทางมาแห่งธุลีหรือกิเลสทั้งสิ้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเรื่องโทษของกามไว้มากมาย เป็นต้นว่า *"กามทั้งหลาย ตระการหวานชื่นใจ ย่อมย่ำยีจิตโดยรูปต่างๆ"* [๑]

จากที่ได้พรรณนามาทั้งหมดนี้ น่าจะพอเป็นแนวทางชี้ให้เห็นได้แล้วว่า การใช้ชีวิตแบบฆราวาสนั้นตกอยู่ใต้อำนาจของกาม อันเป็นบ่อเกิดแห่งบาปอกุศลทั้งปวง ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบโดยย่อว่า "ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี"

สิ่งที่ทำให้เข้าใจว่าชีวิตนักบวช มีโอกาสประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ ก็คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า *"บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริบูรณ์บริสุทธิ์โดยส่วนเดียว ดุจสังข์ขัดไม่ใช่ทำได้ง่าย"*

---

[๑] ขุทฺทกนิกาย สุตฺตนิปาต ๒๕/๓๓๔

สิ่งแรกที่ควรพิจารณาก็คือ คำว่า "บรรพชา"

คำว่า **"บรรพชา"** โดยรากศัพท์เดิมแปลว่า **เว้นความชั่วทุกอย่าง** หรือการทำให้ถึงซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐ แต่เดิมทีเดียวคำว่า "บรรพชา" หมายความว่าบวช เช่น สิทธัตถะราชกุมารเสด็จออกบรรพชา เป็นต้น แต่ในปัจจุบันคำว่า "บรรพชา" หมายถึงบวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นภิกษุใช้คำว่า "อุปสมบท" และมักจะใช้ควบกันว่า "บรรพชาอุปสมบท" หรือโดยทั่วไปมักนิยมพูดกันว่า "บวช" เมื่อบวชแล้วก็ได้ชื่อว่า "บรรพชิต" บรรพชิตทั้งหลายที่บวชเข้ามาในพระพุทธ-ศาสนา ก็เพื่อเว้นความชั่วทุกอย่าง ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามปฏิบัติตนให้ถึงซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐ ด้วยการสร้างบุญกุศลทั้งปวงให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า **"บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง"** นั้น หมายความว่าบรรพชิต หรือพระภิกษุย่อมมีโอกาสประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ได้ง่าย เมื่อเทียบกับฆราวาสหรือผู้ครองเรือน ทั้งนี้เพราะโดยพระวินัยแล้ว การเลี้ยงชีพของพระภิกษุต้องขึ้นอยู่กับฆราวาส ดังนั้นพระภิกษุจึงไม่ต้องกังวลด้วยเรื่องการทำมาหากินแบบฆราวาส ทำให้สามารถทุ่มเทเวลาและชีวิตเพื่อการศึกษา และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้โดยบริบูรณ์ กรณีเช่นนี้ย่อมเอื้ออำนวยให้พระภิกษุห่างไกลจากกามคุณได้มากทีเดียว ซึ่งจะยังผลให้การประพฤติพรหมจรรย์นั้นบริบูรณ์บริสุทธิ์ได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ชีวิตนักบวชมีโอกาสสร้างบุญกุศลทั้งปวง สะดวกกว่าชีวิตฆราวาสมากนัก

อนึ่ง พระธรรมเทศนานี้ย่อมเป็นการบอกพระเจ้าอชาตศัตรูโดยนัยว่าสาวกของพระพุทธองค์ล้วนมีเป้าหมายในการบวชทั้งสิ้น มิใช่บวชโดยไร้เป้าหมายหรือบวชเพื่อหากิน ดังเช่นนักบวชบางจำพวก ทั้งนี้ย่อมเป็นการยกศรัทธาของพระเจ้าอชาตศัตรูต่อภิกษุสงฆ์ให้สูงยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

ข้อปฏิบัติเบื้องต้นของพระภิกษุ

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงแรงจูงใจ และเป้าหมายของการบวช จบลงแล้ว ได้ตรัสต่อไปอีกว่า

"...เมื่อบวชแล้วสำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ประกอบด้วยกายกรรมวจีกรรมที่เป็นกุศล มีอาชีพบริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยศีล คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้สันโดษ" [๑]

จากพระธรรมเทศนาดังกล่าวแล้วนี้ ย่อมแสดงว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์จะให้พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงทราบว่าผู้ที่บวชเข้ามาเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว จะต้องปฏิบัติตนอย่างใดบ้าง และจะต้องละเว้นการปฏิบัติอย่างใดบ้าง ซึ่งอาจแยกออกให้เห็นได้ง่ายดังนี้

๑. สำรวมระวังในพระปาติโมกข์
๒. มีอาชีพบริสุทธิ์
๓. ถึงพร้อมด้วยศีล
๔. คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
๕. ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ
๖. เป็นผู้สันโดษ

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๐๙

๑. สำรวมระวังในพระปาติโมกข์

"สำรวมระวังในพระปาติโมกข์" นี้มีศัพท์บัญญัติในพระพุทธศาสนาว่า "ปาฏิโมกขสังวรศีล" เป็นศีลข้อที่ ๑ ในปาริสุทธิศีล ๔ มีคำศัพท์แยกออกมาพิจารณาได้ ๓ คำ คือ

คำที่ ๑ "ปาฏิโมกข์" แปลว่า ยังผู้รักษาให้พ้นทุกข์

คำที่ ๒ "สังวร" แปลว่า ความสำรวม การระวังปิดกั้นบาป อกุศล

คำที่ ๓ "ศีล" คำนี้มีคำแปลได้หลายอย่าง เช่น เจตนาในการงดเว้นบาปทั้งปวง ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความประพฤติที่ดีทางกายวาจา เป็นต้น แม้จะมีคำแปลแตกต่างกันก็ตาม แต่จะเห็นว่ามีปรกติภาพเหมือนกัน คือสนับสนุนให้คนประพฤติกุศลกรรม

ดังนั้น "ปาฏิโมกขสังวรศีล" จึงหมายถึง **"เจตนาหรือปรกติภาพในการสำรวมระวังตนให้ประพฤติดีงามทางกายและวาจาเพื่อตนจะได้พ้นทุกข์"**

วิธีปฏิบัติ "ปาฏิโมกขสังวรศีล" นั้น อาจแยกอธิบายเพื่อให้เข้าใจง่ายเป็น ๓ หัวข้อ ดังนี้

๑) ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร

๒) มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย

๓) สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๑) ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร ในหัวข้อนี้มีคำศัพท์ที่ต้องแยกพิจารณาอยู่ ๒ คำ คือ "มรรยาท" กับ "โคจร"

คำว่า "มรรยาท" บางทีก็เขียน "มารยาท" แต่ในตำราพระพุทธศาสนามักนิยมใช้คำว่า "อาจาระ" อาจาระนั้นแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ อาจาระที่ดี กับอาจาระที่ไม่ดี

อาจาระที่ดี คือการไม่ล่วงละเมิดทางกาย และทางวาจา นั่นคือการสำรวมระวังในศีลทั้งมวล พระภิกษุที่มีอาจาระดี จะต้องไม่เลี้ยงชีวิตด้วยวิธีสอพลอ เช่น การพูดจายกย่อง ประจบสอพลอผู้อื่นโดยเจตนาจะให้เขารักใคร่นิยม แล้วถวายลาภสักการะให้ตน การพูดจาทีเล่นทีจริง เพื่อทำความสนิทสนมกับผู้อื่นหรือฆราวาส เพื่อต้องการจะให้เขารัก การทำตัวเป็นผู้รับใช้ฆราวาส ในกรณีต่างๆ โดยหวังอามิสรางวัลจากเขา เป็นต้น

อาจาระที่ไม่ดี คือการล่วงละเมิด ทางกาย หรือทางวาจา หรือทั้งทางกายและทางวาจา พระภิกษุที่มีอาจาระไม่ดีย่อมเลี้ยงชีวิตด้วยมิจฉาอาชีวะ เช่น การพูดประจบสอพลอ หรือให้สิ่งของเพื่อให้เขารัก หรือประจบสอพลอด้วยการขออุ้มเด็กเล่น การพูดหยอกล้อทีเล่นทีจริง หรือการอาสารับใช้ทำกิจให้ฆราวาสโดยหวังอามิสรางวัลจากเขา อาจาระที่ไม่ดีนั้นถือว่าเป็นการประพฤติทุศีลด้วยประการทั้งปวง

นอกจากนี้ อาจาระที่ไม่ดีของพระภิกษุ ยังรวมถึงกิริยาอันไม่สมควรต่างๆ เช่น การไม่ทำความเคารพพระเถระหรือพระภิกษุผู้มีพรรษาสูงกว่า การยืนหรือนั่งเบียดเสียดในที่ชุมนุมสงฆ์ การนั่งเบียด นั่งบังหน้า นั่งคลุมศีรษะบังหน้าพระเถระในที่ประชุม การแกว่งแขนขณะที่พูดกับพระเถระ การสวมรองเท้าเดินจงกรม อยู่กับพระเถระที่กำลังเดินจงกรมโดยไม่สวมรองเท้า การกีดกันอาสนะภิกษุใหม่ ขณะเดินตามทาง หรือขณะเดินเข้าประตู ก็แย่งชิงขึ้นหน้าพระเถระ หรือเบียดเสียดเพื่อกีดกันพระภิกษุใหม่

ภิกษุบางรูป เมื่ออยู่ท่ามกลางสงฆ์ไม่แสดงอาการนอบน้อมต่อพระเถระ เมื่อจะแสดงความคิดเห็นของตน ก็ไม่ขออนุญาตพระเถระผู้เป็นประธานในที่ประชุมเสียก่อน ในกรณีที่ไปสู่บ้านฆราวาสก็ฉวยโอกาสเข้าไปดูตามห้องต่างๆ เมื่อพบเด็กก็ลูบคลำศีรษะ เมื่อพบหญิงก็เข้าไปสนทนาซักถามถึงเรื่องภัตตาหาร

ว่าเธอจะจัดถวายสิ่งใดให้บ้าง ความประพฤติดังกล่าวแล้วนี้ล้วนเป็นตัวอย่างของอาจาระที่ไม่ดีทั้งสิ้น

ในทางกลับกัน พระภิกษุที่มีความเคารพอ่อนน้อมต่อพระเถระ นุ่งห่มสละสลวยเรียบร้อย สำรวมระวังกิริยาในขณะที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา มีอิริยาบถเสงี่ยมงาม มีสายตาทอดลงต่ำ ไม่เหลียวซ้ายแลขวา หรือแสดงอาการหลุกหลิกลุกลี้ลุกลน มีความปรารถนาน้อย มีความหนักแน่น อดทน จะกล่าววาจาใดก็เปี่ยมไปด้วยความสำรวมและเมตตาธรรม เหล่านี้คือตัวอย่างของอาจาระที่ดี

อีกคำหนึ่งก็คือ “โคจร” ซึ่งหมายถึงบุคคลหรือสถานที่ซึ่งพระภิกษุไปมาหาสู่ได้ พระภิกษุที่ตั้งอยู่ในโคจรย่อมไปมาหาสู่เฉพาะที่ที่ควรไปเท่านั้น เช่น สถานที่หรือบุคคลที่อำนวยประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าหรือการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุโดยตรง ตรงข้ามกับโคจร คือ “อโคจร”

โคจรแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ [๑] ได้แก่

๑) โคจรที่ควรเข้าไปอาศัย

๒) โคจรที่ควรรักษา

๓) โคจรที่ควรใส่ใจ

๑) โคจรที่ควรเข้าไปอาศัย หมายถึงกัลยาณมิตรที่พร้อมบริบูรณ์ด้วยกถาวัตถุ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. อัปปิจฉกถา คือถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย ไม่มักมากอยากเด่นอยากดัง

๒. สันตุฏฐิกถา คือถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อ

---

[๑] พระวิสุทธิมัคค์ เผดจ เล่ม ๑ หน้า ๕๒

หรือปรนปรือ

๓. ปวิเวกกถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดกายใจ

๔. อสังสัคคกถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่

๕. วิริยารัมภกถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร

๖. สีลกถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล

๗. สมาธิกถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น

๘. ปัญญากถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา

๙. วิมุตติกถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส และความทุกข์

๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา คือ ถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจและเข้าใจเรื่องความรู้ ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์

บุคคลที่บริบูรณ์พร้อมด้วยกถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ถือว่าเป็นโคจร ควรเข้าไปอาศัย สำหรับพระภิกษุจะไปมาหาสู่ได้ เพื่อซักถามปัญหาสงสัยต่างๆ

๒) โคจรที่ควรรักษา หมายถึงมรรยาทหรืออาจาระที่ดีงามของพระภิกษุ เช่น การเดินอย่างสงบเสงี่ยม สายตาทอดต่ำลงไม่เหลียวซ้ายแลขวาดูหญิงดูชาย หรือสิ่งต่างๆ หรือแหงนดูเบื้องบน หรือก้มหน้าดูข้างล่าง จนปราศจากความสำรวม เหล่านี้คือโคจรที่ควรรักษาของพระภิกษุ

๓) โคจรที่ควรใส่ใจ หมายถึงสติปัฏฐาน ๔ คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึงการตั้งสติพิจารณาเห็นกายต่างๆ ซึ่งซ้อนกันอยู่ในกายมนุษย์นี้ นับตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียดหรือกายฝันจนกระทั่งถึงกายธรรมระดับต่างๆ

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึงการพิจารณาเห็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ของกายต่างๆ ที่ซ้อนกันอยู่ในกายมนุษย์นี้

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึงการพิจารณาเห็นและรู้ชัดถึงสภาวะจิตของกายต่างๆ ที่ซ้อนกันอยู่ในกายมนุษย์ เช่น รู้ว่าจิตระคนด้วยราคะ โทสะ โมหะ หรือจิตหลุดพ้นแล้ว

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึงการพิจารณาเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายต่างๆ ตั้งแต่กายมนุษย์จนถึงกายธรรม

"อโคจร" หมายถึงบุคคลและสถานที่ซึ่งพระภิกษุไม่ควรไปมาหาสู่ มี ๖ อย่าง คือหญิงแพศยา (โสเภณี) หญิงหม้าย สาวเทื้อ (สาวแก่) ภิกษุณี บัณเฑาะก์ (กะเทย) และร้านสุรา

ในสภาพสังคมปัจจุบัน อโคจรนั้นมีอยู่มากมายเกินกว่า ๖ อย่างดังกล่าว เช่น โรงมหรสพ สถานเริงรมย์ต่างๆ และศูนย์การค้าต่างๆ เป็นต้น พระภิกษุที่ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร ย่อมไม่มีโคจร เพราะละอายใจและกลัวเสียชื่อเสียง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกล่าวเปรียบพระภิกษุผู้เที่ยวไปในอโคจรว่า *"เหมือนโคที่เที่ยวไปในถิ่นเสือและราชสีห์ หรือเหมือนเต่าปลาอันเที่ยวไปในเขตที่ดักของชาวประมงเป็นต้น"* [๑]

อย่างไรก็ตามสำหรับอโคจร ถ้าเขาเชื้อเชิญนิมนต์ พระภิกษุก็สามารถไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะนักบวชได้ แต่จะต้องไม่ไปด้วยเรื่องอื่น นอกจากกิจนิมนต์ เช่น ไม่ไปสนทนาปราศรัยอย่างสามัญชนทั่วไป เพราะอาจจะถูกเข้าใจว่ามีความประพฤติผิดไปจากพระธรรมวินัย เป็นพระภิกษุที่น่ารังเกียจ

พระภิกษุที่มีอาจาระดี และตั้งอยู่ในโคจร ดังได้พรรณนามาแล้ว ย่อมได้ชื่อว่า "ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร"

---

๑ อ้างจากตามรอยพระอรหันต์ หน้า ๑๗๙

๒) มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย

"โทษ" ในที่นี้หมายถึงความชั่วหรือความผิด ขึ้นชื่อว่าโทษแล้ว แม้จะมีเพียงเล็กน้อยนิดเท่าใดก็ย่อมเป็นโทษอยู่นั่นเอง ไม่มีทางจะเป็นคุณไปได้ ยิ่งไปกว่านั้น โทษภัยแม้เพียงเล็กน้อยยังสามารถเป็นเชื้อแพร่กระจาย ทำให้เกิดโทษภัยลุกลามกว้างขวางใหญ่โตออกไปอีกด้วย อุปมาเหมือนลูกไฟ แม้เพียงเล็กนิดเดียว หากกระเด็นไปถูกวัตถุไวไฟเข้าก็อาจจะเผาบ้านเมืองวอดได้

พระภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา ก็เพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะละเว้นความชั่วทุกอย่าง ในขณะเดียวกันก็จะต้องประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์บริสุทธิ์เพื่อให้ถึงซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐ ดังนั้นจึงต้องพยายามระมัดระวังมิให้ประพฤติผิดศีลอย่างเด็ดขาด แต่ถ้าเมื่อใดเกิดประพฤติผิดพลาดขึ้นแม้เพียงเล็กน้อยโดยมิได้เจตนา ก็จะต้องตระหนักว่านั่นคือตนได้ก่อบาปอกุศลขึ้นแล้ว จำเป็นที่จะต้องระมัดระวังแก้ไขปรับปรุง หรือหลีกเลี่ยงการปฏิบัติเพื่อที่จะไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้นอีกในภายหน้า ทั้งจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า **ความผิดพลาดแม้เพียงเล็กน้อย ก็ยังเป็นความผิดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะมีโทษเพียงเล็กน้อย ก็ยังเป็นโทษอยู่นั่นเอง** ไม่มีทางจะเป็นคุณไปได้เลย หากพระภิกษุตั้งอยู่ในความประมาท มองข้ามภัยของโทษแม้เพียงเล็กน้อย ก็อาจจะประสบความหายนะได้ ขึ้นชื่อว่าอสรพิษแล้ว ไม่ว่าจะตัวเล็กแค่ไหน ก็มีอันตรายไม่แพ้ตัวใหญ่ ด้วยเหตุนี้พระภิกษุจึงต้องฝึกตนให้เป็นผู้ "มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย"

๓) สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

"สมาทาน" หมายถึงการรับเอาเป็นข้อปฏิบัติ "สิกขาบท" หมายถึงศีลแต่ละข้อๆ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อสำเร็จญัตติจตุตถกรรม[๑] ในท่าม

---

๑ **ญัตติจตุตถกรรม** คือกรรมมีญัตติ เป็นที่ ๔ ได้แก่สังฆกรรมที่สำคัญ มีการอุปสมบท เป็นต้น ซึ่งเมื่อตั้งญัตติแล้ว ต้องสวดอนุสาวนาคำประกาศขอมติถึง ๓ หน เพื่อสงฆ์คือที่ชุมนุมนั้นจะได้มีเวลาพิจารณาหลายเที่ยวว่าจะอนุมัติหรือไม่

กลางสงฆ์แล้ว คือได้รับความยินยอมจากพระภิกษุทั้งปวงในองค์ประชุมสงฆ์ในพิธีอุปสมบท ให้มีภาวะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมถือว่าได้สมาทานศีลสิกขาบทน้อยใหญ่ไว้สมบูรณ์เรียบร้อยแล้วทันที ไม่ต้องมีการสมาทานกันอีก ดังนั้นพระภิกษุจึงจำเป็นต้องศึกษาเจตนารมณ์ หรือจุดมุ่งหมายของสิกขาบทแต่ละข้อๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ทั้งหมด ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งต้องจำได้ขึ้นใจ เพื่อให้สามารถปฏิบัติสิกขาบทแต่ละข้อๆ ได้โดยบริบูรณ์บริสุทธิ์ ไม่มีผิดพลาด จึงจะได้ชื่อว่า "สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย"

พระภิกษุผู้มีการปฏิบัติพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย และสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดังได้พรรณนามาแล้วนี้ ย่อมได้ชื่อว่า "สำรวมระวังในพระปาติโมกข์" หรือบริบูรณ์พร้อมด้วย "ปาฏิโมกขสังวรศีล"

มีสิ่งที่น่าพิจารณาอยู่อย่างหนึ่งคือ การสำรวมระวังในพระปาติโมกข์ของพระภิกษุจะประสบความสำเร็จได้ ก็ด้วยศรัทธาของพระภิกษุเอง ไม่มีใครบังคับได้ กระนั้นก็ตามโดยเหตุที่ปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น พระภิกษุได้สมาทานสิกขาบท ตามที่ทรงบัญญัติไว้ทั้งหมด ด้วยศรัทธาแล้วในพิธีอุปสมบท พระภิกษุย่อมจะพึงทำให้ถึงพร้อมได้อย่างดี สมดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

> *"...นางนกต้อยติวิด รักษาฟองนิดฉันใด แลทรายย่อมรักษาขนหาง มารดาย่อมรักษาบุตรยอดรัก คนเอกจักษุ ย่อมรักษานัยน์ตาข้างเดียวไว้ ฉันใด เธอทั้งหลายจงรักษาศีลให้เหมือนอย่างนั้น จงเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก มีความเคารพจงดีทุกเมื่อเถิด* [๑]

---

๑ วิสุทธิมัคค์ เผดจ เล่ม ๑ หน้า ๗

นอกจากนี้ยังตรัสไว้ในปหาราทสูตรอีกว่า

"ดูก่อนปหาราทะ น้ำในมหาสมุทรย่อมเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ แต่ไม่ล้นฝั่งขึ้นมาฉันใด สาวกทั้งหลายของเรา ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้วเพราะเหตุแห่งชีวิต" [๑]

ดังนั้น พระภิกษุที่มีปณิธานจะยังพระปาติโมกข์ให้บริสุทธิ์หมดจด แม้จะต้องสละชีวิตก็ยอม แต่จะไม่ยอมล่วงละเมิดศีล ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

๒. มีอาชีพบริสุทธิ์

การมีอาชีพบริสุทธิ์ของพระภิกษุนั้น มีคำศัพท์โดยเฉพาะว่า "อาชีวปาริสุทธิศีล" เป็นศีลข้อที่ ๓ ในปาริสุทธิศีล ๔ ศัพท์เฉพาะคำนี้แยกพิจารณาได้ ๓ คำ คือ

คำที่ ๑ "อาชีว" คือ อาชีพ หมายถึงพฤติการณ์ที่คนเราได้อาศัยเลี้ยงชีวิต

คำที่ ๒ "ปาริสุทธิ" คือ บริสุทธิ์ หมายถึงความสะอาดหมดจดจากกิเลสอันชั่วช้าทั้งหลาย ซึ่งเกิดจากการประพฤติทุศีล

คำที่ ๓ "ศีล" คือ ปรกติภาพ

ดังนั้น "อาชีวปาริสุทธิศีล" จึงหมายถึง "ปรกติภาพในการเลี้ยงชีวิตอย่างสะอาดหมดจด ปราศจากการประพฤติทุศีล"

---

๑ ปหาราทสูตร องฺคุตฺตรนิกาย อฏฺฐกนิปาต หน้า ๓๙๙

เนื่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุประกอบอาชีพใดๆ แบบฆราวาส พระภิกษุจึงต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย ๔ คือจีวร (ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และคิลานเภสัช (ยาบำบัดโรค) ซึ่งได้รับมาจากทายกทายิกา

พระภิกษุที่มีปรกติภาพในการเลี้ยงชีวิตอย่างสะอาดหมดจด ปราศจากการประพฤติทุศีล ย่อมพอใจปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ จัดว่าเป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ในทำนองกลับกันพระภิกษุที่มุ่งแสวงหาปัจจัย ๔ มาปรนเปรอตนเองด้วยกลวิธีทุศีลต่างๆ ท่านจัดว่าประพฤติมิจฉาอาชีวะ มีอาชีพไม่บริสุทธิ์

ดังนั้น พระภิกษุที่มีอาชีพบริสุทธิ์ ก็คือ “พระภิกษุที่ประกอบด้วย กาย วาจา บริสุทธิ์” ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า *“ประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรมที่เป็นกุศล มีอาชีพบริสุทธิ์”* ส่วนพระภิกษุที่มีอาชีพไม่บริสุทธิ์ ก็คือ “พระภิกษุที่ประกอบด้วยกาย วาจา ทุศีลนั่นเอง”

ลักษณะอาชีพไม่บริสุทธิ์

เพื่อให้เข้าใจอาชีวปาริสุทธิศีลชัดเจน จึงควรกล่าวถึงลักษณะอาชีพไม่บริสุทธิ์ของพระภิกษุเสียก่อน ลักษณะที่ถือว่าเป็นมิจฉาอาชีวะหรืออาชีววิบัติของพระภิกษุนั้น อยู่ที่การแสวงหามาด้วยการล่อหลอก และการละเมิดสิกขาบท ซึ่งมีผลให้สิ่งของที่ได้รับมาไม่บริสุทธิ์ เป็นของไม่ควรบริโภค

การแสวงหาด้วยการล่อหลอกนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงรายละเอียดไว้มากมาย พระอรรถกถาจารย์ได้แบ่งเป็นหัวข้อไว้ดังนี้ [๑]

๑) กุหนา (อ่านว่า กุ-หะ-นา) หมายถึงการหลอกลวง มีอุทาหรณ์แสดงไว้ ๓ พวก คือ

---

๑ พระวิสุทธิมัคค์ เผดจ เล่ม ๑ หน้า ๖๔

พวกแรก พระภิกษุเสแสร้งแสดงให้ทายกเข้าใจว่า ตนเป็นผู้สันโดษมักน้อย ไม่ปรารถนาจะรับสิ่งของใดๆ จากทายก เพื่อทำให้ทายกนึกนิยมสรรเสริญตน และคิดว่าถ้าจะหาเครื่องไทยธรรมมาถวายพระภิกษุรูปนี้ ก็จะได้บุญมาก ครั้นเมื่อทายกนำสิ่งของมาถวาย ก็จะเสแสร้งกล่าวว่า ความจริงตนไม่ปรารถนาจะรับสิ่งเหล่านั้นเลย แต่เพื่อจะอนุเคราะห์ทายกนั้น ตนก็ยินดีจะรับ การแสดงพฤติกรรมเช่นนี้ ก็เพื่อลวงให้ทายกรู้สึกนิยมชมชอบตน แล้วชักชวนกันหาสิ่งของดีๆ มาถวายอีกเพราะคิดว่าคงจะได้บุญมาก

พวกที่สอง ชอบพูดเป็นเลศนัย โดยมีเจตนาที่จะทำให้ทายกหลงเข้าใจผิดว่า ตนเป็นพระอริยบุคคล บรรลุโลกุตตรธรรม โดยการกล่าวถึงบุคลิกลักษณะของสมณะที่บรรลุโลกุตตรธรรมบ้าง กล่าวถึงคุณวิเศษของสมณะบางรูปที่ตนรู้จักคุ้นเคยบ้าง การกล่าวถึงเรื่องราวในทำนองนี้บ่อยๆ ก็จะทำให้มหาชนหลงเข้าใจว่า พระภิกษุรูปนั้นบรรลุคุณวิเศษ เป็นพระอริยบุคคลแล้ว จึงชักชวนกันมาถวายบิณฑบาต เสนาสนะ และปัจจัยต่างๆ มากมาย

พวกที่สาม ชอบแสร้งทำตนให้ทายกเลื่อมใส ด้วยอิริยาบถที่แสดงว่าตนเป็นพระภิกษุที่เคร่งในพระธรรมวินัย ได้บรรลุฌานขั้นสูง ทายกจึงพากันน้อมนำสักการะมาถวายมากมาย

๒) ลปนา หมายถึงพูดพิรี้พิไร ได้แก่ การพูดประจบเลียบเคียงต่างๆ นานา โดยมีเจตนาจะได้ปัจจัยไทยธรรมจากทายก พระอรรถกถาจารย์ได้ยกอุทาหรณ์ไว้หลายอย่าง เป็นต้นว่า เมื่อพระภิกษุเห็นทายกเข้ามาสู่วิหาร ก็รีบชิงทักถามขึ้นก่อนว่า ทายกต้องการนิมนต์ภิกษุหรือ ถ้ามีความประสงค์เช่นนั้นอาตมาก็จะเป็นธุระพาภิกษุตามไปทีหลัง

อีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อมีทายกมาสู่วิหาร แล้วสนทนาซักถามด้วยเรื่องต่างๆ พระภิกษุก็พยายามประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของตนเองว่า มีพระราชา

หรือข้าราชบริพารระดับสูง ชื่อนั้นชื่อนี้ มีความเลื่อมใสตน พระภิกษุบางรูปก็พยายามพูดเอาอกเอาใจยกยอคฤหบดีต่างๆ นานา ด้วยเกรงว่าคฤหบดีที่น้อมนำลาภสักการะมาสู่ตนนั้นจะเหินห่างไปเสีย พระภิกษุบางรูปก็พยายามพูดเกี้ยวทานบดี ให้ถวายทานใหม่อีก โดยการพูดสรรเสริญการถวายทานของเขาในครั้งก่อน

พระภิกษุบางรูป เมื่อเห็นอุบาสกถืออ้อย (อาจรวมถึงของขบฉันอื่นๆ) มา ก็แสร้งพูดว่าอ้อยนั้นคงจะอร่อยกระมัง ครั้นเมื่ออุบาสกตอบว่า ต้องลองฉันดูจึงจะรู้ พระภิกษุจึงพูดใหม่ว่า ถ้าตนจะบอกให้อุบาสกถวายอ้อยให้ก็จะไม่เหมาะไม่ใช่หรือ ครั้นแล้วอุบาสกก็อาจจะถวายอ้อยให้ เพราะเข้าใจว่าพระภิกษุรูปนั้นอยากฉันอ้อย การพูดเช่นนี้ของพระภิกษุจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ล้วนจัดเป็นเรื่องของการพูดพิรี้พิไรทั้งสิ้น

พระภิกษุบางรูปพูดยกตนเองว่า มีสกุลใดสกุลหนึ่งที่มีอันจะกิน คอยถวายลาภสักการะให้ตนแต่เพียงผู้เดียว ไม่เคยถวายสักการะพระภิกษุรูปอื่นเลย พระภิกษุบางรูปก็พยายามทำตนให้เป็นที่รักของเหล่าทานบดี โดยการประพฤติถ่อมตัวทั้งทางกาย และทางวาจา หรือบางรูปก็อาจจะแสดงการประจบทานบดีโดยการเข้าไปอุ้มทารก ซึ่งเป็นบุตรหลานของทานบดีบ้าง ให้ทารกขี่คอเล่นบ้าง ทำประหนึ่งเป็นพี่เลี้ยง หรือแม่ของทารกนั้น

จะเห็นว่าพฤติกรรมของพระภิกษุที่จัดเป็น “ลปนา” คือพูดพิรี้พิไรนั้น มีตั้งแต่การพูดจาตีสนิทหรือดักคอทานบดีบ้าง การพูดประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของตนกับทานบดีบ้าง การพูดเอาอกเอาใจ พูดเกี้ยว พูดยกตนหรือพูดถ่อมตนกับทานบดีบ้าง จนถึงประพฤติถ่อมตนเข้าไปรับใช้ทานบดี เจตนาของพระภิกษุเหล่านี้มีอยู่เหมือนๆ กัน คือเพื่อให้ได้มาซึ่งลาภสักการะ

๓) **เนมิตติกตา** หมายถึงพูดหว่านล้อม ได้แก่ การกระทำ หรือการพูด

อ้อมค้อม เพื่อล่อใจให้ทายกถวายของ เพราะจะขอกันตรงๆ ก็รู้สึกเก้อเขิน และเป็นอาบัติ พระภิกษุจึงแสดงนิมิต คือพฤติกรรมให้ทายกรู้ ด้วยการพูดเป็นนัยว่าตนต้องการอะไร หรืออยากฉันอะไร แม้ทายกจะรู้เท่าทัน แกล้งปฏิเสธหรือหลบหน้าไปเสีย พระภิกษุก็ยังไม่สิ้นความพยายาม ในที่สุดท้ายก็อดรนทนไม่ได้ก็จำใจถวายสิ่งของนั้นๆ ให้

๔) นิปเปสิกตา หมายถึงพูดท้าทายถากถางให้เจ็บใจ หรือพูดเป็นเชิงบีบบังคับ เป็นคำพูดที่ฉลาดของพระภิกษุ เพื่อปรามาสหรือหมิ่นน้ำใจทายก โดยมีเจตนาให้ทายกถวายลาภสักการะแก่ตน เช่นกล่าวว่าสกุลนี้ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใสในการทำทาน ทายกทนฟังไม่ได้ก็ถวายสิ่งของให้โดยไม่เต็มใจ หรือเมื่อไปบ้านหนึ่งก็พูดจาไพเราะกับเขา ครั้นไปอีกบ้านหนึ่งก็เอาไปนินทา ให้คนในบ้านใหม่ฟัง พร้อมทั้งพูดจายกย่องผู้ที่กำลังฟังอยู่ด้วย แม้ผู้ฟังจะรู้สึกไม่พอใจ ก็จำต้องถวายลาภสักการะให้ เพราะไม่อยากถูกนินทา หรือเพราะรำคาญก็เป็นได้

นิปเปสิกตานี้ ท่านอรรถกถาจารย์อธิบายว่า หมายถึงการด่าด้วยกถาวัตถุสำหรับด่า ๑๐ อย่าง คือพูดข่ม พูดใส่ร้าย พูดขับเขา พูดไล่เขา พูดหยันเขา พูดเย้ยเขา พูดเหยียดเขา พูดหยามเขา พูดโพนทะนา และต่อหน้าพูดหวานลับหลังตั้งนินทา

๕) นิชิคึสนตา หมายถึงการแสวงหากำไร เป็นการต่อลาภด้วยลาภของพระภิกษุบางรูป เช่น พระภิกษุได้รับสิ่งของจากทายกผู้หนึ่ง ตนรู้สึกว่ายังไม่พอใจนัก จึงนำสิ่งของนั้นไปให้ผู้อื่น โดยหวังว่าตนจะได้รับของสิ่งใหม่ ซึ่งดีกว่าของเดิมเป็นการทดแทน ครั้นเมื่อได้ของสิ่งใหม่มา ก็นำไปให้ผู้อื่นอีกเพื่อแลกกับของสิ่งใหม่ ที่ดีกว่าหรือแพงกว่า ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าจะได้ของที่ตนพอใจที่สุด

วิธีการหาเลี้ยงชีวิตด้วยเล่ห์เพทุบายของพระภิกษุ ดังได้กล่าวมาทั้ง ๕

ประการนี้ ซึ่งอาจมีรายละเอียดพิสดารมากกว่าอุทาหรณ์ที่ยกมา ล้วนถือว่าเป็นมิจฉาอาชีวะของพระภิกษุทั้งสิ้น พระภิกษุรูปใดที่หาเลี้ยงชีพด้วยวิธีการเหล่านี้ แม้เพียงวิธีใดวิธีหนึ่งก็จัดว่า มีอาชีพไม่บริสุทธิ์ นอกจากนี้ยังมีเรื่องการเลี้ยงชีพด้วยติรัจฉานวิชา ซึ่งเป็นการละเมิดสิกขาบทอีก จะได้กล่าวในหัวข้อ “ถึงพร้อมด้วยศีล”

ชื่ออาบัติเกี่ยวกับอาชีพไม่บริสุทธิ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบท เกี่ยวกับเรื่องมิจฉาอาชีวะไว้ ๖ ข้อ พร้อมทั้งระบุชื่ออาบัติ เพราะละเมิดสิกขาบทเหล่านั้นแต่ละข้อไว้ดังนี้

๑) พระภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน เพราะเห็นแก่อาชีวะ (ต้องการให้เขาชอบตน) ต้องอาบัติปาราชิก

๒) พระภิกษุชักสื่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๓) พระภิกษุพูดเป็นเลศนัยกับทายกทายิกาผู้สร้างกุฎิถวายว่า พระภิกษุรูปใดอยู่ในวิหารของท่าน พระภิกษุรูปนั้นเป็นพระอรหันต์ ตลอดเวลาที่กล่าวยืนยันเช่นนั้น เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๔) พระภิกษุที่ร่างกายแข็งแรง สบายดี มิได้อาพาธ ขออาหารอันประณีตมาฉันเอง เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๕) ภิกษุณีที่มิได้อาพาธ ขออาหารอันประณีตมาฉันเอง เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ

๖) พระภิกษุโดยทั่วไปเอ่ยปากขออาหารจากทายก ทายิกามาฉันเอง ต้องอาบัติทุกกฏ

การขอดังกล่าวแล้วนี้ จะเห็นว่าแม้พระภิกษุยังมิได้บริโภค ก็เป็นอาบัติ และเสียไปในส่วนปาฏิโมกขสังวรศีล หากบริโภคแล้วย่อมเสียไปในส่วนอาชีวปาริสุทธิศีล ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีบัญญัติ เพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุประพฤติมิจฉาอาชีวะ ถ้าพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนตามได้อย่างเคร่งครัด ก็ย่อมจะมีการบริโภคที่บริสุทธิ์สะอาด และมีอาจาระที่น่ายกย่องบูชาเป็นอย่างยิ่ง

ลักษณะอาชีพที่บริสุทธิ์

พระภิกษุที่งดเว้นจากมิจฉาอาชีวะทุกประการดังกล่าวแล้ว ย่อมถือได้ว่ามีอาชีวปาริสุทธิศีล หรือมีอาชีพบริสุทธิ์ หรือมีกาย วาจาบริสุทธิ์ การที่พระภิกษุจะบำเพ็ญอาชีวปาริสุทธิศีลได้เต็มที่นั้น ขึ้นอยู่กับความเพียรเป็นสำคัญ หากความเพียรย่อหย่อนเสียแล้ว พระภิกษุก็จะหันไปแสวงหาปัจจัยในทางไม่สมควร ความเพียรเท่านั้นที่เอื้ออำนวยให้ปัจจัยที่เกิดขึ้นแก่พระภิกษุบริสุทธิ์

ปัจจัยที่เกิดขึ้นบริสุทธิ์นั้นมีอยู่หลายทาง ปัจจัยที่เกิดขึ้นสำหรับพระภิกษุที่ไม่ได้รักษาธุดงค์ ก็คือการเที่ยวบิณฑบาต หรือปัจจัยที่ฆราวาสจัดถวายหลังจากการแสดงธรรม แต่ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากการบิณฑบาตนั้น ชื่อว่าบริสุทธิ์อย่างยิ่ง สำหรับพระภิกษุผู้รักษาธุดงค์อาจเกิดขึ้นจากการเที่ยวบิณฑบาต หรือเกิดจากผู้เลื่อมใสศรัทธาในธุดงค์คุณของพระภิกษุนั้นนำมาถวายก็ได้

จากที่กล่าวมาแล้วนี้จะเห็นว่าพระภิกษุที่มีอาชีพบริสุทธิ์นั้นย่อมจะมีกายและวาจาบริสุทธิ์ด้วย อย่างไรก็ตามอาชีพบริสุทธิ์เป็นเพียงวิธีการแสวงหาปัจจัย ๔ เท่านั้นเอง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคที่ดีเพิ่มเติมอีก ซึ่งจัดเป็นปาริสุทธิศีลอีกข้อหนึ่งเรียกว่า **"ปัจจัยสันนิสสิตศีล"** หรือ **"ปัจจเวกขณศีล"**

ประโยชน์ของการใช้ปัจจัย ๔

โดยเหตุที่เป้าหมายสำคัญของการบวช คือการหลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยอาชีวปาริสุทธิศีลแล้ว ก็จำเป็นจะต้องรู้จักบริโภคปัจจัยที่ได้มาอย่างฉลาดอีกด้วย เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนการบริโภคปัจจัย ๔ ไว้ใน "ปัจจัยสันนิสสิตศีล" ซึ่งเป็นศีลข้อที่ ๔ ในปาริสุทธิศีล ๔ โดยให้พิจารณาประโยชน์ของการใช้ปัจจัย ๔ อย่างแยบคาย ดังนี้

๑) ประโยชน์ในการใช้จีวร คำว่า "จีวร" หมายรวมถึงผ้าทุกชิ้นที่ภิกษุใช้นุ่งและห่ม การใช้จีวรก็เพียงเพื่อบำบัดความหนาว อันจะเป็นเหตุให้เกิดอาพาธประการหนึ่ง เพื่อป้องกันแมลงและสัตว์ร้ายทำอันตรายประการหนึ่ง และเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าอายอีกประการหนึ่ง

๒) ประโยชน์ในการบริโภคบิณฑบาต คำว่า "บิณฑบาต" หมายถึง "อาหาร" ของพระภิกษุ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้พระภิกษุพิจารณาการบริโภคอาหารอย่างแยบคาย เพื่อละอุปนิสัยที่ไม่ดี และเพื่อป้องกันมิให้กิเลสเฟื่องฟูขึ้นในใจ โดยตรัสแสดงไว้เป็น ๔ แนวทาง คือ

แนวทางที่ ๑ ต้องไม่บริโภคเพื่อจะเล่น หมายความว่าไม่มุ่งการบริโภคให้มีแรงไปเล่นคะนอง เหมือนเด็กๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ละอุปนิสัยแห่งโมหะ หรืองมงายเสีย

แนวทางที่ ๒ ต้องไม่บริโภคเพื่อจะมัวเมา หมายความว่าไม่มุ่งเอากำลังมากอย่างลูกผู้ชาย ดังเช่นพวกนักมวย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ละอุปนิสัยแห่งโทสะหรือขึ้งเคียดเสีย

อันที่จริงจุดมุ่งหมายที่แยบคายของทั้ง ๒ แนวทางแรกนี้ ก็เพื่อป้องกันสังโยชน์ [๑] อันจะบังเกิดขึ้นในตนนั่นเอง

แนวทางที่ ๓ การบริโภคนั้นไม่ต้องการจะประดับ หมายความว่าไม่มุ่งความอวบอัดอ้วนพีแห่งอวัยวะน้อยใหญ่ ดังเช่นหญิงแพศยา เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อละอุปนิสัยกำหนัดเสีย

แนวทางที่ ๔ การบริโภคนั้นไม่ต้องการจะตกแต่ง หมายความว่าไม่มุ่งจะให้ผิวงาม ดังเช่นตัวละครเป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อละอุปนิสัยกำหนัด ราคะ เหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายที่แยบคายของ ๒ แนวทางหลังนี้ ก็เพื่อป้องกันสังโยชน์อันจะบังเกิดขึ้นในตนและแม้ผู้อื่น

เมื่อตรัสสอนในเชิงให้ละ และป้องกันกิเลสแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงสอนในเชิงที่เป็นคุณประโยชน์ โดยให้พิจารณาว่าพระภิกษุบริโภคอาหาร ก็

---

[๑] **สังโยชน์** หมายถึงกิเลสผูกมัดใจสัตว์, ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ อย่าง คือ

ก. โอรัมภาคิยสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ได้แก่ **๑. สักกายทิฏฐิ** ความเห็นว่าเป็นตัวของตน **๒. วิจิกิจฉา** ความลังเลสงสัย **๓. สีลัพพตปรามาส** ความถือมั่นศีลพรต **๔. กามราคะ** ความติดใจในกามคุณ **๕. ปฏิฆะ** ความกระทบกระทั่งในใจ

ข. อุทธัมภาคิยสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องสูง ๕ ได้แก่ **๖. รูปราคะ** ความติดใจในรูปธรรมอันประณีต **๗. อรูปราคะ** ความติดใจในอรูปธรรม **๘. มานะ** ความถือตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่ **๙. อุทธัจจะ** ความฟุ้งซ่าน **๑๐. อวิชชา** ความไม่รู้จริง

พระโสดาบันละสังโยชน์ ๓ ข้อต้นได้ พระสกิทาคามีทำสังโยชน์ข้อ ๔ และ ๕ ให้เบาบางลงได้ พระอนาคามีละสังโยชน์ ๕ ข้อต้นได้หมด พระอรหันต์ละสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ข้อ

ในพระอภิธรรม ท่านแสดงสังโยชน์อีกหมวดหนึ่ง คือ ๑.กามราคะ ๒. ปฏิฆะ ๓. มานะ ๔. ทิฏฐิ (ความเห็นผิด) ๕. วิจิกิจฉา ๖. สีลัพพตปรามาส ๗. ภวราคะ (ความติดใจในภพ) ๘. อิสสา (ความริษยา) ๙. มัจฉริยะ (ความตระหนี่) ๑๐. อวิชชา

เพื่อยังชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ต่อไป และเพื่อระงับความหิว แล้วอาศัยกำลังกายอันเกิดจากการบริโภคนั้น ศึกษาไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ประพฤติพรหมจรรย์ได้โดยบริบูรณ์บริสุทธิ์ เพื่อความหลุดพ้นของตนเอง ในขณะเดียวกันก็สามารถทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวออกไป เพื่อจะได้เป็นที่พึ่งที่ระลึกของสัตวโลกทั้งหลาย ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตากรุณาและสันติสุข

การบริโภคที่เป็นโทษ นอกจากจะหมายถึงการบริโภคอาหารที่ได้มาจากการแสวงหาโดยอาชีพไม่บริสุทธิ์ดังได้กล่าวไว้แล้ว ยังหมายรวมถึงการบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะ (ไม่เป็นคุณต่อร่างกายตามหลักโภชนาการ) และการบริโภคมากเกินพอ โทษของการบริโภคมากเกินพอ และการบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะนั้นมีมากมาย เช่น ความกระสัน ความอึดอาด ความง่วงเหงาหาวนอน อันเป็นเหตุแห่งความเกียจคร้าน เป็นต้น

ส่วนการบริโภคพอประมาณนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ควรบริโภคหย่อน ๔-๕ คำ แล้วดื่มน้ำตามไป ก็จะรู้สึกอิ่มพอดี ไม่ทำให้ท้องพร่องและไม่ทำให้แน่นท้องจนรู้สึกอึดอัด

๓) ประโยชน์ในการใช้เสนาสนะ คำว่า "เสนาสนะ" ประกอบด้วยคำว่า "เสนะ" คือที่นอน กับ "อาสนะ" คือที่นั่ง เมื่อรวมกันเป็น "เสนาสนะ" หมายถึงที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร และเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ แม้โคนไม้ เมื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยก็เรียกว่า "เสนาสนะ"

ประโยชน์โดยตรงของการใช้เสนาสนะ ก็เพียงเพื่อบำบัดความร้อนหนาว และเพื่ออยู่ตามลำพังอย่างสงบ นอกจากนี้ก็เพื่อบรรเทาอันตราย ๒ อย่าง คืออันตรายโดยอ้อม ได้แก่ อันตรายอันเนื่องจากการเบียดเบียนของเหล่าสัตว์

ร้ายต่างๆ ส่วนอันตรายโดยตรง คืออันตรายอันจะเกิดขึ้นเนื่องจากการเห็นรูปแล้วทำให้กิเลสกามเฟื่องฟูขึ้น

เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ในการใช้เสนาสนะแล้ว ย่อมเห็นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมุ่งการใช้เสนาสนะ เพื่อเป็นที่นอนและที่นั่งอย่างแท้จริง ดังนั้นกุฏิของพระภิกษุ จึงไม่สมควรตกแต่งด้วยเครื่องเรือน หรือเครื่องประดับบ้านที่หรูหรา ฟุ้งเฟ้อ เพราะจะเอื้ออำนวยให้กิเลสกามของพระภิกษุเจ้าของเสนาสนะเฟื่องฟูขึ้น โดยเหตุนี้พระภิกษุจำเป็นจะต้องพิจารณาโดยแยบคาย แล้วเสพหรือใช้สอยเสนาสนะ

๔) ประโยชน์ในการใช้คิลานเภสัช คำว่า “คิลาน” (คิ-ลา-นะ) แปลว่า “คนเจ็บ” คำว่า “คิลานเภสัช” แปลว่า “ยารักษาโรค” นอกจากนี้ น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ก็ถือว่าเป็นคิลานเภสัชของพระภิกษุด้วย

ประโยชน์ของคิลานเภสัช ก็เพื่อระงับอาพาธหรือโรคต่างๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกขเวทนา ดังนั้นก่อนที่พระภิกษุจะบริโภคจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ จนเกิดความมั่นใจแล้วว่า เมื่อบริโภคแล้ว ทุกขเวทนาในตนจะถูกระงับอย่างแท้จริง

อนึ่ง ในเรื่องของการบริโภคคิลานเภสัชนี้ มีสิ่งที่น่าสังเกตอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบันซึ่งมีการใช้ยาที่เป็นโทษแก่ร่างกายกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยาประเภทที่เรียกกันว่า “ยาเพิ่มพลังหรือยาขยัน” และ “ยาอายุวัฒนะ” นั้น ที่แท้คือยาที่ก่อให้เกิดทุกขเวทนา มิใช่ระงับทุกขเวทนา

ประโยชน์ในการใช้ปัจจัย ๔ นี้ มุ่งเน้นการพิจารณาโดยแยบคายก่อนแล้วจึงบริโภคปัจจัย มีชื่อเฉพาะว่า “ปัจจัยสันนิสสิตศีล” เป็นศีลข้อสุดท้ายในปาริสุทธิศีล ๔ พระภิกษุจะสามารถบำเพ็ญ “ปัจจัยสันนิสสิตศีล” ให้สำเร็จ

บริบูรณ์ได้ก็ด้วยปัญญาเท่านั้น

๓. ถึงพร้อมด้วยศีล

ถึงพร้อมด้วยศีล หมายถึงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ความเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ซึ่งปรากฏในสามัญญผลสูตรนี้ หมายถึงศีล ๓ อย่าง คือ จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล

จุลศีล

"จุลศีล" เป็นบทฝึกทางกายและวาจา ให้ภิกษุละการทำชั่ว พูดชั่ว ให้ประกอบกายกรรมและวจีกรรมที่เป็นกุศล เหตุที่เรียกว่า "จุลศีล" ก็เพราะมีข้อความเพียงเล็กน้อย มีทั้งหมด ๒๖ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง

๒. ละเว้นจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติตนเป็นขโมย เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดอยู่เสมอ

๓. ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นขาดจากเมถุนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของชาวบ้าน และไม่ทำสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์

๔. ละเว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง รักษาคำสัตย์ พูดจาเป็นหลักเป็นฐาน เชื่อถือได้ ไม่พูดลวงโลก

๕. ไม่พูดส่อเสียดให้หมู่คนแตกร้าวกัน แต่สมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนสามัคคีกัน

๖. ไม่พูดคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไพเราะ ไม่มีโทษ เพื่อเป็นที่รักและพอใจของผู้ได้ยิน

๗. ไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดถูกกาลเทศะ พูดจริง เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็น

วินัย มีหลัก มีที่อ้าง มีที่สุด เป็นคำพูดประกอบด้วยประโยชน์

๘. เว้นขาดจากการพรากพืชคาม และภูตคาม [๑] คือการเก็บผักผลไม้มาบริโภค หรือตัดต้นไม้ใหญ่มาสร้างกุฏิวิหาร เป็นต้น

๙. ฉันหนเดียว เว้นการฉันในเวลาหลังเที่ยงไปแล้ว จนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่

๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และชมการแสดงที่ยั่วยุให้กามกิเลสกำเริบขึ้นในใจ

๑๑. เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับตกแต่งร่างกาย ด้วยดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทินผิว หรือสิ่งต่างๆ ที่นำมาตกแต่งร่างกาย เพื่อให้เกิดความสวยงาม

๑๒. เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย ซึ่งไม่เหมาะแก่สมณะผู้สันโดษ

๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ ด้วยคิดหวังจะเก็บไว้ปรุงอาหารเอง

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสและทาสี

๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

---

[๑] **พืชคาม** คือพืชพันธุ์อันถูกพรากจากที่แล้ว แต่ยังจะเป็นได้อีก **ภูตคาม** คือพืชพรรณอันเป็นอยู่กับที่มี ๕ ชนิด คือ ๑. พืชเกิดจากเหง้า เช่น ขมิ้น ข่า ๒. พืชเกิดจากต้น คือตอนออกจากไม้ต้นทั้งหลาย เช่น มะม่วง ทุเรียน ๓. พืชเกิดจากข้อ คือใช้ข้อปลูก เช่น อ้อย ไม้ไผ่ ๔. เกิดจากยอด คือใช้ยอดปักก็ขึ้นเป็นต้นได้อีก เช่น ผักบุ้ง ๕. พืชเกิดจากเมล็ด

๒๑. เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน

๒๒. เว้นขาดจากการประกอบทูตกรรม และการรับใช้ คือ ทำมาหากินด้วยอาชีพต่างๆ

๒๓. เว้นขาดจากการซื้อและการขาย

๒๔. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่องตวงวัด

๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง

๒๖. เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก

ศีลทั้งหมดนี้กำหนดไว้เพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุเกิดความไม่น่าไว้วางใจ ไม่เป็นที่รังเกียจของชาวบ้านโดยทั่วไป

มัชฌิมศีล

เป็นบทขยายความของจุลศีลให้ละเอียดยิ่งขึ้น ด้วยการยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจน ทั้งยังเป็นการตีกรอบข้อปฏิบัติของภิกษุให้ชัดยิ่งขึ้นไปอีก สมกับที่ตั้งใจมุ่งมั่นมาบวชสร้างบุญบารมี จึงมีข้อความมากขึ้น มีทั้งหมด ๑๐ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. เว้นขาดจากการพรากพืชคามและภูตคาม คือจะไม่ทำตนดังเช่นนักบวชบางจำพวก ที่ฉันอาหารซึ่งชาวบ้านถวายด้วยความศรัทธา แล้วโลภมากเก็บพืชผักของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นส่วนเหง้า ต้น ผล ยอดหรือเมล็ดก็ตามติดไม้ติดมือกลับไปวัดอีก

๒. เว้นขาดจากการบริโภคของที่สะสมไว้ คือไม่ทำตนเหมือนนักบวชบางพวกที่โลภมาก ชอบสะสมเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เช่น ข้าว น้ำ ผ้า ยาน

ประเภทต่างๆ ที่นอน ของหอม อามิสหรือเครื่องล่อใจต่างๆ เป็นต้น

๓. เว้นขาดจากการดูการละเล่น อันเป็นข้าศึกต่อกุศล เช่น การขับร้อง ฟ้อนรำ ดนตรี มหรสพชนิดต่างๆ การละเล่นพื้นเมือง การแสดงหน้าศพ การชนช้าง แข่งม้า ชนกระบือ ชนโค ชนแกะ ชนแพะ ชนไก่ รำกระบี่กระบอง ชกมวย มวยปล้ำ การรบ การสวนสนามจัดกระบวนทัพ การชมสวนดอกไม้ (อนึ่ง การดูหนังดูละครทางโทรทัศน์ในปัจจุบัน ก็จัดอยู่ ในข้อนี้เช่นกัน การละเล่นที่กล่าวแล้วนี้ ล้วนกระตุ้นกิเลสราคะให้กำเริบขึ้นในจิตใจทั้งสิ้น)

๔. เว้นขาดจากการขวนขวายเล่นการพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เช่น เล่นหมากรุก หมากฮอร์ส หมากเก็บ เล่นกำทาย เล่นสกา เล่นไพ่ ถั่วโป ไฮโล ทั้งหลาย รวมถึงการเล่นปู้ยี่ปู้ยำเหมือนเด็กๆ เช่น เล่นเป่าใบไม้ เล่นไถตุ๊กตา เล่นหกคะเมน เล่นกังหัน เล่นตวงทราย เล่นรถตุ๊กตา เล่นธนูตุ๊กตา เล่นเขียนทายกัน เล่นทายใจ เล่นเลียนคนพิการ ดังนี้เป็นต้น

สรุปได้ว่า นักบวชต้องเว้นขาดจากการเล่นการพนัน การเล่นกีฬาในร่ม การเล่นแบบเด็กๆ ตลอดจนการเล่นตามแบบฆราวาส เพื่อพักผ่อนหย่อนใจแบบฆราวาส

๕. เว้นขาดจากการนอนนั่งบนที่นอนที่นั่งอันสูงใหญ่ หรือหรูหราฟุ่มเฟือยจนเกินไป ไม่เหมาะสมแก่สมณะผู้สันโดษ เช่นเตียงที่สูงใหญ่ เตียงแกะสลักลวดลายอย่างวิจิตร และเครื่องปูลาดชนิดต่างๆ ที่ราคาแพง ที่มีลวดลายงามวิจิตรพิสดาร ไม่ว่าจะเป็นลวดลายดอกไม้ หรือสิงสาราสัตว์ใดๆ ทั้งสิ้น เครื่องปูลาดที่เป็นขนแกะหรือผ้าไหม ที่มีขลิบเงินขลิบทอง เครื่อง ปูลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์อันอ่อนนุ่มราคาแพง เป็นต้น

๖. เว้นขาดจากการประกอบการตกแต่งร่างกาย ให้งดงามวิจิตร (อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว) เช่น การอบตัว อาบน้ำหอม อาบน้ำแร่แช่น้ำนม

การนวดหน้า ส่องกระจก เขียนคิ้ว ทาปาก ผัดหน้า ทัดดอกไม้ ประทินผิว สวมสร้อยข้อมือ หรือใช้เครื่องประดับตกแต่งอื่นๆ เช่น ไม้เท้า ดาบ ขรรค์ ร่ม สวมรองเท้าที่มีลวดลายวิจิตรพิสดาร ใช้พัดวาลวิชนี นุ่งห่ม ด้วยผ้าสีอื่นแบบอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ เป็นต้น (ภิกษุที่ใช้ไม้เท้าหรือร่ม ซึ่งมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประดับตกแต่ง ให้ดูโก้เก๋น่าจะไม่เข้าข่ายผิดศีลในข้อนี้)

๗. เว้นขาดจากการกล่าวติรัจฉานกถา คือ การพูดคุยเรื่องเหลวไหล ไร้สาระ หรือเรื่องใดๆ ที่พาให้จิตใจของผู้พูดและผู้ฟังตกต่ำจากคุณความดี ทำให้จิตใจห่อเหี่ยวหมดกำลังใจ หรือทำให้จิตใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย เช่น พูดชื่นชมความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ พูดเรื่องโจร เรื่องข้าราชการ เรื่องการเมือง เรื่องกองทัพ เรื่องยุทธวิธีการรบ เรื่องญาติ เรื่องยานพาหนะต่างๆ เรื่องบ้าน เรื่องนิคมหรือชุมชน เรื่องความเป็นไปในเมืองใหญ่และชนบท เรื่องสตรี เรื่องแฟชั่น เรื่องบุรุษ เรื่องเพลง เรื่องหนังละคร เรื่องดารา เรื่องเบ็ดเตล็ดทั่วๆ ไป เป็นต้น

โดยสรุปคือ ภิกษุต้องเว้นขาดจากการพูดคุยกันเกี่ยวกับเรื่องซึ่งนอกเหนือจากกิจโดยตรงของสงฆ์

๘. เว้นขาดจากการกล่าวถ้อยคำโอ้อวด ยกตนข่มท่าน หรือกล่าวดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น เช่น ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึง ภิกษุอย่างท่านจะมีปัญญารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิดแนวทางแล้ว แต่ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก ถ้อยคำของข้าพเจ้าเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์ ท่านแสดงธรรมไม่ได้เรื่องไม่ได้ราว สู้นักเทศน์ฝีปากเอกอย่างข้าพเจ้าไม่ได้ สิ่งที่ควรจะกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวทีหลัง คำที่ควรจะกล่าวทีหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน ตามที่ท่านเคยช่ำชองมานั้น เดี๋ยวนี้เปลี่ยนไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดท่านได้หลายครั้งแล้ว ถ้าสามารถแก้ไขได้ ก็จงแก้ไขเสีย ดังนี้เป็นต้น

๙. เว้นขาดจากการทำการงานรับใช้ผู้อื่น เช่น รับใช้เป็นทูตของพระ

ราชา ทำตัวเป็นบุรุษไปรษณีย์รับส่งข่าวสาร หรือพัสดุภัณฑ์ให้คฤหัสถ์ รับจ้างนำสิ่งของจากคนหนึ่งไปส่งให้อีกคนหนึ่ง เป็นพ่อสื่อให้คู่หนุ่มสาว รับติดต่อฝากคนเข้าทำงาน เป็นหัวคะแนนให้นักการเมือง ดังนี้เป็นต้น

๑๐. เว้นขาดจากการพูดหลอกลวง พูดเลียบเคียง เพื่อล้วงความลับพูดหว่านล้อมยกยอปอปั้น เพื่อเห็นแก่ลาภ ดังนี้เป็นต้น

มหาศีล

เป็นพระวินัยที่มุ่ง**ห้ามพระภิกษุไม่ให้เลี้ยงชีพด้วยติรัจฉานวิชา ๗ ประการ** คือ

๑. เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา นับตั้งแต่การทายอวัยวะ เช่น การทายลายมือลายเท้า เป็นต้น ทายนิมิต เช่น การทายลาง บอกเหตุ ทายฟ้าผ่า ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ ทำพิธีเบิกแว่นเวียนเทียน คือจุดเทียนที่ติดบนแว่นเวียนเทียน แล้วส่งกันต่อๆ เพื่อเป็นการทำขวัญ ทำพิธีซัดแกลบบูชาไฟ ทำพิธีซัดข้าวสารบูชาไฟ ทำพิธีเติมเนยบูชาไฟ ทำพิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ ทำพิธีเสกเป่าบูชาไฟ ทำพลีกรรม (บวงสรวง) ด้วยโลหิต เป็นหมอดูอวัยวะ ดูลักษณะที่ตั้งบ้าน ดูลักษณะที่นา เป็นหมอปลุกเสกเป็นหมอผี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็นหมองู เป็นหมอยาพิษเป็นหมอแมงป่อง เป็นหมอรักษาแผลหนูกัด เป็นหมอทายเสียงนก เป็นหมอทายเสียงกา เป็นหมอทายอายุ เป็นหมอเสกกันลูกศร เป็นหมอทายเสียงสัตว์ ดังนี้เป็นต้น

๒. เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา นับตั้งแต่การทายลักษณะแก้วมณี ลักษณะไม้พลองลักษณะศาสตรา ลักษณะดาบ ลักษณะศร ลักษณะธนู ลักษณะอาวุธ ลักษณะสตรี ลักษณะบุรุษ ลักษณะกุมาร ลักษณะกุมารี ลักษณะทาส ลักษณะทาสี ลักษณะช้าง ลักษณะม้า ลักษณะกระบือ ลักษณะ

โคอุสภ (วัวผู้) ลักษณะโค ลักษณะแพะ ลักษณะแกะ ลักษณะไก่ ลักษณะนกกระทา ลักษณะเหี้ย ลักษณะตุ่น ลักษณะเต่า และลักษณะมฤค (กวางและสัตว์ป่าทั้งหลาย)

๓. เว้นจากการการเลี้ยงชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา ด้วยการดูฤกษ์ยาตราทัพให้พระราชา ว่าควรจะยกทัพเข้าประชิดศัตรูเมื่อใด ควรจะถอยทัพเมื่อใด ถ้ายกทัพไปเวลาใดจะมีชัยชนะ ยกไปเวลาใดจะปราชัย เพราะเหตุใด เป็นต้น

๔. เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา โดยการพยากรณ์ว่าจะมีจันทรคราส มีสุริยคราส ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จะเดินถูกทาง จะเดินผิดทาง ดาวนักษัตรจะเดินถูกทาง จะมีอุกกาบาต จะมีดาวหาง จะมีแผ่นดินไหว จะมีฟ้าร้อง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจะขึ้น หรือจะตกเมื่อใด ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจะมัวหมอง หรือจะกระจ่าง จันทรคราสจะมีผลอย่างไร สุริยคราสจะมีผลอย่างไร นักษัตรจะมีผลอย่างไร เป็นต้น

๕. เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดด้วยติรัจฉานกถา โดยการพยากรณ์ว่าจะมีฝนดี จะมีฝนแล้ง จะมีพืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารจะขาดแคลน จะเกิดภัยพิบัติต่างๆ จะเกิดโรคระบาดต่างๆ ไพร่ฟ้าประชาชนจะมีความอุดมสมบูรณ์พูนสุขกันทั่วหน้า เป็นต้น

๖. เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา โดยการให้ฤกษ์อาวาหมงคล ให้ฤกษ์วิวาหมงคล ดูฤกษ์เรียงหมอน (ชื่อฤกษ์เนื่องในพิธีปูที่นอนบ่าวสาว) ดูฤกษ์หย่าร้าง ดูฤกษ์เก็บทรัพย์ ดูฤกษ์จ่ายทรัพย์ ดูโชคดี ดูเคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนต์ให้ลิ้นกระด้าง ร่ายมนต์ให้คางแข็ง ร่ายมนต์ให้มือสั่น ร่ายมนต์ไม่ให้หูได้ยินเสียง ร่ายมนต์พ่นไฟ ร่ายมนต์ขับผี เป็นหมอเสน่ห์ เป็นผู้บวงสรวงพระอาทิตย์ เป็นผู้บวงสรวงท้าวมหาพรหม ทำพิธีเชิญขวัญ เป็นต้น

๗. เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา โดยการทำพิธีบนบาน พิธีแก้บน พิธีขับผี สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน ทำกะเทยให้กลับเป็นชาย ทำชายให้กลายเป็นกะเทย ทำพิธีปลูกเรือน ทำพิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมนต์ รดน้ำมนต์ ทำพิธีบูชาไฟ ปรุงยาสำรอก ปรุงยาถ่าย ปรุงยา แก้ปวดศีรษะ หุงน้ำมันหยอดหู ปรุงยาตา ปรุงยานัตถุ์ ปรุงยาทากัด ปรุงยา ทาสมาน ป้ายยาตา ทำการผ่าตัด รักษาเด็ก ใส่ยา ชะแผล เป็นต้น

ในที่นี้มีคำว่า ติรัจฉานวิชา[๑] คำว่า "ติรัจฉาน" แปลว่า "ไปขวาง" ดังนั้น "ติรัจฉานวิชา" จึงมีความหมายว่า วิชาเหล่านี้ "ขวาง" หรือ "ไม่เข้ากับความเป็นสมณะ" มิได้หมายความว่าเป็นวิชาของสัตว์ติรัจฉาน ดังนั้นถ้อยคำที่พระไม่ควรพูด จึงจัดเป็นติรัจฉานกถา คือถ้อยคำที่ขวาง หรือขัดกับสมณสารูป (ที่สมควรแก่พระ) วิชาที่พระไม่ควรเกี่ยวข้อง จึงจัดเป็นติรัจฉานวิชา คือวิชาที่ขวางหรือขัดกับความเป็นพระ

ส่วนสัตว์ติรัจฉานที่มีชื่ออย่างนั้น เพราะเพ่งกิริยาที่ตัวไม่ได้ตั้งตรงเดินไปอย่างคน แต่เอาตัวลง เอาศีรษะไปก่อน ไม่ได้ไปตรง แต่ไปขวาง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสรุปเรื่องความถึงพร้อมด้วยศีลว่า *"ภิกษุใดเป็นผู้ปฏิบัติสมบูรณ์ด้วยศีลทั้ง ๓ อย่าง คือจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีลนี้แล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์มากมาย ที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่ไม่มีภัยใดๆ มากล้ำกราย เปรียบเสมือนกษัตริย์ผู้กำจัดราชศัตรูหมดสิ้นแล้ว ย่อมไม่ประสบภัยทั้งปวงจากภายนอก ส่วนภายในจิตใจนั้นเล่า ย่อมรู้สึกสงบ สบาย ปราศจากความเดือดร้อนกระวนกระวาย จึงกล่าวได้ว่าพระภิกษุผู้มีศีลสมบูรณ์ ย่อมเสวยสุขทั้งทางกายและทางใจ"*

พึงสังเกตว่าจุลศีลและมัชฌิมศีลนั้น มีความสัมพันธ์กับปาฏิโมกข-

---

[๑] พระไตรปิฎกฉบับประชาชน หน้า ๒๙๑

สังวรศีลและอาชีวปาริสุทธิศีลมาก ส่วนมหาศีลนั้นมีความสัมพันธ์กับอาชีวปาริ-สุทธิศีลโดยตรงทีเดียว

เพียงได้สดับเรื่องศีลจากพระบรมศาสดา พระเจ้าอชาตศัตรูก็บังเกิดความนับถือเลื่อมใสพระภิกษุอย่างแท้จริง ทรงเห็นว่าสมควรแล้วที่พระภิกษุจะพึงได้รับการเคารพกราบไหว้ ต่อแต่นี้ไปพระองค์เองก็จะทรงกราบไหว้พระภิกษุด้วยความเคารพอย่างสนิทใจ มิใช่เพียงปฏิบัติตามมารยาทและประเพณีดังแต่ก่อน ที่สำคัญที่สุดทรงทราบชัดเจนลงไปว่า พระเทวทัตผู้ชักนำให้พระองค์ทรงหลงผิด แท้จริงคือโจรในคราบพระภิกษุนั่นเอง เพราะจะหาศีลสักข้อในตัวก็ทั้งยาก

เมื่อตรัสเรื่อง "ถึงพร้อมด้วยศีล" จบลงแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูต่อไปอีกว่า *"มหาบพิตร อย่างไร ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย"*

๔. คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายมีคำศัพท์เฉพาะว่า "อินทรียสังวรศีล" เป็นศีลข้อที่ ๒ ในปาริสุทธิศีล ๔ มีคำศัพท์ที่ควรแยกพิจารณาได้ ๓ คำ คือ

คำที่ ๑ "อินทรีย์" มีความหมายหลายอย่าง แต่ในศีลข้อนี้มุ่งถึงอินทรีย์ ๖ หรืออายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

คำที่ ๒ "สังวร" หมายถึง สำรวมระวัง

คำที่ ๓ "ศีล" หมายถึง ปรกติภาพ

ดังนั้น "อินทรียสังวรศีล" จึงหมายถึง "ปรกติภาพในการสำรวมระวังอินทรีย์ทั้ง ๖"

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

"มหาบพิตร อย่างไรภิกษุชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย มหาบพิตร ภิกษุในธรรมวินัยนั้น เห็นรูปด้วยจักษุแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ (สำรวมตา) ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออภิชฌา และโทมนัสครอบงำ... ภิกษุฟังด้วยโสต (หู)...ดมกลิ่นด้วยฆานะ (จมูก)...ลิ้มรสด้วยชิวหา (ลิ้น)... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมนินทรีย์ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำนั้นชื่อว่ารักษามนินทรีย์ ชื่อว่าถึงความสำรวมในมนินทรีย์ ภิกษุประกอบด้วยอินทรียสังวรอันเป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุข อันไม่ระคนด้วยกิเลสในภายใน มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล" [๑]

จากพระดำรัสที่ยกมานี้ มีคำศัพท์ที่พึงทำความเข้าใจอยู่หลายคำคือ

"ทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย" หมายถึง "อายตนะภายใน ๖" เหตุที่ใช้คำว่า "ทวาร" ซึ่งแปลว่าประตู ก็เพราะอายตนะภายในทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นทางเปิดรับอายตนะภายนอกทั้ง ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ (รู้ด้วยใจ) อายตนะภายในจึงเป็นเสมือน "ประตู" ที่เปิดรับบุคคลภายนอกเข้ามาในบ้าน อายตนะภายนอกทั้ง ๖ นี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "อารมณ์ ๖"

"เห็นรูปด้วยจักษุ" โบราณาจารย์ทั้งหลายอธิบายว่า ลำพังจักษุหรือตา

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๑๙ - ๓๒๐

เห็นรูปไม่ได้ เพราะไม่มีใจ ลำพังใจก็เห็นรูปไม่ได้ เพราะไม่มีประสาทตา แต่ขบวนการของการเห็นจะต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือตา รูป และใจ กล่าวคือ จักษุ (ทวาร) กับรูป (อารมณ์) กระทบกัน บุคคลย่อมเห็นรูปนั้นได้ด้วยใจ เมื่อใจรับรู้อารมณ์ทางตาแล้ว ย่อมเกิดความคิดต่างๆ ทันที นี่คือความหมายของ "เห็นรูปด้วยจักษุ" บางแห่งท่านใช้ "เห็นรูปด้วยจักษุวิญญาณ" "วิญญาณ" ในที่นี้หมายถึงการรับรู้ที่ทำให้เกิดความคิดขึ้นในขณะที่อายตนะภายในและภายนอกกระทบกัน

ดังนั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า **"เห็นรูปด้วยจักษุ"** ย่อมหมายถึง **"เห็นรูปด้วยจักษุวิญญาณ"** คือเมื่อเห็นสิ่งใดก็จะเกิดความคิดขึ้นทันที

ในทำนองเดียวกัน เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า **"ฟังด้วยโสต"** ย่อมหมายถึง **"ฟังด้วยโสตวิญญาณ"** คือเมื่อได้ฟังสิ่งใดก็จะเกิดความคิดขึ้นทันที

"ดมกลิ่นด้วยฆานะ" ย่อมหมายถึง **"ดมกลิ่นด้วยฆานวิญญาณ"** คือเมื่อได้กลิ่นใดๆ ด้วยจมูกก็จะเกิดความคิดขึ้นทันที

"ลิ้มรสด้วยชิวหา" ย่อมหมายถึง **"ลิ้มรสด้วยชิวหาวิญญาณ"** คือ เมื่อได้ลิ้มรสสิ่งใดด้วยลิ้นก็จะเกิดความคิดขึ้นทันที

"ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย" ย่อมหมายถึง **"ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายวิญญาณ"** คือสัมผัสสิ่งใดทางกายแล้วจะเกิดความคิดขึ้นทันที

"รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ" ย่อมหมายถึง **"รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยมโนวิญญาณ"** คือการรู้ความนึกคิดของใจตนเองนั่นเอง

ส่วนคำว่า **"ไม่ถือนิมิต"** ได้แก่ ไม่ถือเครื่องหมายซึ่งมีอยู่ในอายตนะภายนอก เช่น ไม่สนใจว่าเป็นหญิงหรือชาย หรือไม่ถือเครื่องหมายอันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดกิเลส เช่น เห็นว่างาม เป็นต้น ดังนั้นการไม่ถือนิมิตก็คือการยั้งหยุด

อยู่ในอาการสักแต่ว่าเห็นเท่านั้น ไม่เก็บไปคิดนึกปรุงแต่งต่อไปอีก

"ไม่ถืออนุพยัญชนะ" ได้แก่ไม่ถือลักษณะเล็กๆ น้อยๆ อันเป็นเครื่องประกอบของอายตนะภายนอก เช่น ลักษณะของมือ เท้า หน้าตา การพูด การหัวเราะ การฉอเลาะ หรืออากัปกิริยาอื่นๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดกิเลส โดยสรุปก็คือ เมื่อได้เห็นองค์ประกอบเล็กๆ น้อยๆ ของอายตนะภายนอก ก็ยั้งหยุดอยู่สักแต่ว่าเห็น ไม่เก็บไปคิดนึกปรุงแต่งวิพากษ์วิจารณ์ต่อไปอีก เพราะจะทำให้กิเลสกามเฟื่องฟูขึ้นในใจ

"สำรวมจักขุนทรีย์" โดยรูปศัพท์ย่อมแปลว่า "สำรวมตา" แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจะต้องปิดตา เพื่อไม่ดูอะไร เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ขณะใดที่ลืมตา ย่อมมีสิ่งมากระทบตาเรามากมาย ดังนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ใช้สติเป็นเครื่องปิดตา เมื่อเห็นสิ่งต่างๆ ใช้สติเป็นเครื่องสำรวม ใช้สติเป็นเครื่องคุ้มครองความคิด ในขณะที่เราเห็นหรือดูสิ่งต่างๆ โดยเว้นขาดจากการถือนิมิตและอนุพยัญชนะ ดังที่ตรัสว่า

> *"...ภิกษุในธรรมวินัยนั้น เห็นรูปด้วยจักษุแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์..."*

สำหรับการสำรวมอินทรีย์อื่นอีก ๕ อย่างก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ ใช้สติเป็นเครื่องคุ้มครอง ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า **"อินทรียสังวรศีล พึงสำเร็จได้ด้วยสติ"** [๑]

คำว่า **"อกุศลธรรมอันลามก"** ได้แก่ "อภิชฌาและโทมนัส"

"อภิชฌา" ตามรูปศัพท์แปลว่าโลภอยากได้ของเขา ความคิดเพ่งเล็งจ้อง

---

๑ พระวิสุทธิมัคค์ เผดจ เล่ม ๑ หน้า ๙๙

จะเอาของของคนอื่น

"โทมนัส" ตามรูปศัพท์แปลว่าความเสียใจ ความเป็นทุกข์

ดังนั้น "อภิชฌาและโทมนัส" จึงจัดว่าเป็นอกุศลธรรมอันลามก เพราะความโลภอยากได้ของของคนอื่นนั้น ย่อมนำไปสู่การประพฤติทุศีล เป็นอาชีพไม่บริสุทธิ์ ถ้าได้ของมาดังใจหมาย ก็อาจจะรู้สึกเป็นสุข แต่เป็นความสุขอันเกิดจากการทุศีล หรือความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น หรือความสุขที่จะมีวิบากกรรมเป็นอกุศลในภายหน้า ของที่ได้มาก็ไม่บริสุทธิ์ แต่ถ้าผิดหวังก็จะโทมนัส ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า

"...ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌา และโทมนัสครอบงำ..."

คำว่า "มนินทรีย์" ประกอบด้วย มน (ใจ) กับอินทรีย์

คำว่า **"รักษามนินทรีย์"** หรือ "สำรวมมนินทรีย์" ย่อมหมายถึงการรักษาใจให้พ้นจากการถูกครอบงำโดยอภิชฌาและโทมนัส

จะเห็นว่า การสำรวมระวังอินทรีย์ทั้งหลาย มีจักษุเป็นเบื้องต้น แท้ที่จริงแล้ว ก็เพื่อรักษามนินทรีย์ หรือใจให้ปลอดจากทุกข์ ปลอดจากกิเลสภายใน เพื่อเสวยสุขในเบื้องปลายนั่นเอง

เมื่อทำความเข้าใจกับคำศัพท์ต่างๆ หมดแล้ว ย้อนกลับไปดูพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกครั้งหนึ่ง ก็พอจะอธิบายลักษณะของการเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายได้ว่า

พระภิกษุในพระธรรมวินัยนั้น เมื่อเห็นรูปซึ่งอาจจะเป็นสิ่งของหรือคนก็ตาม ก็สักแต่ว่าเห็นไม่คิดปรุงแต่งต่อไปอีกว่า สิ่งนี้ คนนี้สวยหรือไม่สวย

หรือสวยน้อยสวยมาก ทั้งนี้เพราะไม่ถือนิมิต และไม่ถืออนุพยัญชนะ การที่สามารถไม่ถือนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะได้ ก็เพราะมีสติกำกับใจ มีสติคุ้มครองใจไม่ให้คิดเรื่องไร้สาระ นั่นคือมีสติสำรวมจักขุนทรีย์ แต่ถ้าสำรวมไม่ได้คือหยุดความคิดไม่ได้ เกิดชอบใจหรือพอใจรูปที่ตนเห็น ก็จะเกิดอภิชฌาคือความโลภอยากได้ ซึ่งเป็นกิเลสกามที่นอนเนื่องอยู่ในใจโดยธรรมชาติอยู่แล้ว ถ้าไม่ได้รูปนั้นสนองอภิชฌา ก็จะรู้สึกโทมนัสคือเป็นทุกข์ นี่คือผลของการไม่สำรวมจักขุนทรีย์

สำหรับอินทรีย์อื่นที่เหลืออีก ๕ อย่างก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่สำรวมแล้วจะมีผลเป็นทุกข์เหมือนกันหมด ถามว่าทุกข์อยู่ตรงไหน ทุกข์ก็อยู่ที่ใจนั่นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการสำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย แท้ที่จริงก็คือการสำรวมใจ หรือที่เรียกว่า "สำรวมมนินทรีย์" นั่นเอง

พระภิกษุที่สำรวมมนินทรีย์หรืออินทรีย์ทั้งหลายได้ ย่อมเสวยสุข เพราะกิเลสภายในกล้ำกรายจิตใจไม่ได้ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า *"ฝนย่อมรั่วรดเรือนที่มุงดีแล้วไม่ได้ฉันใด ราคะย่อมรั่วเข้าจิตที่อบรมดีแล้วไม่ได้ฉันนั้น"* [๑]

คำอธิบายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของทฤษฎี ซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องง่าย แต่ในเชิงปฏิบัติ เพื่อที่จะไม่ถือนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะหรือเพื่ออบรมจิตนั้นจะทำอย่างไร ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย **พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี หลวงพ่อวัดปากน้ำ** (สด จนฺทสโร) ได้สอนวิธีป้องกัน เพื่ออบรมจิตไว้ว่า

> ***"สำรวมศีล" "ใจ" ต้องอยู่ศูนย์กลางกาย*** *นั่นแหละ*
> *ที่ตั้งของศีล ที่เกิดของศีลนั้นจะต้องอยู่ศูนย์กลางดวงธรรม*
> *ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมนั้นอยู่กลางกายมนุษย์*

---

๑ ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทคาถา ๒๕/๑๖

ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่กลางกายมนุษย์ ขึงด้ายกลุ่มจากสะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย จุดที่ด้ายสองเส้นนั้นตัดกัน เรียกว่า **"กลางกั๊ก"** เป็นที่ตั้งของดวงธรรมของกายมนุษย์ เอาใจไปหยุดอยู่ตรงนั้น ถ้าหยุดตรงนั้นไม่ได้ละก็ สำรวมไม่ถูกเสียแล้ว...

เมื่อตากระทบรูป *ฉาดเข้าให้ มันก็แลบแปล็บเข้ามาถึงใจ ถ้าใจไม่หยุด ก็บอกว่าเอา สวยยิ่งเหลือเกิน ถ้าใจหยุดก็บอกว่า อ้ายนี่เป็นพิษแก่ข้า ข้าไม่เอา หยุดเสียอย่างเก่าไม่ขยับเขยื้อนทีเดียว...*

หูกระทบเสียง *แปล็บเข้า อ้า! เป็นที่ปลาบปลื้มของใจจริงๆ จะทำยังไงดี จะเอาหรือไม่เอา ไม่ได้ๆๆ ไปรักมันเข้าละก็มันเป็นอภิชฌา เดี๋ยวก็ไปเพ่งมัน เดี๋ยวก็เป็นโทมนัส เดี๋ยวก็ดีใจเสียใจกับเสียงนั้นแหละ ไม่ได้การ ใจหยุดกึกเสียไม่เป็นไปตามความปลื้มใจ อิ่มในเสียงนั้น...*

พอกลิ่นกระทบจมูกเข้า *แล่นแปล็บเข้าไปถึงใจอีกเหมือนกัน กลิ่นนี้หอมชื่นใจนัก จะเอาหรือไม่เอา ใจก็หยุดกึกเสีย ไม่ได้ อ้ายนี่ถ้าปล่อยไว้ไปติดมันเข้า เดี๋ยวก็ดีใจเดี๋ยวก็เสียใจ ทำใจของเราให้ต่ำ มันเป็นอภิชฌาโทมนัส มันเป็นข้าศึกต่อเราแท้ๆ ใจก็หยุดนิ่งอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์...*

พอรสกระทบลิ้น *เข้าฉาด แหม! อ้ายรสนี่สำคัญแท้ๆ ชอบใจเสียจริงๆ ใจก็นิ่งเสียอีก ไม่ข้องแวะ ไม่เหลียวแล มันเป็นโทษแก่เรา ถ้าขืนไปรักอ้ายรสนี้ละก็ เดี๋ยว*

ความดีใจเสียใจมันต้องประทุษร้ายเรา ใจก็จะนิ่งอยู่ไม่ได้ มันก็จะฆ่าเราเสียเท่านั้น ไม่ได้ๆ ใจก็นิ่งอยู่อย่างนั้น...

พอสัมผัสกระทบร่างกาย *เย็นร้อนอ่อนแข็ง เอ้า! ชอบใจหรือไม่ชอบใจเล่า ถูกเข้ามันนิ่มนวลชวนปลาบปลื้มทีเดียว ไม่ได้ๆๆ ไปยุ่งกับอ้ายความสัมผัสไม่ได้ ถ้าเข้าไปยุ่งกับมัน ประเดี๋ยวเถอะ พาโทมนัสมาประทุษร้ายใจเรา ใจเราหยุดไม่ได้ เดี๋ยวเสียภูมิ เดี๋ยวใจของนักปราชญ์จะกลายเป็นใจของคนพาลไปเสีย ก็หยุดนิ่งเสียอีก*

ไม่ยอมให้ทั้ง ๕ อย่างเลยมาเข้าใจ ถ้าเลยเข้ามาได้ก็ขาดความสำรวม ถ้าขาดความสำรวมใจ ก็เป็นโทษ เป็นโทษอย่างไร อภิชฌาและโทมนัสก็เข้าบังคับใจ เดี๋ยวก็ดีใจ เดี๋ยวก็เสียใจ... ถ้าจะให้อภิชฌาและโทมนัส บังคับไม่ได้ก็จงทำใจให้หยุดเสีย...[๑]

จากพระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ที่ยกมานี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า การเจริญสมาธิภาวนาเป็นเครื่องมืออย่างเดียว สำหรับใช้อบรมใจได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ไม่มีเครื่องมือหรือวิธีอื่นใดที่จะบังคับใจให้หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางกายได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ใจก็จะท่องเที่ยวอยู่เรื่อยไป คิดเรื่องไร้สาระอยู่เรื่อยไป ย่อมเปิดโอกาสให้อภิชฌาและโทมนัสเข้าครอบงำได้ จึงสำรวมระวังมนินทรีย์ไม่ได้ ทำให้ต้องเสวยทุกขเวทนา เพราะความคิดฟุ้งซ่าน หรือเพราะพฤติกรรมทุศีลของตนเองอยู่ร่ำไป

---

๑ มรดกธรรม หน้า ๔๘๕-๔๘๖

อนึ่ง เมื่อพระภิกษุบำเพ็ญอินทรียสังวรศีลได้บริบูรณ์แล้ว อภิชฌา และโทมนัสก็เข้าครอบงำใจไม่ได้ จึงยังผลให้สามารถบำเพ็ญปาฏิโมกขสังวรศีลได้บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วย เพราะมีสติเป็นตัวกำกับศรัทธาอีกต่อหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ ในปาริสุทธิศีล ๔ ท่านจึงจัดเรียงหัวข้อศีลตามลำดับดังนี้ คือ

๑. ปาฏิโมกขสังวรศีล สำเร็จได้ด้วย "ศรัทธา"
๒. อินทรียสังวรศีล สำเร็จได้ด้วย "สติ"
๓. อาชีวปาริสุทธิศีล สำเร็จได้ด้วย "ความเพียร"
๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล สำเร็จได้ด้วย "ปัญญา"

๕. ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ

เมื่อตรัสอธิบาย เรื่องคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายจบลงแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงแสดงสติสัมปชัญญะแก่พระเจ้าอชาตศัตรูว่า *"มหาบพิตร อย่างไร ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ"*

ตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ทรงวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า

"มหาบพิตร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏิ บาตรและจีวร ในการฉัน ในการดื่ม ในการเคี้ยว ในการลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล" [๑]

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๐

ตามรูปศัพท์ คำว่า **"สติ"** หมายถึง ความระลึกได้ นึกได้ อาการที่จิตฉุกคิดขึ้นได้ [๑] เช่นฉุกคิดขึ้นได้ว่า ถึงเวลาสวดมนต์แล้ว หรือนึกขึ้นได้ว่า พรุ่งนี้เป็นวันนัดไปให้การศาล นึกขึ้นได้ว่าถึงเวลาให้ยาคนไข้แล้ว เป็นต้น ดังนั้น "สติ" จึงเป็นอาการที่จิตนึกขึ้นได้ ซึ่งตรงข้ามกับอาการที่เรียกว่า "เผลอ" หรือ "ลืม"

ในพระพุทธศาสนา ถือว่า "สติ" เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก กล่าวคือ "สติ" ช่วยไม่ให้งานการเสียหายเพราะลืม ทั้งนี้เพราะการนัดบางอย่าง ถ้าลืมเสียย่อมจะเกิดความเสียหายร้ายแรงได้ เช่น จำเลยลืมวันนัดให้การศาล ก็อาจถึงติดคุก หมอลืมให้ยาคนไข้ คนไข้ก็อาจเสียชีวิต พระลืมลงสวดปาฏิโมกข์ก็ต้องอาบัติ เป็นต้น ดังนั้นสติจึงเป็นธรรมมีอุปการะมาก ทั้งยังเป็น **นาถกรณธรรม** คือธรรมอันเป็นที่พึ่งของตนเอง เพราะช่วยไม่ให้เราเผลอ ไม่ให้หลงลืมในสิ่งที่ควรทำหรือต้องทำ ยิ่งกว่านั้นสติยังเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งในการเจริญภาวนาเพื่อมรรคผลนิพพานต่อไปอีกด้วย

คำว่า **"สัมปชัญญะ"** หมายถึงความรู้สึกตัว หรืออาการรู้ตัวในขณะทำอยู่ เช่น รู้ว่าเรากำลังพูดอะไร กำลังคิดอะไรหรือกำลังทำอะไร

พระพุทธศาสนาถือว่า "สัมปชัญญะ" เป็นธรรมที่มีอุปการะมากอีกข้อหนึ่ง โดยทั่วไปจะใช้คู่กับ "สติ" เรียกว่า "สติสัมปชัญญะ" โดยถือว่า "สติ" เกิดก่อนทำ พูด และคิด ส่วน "สัมปชัญญะ" เกิดในขณะกำลังทำ พูด และ คิด แต่ธรรมทั้งสองนี้จะเกิดควบคู่กันเสมอ

ใน **คัมภีร์อรรถกถา ปาฏิกวรรค** ได้แบ่งสัมปชัญญะออกเป็น ๔ ประการ คือ

๑. สาตถกสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นมี

---

๑ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า ๒๙๖

ประโยชน์หรือไม่

๒. สัปปายสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นเหมาะกับตนหรือไม่

๓. โคจรสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นเป็นสุขหรือทุกข์อย่างไร

๔. อสัมโมหสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นเป็นความหลงเข้าใจผิด หรืองมงายหรือไม่

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า *"ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ"* ย่อมหมายความว่า ทุกอิริยาบถที่ภิกษุกระทำอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการนั่ง การยืน การเดิน การนอน การพูด การนิ่งไม่พูด หรือการกระทำใดๆ นอกเหนือจากที่กล่าวนี้ ภิกษุจะกระทำด้วยความรู้สึกตัวเสมอ ไม่มีการลืมหรือเผลอสติ

สติสัมปชัญญะนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับทุกๆ คน ผู้ที่ย่อหย่อนในธรรม ๒ ประการนี้ นอกจากตนเองจะประสบความล้มเหลว ขาดความยกย่องนับถือจากผู้อื่นแล้ว ยังทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของสังคมส่วนรวมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเป็นภิกษุด้วยแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสถาบันศาสนาทีเดียว ทั้งนี้เพราะภิกษุเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของฆราวาสโดยทั่วไป

ภิกษุที่ย่อหย่อนในธรรมทั้ง ๒ ประการย่อมไม่สามารถสำรวมอินทรีย์ได้ ไม่สามารถมีอาชีพบริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยศีลได้ หรือไม่สามารถสำรวมระวังในเรื่องโคจรและอโคจรได้ เหล่านี้นอกจากเป็นทางก่อให้เกิดอภิชฌา และโทมนัสแก่ตัวภิกษุเองโดยตรงแล้ว พฤติกรรมของภิกษุที่ปรากฏต่อสาธารณชนย่อมทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

อนึ่ง เรื่องสติสัมปชัญญะนี้มีตัวอย่างง่ายๆ ให้ท่านผู้อ่านลองวิเคราะห์กัน เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น สมมติว่าใครก็ตามเข้าไปดูเครื่องเพชรในร้านอัญมณี ได้เห็นสร้อยเพชรสวยงามถูกใจยิ่งเข้าเส้นหนึ่ง แต่ไม่สามารถจะซื้อได้เพราะราคาแพงมาก ตนมีเงินไม่พอ ระหว่างทางกลับบ้าน ใจของบุคคลผู้นั้นก็เฝ้าพะวงคิดถึงแต่สร้อยเพชรเส้นนั้น พร้อมทั้งคิดหาวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้สร้อยเส้นนั้นมาครอบครอง จึงเดินใจลอย ไม่ได้ยินเสียงแตรรถยนต์ที่แล่นมาด้วยความเร็วสูง บุคคลผู้นั้นจึงถูกรถชนบาดเจ็บสาหัส

จากตัวอย่างนี้ วิเคราะห์ได้ว่า การเดินใจลอยคิดถึงสร้อยเพชรของบุคคลผู้นั้นเป็นการเผลอสติ เพราะลืมไปว่าขณะนั้นตนเองกำลังเดินอยู่บนถนนซึ่งมียวดยานวิ่งขวักไขว่ อาจมีอันตรายเกิดขึ้นได้ทุกวินาที เป็นการขาดสัมปชัญญะ เพราะไม่มีความรู้สึกว่าการเฝ้าพะวงคิดถึงแต่เรื่องสร้อยเพชรนั้นไม่มีประโยชน์ เนื่องจากตนมีเงินไม่พอ ทั้งไม่มีความรู้สึกว่าตนกำลังเป็นทุกข์เนื่องจากตัณหาความอยากที่เกิดขึ้นในใจตน

ภัยอันเกิดจากการเผลอสติ ก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งต่อชีวิต ต่อทรัพย์สิน ทั้งต่อตัวเอง และต่อบุคคลอื่นดังกล่าวแล้ว ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าจึงตรัสยืนยันว่า ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระองค์จำเป็นต้องประกอบด้วย "สติสัมปชัญญะ"

๖. เป็นผู้สันโดษ

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงสติสัมปชัญญะแก่พระเจ้าอชาต-ศัตรูจบลงแล้ว จึงทรงแสดงสันโดษต่อไปว่า *"มหาบพิตร อย่างไร ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ"*

ตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ทรงวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า

"มหาบพิตร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศาภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง มหาบพิตร นกมีปีกจะบินไปทางทิศาภาคใดๆ ก็มีแต่ปีกของตัวเป็นภาระบินไปฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทิศาภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้สันโดษด้วยประการดังกล่าวมานี้แล" [๑]

"สันโดษ" คือความยินดีในของของตน พอใจด้วยปัจจัย ๔ คือ ผ้านุ่งห่ม อาหาร ที่นอน ที่นั่งและยา ตามมีตามได้ การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร

มีธรรมอยู่ ๒ ข้อ คือ "สันโดษ" (ความยินดีในของของตน) กับ "อัปปิจฉา" (ความมักน้อย) ซึ่งคนส่วนมากเข้าใจสับสนกันอยู่ จึงเอาธรรม ๒ ข้อ นี้ไปรวมกัน คือชอบพูดว่า "สันโดษมักน้อย" เลยทำให้เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าสันโดษคือความมักน้อย คือเกิดความเข้าใจว่าธรรมข้อนี้สอนให้คนเราอยากมีอะไรน้อยๆ และยินดีตามที่ตนมีตนได้ ได้อย่างไรก็พอใจอยู่แค่นั้น เมื่อเกิดความเข้าใจอย่างนี้แล้วก็เห็นว่า ธรรมข้อนี้เป็นเครื่องถ่วงความเจริญก้าวหน้าของตนและประเทศชาติ บางคนยังเกิดความเข้าใจวิปลาสออกไปถึงขนาดกล่าวว่าพระพุทธศาสนาสอนให้คนเกียจคร้าน

ความจริงธรรม ๒ ข้อนี้ มีความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้

"สันโดษ" คือ ความยินดีในของที่ตนมี

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๐

“อัปปิจฉา” คือ ความมักน้อย

ถ้ามีคำถามว่า พ่อแม่ที่รักลูกของตนเป็นคนดีไหม สามีที่รักภรรยาของตนเป็นคนดีไหม ภิกษุที่รักวัดของตนเป็นภิกษุที่ดีไหม พลเมืองที่รักชาติบ้านเมืองของตนเป็นคนดีไหม ศาสนิกชนที่รักศาสนาของตนเป็นคนดีไหม คำตอบก็คือว่า ฆราวาสและภิกษุเหล่านี้ดีทั้งสิ้น

ผู้ใดก็ตามที่มีความรักในของของตน ถือว่าเป็นผู้มีสันโดษทั้งสิ้น แต่สำนวนในพระพุทธศาสนาท่านใช้ว่า **“ยินดีในของที่ตนมี”**

เมื่อเรารักบุคคลหรือสถาบันใดๆ แล้ว เราย่อมนิยมส่งเสริม ทำนุบำรุงป้องกันรักษาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสันโดษทำให้เจริญ ในทำนองตรงกันข้าม ผู้ไม่มีสันโดษย่อมทำให้เสื่อม เช่น ชายที่มีภรรยาแล้วก็ไม่รักภรรยาตน กลับไปรักหญิงอื่นหรือภรรยาคนอื่น คนที่มีประเทศชาติแล้วก็ไม่รัก กลับไปทำประโยชน์ให้ชาติอื่น คนที่มีศาสนาแล้ว ก็ไม่รัก ไม่ทำนุบำรุงส่งเสริม ไม่ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนให้เข้าใจถ่องแท้ กลับไปนิยมผู้เผยแพร่ดิรัจฉานวิชา คนเหล่านี้ขาดสันโดษทั้งสิ้น

เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนตำแหน่งหน้าที่การงานก็เช่นเดียวกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนให้เราไม่คิดปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้า แต่ทรงสอนให้เราพอใจตามมีตามได้ ดังนั้นการฉ้อราษฎร์ บังหลวง และการรับสินบน ล้วนเป็นเรื่องของคนขาดสันโดษทั้งสิ้น

พระพุทธศาสนาได้จัด “สันโดษ” เป็นนาถกรณธรรม คือธรรมอันเป็นที่พึ่งด้วยข้อหนึ่ง เพราะเป็นธรรมที่ช่วยปรับปรุงตัวเราให้เป็นคนขยัน ไม่ดูถูกตนเอง มีความพอใจและเชื่อมั่นในตนเอง ทั้งป้องกันตัวเองไม่ให้ประพฤติผิดศีลธรรมและกฎหมายได้ด้วยสันโดษในแง่ที่เป็นธรรมปฏิบัติของภิกษุนั้น แบ่งออกเป็น ๓

ประการ[๑] คือ

๑) **ยถาลาภสันโดษ** คือยินดีตามที่ได้ หมายความว่า เมื่อได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจในสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะของที่ไม่ได้ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของคนอื่น ไม่ริษยาคนอื่น

๒) **ยถาพลสันโดษ** คือยินดีตามกำลัง หมายความว่าพอใจเพียงแค่พอแก่กำลังร่างกาย สุขภาพ และขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียดาย ไม่เก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน

๓) **ยถาสารุปปสันโดษ** คือยินดีตามสมควร หมายความว่าพอใจตามที่สมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิตและจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุพอใจแต่ของอันเหมาะสมกับสมณสารูป หรือได้ของใช้ที่ไม่เหมาะกับตน แต่จะมีประโยชน์แก่ผู้อื่นก็นำไปมอบให้แก่เขา เป็นต้น

สันโดษ ๓ นี้เป็นไปในปัจจัย ๔ แต่ละอย่างๆ จึงรวมเรียกว่าสันโดษ ๑๒ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) **ยถาลาภสันโดษในจีวร** คือยินดีตามที่ได้ในจีวร ภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น เมื่อได้รับจีวรซึ่งญาติโยมถวายมา จีวรนั้นจะดีหรือไม่ดีก็ตาม ภิกษุย่อมใช้สอยจีวรนั้นเท่านั้น ไม่ปรารถนาจีวรอื่นอีก ถึงแม้จะมีผู้ถวายในภายหลังก็ไม่รับ

๒) **ยถาพลสันโดษในจีวร** คือความยินดีตามกำลังในจีวรหรือเครื่องนุ่งห่มของตน หมายความว่าตามปกติตนมีกำลังน้อย หรือตนไม่สบาย หรือชราภาพ เมื่อห่มจีวรที่หนัก ก็ไม่สะดวกหรือไม่มีความคล่องตัว จึงเปลี่ยนเอาจีวรที่เบากว่ากับเพื่อนภิกษุ แล้วยินดีใช้จีวรที่เบานั้นต่อไป

---

๑ พจนานุกรมพุทธศาสน์

๓) ยถาสารุปปสันโดษในจีวร คือความยินดีตามสมควรในจีวรนั้น ได้แก่การที่ภิกษุได้รับจีวรที่มีคุณภาพดีและราคาแพง หรือได้บาตรคุณภาพดีและราคาแพง ภิกษุรูปนั้นจึงมีความคิดว่าจีวรและบาตรนี้ย่อมสมควรแก่พระเถระผู้บวชนาน หรือผู้เป็นพหูสูต หรือผู้อาพาธ หรือผู้มีลาภน้อย จึงนำไปถวายแก่ผู้สมควร ไม่เก็บไว้ใช้เอง หรือเปลี่ยนเอาจีวรเก่าของพระเถระมาใช้สอยแทน

๔) ยถาลาภสันโดษในบิณฑบาต คือความยินดีตามได้ในบิณฑบาต เมื่อภิกษุออกบิณฑบาต ไม่ว่าจะได้อาหารดีเลวอย่างใดมาก็ตาม ย่อมยินดีบริโภคอย่างนั้น ไม่ต้องการอย่างอื่นอีก ถึงจะได้ก็ไม่รับ

๕) ยถาพลสันโดษในบิณฑบาต คือความยินดีตามกำลังในบิณฑบาต ได้แก่ยินดีต่อบิณฑบาตที่ทำให้เกิดความสบายแก่ตน เช่น ตามปกตินิสัย หรือเวลาอาพาธ เมื่อตนบริโภคบิณฑบาตอย่างใดแล้ว รู้สึกไม่สบาย ก็ควรยกบิณฑบาตนั้นให้แก่เพื่อนภิกษุ แล้วบริโภคบิณฑบาตอันเป็นที่สบายสำหรับตน ซึ่งได้มาจากเพื่อนภิกษุที่ชอบพอกัน แล้วตั้งใจเจริญสมณธรรมต่อไป

๖) ยถาสารุปปสันโดษในบิณฑบาต คือความยินดีตามสมควรในบิณฑบาต ภิกษุบางรูปมีบุญมาก ได้รับบิณฑบาตอันประณีตจำนวนมาก ก็แบ่งถวายแก่พระเถระผู้บวชนาน ผู้เป็นพหูสูต ผู้มีลาภน้อย หรือผู้อาพาธ ตนเองบริโภคส่วนที่เหลือ

๗) ยถาลาภสันโดษในเสนาสนะ คือความยินดีตามที่ได้ในเสนาสนะ ภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อญาติโยมถวายเสนาสนะให้ ไม่ว่าเสนาสนะนั้นจะเป็นเพียงเครื่องปูลาดที่มีคุณภาพต่ำ มีราคาถูกก็ตาม ย่อมยินดีตามที่ได้นั้น

๘) ยถาพลสันโดษในเสนาสนะ คือความยินดีตามกำลังในเสนาสนะ หมายถึงความยินดีในเสนาสนะ ที่ทำให้เกิดความสบายแก่ตน ภิกษุที่ได้เสนาสนะแล้วอยู่ไม่สบาย ก็สามารถแลกเปลี่ยนเสนาสนะอันเป็นที่สบายกับเพื่อนภิกษุได้

๙) ยถาสารุปปสันโดษในเสนาสนะ คือความยินดีตามสมควรในเสนาสนะ เมื่อภิกษุได้เสนาสนะที่ดีมาก มีถ้ำและมณฑป (เรือนยอดที่มีรูปสี่เหลี่ยม) เป็นต้น ก็ยกให้แก่พระเถระผู้บวชนาน ภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้มีลาภน้อย หรือผู้อาพาธเสีย ส่วนตนเองก็ยินดีอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งซึ่งสมควรแก่ตน เมื่ออยู่ในเสนาสนะใด เกิดความง่วงเหงาหาวนอน หรือเกิดกามวิตก (ความรำพึงในความใคร่) ขึ้น ก็ไม่อยู่ในเสนาสนะนั้นอีกต่อไป เลือกอยู่ในที่ที่ไม่เกิดความง่วงเหงาหาวนอนหรือกามวิตก มีที่แจ้งและโคนไม้ เป็นต้น

๑๐) ยถาลาภสันโดษในคิลานปัจจัย คือ ความยินดีตามที่ได้ในคิลานปัจจัย (ปัจจัยสำหรับคนไข้หรือยารักษาโรค) ภิกษุเมื่อได้คิลานปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าเลวหรือดีอย่างไร ก็ยินดีต่อคิลานปัจจัยนั้นๆ ไม่ต้องการอย่างอื่นอีก ถึงแม้ว่าจะได้ ก็ไม่รับ

๑๑) ยถาพลสันโดษในคิลานปัจจัย คือ ความยินดีตามกำลังในคิลานปัจจัย ได้แก่คิลานปัจจัยอย่างใดเป็นที่สบายแก่ตน ก็ยินดีต่อคิลานปัจจัยนั้น เช่น ภิกษุต้องการน้ำมัน โดยเห็นว่าน้ำมันเป็นที่สบายแก่ตน แต่ได้น้ำอ้อยมา ก็เอาน้ำอ้อยนั้นไปแลกน้ำมันจากเพื่อนภิกษุ หรือแสวงหาน้ำมันนั้นต่อไป

๑๒) ยถาสารุปปสันโดษในคิลานปัจจัย คือ ความยินดีตามสมควรในคิลานปัจจัย ได้แก่ ตนเห็นว่าคิลานปัจจัยที่ดี มีน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น ย่อมสมควรแก่พระเถระผู้บวชนาน ภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้มีลาภน้อย หรือผู้อาพาธ จึงยกคิลานปัจจัยที่ดีนั้นให้แก่ภิกษุเหล่านั้นเสีย

จากรายละเอียดในสันโดษ ๑๒ ประการที่ยกมากล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า สันโดษแตกต่างกับความมักน้อย เพราะสันโดษไม่มีการจำกัดว่ามากน้อยเท่าใด แต่ให้ยินดีในสิ่งที่ได้มา ไม่ว่าจะมากหรือน้อย หรือดีเลวอย่างไรก็ยินดีทั้งนั้น สิ่งใดก่อให้เกิดความสบายแก่ตน ก็ยินดีต่อสิ่งนั้น สิ่งใดสมควรแก่ตน ก็ยินดีต่อ

สิ่งนั้น

ดังนั้นบริขารทั้ง ๘ ซึ่งประกอบด้วยสบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มีดโกน หรือมีดตัดเล็บ เข็ม ประคตเอว และกระบอกกรองน้ำ ย่อมสมควรแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยสันโดษทั้ง ๑๒ ประการดังกล่าวแล้ว

อย่างไรก็ตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า ภิกษุผู้มีบริขาร ๘ เท่านั้น เป็นผู้สันโดษ ส่วนพระภิกษุที่มีบริขารมากกว่านี้ ไม่ถือว่าสันโดษ

บริขารทั้ง ๘ นี้ สามารถใช้เป็นเครื่องบริหารกายก็ได้ เป็นเครื่องบริหารท้องก็ได้ ยกตัวอย่าง เช่น จีวร ถ้าภิกษุใช้นุ่งห่ม จีวรก็ได้ชื่อว่าเป็นเครื่องบริหารกาย แต่ถ้าใช้จีวรกรองน้ำ จีวรก็ได้ชื่อว่าเป็นเครื่องบริหารท้อง

ส่วนบาตรนั้น ถ้าใช้ตักน้ำสรง และประพรมกุฏิ ย่อมเป็นเครื่องบริหารกาย ถ้าใช้บิณฑบาต ย่อมเป็นเครื่องบริหารท้อง

สำหรับมีดโกน ถ้าใช้ปลงผมหรือตัดเล็บ ย่อมเป็นเครื่องบริหารกาย แต่ถ้าใช้ปอกผลไม้สำหรับฉัน ย่อมเป็นเครื่องบริหารท้อง

แม้เข็มย่อมเป็นเครื่องบริหารกาย ถ้าใช้เย็บจีวร แต่ถ้าใช้จิ้มผลไม้หรือขนมเพื่อฉัน ย่อมเป็นเครื่องบริหารท้อง

ประคดเอวย่อมเป็นเครื่องบริหารกาย ถ้าใช้คาดเอว แต่ถ้าใช้มัดอ้อย ย่อมเป็นเครื่องบริหารท้อง

ผ้ากรองน้ำย่อมเป็นเครื่องบริหารกาย ถ้าใช้กรองน้ำอาบ หรือประพรมเสนาสนะ แต่ถ้าใช้กรองน้ำดื่ม ใช้ห่องา ห่อข้าวสาร หรืออาหารแข็ง ย่อมเป็นเครื่องบริหารท้อง

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้องเช่นนี้ คำว่า “จีวร” ย่อมหมาย

ถึง "ไตรจีวร" อันประกอบด้วยสบง จีวร และสังฆาฏิ ซึ่งใช้พันกาย แล้วคาดให้แน่นด้วยประคดเอว ดังนั้นจีวรจึงได้ชื่อว่าเป็นเครื่องบริหารกาย ส่วนบริขารอื่นๆ ก็รวมกันใส่ไว้ในบาตร เมื่อจะเดินทางไปแห่งใดก็คล้องบาตรนั้นไว้ที่จะงอยบ่า ครั้นถึงเวลาเช้าก็ถือบาตรนั้นออกเดินบิณฑบาตเพื่อยังชีวิต ด้วยเหตุนี้บิณฑบาตจึงได้ชื่อว่าเป็นเครื่องบริหารท้อง

ด้วยเหตุนั้น เมื่อภิกษุเพียงแต่สะพายบาตรใบเดียว ก็สามารถไปทุกทิศทุกภาค เปรียบเสมือนนกมีปีก ก็สามารถไปได้ทั่วทุกหนทุกแห่ง ภิกษุผู้สันโดษย่อมบริโภคเสนาสนะอันเงียบสงัดได้ตามที่ปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นในป่า โคนไม้ ซอกเขา ชะง่อนผา ในถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่โล่งแจ้ง หรือลอมฟาง เป็นต้น โดยไม่มีห่วงใยในสิ่งใดๆ [๑]

นักปราชญ์สรรเสริญไว้ว่า **"สันโดษนั้น เป็นทรัพย์อย่างเยี่ยม"** หมายความว่า ความยินดีด้วยของของตนนั้นเป็นทรัพย์อันประเสริฐ เพราะเป็นเหตุให้เกิดความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ส่วนความไม่ยินดีในของของตนนั้นเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายหรือเสื่อมทรามอย่างยิ่ง เพราะเมื่อคนเราเบื่อหน่าย เกลียดชัง มองไม่เห็นคุณค่าแห่งของของตน ก็ย่อมจะทอดทิ้งของของตนไปเสีย แล้วหันไปนิยมของของผู้อื่นแทน เช่น คนไทยมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนศาสนา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ แต่ถ้าคนรุ่นหลังไม่ยินดีในเอกลักษณ์ประจำชาติของตน หันไปนิยมยินดีกับวัฒนธรรมต่างชาติ ต่อไปภายหน้าวัฒนธรรมไทยย่อมสูญสลายไป เพราะมีวัฒนธรรมนานาชาติเข้ามาแทนที่ **ในที่สุดเมื่อเอกลักษณ์ของชาติ ไม่หลงเหลืออยู่แล้ว คนไทยจะได้ความภาคภูมิใจในชาติของตนจากสิ่งใด**

อย่างไรก็ตาม **เมื่อภิกษุเป็นผู้สันโดษ จิตย่อมคลายความกังวลและ**

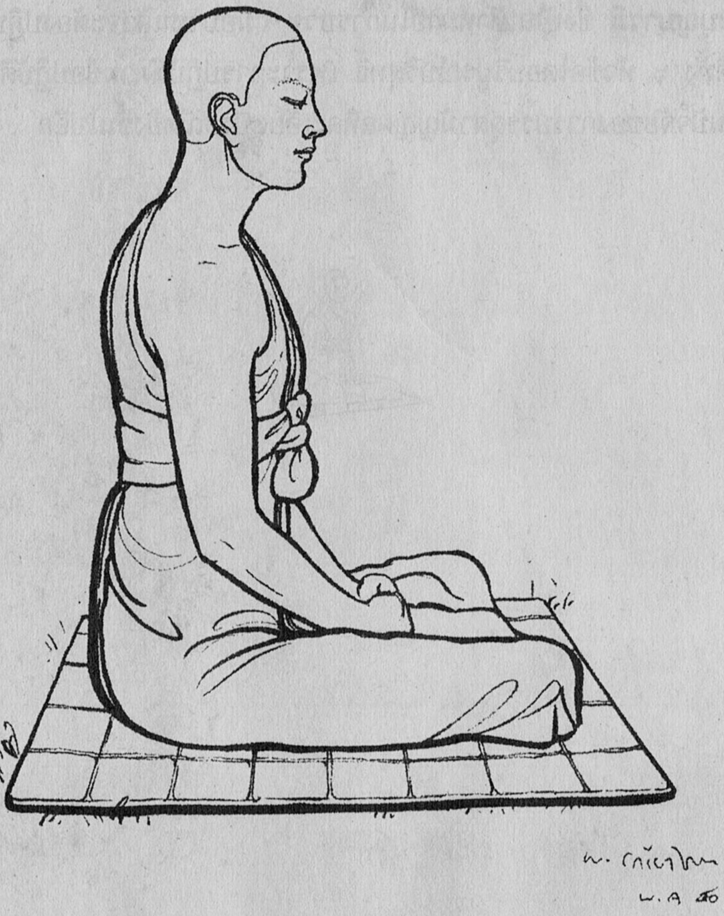
---

[๑] พระไตรปิฎกมหาวิตถารนัย ๕,๐๐๐ กัณฑ์ หน้า ๓๒๒

ความยึดมั่นถือมั่น ย่อมมีความยินดีตามมีตามได้ จึงสามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งในโลกได้

จากพระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูในบทที่ ๖ นี้ พระเจ้าอชาตศัตรูย่อมเข้าพระทัยดีว่า **นักบวชที่แท้จริงในพระพุทธศาสนานั้น จะต้องบวชเพื่อละกามและประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อสั่งสมบุญบารมี** ซึ่งเป็นเป้าหมายในการบวช เ มื่อบวชแล้วจะต้องปฏิบัติตามข้อปฏิบัติทั้ง ๖ หัวข้อโดยบริบูรณ์บริสุทธิ์ เพราะการปฏิบัติตามข้อปฏิบัติทั้งหมดนี้จะเป็นปัจจัยของการบรรลุสามัญญผลที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไปอีก

บทที่ ๗

สามัญญผลเบื้องกลาง

สามัญญผลเบื้องกลาง คืออานิสงส์หรือผลดีที่ภิกษุได้รับจากการเจริญภาวนา เมื่อภิกษุเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้สันโดษ ย่อมเป็นผู้สงบทั้งกาย วาจา และใจ อย่างแท้จริง ครั้นเมื่อเจริญภาวนาย่อมบรรลุฌานไปตามลำดับๆ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

> *"ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลขันธ์ อินทรียสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษอันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภัต เธอกลับมาจากบิณฑบาตแล้ว นั่งสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลก มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ ละความประทุษร้ายคือ พยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์*

จากความประทุษร้ายคือพยาบาทได้ ละถีนมิทธะแล้ว เป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะ ***มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง*** *มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะได้ ละอุทธัจจะกุกกุจจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ ณ ภายใน ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจะกุกกุจจะได้ ละวิจิกิจฉาแล้ว เป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉา ไม่มีความคลางแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้...*

มหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ยังละไม่ได้ในตน เหมือนหนี้ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และเธอพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการ ที่ละได้แล้วในตน เหมือนความไม่มีหนี้ เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษมฉันนั้นแล.....

เมื่อเธอพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ละได้แล้วในตน ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อปราโมทย์แล้วย่อมเกิดปีติ เมื่อมีปีติในใจ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบแล้วย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เธอสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม” [๑]

---

[๑] สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๐ - ๓๒๓

ละนิวรณ์ได้ ใจย่อมเป็นสมาธิ

จากพระดำรัสที่ยกมานี้ ย่อมเห็นแล้วว่า แม้ภิกษุที่บริบูรณ์ด้วยศีลทั้งปวง อินทรียสังวร สติสัมปชัญญะและสันโดษอันเป็นอริยะแล้ว ถ้ายังละ "นิวรณ์" ไม่ได้ กายและใจของภิกษุรูปนั้น ก็ยังไม่สามารถสงัดจากกามและอกุศลธรรม ถึงจะทุ่มเทเวลาเจริญภาวนาไปนานแสนนาน เป็นเดือน เป็นปี หรือ ๕ ปี ๑๐ ปี ก็ไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษอย่างใด ต่อเมื่อละนิวรณ์ทั้ง ๕ ประการได้แล้ว กายและใจจึงสงัดจากกาม คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งรวมเรียกว่า "วัตถุกาม" หมดความยินดีในวัตถุกามทั้ง ๕ นั้น ซึ่งเรียกว่า "กิเลสกาม" และสงัดจากอกุศลธรรม คือ "อภิชฌา" และ "โทมนัส" หรือ "ความยินดียินร้าย" ซึ่งสามารถบังคับใจให้คิดทำความชั่วต่างๆ ได้ทั้งสิ้น

นิวรณ์

"นิวรณ์" คืออะไร? นิวรณ์คือกิเลสที่ปิดกั้นใจไม่ให้บรรลุความดี ไม่ให้ก้าวหน้าในการเจริญภาวนา ทำให้ใจซัดส่าย ไม่ยอมให้ใจรวมหยุดนิ่งเป็นหนึ่งหรือเป็นสมาธิ นิวรณ์จัดว่าเป็นกิเลสอย่างกลางมี ๕ ประการ คือ

๑) กามฉันทะ คือความหมกมุ่น ครุ่นคิด เพ่งเล็งถึงความน่ารัก น่าใคร่ในกามคุณ อันได้แก่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เนื่องจากใจยังหลงติดในรสของกามคุณทั้ง ๕ นั้น จนไม่สามารถสลัดออกได้ **พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบกามฉันทะเหมือน "หนี้"** คือผู้ที่เป็นหนี้เขา แม้จะถูกเจ้าหนี้ทวงถามด้วยคำหยาบก็ไม่อาจโต้ตอบอะไรได้ ต้องสู้ทนนิ่งเฉย เพราะเป็นลูกหนี้เขา แต่ถ้าเมื่อใดชำระหนี้หมดสิ้นแล้ว ย่อมมีทรัพย์เหลือเป็นกำไร ย่อมมีความรู้สึกเป็นอิสระและสบายใจ อุปมาข้อนี้ฉันใด **ผู้ที่สามารถละกามฉันทะ ในจิตใจได้เด็ดขาดแล้ว**

ย่อมมีความปราโมทย์ยินดีอย่างยิ่ง ฉันนั้น.

๒) พยาบาท คือความคิดร้าย ความรู้สึกไม่ชอบใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ได้แก่ความขุ่นใจ ความขัดเคืองใจ ความไม่พอใจ ความโกรธ ความผูกโกรธ ความเกลียด ความรู้สึกเหล่านี้ทำให้ใจกระสับกระส่ายไม่เป็นสมาธิ **พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบพยาบาทเหมือน "โรค"** ผู้ที่เป็นโรคต่างๆ มีโรคดี โรคตับเป็นต้น ย่อมฝืนใจต้มยาที่มีรสขมไว้กินแก้โรคฉันใด ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจพยาบาทนิวรณ์ ย่อมฝืนใจรับโอวาทของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้มีความหวังดีต่อตนฉันนั้น ด้วยเกรงว่าถ้าตนไม่รับฟังโอวาท ก็อาจจะต้องเคลื่อนคลาดจากพรหมจรรย์ ในวันใดวันหนึ่งเป็นแน่แท้ **ผู้ที่ฝืนใจรับฟังโอวาทจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้หวังดีต่อตน ย่อมไม่มีความเข้าใจ และซาบซึ้งในโอวาทเหล่านั้นฉันใด ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจพยาบาทนิวรณ์ ก็ไม่ได้พบรสพระธรรม ไม่ได้พบความสุขอันเกิดจากฌาน** เป็นต้น ฉันนั้น

๓) ถีนมิทธะ คือความง่วงเหงาซึมเซา ความหดหู่และเซื่องซึม ขาดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่างๆ ขาดกำลังใจและความหวังในชีวิต เกิดความเบื่อหน่ายชีวิต ไม่คิดอยากทำสิ่งใดๆ บุคคลที่ใจหดหู่ ย่อมขาดความวิริยะอุตสาหะในการทำสิ่งต่างๆ ได้แต่ปล่อยให้ความคิดเลื่อนลอยไปเรื่อยๆ จึงไม่สามารถรวมใจเป็นหนึ่งได้ **พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบถีนมิทธะเหมือน "การถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ"** คนที่ถูกจองจำอยู่ในเรือนจำนั้น ย่อมหมดโอกาสที่จะได้รับความบันเทิงจากการเที่ยวดูหรือชมมหรสพต่างๆในงานนักขัตฤกษ์ฉันใด **ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจถีนมิทธะนิวรณ์ย่อมหมดโอกาสที่จะได้รับรู้รสแห่งธรรมบันเทิง คือความสงบสุขอันเกิดจากฌาน** ฉันนั้น

๔) อุทธัจจกุกกุจจะ คือความฟุ้งซ่านและรำคาญ อันเกิดจากการปล่อยใจให้เคลิบเคลิ้มไปกับเรื่องที่มากระทบใจ แล้วจิตก็คิดปรุงแต่งเรื่องไปไม่สิ้นสุด

บางครั้งก็ทำให้หงุดหงิดงุ่นง่าน ความรำคาญใจและความฟุ้งซ่านเหล่านี้ ย่อมทำให้ใจซัดส่าย ไม่อยู่นิ่ง ไม่เป็นสมาธิ **พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบอุทธัจจะ-กุกกุจจะเหมือน "ความเป็นทาส"** ผู้ที่เป็นทาสเขา ถึงแม้ว่าจะไปพักผ่อนดูหนังดูละครก็ต้องรีบกลับ เพราะกลัวนายจะลงโทษฉันใด **ภิกษุเกิดความฟุ้งซ่านรำคาญในเรื่องวินัยว่า สิ่งที่ตนกระทำไปนั้นจะผิด ถูก ประการใด ก็ต้องรีบไปหาพระวินัยธร เพื่อทำศีลของตนให้บริสุทธิ์ จึงไม่ได้เสวยสุขอันเกิดจากวิเวก** ฉันนั้น

๕) วิจิกิจฉา คือความลังเลสงสัย ไม่แน่ใจ มีคำถามเกิดขึ้นในใจตลอดเวลา ทำให้ลังเลสงสัย ไม่แน่ใจในการปฏิบัติของตน เช่นนี้ย่อมไม่สามารถทำใจให้รวมเป็นหนึ่งได้ **พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบวิจิกิจฉาเหมือน "บุรุษผู้มั่งคั่งเดินทางไกลและกันดาร พบอุปสรรคมากมาย"** บุรุษที่เดินทางไกล หากเกิดความสะดุ้งกลัวต่อพวกโจรผู้ร้าย ย่อมเกิดความลังเลใจว่า ควรจะไปต่อไปหรือจะกลับดี ความสะดุ้งกลัวพวกโจรผู้ร้าย เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางไกลของบุรุษฉันใด **ความลังเลสงสัยในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุอริยภูมิของภิกษุ** ฉันนั้น

ความหมายของสมาธิ

ขณะที่นิวรณ์ทั้ง ๕ อย่างนี้ แม้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งครอบงำใจอยู่ ผู้เจริญภาวนาย่อมไม่สามารถรวมใจให้เป็นหนึ่งได้ ต่อเมื่อทำใจให้ปลอดจากนิวรณ์ทั้ง ๕ รักษาใจให้แน่วแน่ ใจก็จะรวมเป็นหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "สมาธิ"

ถ้าจะมีคำถามต่อไปว่า "สมาธิ" คืออะไร ก็อาจให้คำจำกัดความได้หลายอย่าง เช่น

๑) สมาธิ คือ สภาวะที่ใจปราศจากนิวรณ์ ๕

๒) สมาธิ คือ อาการที่ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างต่อเนื่องเป็น "เอกัคคตา" หรือบางทีใช้ว่า "เอกัคคตารมณ์"

๓) สมาธิ คือ อาการที่ใจหยุดนิ่งแน่วแน่ ไม่ซัดส่ายไปมา

๔) สมาธิ คือ อาการที่ใจสงบรวมเป็นหนึ่งแน่วแน่ ณ ศูนย์กลางกายของตนเองอย่างต่อเนื่อง มีแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใส สว่างไสวผุดขึ้นในใจ จนกระทั่งสามารถเห็นความบริสุทธิ์นั้นได้ด้วยใจตนเอง อันจะก่อให้เกิดทั้งกำลังใจ กำลังขวัญ กำลังปัญญา และความสุขแก่ผู้ปฏิบัติได้ในเวลาเดียวกัน

ลักษณะของใจ

ใจของคนเรานั้น มีลักษณะเป็นดวงกลมใส โดยทั่วไปเราไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาของเราเอง แต่ผู้ที่เจริญภาวนาจนกระทั่งเข้าถึงธรรมกาย จนชำนาญดีแล้ว ก็จะสามารถมองเห็นใจของตนเองและแม้ของผู้อื่นได้ชัดเจนว่าดวงใจของคนเรานั้นมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางโตเท่ากระบอกตาของตนเอง ตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ ซึ่งอยู่ตรงสุดลมหายใจเข้าออก เหนือระดับสะดือขึ้นมาสองนิ้วมือ เนื้อของดวงใจมีลักษณะเป็นดวงซ้อนกันอยู่เป็นชั้นๆ ๔ ชั้นด้วยกัน คือชั้นนอกเป็น "ดวงเห็น" ชั้นที่สองเป็น "ดวงจำ" ชั้นที่สามเป็น "ดวงคิด" และชั้นในสุดเป็น "ดวงรู้"

"ดวงเห็น" เป็นดวงชั้นนอกสุด ขนาดโตเท่ากระบอกตาของตนเอง มีหน้าที่รับรู้อารมณ์ต่างๆ ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือรับรูปผ่านประสาทตา รับเสียงผ่านประสาทหู รับกลิ่นผ่านประสาทจมูก รับรสผ่านประสาทลิ้น รับสัมผัสผ่านประสาทกาย และรับธรรมารมณ์ที่ผุดขึ้นจากใจ เนื่องจากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระทบ

"ดวงจำ" เป็นเนื้อใจชั้นที่สอง ซ้อนอยู่ข้างในดวงเห็น แต่ใสกว่าดวงเห็น ขนาดโตเท่าดวงตาของเรา มีหน้าที่ "จำ" สิ่งที่ได้เห็น จำเสียงที่ได้ยิน จำกลิ่นที่ได้สูดดม จำรสที่ได้ลิ้ม จำสัมผัสที่ได้แตะต้อง และจำเรื่องที่จิตคิด

"ดวงคิด" เป็นเนื้อใจชั้นที่สาม ซ้อนอยู่ในดวงจำ แต่ใสกว่าดวงจำ มีขนาดเท่าดวงตาดำของเรา มีหน้าที่ "คิด" ได้แก่การที่จิตคิดพิจารณาไตร่ตรองเรื่องต่างๆ

"ดวงรู้" เป็นเนื้อใจชั้นในสุด ซ้อนอยู่ข้างในดวงคิด แต่ใสกว่าดวงคิด มีขนาดเท่าแววตาดำของเรา มีหน้าที่ "รู้" คือรู้รูปที่เห็นทางตา รู้เสียงที่ได้ยินทางหู รู้กลิ่นที่ได้สูดทางจมูก รู้รสที่ได้ลิ้มทางลิ้น รู้สัมผัสที่ได้แตะทางกาย และรู้อารมณ์ที่คิดด้วยจิต

เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น เนื้อของดวงใจทั้ง ๔ ชั้น ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นดวงใจนี้ อาจเปรียบได้กับผลมะพร้าว กล่าวคือ "ดวงเห็น" ซึ่งเป็นดวงชั้นนอกสุด อาจเปรียบได้กับเปลือกแข็งของผลมะพร้าว "ดวงจำ" ซึ่งซ้อนถัดจาก "ดวงเห็น" เข้าไป อาจเปรียบได้กับเปลือกอ่อนของผลมะพร้าว "ดวงคิด" ซึ่งซ้อนถัดจาก "ดวงจำ" เข้าไป อาจเปรียบได้กับกะลามะพร้าว ส่วน "ดวงรู้" ซึ่งเป็นดวงในที่สุด เปรียบได้กับเนื้อมะพร้าว

ดวงทั้ง ๔ ซึ่งซ้อนกันอยู่นี้ บรรจุอยู่ภายในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยเลือดเนื้อ ดวงธรรมนี้ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ ซึ่งอยู่ตรงสุดลมหายใจเข้าออก เหนือระดับสะดือขึ้นมาสองนิ้วมือ

ความหมายที่สมบูรณ์ของสมาธิ

ที่กล่าวว่า สมาธิคืออาการที่ใจสงบรวมเป็นหนึ่ง ดังคำจำกัดความข้อ (๔) นั้นย่อมหมายความว่า ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้ ซึ่งซ้อนกันอยู่นั้นหยุดรวมเป็นจุดเดียวกันอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ณ ศูนย์กลางกายตนเองนั่นเอง เมื่อรวมกันเป็นหนึ่งแล้ว นิวรณ์ทั้ง ๕ ย่อมแทรกแซงเข้าไปไม่ได้ ดังคำจำกัดความข้อ (๑) เมื่อหยุดเป็นจุดเดียว ใจย่อมตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ดังคำจำกัดความข้อ (๒) และไม่ซัดส่าย ดังคำจำกัดความข้อ (๓)

ดังนั้นเราจึงอาจจะสรุปความหมายที่สมบูรณ์ของสมาธิได้ใหม่ว่า **"สมาธิคือสภาวะที่ใจเราปลอดจากนิวรณ์ ๕ รวมเป็นจุดเดียว ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่ซัดส่ายเลย สงบนิ่งจนปรากฏเป็นดวงใสบริสุทธิ์ผุดขึ้น ณ ศูนย์กลางกายของเราเอง ซึ่งจะสามารถยังผลสำเร็จอันยิ่งใหญ่ต่อการบรรลุธรรมขั้นสูงต่อไป"**

ฌาน ๔

ฌาน คือ ภาวะที่จิตสงบประณีต เป็นสมาธิแน่วแน่ เหนือกว่าสมาธิธรรมดา เมื่อภิกษุกระทำจิตให้สงบสงัด เป็นสมาธิละเอียดอ่อน ก็จะเข้าฌานระดับต่างๆ ไปตามลำดับๆ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงแก่พระเจ้าอชาต-ศัตรูว่า

> *"เมื่อเธอ (ภิกษุผู้ปฏิบัติภาวนา) พิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ละได้แล้วในตน ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อปราโมทย์แล้ว ย่อมเกิดปีติ เมื่อมีปีติในใจ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบแล้ว ย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เธอสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุ **"ปฐมฌาน"** มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื่นเอิบอิ่ม ซาบซ่านด้วยปีติและสุขเกิดแต่วิเวก*

ไม่มีส่วนใดๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขเกิดแต่วิเวกจะไม่ถูกต้อง....มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ....

มหาบพิตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุ ***"ทุติยฌาน"*** *มีความผ่องใสแห่งใจภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารสงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื่น เอิบอิ่ม ซาบซ่านด้วยปีติและสุขเกิดแต่สมาธิ ไม่มีส่วนใดๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขเกิดแต่สมาธิจะไม่ถูกต้อง.... มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ*

มหาบพิตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุ ***"ตติยฌาน"*** *ที่พระอริยทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื่น เอิบอิ่มซาบซ่านด้วยสุขอันปราศจากปีติ ไม่มีส่วนใดๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่สุขอันปราศจากปีติจะไม่ถูกต้อง.... มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ*

มหาบพิตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุ ***"จตุตถฌาน"*** *ไม่มีสุขไม่มีทุกข์ เพราะละสุขและทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ เธอนั่งแผ่ไปทั่วกายนี้แหละ ด้วยใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีส่วนใดๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง... มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็น*

ประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตยิ่งกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ” [๑]

จากพระธรรมเทศนาเรื่องฌานทั้ง ๔ ระดับนี้ จะเห็นได้ว่าผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุ “ปฐมฌาน” ได้ เพราะละนิวรณ์ ๕ ประการได้เด็ดขาด กายจึงสงบ มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ สงัดจากกามและอกุศลธรรม ตั้งอยู่ด้วยองค์ ๕ คือ วิตก (ความตรึกหรือคิด) วิจาร (ความตรองหรือพิจารณา) ปีติ (ความอิ่มใจ) สุข (ความสบายใจ) และเอกัคคตา (ความมีอารมณ์เป็นหนึ่ง หรือสมาธิ)

เมื่อผู้ปฏิบัติตั้งมั่นอยู่ด้วยองค์ ๕ เช่นนั้นนานเข้า ใจก็จะผ่องใสยิ่งขึ้น ทำให้วิตกและวิจารสงบไป จึงบรรลุ “ทุติยฌาน” ตั้งมั่นอยู่ด้วยองค์ ๓ คือ ปีติ สุข และเอกัคคตา

เมื่อผู้ปฏิบัติตั้งมั่นอยู่ด้วยองค์ ๓ เช่นนั้นนานเข้า ปีติก็จะสิ้นไป จึงบรรลุ “ตติยฌาน” ตั้งอยู่ด้วยองค์ ๒ คือ สุขและเอกัคคตา

ถ้าผู้ปฏิบัติยังคงตั้งมั่นอยู่ด้วยองค์ ๒ เช่นนั้นอย่างแน่วแน่ ไม่มีเสื่อมคลาย ย่อมบรรลุ “จตุตถฌาน” ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ มีแต่อุเบกขา (ความวางเฉย) และเอกัคคตา

ตาราง แสดงอารมณ์ ในฌานระดับต่างๆ

อารมณ์ / ฌาน	วิตก	วิจาร	ปีติ	สุข	อุเบกขา	เอกัคค
ปฐมฌาน	❍	❍	❍	❍	—	❍
ทุติยฌาน	—	—	❍	❍	—	❍
ตติยฌาน	—	—	—	❍	—	❍
จตุตถฌาน	—	—	—	—	❍	❍

❍ = อารมณ์ที่เกิดขึ้นในองค์ฌาน

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๓ - ๓๒๕

ประเภทของสมาธิ

การบรรลุฌานทั้ง ๔ ระดับ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น ล้วนเป็นสามัญญผลอันเกิดจากการเจริญสมาธิภาวนาของพระภิกษุเอง สมาธิในพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. สมาธิเบื้องต่ำ

๒. สมาธิเบื้องสูง

๓. สมาธิในทางปริยัติ

๔. สมาธิในทางปฏิบัติ

๑. สมาธิเบื้องต่ำ

"สมาธิเบื้องต่ำ" คือสภาวะที่ใจสงบ ปราศจากอารมณ์ทั้ง ๖ หรืออายตนะภายนอก ๖ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ นิวรณ์ ๕ สงบระงับ ใจจึงรวมเป็นหนึ่ง เกิดเป็นดวงสว่าง[๑] ดังที่ปรากฏในพระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ยกขึ้นมากล่าวไว้ตอนต้นบทที่ ๗ นี้ว่า "มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง" วิธีทำใจให้เป็นหนึ่งนี้ มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า "สมถภาวนา" หรือ "สมถกัมมัฏฐาน" จัดเป็น "สมาธิเบื้องต่ำ" เป็นสมาธิที่ยังไม่ได้ดิ่งถึงที่สุด ซึ่งมีศัพท์ทางศาสนาว่า **"อุปจารสมาธิ"** เป็นสมาธิก่อนบรรลุฌาน

๒. สมาธิเบื้องสูง

"สมาธิเบื้องสูง"คือสภาวะที่ใจสงบเป็นสมาธิดิ่งถึงที่สุด ซึ่งมีศัพท์ทางศาสนาว่า **"อัปปนาสมาธิ"** เป็นสมาธิของผู้ปฏิบัติ ซึ่งบรรลุฌานทั้ง ๔ ตามลำดับดังกล่าวแล้ว

---

๑ หลวงพ่อวัดปากน้ำฯ เรียกดวงสว่างนี้ว่า "ดวงปฐมมรรค"

๓. สมาธิทางปริยัติ

สมาธิทั้งเบื้องต่ำและเบื้องสูง ซึ่งพระอรรถกถาจารย์รจนาไว้ในสามัญญผลสูตรนี้ เป็น "สมาธิในทางปริยัติ" ยังเข้าไม่ถึง "สมาธิทางปฏิบัติ" เพราะผู้ทำสมาธิไม่เห็น [๑]

๔. สมาธิในทางปฏิบัติ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกและชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอนำคำอธิบายของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ เรื่องสมาธิในทางปฏิบัติ [๒] มาขยายความไว้ด้วยคือ **"ผู้ได้ ผู้ถึงจะเห็นภาพภายในได้ชัดเจน"**

"การทำสมาธิในทางปฏิบัติ" คือการกระทำอารมณ์ไม่ให้ติดกับจิต ตัวอย่างเช่น เวลานอน ก่อนหลับจะมีอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๖ อย่าง (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์) ที่เกิดขึ้นในอดีตบ้าง ในปัจจุบันบ้าง หรือจะเกิดขึ้นในอนาคตบ้าง ถ้าอารมณ์เหล่านี้ แม้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ติดอยู่กับจิตจนเปลื้องไม่ออกหรือที่เรียกว่า "สละอารมณ์ไม่ได้" เราก็จะนอนไม่หลับทั้งคืน เพราะถูกอารมณ์บังคับไว้

ในทางปฏิบัติ เมื่อสละอารมณ์ได้ ก็หมายความว่าจิตหลุดจากอารมณ์โดยเด็ดขาด เหมือนไข่ขาวกับไข่แดง แม้จะอยู่รวมกันในไข่ฟองเดียว แต่ก็ไม่ปนกัน แยกจากกัน เพราะไข่แดงมีเยื่อบางๆ หุ้มไว้ รสชาติของไข่ขาวกับไข่แดงก็ต่างกัน

มนุษย์ทุกคนมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ อยู่ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ มีลักษณะเป็นดวงใสบริสุทธิ์ขนาดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ภายในดวงธรรมนี้บรรจุไว้ด้วยดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้ เรียงซ้อนกันตามลำดับดังได้กล่าวมาแล้ว และจะหยุดเป็นจุดเดียวกันเมื่อใจเป็นสมาธิ

[๑ - ๒] มรดกธรรม หน้า ๒๒๓, ๒๒๔

"ดวงคิด" มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ดวงจิต" เมื่อใจของผู้ปฏิบัติเป็นสมาธิแน่วแน่ "ดวงจิต" นี้จะไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์เลย นั่นคือไม่เกี่ยวข้องกับ "ดวงเห็น" และ"ดวงจำ" ซึ่งเปรียบเสมือนไข่ขาว "ดวงคิด" ซึ่งห่อหุ้ม "ดวงวิญญาณ" หรือ "ดวงรู้" นั้นเปรียบเสมือนไข่แดง (แต่มีลักษณะใสเหมือนกระจกไม่แดงเหมือนไข่ไก่) โดยอาศัยตาของกายมนุษย์ละเอียด[๑] ซึ่งซ้อนอยู่ภายในกายมนุษย์เรา จึงจะมองเห็นว่า "ดวงจิต" ไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์เลย ในขณะที่จิตเป็นสมาธิ

การที่ดวงทั้ง ๔ ซ้อนกันเป็นจุดเดียว ไม่คลาดเคลื่อนกัน นิ่งแน่วแน่และไม่มีอารมณ์ใดในอารมณ์ ๖ เข้าไปเกี่ยวข้องกับดวงจิตเลยนี้ คือ "สมาธิในทางปฏิบัติ" แท้ๆ ได้ถึงซึ่งเอกัคคตา ดวงจิตถึงซึ่งความเป็นหนึ่ง แน่วแน่ ไม่เขยื้อน จัดว่าเป็น "สมาธิเบื้องต่ำ" แต่เป็นสมาธิในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นสมาธิในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ และเห็นด้วยตาของกายมนุษย์ละเอียด ส่วนสมาธินอกพระพุทธศาสนา คือสมาธิที่เกิดข้างนอกดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ แต่เมื่อเห็นข้างนอกแล้วก็น้อมเข้าไปในดวงธรรมได้

สมาธิเบื้องสูงในทางปฏิบัติก็คือ สมาธิในฌาน ถ้าผู้ปฏิบัติวางใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงจิตที่ใสนั้น ก็จะเข้าถึงสมาธิเบื้องสูง พอหยุดได้ถูกส่วน ก็เกิดเป็น **"ดวงฌาน"** ขึ้นกลางดวงจิตนั้น วัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๒ วา หนา ๑ คืบ มีลักษณะกลมรอบตัวเป็นปริมณฑล ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า มีกายมนุษย์ละเอียดนั่งอยู่กลางดวงฌานที่ผุดขึ้นมานั้น

ใจของกายมนุษย์ละเอียดซึ่งนั่งอยู่ตรงกลางดวงฌานนั้น ก็หยุดนิ่ง อยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เห็นดวงจิตของตนว่าเป็นสมาธิ

---

๑ **กายมนุษย์ละเอียด** มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "กายฝัน" เพราะขณะที่คนเรานอนหลับแล้วฝัน ว่าไปยังที่ต่างๆ กายมนุษย์ละเอียดนี้เองเป็นผู้ไป

(ไม่ใช่ดวงจิตของกายมนุษย์หยาบ) กายมนุษย์ละเอียดจึงเข้าฌาน เมื่อเข้าฌานแล้วก็คล่องแคล่ว จะไปไหนก็คล่องแคล่ว จึงเกิด"วิตก"(คิด)ขึ้น ว่านี่อะไรรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้ ไม่เคยพบเห็นมาก่อน จึงตรึกดู (ปักจิตลงสู่อารมณ์ฌาน) ครั้นแล้ว "วิจาร" ก็เกิดขึ้นเต็มวิตก คือพิจารณาตรวจตราดูรอบกายมนุษย์ละเอียด ตรวจตราดูทั่วแล้วก็เกิด "ปีติ" ปลื้มอกปลื้มใจ เมื่อเบิกบานสำราญใจเต็มส่วนของปีติแล้ว ก็มีความสุขกายสบายใจ เมื่อสุขกายสบายใจแล้วก็นิ่งเฉย เกิดแต่วิเวก ใจวิเวกนิ่งอยู่กลางดวงนั้น เต็มส่วนขององค์ฌาน เป็น "เอกัคคตา"

สภาวะที่กายมนุษย์ละเอียด เข้าฌานอยู่กลางดวงฌานนี้ คือสมาธิในทางปฏิบัติ เป็นสมาธิเบื้องสูง แต่อยู่ในระดับ "ปฐมฌาน"

ครั้นแล้วกายมนุษย์ละเอียดก็คิดว่า **"ปฐมฌาน"** นี้ยังใกล้ของหยาบนัก จึงคิดทำให้สูงขึ้นไปอีก ดังนั้นใจของกายมนุษย์ละเอียดก็ขยายจากปฐมฌานของกายมนุษย์ละเอียด แล้วหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด หยุดนิ่งอยู่กลางดวงจิตที่เห็นใสนิ่ง หนักเข้าๆๆๆ พอถูกส่วน ก็มีดวงผุดขึ้นมาอีกดวงหนึ่ง ขนาดเท่าดวงแรก ดวงนี้คือ **"ทุติยฌาน"** ปรากฏมีกายทิพย์เกิดขึ้น ด้วยอาศัยกายทิพย์หยาบนี้ กายทิพย์ละเอียดซึ่งซ้อนอยู่ในกายทิพย์หยาบก็เข้าฌาน แบบเดียวกับกายมนุษย์ละเอียดในปฐมฌาน คราวนี้ละวิตกวิจารได้แล้ว เหลือแต่ "ปีติ" ชอบอกชอบใจว่ามันดีกว่าเก่า ใสสะอาดกว่าเก่ามาก จึงปลื้มอกปลื้มใจ เมื่อปลื้มอกปลื้มใจเช่นนั้น จนเต็มส่วนของความปีติ ก็เกิด "ความสุข" ขึ้น พอเต็มส่วนของความสุขเข้าใจก็นิ่งเฉยเป็น "เอกัคคตา"

ครั้นแล้วกายทิพย์ละเอียดก็คิดว่า ที่ละเอียดกว่านี้ยังมีอีก ดังนั้นใจของกายทิพย์ละเอียดก็ขยายจากทุติยฌาน แล้วหยุดนิ่งอยู่กลางดวงจิตซึ่งอยู่ในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็มีดวงฌานผุดขึ้นมาอีก มี

ขนาดเท่า ๒ ดวงที่ผ่านมา แต่ใสกว่า ดีกว่า วิเศษกว่า ดวงนี้คือ **"ตติยฌาน"** มีกายรูปพรหมนั่งอยู่กลางดวงฌาน ด้วยอาศัยกายรูปพรหมนี้ กายรูปพรหมละเอียดก็เข้าฌาน นั่งนิ่งอยู่กลางดวงของตติยฌาน ในนี้ไม่มีปีติ มีแต่ **"สุข"** และ **"เอกัคคตา"** นิ่งเฉยอยู่กับสุขนั้น มีองค์ ๒ เต็มส่วน เมื่อรับความสุขของตติยฌานพอสมควรแล้ว กายรูปพรหมละเอียดก็คิดว่าละเอียดกว่านี้ยังมีอีก

ครั้นแล้วใจของกายรูปพรหมละเอียดก็ขยายจากตติยฌาน นิ่งอยู่กลางดวงจิตของตน ซึ่งใสอยู่ภายในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด กลางของกลางๆๆๆ พอถูกส่วนเข้า ผุดขึ้นมาอีกดวงหนึ่ง เป็นดวงที่สี่ เข้าถึง **"จตุตถฌาน"** มีกายอรูปพรหมนั่งอยู่กลางดวงฌาน ด้วยอาศัยกายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดก็เข้าจตุตถฌานไป เมื่อเข้าจตุตถฌานหนักเข้า ละสุขเสียได้เป็น **"อุเบกขา"** มีสติบริสุทธิ์ เป็น **"เอกัคคตา"**

ฌานทั้ง ๔ ระดับ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน นี้เป็นฌานในภพ ไม่ใช่ฌานนอกภพ บางทีเรียกว่า **"รูปฌาน ๔"** จัดเป็นสมาธิเบื้องสูง

โดยทางปฏิบัติดังกล่าวมาแล้วนี้ สิ่งที่ปรากฏชัด ทำให้รู้เห็นตามความเป็นจริงนั้น เป็นตัว **"ปฏิเวธ"** การเข้าถึงฌานและกายต่างๆ ล้วนเป็น **"ปฏิเวธ"** ทั้งสิ้น

ปฏิเวธในปฐมฌาน ก็คือ กายมนุษย์ละเอียด

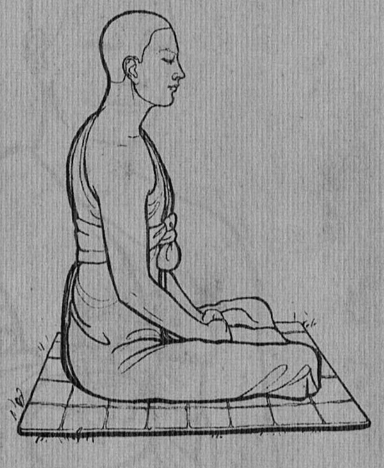
ปฏิเวธในทุติยฌาน ก็คือ กายทิพย์และกายทิพย์ละเอียด

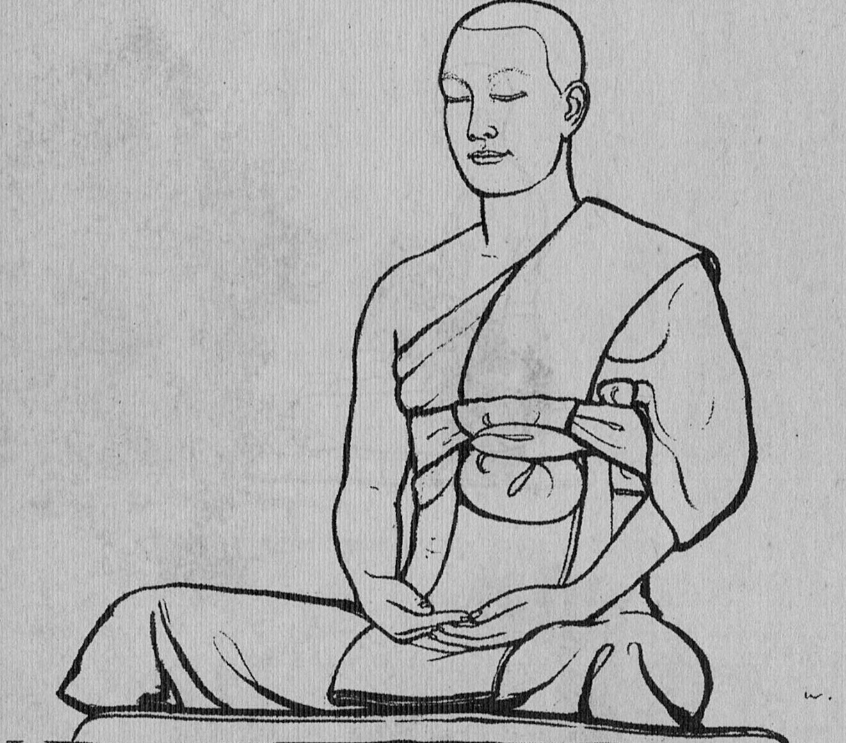
ปฏิเวธในตติยฌาน ก็คือ กายรูปพรหมและกายรูปพรหมละเอียด

ปฏิเวธในจตุตถฌาน ก็คือ กายอรูปพรหมและกายอรูปพรหมละเอียด

เมื่อเข้าสู่รูปฌานแน่นอนแล้ว ใจของกายรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ตรงศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ซึ่งนั่งอยู่กลางดวงจตุตถฌาน เพื่อที่จะเข้าอรูปฌานต่อไป คือเข้าอากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน โดยใช้กายอรูปพรหมละเอียดกายเดียวเข้าฌานตลอดทั้งรูปฌานและอรูปฌาน นี้คือสมาธิเบื้องสูง ซึ่งเกิดจากการเจริญสมถภาวนา หรือสมถกัมมัฏฐาน จัดเป็นสามัญญผลเบื้องกลาง

บทที่ ๘

สามัญญผลเบื้องสูง

ในขณะที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสดับพระธรรมเทศนาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่นั้น แม้เพียงได้สดับธรรมบรรยายและอุปมาโวหารที่พระองค์สามารถจินตนาการตามไปด้วยได้นั้น ย่อมทำให้พระองค์ทรงรู้สึกประทับใจและศรัทธาในพระธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่ง ในขณะเดียวกันย่อมทรงรู้สึกเคารพเทิดทูนพระพุทธคุณไว้สูงสุด ทั้งประจักษ์แจ้งในพระอัจฉริยภาพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเลิศล้ำกว่าเจ้าลัทธิอื่นๆ มีครูทั้ง ๖ เป็นต้น อย่างเทียบเทียมมิได้เลย ในลำดับนั้นเองพระพุทธองค์จึงทรงแสดงสามัญญผลที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นจนถึงขั้นสูงสุด อันได้แก่วิชชา ๘ ซึ่งเป็นการบรรลุมรรคผลนิพพาน

การบรรลุมรรคผลนิพพาน

การที่บุคคลจะสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้นั้น มีหลักสำคัญอยู่ว่าต้องอบรมใจให้เป็นสมาธิแน่วแน่ให้ได้เสียก่อน โดยการวางใจไว้ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ ซึ่งเป็นที่ตั้งถาวรของใจ เมื่อใจของผู้เจริญภาวนาเป็นสมาธิแน่วแน่ยิ่งขึ้น ไม่ซัดส่าย สงบนิ่งมั่นคงอยู่ในอารมณ์เดียว ใจก็จะใสบริสุทธิ์ขึ้นเรื่อยๆ

จนปรากฏเป็นดวงกลมสุกสว่าง ผุดขึ้นที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ สภาวะที่เกิดขึ้นเช่นนี้ ย่อมหมายความว่ากิเลสเบื้องกลาง หรือที่เรียกว่านิวรณ์ ๕ ได้อันตรธานจากใจไปหมดสิ้นแล้ว ใจจึงดำดิ่งนิ่งแน่วเข้าสู่ภายในต่อไปอีก ทำให้ผู้เจริญภาวนาบรรลุฌานทั้ง ๔ ระดับ ไปตามลำดับๆ ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ ๗

สามัญญผลลำดับที่ ๑

หลังจากบรรลุฌาน ๔ แล้ว ถ้าผู้เจริญภาวนายังสามารถประคองใจเป็นสมาธินิ่งแน่วต่อไปอีก ใจย่อมบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ย่อมผ่องแผ้วคือสุกสว่างยิ่งขึ้น ย่อมปราศจากกิเลสและอุปกิเลส [๑] จึงตั้งมั่นไม่หวั่นไหวเป็นใจที่ละเอียดอ่อน สามารถบรรลุญาณระดับต้น หรือที่เรียกว่า **"ญาณทัสสนะ"** บังเกิดความรู้ขึ้นในจิตใจตนเองโดยอัตโนมัติว่า กายของคนเราซึ่งเกิดจากมารดาและบิดานี้ประกอบด้วยรูปและวิญญาณ รูปคือร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยมหาภูต ๔ คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ส่วนวิญญาณนั้นหมายถึงใจนั่นเอง

กายมนุษย์ที่เกิดแต่มารดาบิดานี้ ย่อมเจริญเติบโตขึ้นได้ด้วยอาหาร เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ มีการเจ็บไข้ได้ป่วยและแก่ชรา จึงจำเป็นต้องระวังรักษาสุขภาพให้ดี แต่ในที่สุดก็จะต้องจบชีวิตลงจนได้ ซึ่งทำให้รูปและวิญญาณแยกออกจากกันไปคนละทาง เหล่านี้เป็นธรรมดาโลก ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

---

๑ อุปกิเลส คือ สิ่งที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก มี ๑๖ อย่างคือ ๑.อภิชฌาวิสมโลภะ ละโมบ จ้องจะเอาไม่เลือก ๒.โทสะ คิดประทุษร้าย ๓.โกธะ โกรธ ๔.อุปนาหะ ผูกโกรธไว้ ๕.มักขะ ลบหลู่คุณท่าน ๖.ปลาสะ ตีเสมอ ๗.อิสสา ริษยา ๘.มัจฉริยะ ตระหนี่ ๙.มายา เจ้าเล่ห์ ๑๐ สาเถยยะ โอ้อวด ๑๑. ถัมภะ หัวดื้อ ๑๒.สารัมภะ แข่งดี ๑๓.มานะ ถือตัว ๑๔.อติมานะ ดูหมิ่นท่าน ๑๕.มทะ มัวเมา ๑๖.ปมาทะ เลินเล่อหรือละเลย

*"ภิกษุ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ**ญาณทัสสนะ** เธอย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า กายของเรานี้แล มีรูปประกอบด้วยมหาภูต ๔ เกิดแต่มารดาบิดา เติบโตขึ้นด้วยข้าวสุกและนมสด ไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องนวดฟั้น มีอันทำลาย และกระจัดกระจายเป็นธรรมดา และวิญญาณของเรานี้ ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนื่องอยู่ในกายนี้... มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ"* [๑]

จากพุทธดำรัสนี้ จะเห็นว่าสามัญญผลที่ผู้เจริญภาวนาจะพึงบรรลุ ต่อจากฌาน ๔ ก็คือ **"ญาณทัสสนะ"** หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **"วิปัสสนาญาณ"** เป็นญาณตามเห็นความเกิดและความดับของร่างกายตนเอง ทำให้มองเห็นว่าร่างกายเรานี้น่ากลัว มีแต่โทษ แล้วเกิดความเบื่อหน่าย ปรารถนาจะละทิ้งกายตนเองเสีย ขณะเดียวกันก็คิดพิจารณาหาทางที่จะละทิ้งกายตน ครั้นแล้วก็เกิดความวางเฉยไม่ยินดียินร้ายต่อร่างกายตน ญาณในระดับนี้ย่อมนำไปสู่การหยั่งรู้อริยสัจ ๔ (ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีดับทุกข์)

"ญาณทัสสนะ" หรือ **"วิปัสสนาญาณ"** นี้ เป็นญาณที่จะพยุงจิตของผู้บรรลุธรรมกายเบื้องต้น หรือธรรมกายโคตรภู ขึ้นไปสู่ธรรมกายพระโสดา เป็นพระอริยบุคคลระดับต้น คือพระโสดาบัน ดังนั้นจึงกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ที่บรรลุ "ญาณทัสสนะ" หรือ "วิปัสสนาญาณ" ก็คือผู้บรรลุธรรมกายโคตรภูนั่นเอง

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๐

สามัญญผลลำดับที่ ๒

เมื่อผู้เจริญภาวนาบรรลุวิปัสสนาญาณแล้ว ถ้ายังสามารถประคองจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ต่อไปอีก จิตย่อมบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ผ่องแผ้วสุกสว่างยิ่งขึ้น ย่อมปราศจากกิเลสและอุปกิเลส จึงมีประสิทธิภาพในการงานยิ่งขึ้น ยังผลให้ฤทธิ์ทางใจบังเกิดขึ้นแก่ผู้เจริญภาวนา ถึงขั้นสามารถเห็นกายในกาย ตั้งแต่กายฝัน กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม ตลอดจนถึงธรรมกาย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่านิรมิตกายอื่นจากกายนี้ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้า-อชาตศัตรูว่า

> *"ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ย่อมโน้มน้อมจิตไป เพื่อ**นิรมิตรูป** อันเกิดแต่ใจ คือ นิรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง...*
>
> *...มหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักไส้ออกจากหญ้าปล้อง เขาจะพึงคิดอย่างนี้ว่า นี้หญ้าปล้อง นี้ไส้ หญ้าปล้องอย่างหนึ่ง ไส้อย่างหนึ่ง แต่ก็เป็นไส้ที่ชักออกจากหญ้าปล้องนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักดาบออกจากฝัก เขาจะพึงคิดอย่างนี้ว่า นี้ดาบ นี้ฝักดาบ อย่างหนึ่ง ฝักอย่างหนึ่ง แต่ก็เป็นดาบที่ชักออกจาก ฝักนั่นเอง อีกนัยหนึ่งเปรียบเหมือนบุรุษจะพึงดึงงูออกจากคราบ เขาจะพึงคิดอย่างนี้ว่า นี้งู นี้คราบ แต่ก็เป็นงูที่ดึงออกจากคราบนั่นเอง ข้อนี้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล...*

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เธอย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อนิรมิตรูป อันเกิดแต่ใจ คือนิรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ" [๑]

จากพระพุทธดำรัสนี้จะเห็นว่า สามัญญผลในลำดับถัดจาก **"วิปัสสนาญาณ"** ก็คือ **"ฤทธิ์ทางใจ"** หรือมีศัพท์ทางศาสนาว่า **"มโนมยิทธิ"** ซึ่งเป็นผลจากใจที่บริสุทธิ์มากขึ้น และส่งผลให้ผู้เจริญภาวนามีฤทธานุภาพ ถึงขั้นนิรมิตกายต่างๆ ได้มาก

ณ จุดนี้จึงมีข้อที่ควรพิจารณาว่า เป้าหมายของการเจริญภาวนานั้น คือการทำจิตให้บริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับๆ จนกระทั่งจิตบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งปวงหรือบรรลุอรหัตตผล มิใช่มีเป้าหมายเพื่อฤทธานุภาพใดๆ ทั้งสิ้น แต่ฤทธานุภาพที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพียงผลพลอยได้จากการทำใจให้บริสุทธิ์ต่างหาก เช่นเดียวกับการที่เราตั้งใจซื้อสินค้าอย่างหนึ่งอย่างใด แล้วได้ของแถมเพิ่มมาอีก ข้อนี้ฉันใด **"มโนมยิทธิ"** ก็ฉันนั้น

---

[๑] สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๗

สามัญญผลลำดับที่ ๓

เมื่อผู้เจริญภาวนาบรรลุ **"มโนมยิทธิ"** แล้ว ถ้ายังสามารถประคองจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ต่อไปอีก จิตย่อมบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ผ่องแผ้วสุกสว่างยิ่งขึ้น ย่อมปราศจากกิเลสและอุปกิเลส จึงมีประสิทธิภาพในการงานยิ่งขึ้นอีก ยังผลให้บรรลุอิทธิฤทธิ์สูงขึ้นกว่าสามัญญผลลำดับที่ ๒ จึงสามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้มากขึ้น เช่น นิรมิตคนเดียวให้เป็นหลายคนก็ได้ หลายคนให้เป็นคนเดียวก็ได้ ล่องหนหายตัวก็ได้ หรือเหาะเหินเดินอากาศก็ได้ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

*"ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อแสดงฤทธิ์ เธอบรรลุ **"อิทธิวิธี"** หลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคน ก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หาย ไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้น ดำลง แม้ในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบคลำพระจันทร์พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้*

มหาบพิตร เปรียบเหมือนช่างหม้อ หรือลูกของช่างหม้อผู้ฉลาด เมื่อนวดดินดีแล้ว ต้องการภาชนะชนิดใดๆ พึงทำภาชนะชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ อีกนัยหนึ่งเปรียบเหมือนช่าง(แกะสลัก)งา หรือลูกน้องของช่างงาผู้ฉลาด เมื่อแต่งงาดีแล้ว ต้องการเครื่องงาชนิดใดๆ พึงทำเครื่อง

งาชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ อีกนัยหนึ่งเปรียบเหมือนช่างทอง หรือลูกมือช่างทองผู้ฉลาด เมื่อหลอมทองดีแล้ว ต้องการทองรูปพรรณชนิดใดๆ พึงทำทองชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อแสดงฤทธิ์ เธอบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ (ดังกล่าวแล้ว) มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ" [๑]

ฤทธิ์ทางใจ ซึ่งเป็นสามัญญผลลำดับที่ ๓ นี้ มีศัพท์โดยเฉพาะว่า **"อิทธิวิธี"** เป็นผลพลอยได้จากการที่จิตบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๗ - ๓๒๘

สามัญญผลลำดับที่ ๔

เมื่อผู้เจริญภาวนาบรรลุ "อิทธิวิธี" แล้ว ถ้ายังสามารถประคองจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ต่อไปอีก จิตย่อมบริสุทธิ์ขึ้น ผ่องแผ้วสุกสว่างขึ้นอีก ย่อมปราศจากกิเลสและอุปกิเลส จึงทวีประสิทธิภาพในการงานยิ่งขึ้นอีก ยังผลให้บรรลุญาณ ซึ่งสามารถฟังอะไรได้ยินหมดตามความปรารถนา ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

*"ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ **"ทิพยโสต"** เธอย่อมได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์ และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ ด้วยทิพยโสต อันบริสุทธิ์ล่วงโสตของมนุษย์*

มหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษเดินทางไกล เขาจะพึงได้ยินเสียงกลองบ้าง เสียงตะโพนบ้าง เสียงสังข์บ้าง เสียงบัณเฑาะว์บ้าง เสียงเปิงมางบ้าง เขาจะพึงเข้าใจว่า เสียงกลองดังนี้บ้าง เสียงตะโพนดังนี้บ้าง เสียงสังข์ดังนี้บ้าง เสียงบัณเฑาะว์ดังนี้บ้าง เสียงเปิงมางดังนี้บ้าง ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตเพื่อทิพยโสต เธอย่อมได้ยินเสียง ๒ ชนิด (ดังกล่าวแล้ว) มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่าทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ" [๑]

"ทิพยโสต" หรือ **"ทิพพโสต"** บางทีเรียกง่ายๆ ว่า **"หูทิพย์"** เป็นสามัญญผล อันเกิดจากการทำใจให้บริสุทธิ์ยิ่งๆ ขึ้น

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๗ - ๓๒๘

สามัญญผลลำดับที่ ๕

เมื่อผู้เจริญภาวนาสามารถประคองจิตให้แน่วแน่ต่อไปอีก จิตย่อมบริสุทธิ์ขึ้นอีก ผ่องแผ้วสุกสว่างขึ้นอีก ย่อมปราศจากกิเลสและอุปกิเลส จึงทวีประสิทธิภาพในการงานยิ่งขึ้นอีก ยังผลให้บรรลุญาณ ซึ่งกำหนดรู้ใจของผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เช่นรู้ว่าผู้อื่นกำลังคิดอะไรอยู่ รู้ว่าบุคคลใดมีภูมิหรือชั้นแห่งจิตอยู่ในระดับใด มีสมาธิหรือไม่ บรรลุความหลุดพ้นแล้วหรือยัง ดังมีเรื่องปรากฏอยู่ในอาฬวกสูตรว่า

"สมัยหนึ่ง อาฬวกยักษ์ไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อถามปัญหา ยักษ์คิดอยู่ในใจว่า ถ้าพระพุทธองค์ไม่สามารถตอบปัญหาได้ ก็จะจับโยนข้ามมหาสมุทรเสีย ครั้นไปถึงที่ประทับของพระพุทธองค์ ยักษ์ได้แสดงอาการข่มขู่โดยเรียกพระพุทธองค์ให้เสด็จออกไปหา ยังมิทันที่ยักษ์จะพูดอะไรต่อไป พระพุทธองค์ก็ทรงล่วงรู้ความคิดของยักษ์ทันที จึงทรงตอบไปว่าจะเรียกตถาคตไปไยเล่า ตถาคตรู้ว่าท่านจะจับเราโยนข้ามมหาสมุทร แล้วตรัสต่อไปว่าปัญหาที่ท่านคิดจะถามเรานั้น พ่อของท่านบอกไว้ใช่ไหม เราจะบอกท่านให้รู้ด้วยว่า พ่อของท่านได้รับคำตอบเรื่องนี้มาจากพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า..." นี่คือพระญาณกำหนดรู้ใจผู้อื่นของพระพุทธองค์ [๑]

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรื่องญาณกำหนดรู้ใจผู้อื่นกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

"ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่

---

๑ มรดกธรรม หน้า ๑๗

หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ ***"เจโตปริยญาณ"*** *เธอย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหรคต (บรรลุฌานระดับต่างๆ) ก็รู้ว่าจิตเป็น มหรคต หรือจิตไม่เป็นมหรคต ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมหรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น*

มหาบพิตร เปรียบเหมือนหญิงสาวชายหนุ่ม ที่ชอบการแต่งตัว เมื่อส่องดูเงาหน้าของตนในกระจก อันบริสุทธิ์สะอาด หรือในน้ำใส หน้ามีไฝก็จะพึงรู้ว่าหน้ามีไฝ หรือหน้าไม่มีไฝก็จะพึงรู้ว่าหน้าไม่มีไฝฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ ***"เจโตปริยญาณ"*** *เธอย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ (ดังกล่าวแล้ว) มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ"* [๑]

ญาณกำหนดรู้ใจผู้อื่นนี้ มีศัพท์ทางศาสนาว่า **"เจโตปริยญาณ"** เป็นผลอันเนื่องมาจากการทำจิตให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๙ - ๓๓๐

สามัญญผลลำดับที่ ๖

เมื่อผู้เจริญภาวนา สามารถประคองจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ต่อไปอีก จิตย่อมบริสุทธิ์ขึ้น ผ่องแผ้วสุกสว่างขึ้นอีก ย่อมปราศจากกิเลสและอุปกิเลส จึงยิ่งทวีประสิทธิภาพในการงานยิ่งขึ้นอีก ยังผลให้บรรลุญาณที่ทำให้ระลึกชาติแต่หนหลังได้ ว่าชาติไหนเป็นอะไร เกิดที่ไหน มีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร เป็นต้น ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

"ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ ***"บุพเพนิวาสานุสสติญาณ"*** *เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดหลายสังวัฏฏกัปบ้าง (สังวัฏฏกัป = ระยะกาลเมื่อจักรวาลอยู่ในระหว่างพินาศ) ตลอดหลายวิวัฏฏกัปบ้าง (วิวัฏฏกัป = ระยะกาลเมื่อจักรวาลอยู่ในระหว่างตั้งขึ้นใหม่) ว่าในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น แล้วเสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้นๆ มีกำหนด อายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์ อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ-*

พร้อมทั้งอุเทศ (การยกขึ้นชี้แจง) ด้วยประการฉะนี้

*มหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงจากบ้านตนไปบ้านอื่น แล้วจากบ้านแม้นั้นไปยังบ้านอื่นอีก จากบ้านนั้นกลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม เขาจะพึงระลึกได้อย่างนี้ว่า เราได้จากบ้านของเราไปบ้านโน้น ในบ้านนั้นเราได้ยินอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นิ่งอย่างนั้น เราได้จากบ้าน แม้นั้นไปยังบ้านโน้น แม้ในบ้านนั้น เราก็ได้ยินอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นิ่งอย่างนั้น แล้วเรากลับจากบ้านนั้น มาสู่บ้านของตนตามเดิม ดังนี้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ**"ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ"** เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก (ดังกล่าวแล้ว) มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่าทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ"* [๑]

ญาณที่ทำให้ระลึกชาติแต่หนหลังได้นี้ มีศัพท์ทางศาสนาโดยเฉพาะว่า **"ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ"**

อนึ่ง ประวัติความเป็นมาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่ครั้งก่อนที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ และขณะที่เป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญทศบารมีอยู่ในช่วงเวลาที่เสวยพระชาติต่างๆ อันยาวนาน ดังที่ปรากฏอยู่ในชาดกที่สำคัญ เช่น เวสสันดรชาดกนั้น ล้วนเป็นหลักฐานยืนยันผลแห่งปุพเพนิวาสานุสสติญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งสิ้น

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๒๗ - ๓๒๘

สามัญญผลลำดับที่ ๗

เมื่อผู้เจริญภาวนา สามารถประคองจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ยิ่งขึ้น ต่อไปอีก จิตย่อมบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ผ่องแผ้วสุกสว่างยิ่งขึ้นอีก ย่อมปราศจากกิเลสและอุปกิเลส จึงยิ่งทวีประสิทธิภาพในการงานยิ่งขึ้นอีก ยังผลให้บรรลุญาณ ซึ่งสามารถทำให้เล็งเห็นการเกิดและการตายของหมู่สัตว์ทั้งหลาย สามารถเล็งเห็นความแตกต่างของเหล่าสัตวโลก อันเป็นไปตามอำนาจกรรม ซึ่งตามนุษย์มองไม่เห็น ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

"ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มี กิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จุติ และอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย เธอเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุบัติเลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วย ***"ทิพยจักษุ"*** *อันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์ที่ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์ที่ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เธอย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้*

มหาบพิตร เปรียบเหมือนปราสาทตั้งอยู่ท่ามกลางทาง ๓ แพร่ง บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่บนปราสาทนั้น จะพึงเห็นหมู่ชนกำลังเข้าบ้านบ้าง ออกจากบ้านบ้าง เดินอยู่ตาม ถนนบ้าง นั่งอยู่ท่ามกลางทาง ๓ แพร่งบ้าง เขาจะพึงรู้ว่า คนเหล่านี้เข้าบ้าน คนเหล่านี้ออกนอกบ้าน คนเหล่านี้เดินตามถนน คนเหล่านี้นั่งอยู่ท่ามกลางทาง ๓ แพร่ง ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย เธอเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุบัติ... ด้วย "ทิพยจักษุ" อันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ" [๑]

ญาณที่ทำให้สามารถเล็งเห็นการเวียนว่ายตายเกิดของหมู่สัตว์ ตลอดจนกฎแห่งกรรมนี้มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า **"ทิพยจักษุ"** หรือ **"จุตูปปาตญาณ"** หรือ **"ตาทิพย์"** ก็เรียก

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๓๒ - ๓๓๓

สามัญญผลลำดับที่ ๘

เมื่อผู้เจริญภาวนา สามารถประคองจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ยิ่งขึ้นต่อไปอีก จิตย่อมบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส และอุปกิเลสโดยสิ้นเชิง จิตจึงผ่องแผ้วสว่างไสวถึงที่สุด ยังผลให้บรรลุญาณอันหยั่งรู้อริยสัจ ๔ รู้ว่าจิตของตนหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวงแล้ว นั่นคือบรรลุอรหัตตผล ซึ่งเป็นสามัญญผลขั้นสูงสุด ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรู ดังนี้

*"ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ**อาสวักขยญาณ** ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย (เหตุแห่งทุกข์) นี้ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ทางดับทุกข์) ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า เหล่านี้อาสวะ (กิเลสเครื่องหมักดองใจ) นี้อาสวสมุทัย (เหตุแห่งกิเลสนั้น) นี้อาสวนิโรธ (ความดับกิเลสนั้น) นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา (ทางดับกิเลสนั้น) เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ (อาสวะ คือกาม) แม้จากภวาสวะ (อาสวะ คือภพ) แม้จากอวิชชาสวะ (อาสวะ คืออวิชชา) เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี*

มหาบพิตร เปรียบเหมือนสระน้ำบนยอดเขา ใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่บนขอบสระ จะพึงเห็นหอยโข่งและหอยกาบบ้าง ก้อนกรวดและก้อนหินบ้าง ฝูงปลาบ้าง

กำลังว่ายอยู่บ้าง หยุดอยู่บ้าง ในสระน้ำนั้น เขาจะพึงคิดอย่างนี้ว่า สระน้ำนี้ใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว หอยโข่งและหอยกาบบ้าง ก้อนกรวดและก้อนหินบ้าง ฝูงปลาบ้างเหล่านี้ กำลังว่ายอยู่บ้าง กำลังหยุดอยู่บ้าง ในสระน้ำนั้นดังนี้ ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ ***“อาสวักขยญาณ”*** *ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง (ดังกล่าวแล้ว) มหาบพิตร นี้แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ มหาบพิตร ก็สามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ข้ออื่นๆ ที่ดียิ่งกว่าหรือประณีตกว่าสามัญญผล ที่เห็นประจักษ์ข้อนี้ย่อมไม่มี”* [๑]

ญาณอันหยั่งรู้ อริยสัจ ๔ และรู้ว่าจิตของตนเอง หลุดพ้นแล้วซึ่งอาสวะกิเลสทั้งปวงนี้ มีชื่อทางศาสนาว่า **“อาสวักขยญาณ”**

สามัญญผลเบื้องสูง หรืออานิสงส์แห่งการเจริญภาวนา ซึ่งก้าวหน้า ขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่ลำดับที่ ๑ จนถึงลำดับที่ ๘ นี้ มีชื่อเรียกว่า **“วิชชา ๘”** โดยเรียงลำดับดังนี้คือ

๑. วิปัสสนาญาณ
๒. มโนมยิทธิ
๓. อิทธิวิธี
๔. ทิพพโสต หรือ ทิพยโสต
๕. เจโตปริยญาณ
๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๓๔ - ๓๓๕

๗. ทิพพจักขุ หรือ จุตูปปาตญาณ

๘. อาสวักขยญาณ

จากพระพุทธดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกี่ยวกับวิชชา ๘ นี้ จะเห็นว่าหลักสำคัญในการปฏิบัติเพื่อบรรลุญาณระดับต่างๆ ก็คือ **"จิตเป็นสมาธิ ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว"**

ได้กล่าวไว้ในตอนต้นบทนี้แล้วว่า การอบรมใจให้เป็นสมาธิแน่วแน่นั้นจะต้องวางใจไว้ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ ซึ่งเป็นที่ตั้งถาวรของใจ ดังนั้น **"จิตเป็นสมาธิ ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว"** จึงหมายถึงการตั้งจิตมั่นไว้ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เมื่อผู้เจริญภาวนาสามารถตั้งจิตมั่นไว้ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ อย่างแท้จริง จนสามารถบรรลุ **"วิปัสสนาญาณ"** ได้แล้ว ย่อมกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า **"บรรลุธรรมกายโคตรภู"** ซึ่งจะเป็นบาทฐานไปสู่ธรรมกาย พระอริยบุคคลระดับต้น ครั้นเมื่อสมาธิก้าวหน้ามากขึ้น บรรลุญาณสูงขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่ธรรมกายโคตรภู ธรรมกายพระโสดา ธรรมกายพระสกทาคามี ธรรมกายพระอนาคามี ย่อมหมายถึงได้บรรลุธรรมกายสูงขึ้นตามลำดับ จนถึงธรรมกายพระอรหัต ซึ่งเป็นภาวะที่บรรลุอาสวักขยญาณ หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง

อนึ่ง การที่ผู้เจริญภาวนา ซึ่งบรรลุญาณระดับต่างๆ สามารถรู้เห็น การตายและการเกิดของหมู่สัตว์ รู้เห็นความแตกต่างของหมู่สัตว์อันมีกรรมเป็นเหตุ ตลอดจนมีหูทิพย์ ตาทิพย์ หรือระลึกชาติได้ เหล่านี้ล้วนรู้ ด้วยญาณของธรรมกายและเห็นด้วยตาของธรรมกายทั้งสิ้น จะรู้ด้วยความรู้ ของกายมนุษย์ หรือเห็นด้วยตาของกายมนุษย์ก็หาไม่ ดังนั้นจึงกล่าวในเชิงปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจง่ายๆ ได้ว่า **"บรรลุญาณก็คือบรรลุธรรมกายนั่นเอง"**

ตลอดเวลาแห่งการสดับพระธรรมเทศนานั้น พระเจ้าอชาตศัตรูทรงติดตามสดับตรับฟังด้วยความสนพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากพระสัมมา-

สัมพุทธเจ้าจะทรงตอบปัญหาได้ตรงประเด็น ตามที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกระหายใคร่รู้มานานนักหนาแล้ว วิธีการตอบของพระพุทธองค์ยังสมบูรณ์บริบูรณ์พร้อมด้วยศิลปะ สามารถยังผลให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตรองตามด้วยเหตุผลอย่างต่อเนื่อง โดยปราศจากความกังขา ทั้งทรงรู้สึกทึ่งในคุณวิเศษอันน่าอัศจรรย์ใจของพระธรรมคำสั่งสอนอีกด้วย ยังความปีติเบิกบานมาสู่พระองค์ยิ่งนัก จึงได้กราบทูลสรรเสริญพระพุทธองค์ว่า

> *"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์ไพเราะแจ่มแจ้งจับใจยิ่งนัก เปรียบเสมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้คนมองเห็นสิ่งต่างๆ ข้อนี้ฉันใด พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ฉันนั้น บริบูรณ์พร้อมด้วยคุณวิเศษโดยเอนกประการ"* [๑]

ครั้นแล้วพระเจ้าอชาตศัตรู จึงทรงขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตโดยปฏิญาณ ว่า

> *"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า โปรดทรงรับข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป"* [๒]

ความสงสัยเรื่องสามัญญผลที่ติดค้างพระทัยมาเป็นเวลานาน แม้จะทรงพยายามเสด็จไปหาเจ้าลัทธิผู้มีชื่อเสียงทั้งหลาย ให้ช่วยคลี่คลายข้อข้องใจนั้น แต่กลับทรงผิดหวังโดยตลอด มาบัดนี้พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงพบแล้วว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ที่ทรงสามารถปลดเปลื้องทุกข์

[๑ - ๒] สามัญญผลสูตร หน้า ๓๓๕ - ๓๓๖

อันใหญ่หลวงในพระทัยของพระองค์ได้ จึงทรงกราบทูลสารภาพความผิดของพระองค์ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งเป็นการขอขมาต่อพระราชบิดา โดยผ่านพระพุทธองค์ด้วยว่า

> *"โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ซึ่งเป็นคนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด ข้าพระองค์ได้ปลงพระชนม์ชีพพระบิดา ผู้ดำรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เพราะปรารถนาความเป็นใหญ่ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงรับทราบความผิดของข้าพระองค์ โดยเป็นความผิดจริง เพื่อสำรวมต่อไป"* [๑]

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ที่จะทรงอนุเคราะห์พระเจ้าอชาตศัตรู พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงเป็นพยาน รับทราบคำสารภาพผิดของพระเจ้าอชาตศัตรู โดยตรัสว่า

> *"จริง มหาบพิตร ความผิดได้ครอบงำมหาบพิตร ซึ่งเป็นคนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด มหาบพิตรได้ปลงพระชนม์ชีพพระบิดาผู้ดำรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เพราะปรารถนาความเป็นใหญ่ แต่เพราะทรงเห็นความผิดโดยเป็นความผิดจริง แล้วทรงสารภาพผิดตามเป็นจริง ฉะนั้นตถาคตขอรับทราบความผิดของมหาบพิตร* ***ก็การที่บุคคลเห็นความผิดโดยเป็นความผิดจริง แล้วสารภาพตามเป็นจริง รับสังวรต่อไป นี้เป็นวัฒนธรรมในวินัยของพระอริยะแล****"* [๒]

เมื่อสิ้นกระแสรับสั่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงปีติยินดีเป็นล้นพ้น เมื่อได้สดับว่า พระพุทธองค์ทรงรับการสารภาพผิดของพระองค์ โดยมิได้ทรงตำหนิติเตียน หรือซ้ำเติมให้โทมนัสยิ่งขึ้นไปอีก มิหนำซ้ำยังทรง

---

๑ - ๒ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๓๕ - ๓๓๖

สรรเสริญว่า การยอมสารภาพผิดเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ทั้งนี้ย่อมเปรียบเสมือนน้ำทิพย์ชโลมพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรู ให้ทรงมุ่งมั่นประกอบกุศลกรรมอย่างยิ่งยวดต่อไป เป็นการเริ่มต้นบำเพ็ญบุญบารมี เพื่อเป็นปัจจัยแห่งภพหน้าต่อๆ ไป

นับเป็นบุญประการหนึ่งของพระเจ้าอชาตศัตรู ที่ทรงมีอุปนิสัยกล้ายอมรับผิด เมื่อทรงตรองเห็นว่าการทำปิตุฆาตเป็นความผิดจริง ก็มิได้ทรงนิ่งเฉยเสีย แต่กลับรีบสารภาพความผิดนั้นทันที และนับเป็นบุญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่งที่ทรงได้โอกาสสารภาพความผิดต่อพระพักตร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นการผูกเวรระหว่างพระราชบิดากับพระองค์ที่มีมาแต่อดีตชาติ จึงเป็นอันยุติแต่เพียงเท่านี้ เหลือเพียงแต่ผลของอนันตริยกรรมที่พระองค์จะต้องเสวยในทุคติภูมิ

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรู ทรงคลายพระทัยจากความทุกข์ ความขุ่นข้องกังวลพระทัยทั้งปวง และทรงพิจารณาเห็นเป็นเวลาอันสมควรแล้ว จึงกราบทูลลาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับไป

ครั้นพระเจ้าอชาตศัตรูและเหล่าข้าราชบริพารกลับไปหมดสิ้นแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่หมู่ภิกษุสงฆ์ในที่นั้นว่า พระเจ้าอชาตศัตรูนี้ถูกบาปจากการทำปิตุฆาต ปิดกั้นหนทางสวรรค์นิพพานเสียแล้วในชาตินี้ หาไม่เช่นนั้นแล้ว ย่อมจะทรงได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นพระโสดาบันในค่ำคืนนั้นเอง

มีคำอธิบายปรากฏในอรรถกถาสามัญญผลสูตรว่า ตั้งแต่เวลาที่ปลงพระชนม์ชีพพระราชบิดาแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูมิได้บรรทมหลับเลย ทั้งกลางคืนและกลางวัน ครั้นหลังจากเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงบรรทมหลับได้ ทั้งนี้เพราะทรงได้อานิสงส์จากการสดับพระธรรมเทศนา ทรงขอถึงพระรัตนตรัย

เป็นที่พึ่ง ทรงมีศรัทธาอันยิ่งใหญ่ต่อพระรัตนตรัย จะหาปุถุชนคนใดเสมอเหมือนได้ยาก

แม้จะต้องเสวยผลแห่งอนันตริยกรรม ไปบังเกิดในพื้นเบื้องล่างของนรกขุมบริวารชื่อโลหกุมภี [๑] ถึง ๓ หมื่นปีนรก แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพยากรณ์ไว้ว่า เมื่อพ้นทัณฑกรรมในเบื้องล่างของโลหกุมภีนั้นแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูจะไปบังเกิดในพื้นเบื้องบนของโลหกุมภีอีก ๓ หมื่นปีนรก หลังจากนั้นแล้วจะได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า พระนามว่า "ชีวิตวิเสส" แล้วบรรลุนิพพานในที่สุด

[๑] **โลหกุมภี** (นรกหม้อโลหะ) เป็นนรกขุมเล็กซึ่งเป็นบริวารของมหานรกขุมที่ ๘ คืออวีจินรก

บทที่ ๙

บทส่งท้าย

สรุปเรื่องจากพระสูตร

สามัญญผลสูตร เป็นพระสูตรที่ ๒ ในคัมภีร์ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยผลของความเป็นสมณะ คือประโยชน์ที่จะได้จากการดำรงเพศเป็นสมณะ หรือบำเพ็ญสมณธรรม

พระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาผู้ครองกรุงราชคฤห์ แห่งแคว้นมคธ ทรงมีความกระหายใคร่รู้อย่างยิ่ง ถึงผลดีของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน จึงเสด็จตระเวนไปถามเจ้าลัทธิต่างๆ ในแคว้นมคธนั้น แต่ได้รับคำตอบไม่ตรงคำถาม เหมือนถามถึงเรื่องมะม่วง แต่ได้รับคำตอบเป็นเรื่องขนุน จึงทรงกังขาอยู่ในพระทัยตลอดเวลา ครั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ไปประทับ ณ สวนอัมพวัน ใกล้กรุงราชคฤห์ ซึ่งหมอชีวกโกมารภัจถวายเป็นสังฆาราม พระเจ้าอชาตศัตรูจึงเสด็จไปเฝ้าทูลถามปัญหานี้อีก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสตอบเป็นข้อๆ รวมทั้งหมด ๑๔ ข้อ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ ทำให้ผู้บวชสามารถยกฐานะทางสังคมสูงขึ้นจากเดิม คือ แม้แต่ผู้ที่มีฐานะเดิมต่ำต้อยในสังคม เช่น เป็นทาส เป็นกรรมกร หรือเป็นชาวนา ก็พ้นจากความเป็นทาส เป็นกรรมกรหรือเป็นชาวนา ได้รับการเคารพยกย่อง และการปฏิบัติด้วยดี จากฆราวาสทั้งหลายรวมทั้งพระมหากษัตริย์

หมวดที่ ๒ ทำให้ผู้บวชมีโอกาสอบรมจิตใจเป็นสมาธิสูงยิ่งขึ้น จนกระทั่งบรรลุฌานที่ ๑ ถึง ๔ ตามลำดับ ซึ่งทำให้สามารถละกิเลสอย่างกลางได้

หมวดที่ ๓ ทำให้ผู้บวชบรรลุฌาน แล้วสามารถบรรลุวิชชา ๘ อัน เป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นอย่างแท้จริง

จากคำตอบของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๑๔ ข้อ ใน ๓ หมวดดังกล่าวแล้วนี้ ท่านผู้อ่านย่อมทราบชัดว่า ภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนามีโอกาสจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติของภิกษุเอง

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเลื่อมใสในพระธรรมเทศนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดพระชนม์ชีพ แล้วกราบทูลขอขมา ในการที่ทรงปลงพระชนม์ชีพพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระราชบิดา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตรัสรับการขอขมานั้น

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จกลับแล้วพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ปลงพระชนม์พระราชบิดา ก็จะทรงได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นพระโสดาบันในค่ำคืนนั้นเอง”

จากการศึกษาสามัญญผลสูตรนี้ นอกจากผู้ศึกษาจะได้รับความรู้ในด้านพระธรรมวินัยแล้ว ยังจะได้ข้อคิดต่างๆ อีกเป็นอเนกประการ ซึ่งอาจกล่าวได้โดยย่อ ดังนี้

๑. คุณลักษณะของพระภิกษุที่ดีในพระพุทธศาสนา

จากสามัญญผลสูตรนี้ เราสามารถแบ่งคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติของพระภิกษุที่ดีในพระพุทธศาสนาออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑. คุณลักษณะของพระภิกษุที่ดีในเบื้องต้น

๑) บวชอย่างมีเป้าหมาย คือบวชเพื่อฝึกอบรมตนให้เป็นบุคคลดีด้วยประการทั้งปวง มีการสำรวมกาย วาจา และใจ มีการศึกษาเพื่ออบรมจิตใจ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ หรือที่เรียกในภาษาศาสนาว่า ภาคปริยัติและปฏิบัติ โดยการศึกษาพระไตรปิฎก และการเจริญภาวนาตามวิธีที่ถูกต้อง จนสามารถทำจิตใจให้สงบ และผ่องใสขึ้นตามลำดับๆ อันเป็นเหตุให้เกิดปัญญาขึ้นตามลำดับๆ สามารถเข้าใจซึ้งถึงสัจธรรมของโลกและชีวิต ตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒) สำรวมระวังในพระปาติโมกข์อยู่เสมอ คือถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย และสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๓) มีอาชีพบริสุทธิ์ อาชีพของพระภิกษุตามพระพุทธบัญญัติ มีอยู่อย่างเดียว คือการบิณฑบาต ซึ่งเป็นการขอตามแบบอริยประเพณี

๔) ถึงพร้อมด้วยศีล

คุณสมบัติทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมสังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมของพระภิกษุแต่ละรูป พระภิกษุรูปใดมีคุณสมบัติครบทั้ง ๔ ข้อดังได้กล่าวแล้ว ย่อมถือได้ว่าเป็นพระภิกษุที่ดี สมควรได้รับการยกย่อง นับถือ กราบไหว้ และทำนุบำรุงจากฆราวาสโดยทั่วไป

ระดับที่ ๒. คุณลักษณะของพระภิกษุที่ดีในเบื้องกลาง

พระภิกษุที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ๔ ประการดังกล่าวแล้ว หากสามารถพัฒนาจิตใจขึ้นไปได้อีก ๕ ระดับ ดังต่อไปนี้ ย่อมสมควรได้ชื่อว่าเป็นนักบวชที่ดีในเบื้องกลาง

๕) สำรวมอินทรีย์ เมื่อพระภิกษุปรากฏตัวต่อหน้าผู้อื่นยิ่งจะต้องสำรวมระวังกิริยามารยาทและการพูดจาอยู่เสมอ ให้สมควรที่จะได้รับการเคารพกราบไหว้จากฆราวาสหรือจากผู้มีอาวุโสต่ำกว่า อย่างไรก็ตามพระภิกษุที่สำรวมระวังในพระปาติโมกข์อยู่เสมอจนเป็นนิสัย ย่อมสามารถสำรวมอินทรีย์ได้ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่นอยู่แล้วเป็นปรกติ

๖) ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ คือไม่ปล่อยใจเลื่อนลอย หรือเผลอสติ อันจะเป็นเหตุให้ผู้อื่นเสื่อมศรัทธา

๗) เป็นผู้สันโดษ พระภิกษุผู้สันโดษจะต้องมีความพอใจตามมีตามได้ ไม่เที่ยวออกปากขอโน่นขอนี่จากญาติโยม ซึ่งจะทำให้เป็นที่เสื่อมศรัทธาแก่ญาติโยมได้

๘) ละนิวรณ์ ๕ ได้ ข้อนี้แม้เป็นเรื่องภายในจิตใจ เฉพาะตัวพระภิกษุเองก็ตาม เราท่านทั้งหลายก็พอจะสังเกตได้จากวัตรปฏิบัติ หรือการแสดงออกของท่าน เช่น ไม่แสดงความโกรธ ความเกลียดบุคคลอื่น ไม่แสดงความหดหู่ท้อแท้หรือเบื่อหน่ายชีวิต ไม่แสดงความลังเลสงสัยในพระธรรมวินัย เป็นต้น ในทำนองตรงข้าม เป็นผู้ที่มีวัตรปฏิบัติสงบสำรวม แต่อาจหาญ ร่าเริง อิ่มเอิบในธรรม สามารถให้กำลังใจหรือชี้ทางสว่างให้แก่ฆราวาสได้

๙) บรรลุรูปฌาน สำหรับเรื่องนี้คงเป็นสิ่งที่เราจะรู้ได้ยาก ถ้าพระภิกษุไม่บอกเอง และถ้าท่านบอกก็จะเป็นการผิดพระวินัย สรุปแล้วก็คือ เราจะไม่มี

ทางรู้ได้โดยตรง

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนานั้น ถือว่าใจคนเราสำคัญยิ่งนัก ดังพุทธศาสนสุภาษิต ว่า *"ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า"* [๑] ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเน้นการพัฒนาจิตใจ ด้วยการเจริญภาวนา ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่จะตะล่อมใจให้หยุดให้นิ่งอยู่ ณ ศูนย์กลางกาย ถ้าใจเราหยุดนิ่งแน่นที่ศูนย์กลางกายได้เมื่อใด เมื่อนั้นใจก็จะ**ประภัสสร คือสว่างโพลง** ภิกษุรูปใดที่มีใจสงบ สว่างในขั้นต้น ย่อมหมายความว่าท่านละนิวรณ์อันเป็นกิเลสอย่างกลางได้แล้ว สามารถบรรลุรูปฌานขั้นต้นได้ ถ้าท่านสามารถพัฒนาให้ใจสว่างขึ้นอีกได้ ก็ย่อมบรรลุฌานขั้นสูงขึ้นไปเป็นลำดับๆ

ความสว่างในจิตใจของพระภิกษุผู้บรรลุรูปฌานนี้ นอกจากจะยังผลให้ท่านมีกิริยาวาจา สงบ สำรวมอย่างยิ่ง ทั้งสามารถแสดงธรรมให้เข้าใจได้ง่ายแล้ว หน้าตาผิวพรรณของท่านยังจะผ่องใสจนสังเกตได้อีกด้วย

---

๑ ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทฺคาถา ๒๕/๑๕

ระดับที่ ๓. คุณลักษณะของพระภิกษุที่ดีในเบื้องสูง

พระภิกษุที่ดีในเบื้องสูงนั้น หมายถึงพระภิกษุที่มีความรู้แจ้ง หรือความรู้วิเศษ อันได้แก่ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ และวิชชา ๘

วิชชา ๓ ประกอบด้วย

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณหรือความรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้

๒. จุตูปปาตญาณ คือญาณที่ทำให้รู้เรื่องการเกิดและการตายของสัตว์ทั้งหลาย หรือญาณพิเศษที่ทำให้ดูอะไร เห็นได้หมดตามความปรารถนา

๓. อาสวักขยญาณ คือญาณ หรือความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวกิเลส

อภิญญา ๖ ประกอบด้วย

๑. อิทธิวิธี คือ แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ เช่น นิรมิตกายคนเดียวให้เป็นหลายคนได้

๒. ทิพพโสต คือ หูทิพย์ หรือญาณพิเศษ ที่ทำให้ฟังอะไรได้ยินหมดตามความปรารถนา

๓. เจโตปริยญาณ คือ ญาณที่สามารถรู้ใจคนอื่นได้

๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ความรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้

๕. ทิพพจักขุ คือ ตาทิพย์ หรือจุตูปปาตญาณ

๖. อาสวักขยญาณ คือ ความรู้ที่ทำอาสวกิเลสให้สิ้น

วิชชา ๘ ประกอบด้วย

๑. วิปัสสนาญาณ คือ ญาณในวิปัสสนา ที่จะพยุงจิตของผู้บรรลุธรรมกายโคตรภูขึ้นไปสู่ธรรมกายพระโสดา พระสกทาคา พระอนาคามี และพระอรหันต์ไปตามลำดับ

๒. มโนมยิทธิ คือ ฤทธิ์ทางใจ ทำให้สามารถนิรมิตกายอื่นจากร่างกายของตนได้ ซึ่งก็คือการเข้าถึงกายในกายได้นั่นเอง

๓. อิทธิวิธี คือแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ เช่น นิรมิตกายคนเดียวให้เป็นหลายคนได้

๔. ทิพพโสต คือหูทิพย์

๕. เจโตปริยญาณ คือ ญาณที่สามารถทายใจคนอื่นได้

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือความรู้ที่สามารถทำให้ระลึกชาติได้

๗. ทิพพจักขุ คือ ตาทิพย์หรือจุตูปปาตญาณ

๘. อาสวักขยญาณ คือ ความรู้ที่ทำอาสวกิเลสให้สิ้น

วิชชา ๓ อภิญญา ๖ หรือวิชชา ๘ เหล่านี้จัดว่าเป็น**"อุตตริมนุสสธรรม"** คือธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์ หรือธรรมของมนุษย์ผู้ยอดยิ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงห้ามภิกษุบอก หรือแสดงแก่ผู้อื่นว่าตนบรรลุความรู้วิเศษเหล่านี้ ดังมีคำที่เรามักได้ยินกันอยู่เสมอว่า **"ห้ามอวดอุตตริมนุสสธรรม"** ถ้าภิกษุรูปใดกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน จะต้องได้รับโทษหนัก ซึ่งมีคำศัพท์โดยเฉพาะว่า **"ต้องอาบัติปาราชิกที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุทันที"** แม้พระภิกษุที่บรรลุคุณวิเศษเหล่านี้ ถ้าหากกล่าวอวดอ้างย่อมถูกลงโทษเหมือนกัน แต่เป็นโทษสถานเบา

เมื่อพระภิกษุไม่เปิดเผยคุณวิเศษ เราก็ย่อมไม่มีโอกาสรู้ อย่างไรก็ตาม หากเราจะวินิจฉัยว่าพระภิกษุรูปใดดีหรือไม่นั้น เพียงพิจารณาคุณลักษณะของพระภิกษุในระดับ ๑ และระดับ ๒ ก็น่าจะเพียงพอแล้ว

๒. ลักษณะของพระภิกษุที่ไม่ควรนับถือ

จากสามัญญผลสูตร ท่านผู้อ่านคงพอจะมีข้อสรุปในใจได้แล้วว่าพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนไม่ควรให้ความไว้วางใจถึงขั้นยึดเป็นที่เคารพนับถือ ทั้งต้องหลีกให้ห่างนั้น มีลักษณะอย่างไรบ้าง อย่างไรก็ตาม ถ้าเราเริ่มพิจารณาจากปัจจัยแห่งสามัญญผลเบื้องกลางแล้ว ก็พอจะประมวลลักษณะของพระภิกษุที่ไม่ควรไว้วางใจ หรือไม่ควรให้ความเคารพนับถือ ดังนี้

๑) บวชโดยมิได้มีศรัทธาในพระธรรมวินัย หมายความว่า มิได้มีเจตนาจะอบรมหรือพัฒนาตนให้บริสุทธิ์ในด้านกาย วาจา ใจ ตามหลักแห่งพระธรรมวินัย เช่น ภิกษุบางรูปบวชเพื่อหนีปัญหาความยากลำบากในการทำมาหาเลี้ยงชีพ บางรูปบวชเพื่อหนีคดีอาญาบ้านเมือง บางรูปบวชเพื่อใช้ความเป็นสมณเพศเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพบางอย่าง ฯลฯ ข้อนี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของพระภิกษุเอง

๒) ย่อหย่อนในพระปาติโมกข์ มีการพูดปด เสพยาเสพย์ติด ฉันอาหารมื้อเย็น ฟังดนตรี ฯลฯ เป็นต้น

๓) ชอบไปสู่อโคจร โดยไม่ใช่กิจนิมนต์ คือไปยังสถานที่ที่พระภิกษุไม่ควรไป เช่น สถานเริงรมย์ หรือศูนย์การค้าต่างๆ เป็นการส่วนตัว

๔) เล่นการพนัน หรือส่งเสริมให้ประชาชนหลงใหลอยู่กับการพนัน

๕) สนใจพูดคุยเรื่อง การรบ เรื่องแฟชั่น หรือเรื่องใดๆ ซึ่งนอกเหนือจากกิจของสงฆ์โดยตรง

๖) อาสารับใช้ทำงานต่างๆ อันเป็นเรื่องของฆราวาส เช่น เป็นพ่อสื่อให้คู่หนุ่มสาว รับติดต่อฝากคนเข้าทำงาน เป็นหัวคะแนนให้นักการเมือง เป็นต้น

๗) เลี้ยงชีพด้วยติรัจฉานวิชา เช่น เป็นหมอดูโชคชะตา หมอปลุกเสก

หมอเสน่ห์ หมอผี หมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน ทายทักลักษณะบุรุษ สตรี เด็ก หรือสัตว์ต่างๆ ตลอดจนการพยากรณ์เหตุการณ์ต่างๆ การให้ฤกษ์วิวาห์ เป็นต้น

๘) เล่นเกมต่างๆ เช่น หมากรุก หมากฮอร์ส เล่นไพ่ เพื่อความสนุกสนาน เล่นเกมคอมพิวเตอร์ เล่นตะกร้อ เป็นต้น

๙) โอ้อวดความรู้ความสามารถของตนเอง กล่าวดูถูกวัตรปฏิบัติของบรรพชิตรูปอื่น

๑๐) ไม่สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖

๑๑) แสดงพระธรรมเทศนาผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย หรือเผยแพร่คำสอนอันเป็นมิจฉาทิฏฐิ เช่น สอนว่านรกสวรรค์ไม่มี สัตว์ทั้งหลายตายแล้วสูญ ไม่มีโลกหน้า หรือภพหน้า เป็นต้น

๑๒) ใช้กลอุบายหลอกลวงให้สาธารณชนเข้าใจผิด เช่น หลอกลวงให้เข้าใจว่าตนเป็นพระอริยบุคคล

๑๓) ไม่สันโดษ ข้อนี้สังเกตได้จากการตกแต่งเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) อย่างหรูหราฟุ่มเฟือย ด้วยเครื่องเรือนราคาแพง มีเครื่องอำนวยความสะดวกสบายหรือความบันเทิงสมัยใหม่มากมาย เช่น เครื่องรับโทรทัศน์ และวิทยุ เป็นต้น ที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังมีการสะสมสิ่งของเครื่องใช้ไว้ในกุฏิมากมายเกินความจำเป็น

ลักษณะของพระภิกษุที่ไม่ควรนับถืออาจมีมากกว่านี้ กระนั้นก็ตาม ภิกษุที่มีพฤติกรรมเข้าลักษณะ แม้เพียงข้อใดข้อหนึ่งใน ๑๓ ข้อนี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลายก็พึงตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนว่าน่าจะเป็นพระภิกษุที่ย่อหย่อนในพระธรรมวินัย มิได้บวชเข้ามาเพื่ออบรมตนให้เป็นพระดีตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยประการทั้งปวง

๓. การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนต่อพระภิกษุสงฆ์

ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ภิกษุต้องเลี้ยงชีพด้วยการบิณฑบาต คือการรับอาหารเลี้ยงชีวิตจากชาวบ้าน และหน้าที่อันแท้จริงของภิกษุก็คือ การศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติธรรม แล้วนำความรู้นั้นมาเผยแผ่ โดยให้การศึกษาอบรมด้านคุณธรรมแก่บุคคลในชุมชนหรือสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ดังนั้นชาวพุทธทั้งหลายจึงควรปฏิบัติต่อพระภิกษุสงฆ์ โดยแยกพิจารณาเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. การปฏิบัติต่อพระภิกษุที่ดี

๑.๑ ให้การทำนุบำรุงด้วยปัจจัย ๔ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ

๑.๒ ให้การสนับสนุนปัจจัยต่างๆ เพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระภิกษุเอง

๑.๓ สนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะ โดยวิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสม

๑.๔ แสดงความเคารพยกย่องนับถือ ติดตามศึกษาและปฏิบัติธรรมจากพระภิกษุ โดยยึดท่านเป็นครูอาจารย์

๑.๕ ระลึกอยู่เสมอว่า พระภิกษุที่บริบูรณ์บริสุทธิ์พร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา คือผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง หากขาดพระภิกษุที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบเหล่านี้เสียแล้ว พระพุทธศาสนาจะล่มสลาย

๒. การปฏิบัติต่อพระภิกษุที่ย่อหย่อนในพระธรรมวินัย

พระภิกษุที่บวชโดยมีเป้าหมาย แม้จะมีความตั้งใจที่จะฝึกอบรมและพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง แต่การที่พระภิกษุแต่ละรูปจะบริบูรณ์พร้อมด้วย

"คุณธรรมที่ทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์" ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ ๖ นั้นมิใช่ของง่ายเลย จำเป็นจะต้องใช้เวลานานพอสมควร ดังนั้นเมื่อพุทธศาสนิกชนได้พบเห็นพระภิกษุที่ย่อหย่อนในพระธรรมวินัยแล้ว จะต้องพิจารณาแยกแยะตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

๒.๑ ท่านเป็นภิกษุใหม่ หรือบวชมานานแล้ว ภิกษุใหม่หรือมีคำศัพท์ทางศาสนาว่า "นวกะ" คือภิกษุที่บวชมาต่ำกว่า ๕ พรรษา ภิกษุใหม่เหล่านี้บางรูปอาจจะบวชยังไม่ครบพรรษาด้วยซ้ำ จึงยังไม่สามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะของพระภิกษุที่ดี แม้ในระดับที่ ๑ บุคคลใดก็ตาม ถ้าได้พบภิกษุใหม่หรือแม้ภิกษุที่บวชมานานแล้ว ประพฤติย่อหย่อนในพระธรรมวินัย ขั้นแรกควรแจ้งต่อพระอุปัชฌาย์ หรือเจ้าอาวาสวัดที่ภิกษุนั้นๆ สังกัดอยู่ เพื่อให้มีการตักเตือนปรับปรุงแก้ไขกันเองต่อไป

๒.๒ หากมีพยานหลักฐานชัดแจ้งว่า ประพฤติผิดพระธรรมวินัยร้ายแรงต้องแจ้งผู้ปกครองฝ่ายศาสนจักร หรืออาณาจักร(แล้วแต่กรณี)ให้ทราบ เพื่อจะได้หาทางแก้ไขทันท่วงที หรือกำจัดไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างสืบไป

๒.๓ งดการแสดงความเคารพ ยกย่อง นับถือ ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องว่า ต้องงดการแสดงความเคารพ ยกย่อง นับถือ เฉพาะรายบุคคลที่ประพฤติผิดหรือย่อหย่อนเท่านั้น มิใช่เหมารวมไปถึงพระภิกษุที่ดีๆ แล้วร้องว่าตนจะเลิกนับถือศาสนาแล้ว

๒.๔ ระลึกอยู่เสมอว่า พระภิกษุกลุ่มที่ ๒ นี้คือผู้บ่อนทำลายพระพุทธศาสนา

๒.๕ งดการทำนุบำรุงส่งเสริมสนับสนุนเป็นการส่วนตัว

พระภิกษุที่ย่อหย่อนในพระธรรมวินัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุที่บวชมานาน ตามปกติถ้าไม่ได้รับการทำนุบำรุงสนับสนุนในด้านปัจจัย ๔ เป็นการส่วนตัวโดยตรงจากศาสนิกชนแล้ว ย่อมดำรงอยู่ในสมณเพศต่อไปไม่ได้ หาก

ภิกษุรูปหนึ่งรูปใดในกลุ่มนี้ สำนึกในความย่อหย่อนหรือการปฏิบัตินอกลู่นอกทางของตนแล้ว ก็ย่อมจะต้องรีบปรับปรุงวัตรปฏิบัติของตนเสียใหม่ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย แต่ภิกษุประเภทที่บวชแบบเอาผ้าเหลืองบังหน้า มีความเกียจคร้าน หรืออาศัยความเป็นพระประกอบดิรัจฉานวิชา เมื่อขาดการสนับสนุนจากศาสนิกชนแล้ว ย่อมดำรงอยู่ในสมณเพศต่อไปไม่ได้ ในที่สุดก็จะลาสิกขาไปเอง

อย่างไรก็ตาม มีข้อที่น่าสังเกตว่า พระภิกษุทุศีลที่มีกรณีอื้อฉาว นับตั้งแต่พระเทวทัต จนถึงพระภิกษุในสมัยปัจจุบัน ที่สามารถประกอบกรรมชั่วช้าสามานย์ แต่ละรูปล้วนเกี่ยวข้องหรือได้รับการทำนุบำรุงส่งเสริมจากศาสนิกชนทั้งสิ้น ซึ่งศาสนิกชนบางคนอาจจะมีผลประโยชน์ร่วมกับพระทุศีลนั้นๆ หรือบางคนก็หลงเคารพบูชาด้วยความโง่งมงาย เพราะไม่เคยใส่ใจศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนที่แท้จริงขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. เป้าหมายชีวิตของมนุษย์

มักจะมีผู้สงสัยและตั้งคำถามกันว่า **"คนเราเกิดมาทำไม"** แต่เมื่อถามคำถามนี้ออกไปแล้ว ก็ไม่สามารถหาคำตอบที่ทำให้รู้สึกพอใจได้ ในที่สุดก็มักจะมีคำตอบในทำนองว่า ไม่มีประโยชน์อันใดที่เราจะถามคำถามที่เป็นอจินไตย (คำถามที่พ้นความคิด หรือที่ไม่ควรคิด) เช่นนั้น ดังนั้นแทนที่จะถามว่า "คนเราเกิดมาทำไม" ควรจะถามว่า **"เกิดเป็นคนแล้วควรตั้งเป้าหมายชีวิตอย่างไร"** จะดีกว่า ทั้งนี้เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสตอบคำถามนี้ไว้แล้วในสามัญญผลสูตร

จากพระสูตรนี้เราสามารถสรุปเป้าหมายชีวิตมนุษย์ได้ ๓ ระดับคือ

๑. เป้าหมายระดับต้น

๒. เป้าหมายระดับกลาง

๓. เป้าหมายระดับสูงสุด

๑. เป้าหมายระดับต้น ได้แก่ เป้าหมายชีวิตที่ปุถุชน(ผู้ที่ยังมีกิเลสหนา) โดยทั่วไปคิดและปฏิบัติกันอยู่ เป้าหมายระดับต้นนี้ อาจเรียกง่ายๆ ว่า **"เป้าหมายบนดิน"** เป็นการตั้งเป้าหมายของคนที่มุ่งแสวงหาความสุขสบายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ตามความคิดของแต่ละคน ดังที่พระเจ้าอชาตศัตรูทูลพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าว่า *"ผู้คนทั่วไปต่างก็อาศัยความรู้ความสามารถของตน ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวรวมทั้งบำรุงบิดามารดาให้เป็นสุข.."*

จากข้อความที่ยกมานี้ จะเห็นว่าสอดคล้องกับความคิดของคนในสังคมโดยทั่วไป ที่มองว่าเงินคืออำนาจ ยิ่งรวยเท่าไร ก็ยิ่งมีความสุขเท่านั้น เพราะมีความคิดทำนองนี้ เราจึงเห็นคนในสังคมทุกยุคทุกสมัย ทุ่มเทชีวิตทำมาหากินเพื่อหวังความมั่งคั่งร่ำรวย อันจะเป็นพื้นฐานไปสู่การมีอำนาจและบริวารมากมาย

เมื่อประกอบอาชีพสุจริตไม่รวย ก็หันไปประกอบอาชีพทุจริต ยอมเสี่ยงคุกเสี่ยงตะราง ดังที่ปรากฏเป็นข่าวอยู่เนืองๆ

บุคคลที่มีเป้าหมายบนดิน ก็อาจจะประสบทั้งสุขและทุกข์ระคนกันไปตามประสาปุถุชน และที่แน่ๆ ก็คือผู้ที่บรรลุ **"เป้าหมายบนดิน"** ย่อมประสบความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน และอาจมีอำนาจ มีเกียรติยศชื่อเสียงในสังคมด้วย

บุคคลที่มีเป้าหมายอยู่ในระดับนี้ ย่อมไม่สนใจเรื่องการสั่งสมบุญบารมี อาจไม่มีความละอายหรือเกรงกลัวบาปเท่าที่ควร ครั้นตั้งหน้าตั้งตากอบโกยแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวย อำนาจและบริวารไปเรื่อยๆ ก็มักจะไม่สามารถสอนใจตนเองได้ว่า จะต้องมีมากเท่าไรจึงจะพอ เมื่อไม่รู้ปริมาณที่ควรจะพอ ก็ย่อมจะเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นต่อๆ ไปไม่รู้จบ

เบียดเบียนตนเอง หมายความว่าคิดแต่จะแสวงหาทรัพย์แม้ในทางไม่ชอบ จนกลายเป็นความโลภ เมื่อพบอุปสรรคหรือคู่แข่งก็เกิดความโกรธมุ่งแสวงหาอำนาจก็คือความหลง

เบียดเบียนผู้อื่น หมายความว่าแก่งแย่งผู้อื่นโดยรูปแบบต่างๆ ตลอดจนถึงการทำลายสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติด้วย ทั้งการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เหล่านี้คือวิสัยของ **"มิจฉาทิฏฐิบุคคล"**

๒. เป้าหมายระดับกลาง เป็นเป้าหมายที่คำนึงถึงชาติหน้าด้วย เพราะเข้าใจถูกว่าตายแล้วไม่สูญ อาจเรียกง่ายๆ ว่า **"เป้าหมายบนฟ้า"** มนุษย์เราวิเศษกว่าสัตว์ดิรัจฉาน ก็ตรงที่มี **"ธรรมสัญญา"** หมายถึงการตระหนักในเรื่องของธรรมะ จัดเป็นสัมมาทิฏฐิระดับหนึ่ง คือสามารถแยกแยะได้ว่า สิ่งใดเป็นบุญสิ่งใดเป็นบาป มีความเชื่อว่าตายแล้วไม่สูญ จึงคิดสร้างบุญไว้สำหรับชีวิตหน้า

โดยการบำรุงสมณพราหมณ์ (เหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะของจิตใจที่พัฒนาสูงขึ้น) ดังที่พระเจ้าอชาตศัตรูทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า *"ผู้คนทั่วไปต่างก็อาศัยความรู้ความสามารถประกอบอาชีพ เลี้ยงตนเองและครอบครัว รวมทั้งบำรุงบิดามารดาให้เป็นสุข ส่วนทรัพย์สินที่เหลือก็นำไปบำเพ็ญทานแก่นักบวชทั้งหลายด้วยหวังความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า.."*

ใครก็ตามที่มีความคิดเช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิเบื้องต้นและมีเป้าหมายชีวิตอยู่ในระดับกลาง

อชาตศัตรูราชกุมารในระยะที่ทรงติดต่อคบค้ากับพระเทวทัตอยู่นั้นกล่าวได้ว่าทรงมีเป้าหมายชีวิตอยู่ในระดับพื้นดิน เพราะมุ่งแต่ราชสมบัติและอำนาจ จึงมีพระทัยเป็นมิจฉาทิฏฐิ จมอยู่ในความมืดมนแห่งกิเลส ยิ่งเมื่อถูกพระทุศีลซึ่งพราวไปด้วยเล่ห์เพทุบาย ทั้งรู้จิตวิทยาและธรรมดาของสัตวโลกเป็นอย่างดีชี้นำให้ทรงหลงทาง มิจฉาทิฏฐิของราชกุมารก็ยิ่งทวีขึ้นอีกเรื่อยๆ ดังนั้นจึงไม่น่าสงสัยเลยว่าเหตุใดบุคคลซึ่งมีบุญบารมีขนาดจะมีโอกาสบรรลุโสดาปัตติผลต่อพระพักตร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้คิดก่ออนันตริยกรรม

ครั้นเมื่อขึ้นครองราชบัลลังก์ เป็นพระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงก่ออนันตริยกรรมขึ้นแล้ว ผลแห่งกรรมหนักนั้นได้บีบคั้นพระทัยให้เป็นทุกข์สุดแสนสาหัส แต่เพราะเหตุที่ทรงมีบุญเก่าเป็นทุนอยู่ จึงทรงมีสติสัมปชัญญะสำนึกในบาปมหันต์ที่ทรงกระทำไปแล้วชักนำให้ทรงดำริหาทางแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ที่บีบคั้นพระทัยอยู่

กรณีนี้กล่าวได้ว่า **"อกุศลสามารถเป็นเหตุชักนำไปสู่กุศลได้บ้างสำหรับบุคคลที่ฉลาด"** ดังนั้นขณะที่พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นถือได้ว่าทรงเริ่มมุ่งเป้าหมายบนฟ้าแล้ว

อนึ่ง บุรุษทั้งหลายที่มองเห็นว่า **"ชีวิตฆราวาสนั้นคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี ส่วนบรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง"** จึงตัดสินใจบวชเป็นพระภิกษุอยู่ในพระพุทธศาสนา มีความตั้งใจที่จะฝึกฝนอบรมตนตามพระวินัยให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ เช่นนี้ย่อมถือได้ว่ามีเป้าหมายบนฟ้าอย่างชัดเจน

เมื่อบวชเป็นภิกษุตามพระวินัย ย่อมสำรวมในพระปาติโมกข์ ปฏิบัติตามศีลระดับต่างๆ สำรวมอินทรีย์ มีความสันโดษ การปฏิบัติเหล่านี้ล้วนเป็นวิธีพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับๆ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นการปฏิบัติควบคู่กับภาคทฤษฎี พระภิกษุที่มุ่งศึกษาแต่พระปริยัติธรรมโดยขาดภาคปฏิบัตินั้น เปรียบเสมือนลูกจ้างเลี้ยงโคซึ่งมีหน้าที่ดูแลนับจำนวนโคให้ถูกต้อง แต่ไม่เคยได้ลิ้มรสนมโคเช่นเจ้าของเลย

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยตามลำดับ ประกอบกับการเจริญภาวนา จะมีผลให้จิตใจของพระภิกษุสงบ สว่างขึ้นตามลำดับๆ ยังผลให้สามารถละกิเลสอย่างหยาบได้ จนกระทั่งละนิวรณ์ ๕ คือ กิเลสอย่างกลางได้ ถ้าละนิวรณ์ ๕ ได้หมดจด ย่อมบรรลุรูปฌานไปตามลำดับๆ

การเจริญภาวนาจะมีผลทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม ผลโดยตรงแห่งการเจริญภาวนาเบื้องต้นนั้น คือ

(๑) ในลักษณะรูปธรรม ดวงจิตย่อมสว่างไสว

(๒) ในลักษณะนามธรรม ใจย่อมสงบ เป็นสุขอย่างยิ่ง

ส่วนผลพลอยได้ คือฤทธิ์ทางใจ ซึ่งมีศัพท์ศาสนาว่า **"มโนมยิทธิ"** และ **"อิทธิวิธี"** ดังได้อธิบายไว้แล้ว แต่ยังไม่หมดกิเลส ยังมีกิเลสละเอียดเหลืออยู่

ด้วยเหตุที่พระเทวทัตบรรลุฌานจึงมีฤทธิ์ทางใจสามารถแสดงปาฏิหาริย์ให้อชาตศัตรูราชกุมารเลื่อมใสได้ แต่ภายหลังต่อมา เมื่อพระเทวทัตตั้งอยู่ใน

ความประมาท มีมิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้น ฤทธิ์ทางใจของพระเทวทัตก็เสื่อมไปหมด เข้าลักษณะ**กุศลนำไปสู่อกุศล** (โดยทางที่ถูกต้องแล้ว กุศลจะต้องนำไปสู่กุศลที่ยิ่งขึ้น) กระนั้นก็ตามกรณีนี้คงมิใช่เรื่องแปลกอะไรนัก เพราะมีเรื่องปรากฏเป็นข่าวอยู่บ่อยๆ ว่า บุคคลที่บุญกุศลส่งให้เป็นผู้มีฐานะดี มีตำแหน่งสูง แต่แล้วกลับประพฤติผิดศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมืองอย่างร้ายแรง ถึงกับเข้าไปเสวยกรรมจบอนาคตหรือชีวิตอยู่ในคุก น่าอเนจอนาถใจยิ่งนัก และเราก็ไม่มีทางรู้ได้ว่า เมื่อลาโลกไปแล้ว เขาจะต้องไปเสวยกรรมต่ออีกหนักขั้นไหน นานเพียงใด

๓. **เป้าหมายระดับสูง** เป็นเป้าหมายที่มุ่งความหลุดพ้น เพื่อบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา อาจเรียกง่ายๆ ว่า **"เป้าหมายเหนือฟ้า"**

เป้าหมายระดับนี้ มีปรากฏเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่ปรากฏอยู่ในคำสอนของศาสนาอื่นใดในโลกเลย นี่คือคุณวิเศษอย่างยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะเป็น **"ศาสนาแห่งปัญญา"** โดยแท้

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ การศึกษาภาคทฤษฎีหรือพระปริยัติธรรมนั้น ก็เพื่อยึดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติ เพราะถ้าไม่รู้หลักก็ปฏิบัติไม่ถูก ดังนั้นจะเห็นว่าคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเริ่มจากพระธรรมวินัยต่อไปถึงพระสูตรนั้น ล้วนเป็นหลักสำหรับพุทธศาสนิกชนที่จะต้องศึกษาให้เกิดความเข้าใจ แล้วยึดไว้เป็นหลักปฏิบัติ พุทธศาสนิกชนที่ยังเป็นฆราวาสอยู่ย่อมไม่สามารถปฏิบัติตามพระธรรมวินัยให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ได้ จึงจำเป็นต้องบวชเข้ามาเป็นบรรพชิต เพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยตลอดจนพระสูตรแล้วปฏิบัติตามให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม ฆราวาสที่ตั้งใจปฏิบัติพระศาสนาก็ย่อมประสบผลสำเร็จได้ถึงขั้นอริยบุคคลระดับต้นๆ เหมือนกัน

การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้นมีอยู่หลายระดับ ระดับต่ำที่สุดก็คือ

ศีลระดับต่างๆ ทั้งจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล เรื่อยขึ้นไป จนถึงการเจริญสมถภาวนา และ**การเจริญวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นการปฏิบัติระดับสูงสุด และถือเป็นหัวใจสำคัญในพระพุทธศาสนา** เพราะเป็นวิธีการสำคัญที่สุดที่นำไปสู่มรรคผลนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

อนึ่ง แม้ฆราวาสบางท่านที่เรียกตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ก็ยังมีจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่เข้าใจคุณของการเจริญภาวนา จึงยังสงสัยไม่แน่ใจเรื่องมรรคผลนิพพาน อย่างไรก็ตาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงชี้ทางปฏิบัติโดยลำดับ และทรงยืนยันผลแห่งการปฏิบัติของแต่ละระดับไว้อย่างชัดเจนในสามัญญผลสูตร ซึ่งอาจจะกล่าวสรุปให้เข้าใจได้ง่ายๆ ว่า **“พระพุทธศาสนาเน้นการชำระใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง ด้วยศีล (ซึ่งหมายรวมถึงพระวินัยทั้งหมด) และสมาธิ ใจยิ่งบริสุทธิ์เท่าใด กิเลสในจิตใจก็น้อยลงเท่านั้น ใจยิ่งบริสุทธิ์เท่าใดก็ยิ่งสว่างไสวเท่านั้น ใจยิ่งบริสุทธิ์เท่าใด ก็บรรลุธรรมกายที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นเท่านั้น และด้วยตาของธรรมกายและญาณของธรรมกายนี้เองจะเป็นเครื่องส่องให้เห็นอริยสัจ ๔ ซึ่งในที่สุดก็จะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาอย่างยิ่ง ใจจึงปล่อยวางกิเลสทั้งปวงได้ กลายเป็นใจที่ใสบริสุทธิ์สว่าง ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง นั่นคือสภาวะที่บรรลุนิพพาน ไม่ต้องกลับมาเวียนตายเวียนเกิดกันอีกอย่างเด็ดขาด”**

ผู้ที่ตั้งเป้าหมายไว้เหนือฟ้า ย่อมเป็นผู้มีศรัทธามั่นในเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ย่อมจะทุ่มเทเวลาให้แก่การปฏิบัติธรรมด้วยความวิริยะอุตสาหะชนิดเอาชีวิตเป็นเดิมพันและจะต้องบรรลุความสุขอันไพบูลย์ในที่สุดอย่างแน่นอน ดังเช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหล่าพระอรหันตสาวกทั้งหลาย

๕. คบคนพาลมีโทษถึงตกนรก

คนที่มีใจขุ่นมัวอยู่เสมอ ย่อมส่งผลให้เป็นคนมีความคิดเห็นผิดทำนองคลองธรรม คือมีมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือค่านิยมผิดๆ มีวินิจฉัยผิดๆ ขาดโยนิโสมนสิการ จึงไม่สามารถรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรบุญ อะไรบาป อะไรควร อะไรไม่ควร ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง จึงทำอะไรตามอารมณ์ ขาดการพิจารณาหาเหตุผล ยึดถือเอาตนเองเป็นที่ตั้ง เมื่อปรารถนาสิ่งใดก็ต้องไขว่คว้าหาทางเอาสิ่งนั้นมาเป็นของตนให้ได้ โดยไม่คำนึงว่าการกระทำของตนจะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป็นทุกข์ หรือถึงกับเสียชีวิต ไม่คำนึงว่าการกระทำของตนจะผิดศีลธรรมหรือผิดกฎหมาย เหล่านี้คือลักษณะของ **"คนพาล"** หรือลักษณะของคนที่บริบูรณ์ด้วย **"เชื้อพาล"**

ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของคนพาลก็คือ มักจะประพฤติผิด ประพฤติชั่วไม่มีหยุดหย่อน ก่อกรรมทำเข็ญไว้เรื่องหนึ่ง แล้วก็ต่อไปอีกเรื่องหนึ่ง ไม่มีว่างเว้น บางกรณีเหตุที่ต้องทำชั่วต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ อาจเป็นเพราะความจำเป็นบังคับ เช่น เมื่อฆ่าคนตายไปหนึ่งศพ บังเอิญมีพยานรู้เห็น ก็จำเป็นต้องฆ่าพยานนั้นเป็นการปิดปาก เป็นต้น แต่ในบางกรณีที่คนพาลสร้างกรรมชั่วไม่หยุดหย่อน ก็เพราะธรรมชาติของใจที่ขุ่นมัวเป็นปกติ ชักนำให้เขาประพฤติปฏิบัติไปตามอำนาจกิเลสนั่นเอง

ผู้คบคนพาลย่อมจะกลายเป็นคนพาลไปได้โดยง่าย ทั้งนี้เพราะ**คนพาลนั้นมีลักษณะเปรียบได้กับผู้ป่วยด้วยโรคติดต่อร้ายแรง** ตามธรรมดาเชื้อโรคติดต่อร้ายแรงนั้น ย่อมแพร่กระจายไปได้รอบทิศทางตลอดเวลา ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดผู้ป่วยประเภทนี้ ย่อมจะได้รับเชื้อมาจากผู้ป่วยอย่างเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้แพทย์จึงแนะนำให้แยกผู้ป่วยด้วยโรคติดต่อร้ายแรง เช่น วัณโรค โรคเรื้อน หรือแม้แต่โรคหวัดอย่างรุนแรงให้อยู่โดยเอกเทศ ไม่ปะปนกับคนที่มีสุขภาพดี คนพาลนั้นเหมือนคนป่วยด้วยโรคติดต่อ ตรงที่มี "เชื้อพาล" ครอบคลุมจิตใจให้ขุ่นมัว และ

เชื้อพาลนี้มีฤทธิ์เดชและอิทธิพลทางความคิดชั่ว แพร่กระจายไปสู่บุคคลที่เกี่ยวข้องได้อย่างกว้างขวางรวดเร็ว ไม่ผิดกับเชื้อของโรคติดต่อ

อีกประการหนึ่ง ในจิตใจของปุถุชนก็มีเชื้อพาลเป็นทุนเดิมอยู่โดยธรรมชาติบ้างแล้ว ครั้นเมื่อถูกกระแสแห่งความคิดประเภทเดียวกันดึงดูด จึงไม่ขัดขืนต่อต้าน แต่พร้อมที่จะเข้าไปร่วมผสมผสานกัน เพราะเกิดความคิดตามประสาคนทรามปัญญาว่า "เพื่อประสบการณ์ในชีวิต" บ้าง หรือ "เพื่อความสนุกสนานเมามัน" บ้าง "เพื่อความสะใจ" บ้าง "เพื่อหาผลประโยชน์" บ้าง ดังมีตัวอย่างปรากฏให้เห็นมากมายในสังคม

ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย ในปัจจุบันก็คือ การติดยาเสพย์ติดในหมู่วัยรุ่นเยาวชนทั้งหลายย่อมได้ยินได้ฟังเรื่องโทษภัยของยาเสพย์ติดชนิดต่างๆ นับตั้งแต่บุหรี่ กัญชา ไปจนถึงยาเสพย์ติดร้ายแรงและมีราคาแพงลิบลิ่วจากโรงเรียนจากสถาบันการศึกษา ตลอดจนจากสื่อประเภทต่างๆ มากมาย แต่เหตุใดเหล่าวัยรุ่นจำนวนมาก จึงยอมตกเป็นทาสของยาเสพย์ติดชนิดร้ายแรงถึงขั้นเสียชีวิตหรือไม่ก็เสียอนาคตไปเลย ทั้งๆ ที่ยาเสพย์ติดร้ายแรงเหล่านั้น มิใช่หาได้โดยทั่วไป แต่ต้องลักลอบจำหน่ายกันเฉพาะแห่ง เฉพาะกลุ่มบุคคลเท่านั้น

คำตอบก็คือ **"การคบเพื่อนเลว หรือคบคนพาลชักนำไปสู่ความหายนะเช่นนั้น"** ไม่มีใครบอกได้ว่าเหล่าวัยรุ่นที่คบคนพาลดังกล่าวแล้ว จะต้องเสวยวิบากกรรมอย่างไรในชาติภพต่อไป แต่สภาพชีวิตที่พวกเขาและครอบครัวของเขาต้องเผชิญในปัจจุบันชาติ ก็ย่อมเป็นทุกข์แสนสาหัส พอที่จะเรียกว่า **"ตกนรก"** ได้แล้วมิใช่หรือ?

ตัวอย่างสำคัญอีกตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล อันเป็นที่มาแห่งสามัญญผลสูตรนี้ ย่อมชี้ชัดถึงมหันตโทษของการคบคนพาล ทั้งนี้เพราะ

จากหลักฐานที่ปรากฏ การที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงปฏิบัติการเลวร้าย ไม่ว่าจะเป็นการปลงพระชนม์พระราชบิดา หรือการให้ความร่วมมือกับพระเทวทัตในการลอบทำร้ายพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตาม ล้วนแต่ทรงทำตามคำเสี้ยมสอนของพระเทวทัตทั้งสิ้น

กว่าพระเจ้าอชาตศัตรูจะได้สำนึกในบาปใหญ่หลวงที่ทรงกระทำไปทุกสิ่งทุกอย่างก็สายเกินแก้ แม้ภายหลังต่อมา จะทรงมีโอกาสเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาและสดับพระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนเข้าพระทัยดี จึงทรงกราบทูลขอขมาต่อพระพักตร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยิ่งกว่านั้นยังทรงขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน แม้หลังพุทธปรินิพพาน พระองค์ก็ยังทรงอุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกอีกด้วย ถึงกระนั้นก็ตามพระเจ้าอชาตศัตรูก็ยังต้องเสวยวิบากกรรมในนรกอยู่อีกหลายหมื่นปี

จากกรณีของพระเจ้าอชาตศัตรูนี้ กล่าวได้ว่า การคบคนพาลนอกจากจะมีผลถึงขั้นปิดสวรรค์ ปิดนิพพานแล้ว ยังมีโทษถึงตกนรกอีกด้วย ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

"ผู้เที่ยวสมาคมกับคนพาล ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน" [๑]

และ *"เมื่อคบหาคนพาล ย่อมมีแต่ความฉิบหาย"* [๒]

---

๑ ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทคาถา ๒๕ / ๔๒

๒ ขุทฺทกนิกาย ชาดก นวกนิปาต ๒๗ / ๒๖๕

๖. คบกัลยาณมิตรมีโอกาสบรรลุนิพพาน

คนเราทุกคน ไม่มีใครจะสามารถยืนหยัดมีชีวิตอยู่ตามลำพังตนเองผู้เดียวได้ นับตั้งแต่เกิดเราก็มีมารดาบิดาคอยเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุด ตามศักยภาพทั้งของเราและของท่าน เมื่อเราออกจากบ้าน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะที่เป็นเด็ก ผู้ใหญ่ นักเรียนนักศึกษา หรือผู้ประกอบการงานอาชีพ เราก็จำเป็นต้องคบหาสมาคมกับบุคคลอื่นๆ อีกมากมาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแบ่งบุคคลต่างๆ ซึ่งคนเราแต่ละคนโดยทั่วไป จำเป็นต้องติดต่อเกี่ยวข้องด้วยออกเป็น ๖ ประเภทด้วยกัน คือ (๑) มารดา บิดา (๒) ครูอาจารย์ (๓) บุตรภรรยา (๔) มิตรสหาย (๕) คนใต้บังคับบัญชา (๖) พระสงฆ์ หรือสมณพราหมณ์

ในบรรดาบุคคลทั้ง ๖ ประเภทดังกล่าวแล้วนี้ คงจะมีแต่ประเภทที่ ๑ เท่านั้น ที่เราไม่สามารถเลือกได้เลย หลังจากที่เราถือกำเนิดเกิดมาดูโลกนี้แล้ว อย่างไรก็ตามมารดาบิดาที่มีจิตใจปรกติและมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ ไม่ว่าจะมั่งมีหรือยากจน ย่อมมีคุณธรรมเหมือนกันประการหนึ่งคือ มีความรักและปรารถนาดีต่อบุตรของตน **โดยเหตุนี้จึงเป็นที่ยอมรับกันว่า กัลยาณมิตรที่แท้จริงของเรา ก็คือมารดาบิดาของเราเอง** ส่วนบุคคลอีก ๕ ประเภทนั้นเรามีโอกาสเลือกสรรได้ (สำหรับบุตรของเรานั้น เราย่อมอบรมสั่งสอนให้เป็นไปตามแนวทางที่เราต้องการได้) ปัญหาจึงมีอยู่ว่าเราจะมีเกณฑ์อย่างไรในการเลือกคบหาสมาคมกับบุคคลต่างๆ เพื่อว่าจะได้พบแต่กัลยาณมิตร ห่างไกลจากคนพาล

ในเรื่องการคบหาสมาคมนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประทานคำแนะนำว่า

"ไม่ควรไว้ใจในคนไม่คุ้นเคย แม้ในคนคุ้นเคยก็ไม่ควรไว้ใจ" [๑]

---

[๑] ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิปาต ๒๗ / ๓๐

จากพระพุทธดำรัสนี้ คงจะทำให้เข้าใจได้ว่า ในการคบหาสมาคมกับบุคคลต่างๆ นั้น เราจะต้องไม่ประมาท แต่จะต้องตั้งข้อสังเกตไว้เสมอว่าบุคคลที่เราคบหาสมาคมแต่ละคนนั้นมีอุปนิสัยที่แท้จริงอย่างไร หากเขาเป็นผู้ที่มีความจริงใจต่อเรา พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลเรา เป็นที่พึ่งแก่เราในยามที่เรามีปัญหาหรือมีภัย ปกป้องผลประโยชน์ให้เรา คอยแนะนำให้เราตั้งอยู่ในความดี ตักเตือนห้ามปราม เมื่อเห็นว่าเราจะทำผิดทำชั่ว คอยแนะนำความรู้และคุณธรรมที่เราไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน ตลอดจนบอกทางสุขทางสวรรค์ให้ เมื่อเรามีความทุกข์เขาก็คอยช่วยคอยให้กำลังใจ เมื่อเรามีความสุขหรือประสบความสำเร็จ เขาก็พลอยยินดีและไม่อิจฉาริษยา ไม่เอารัดเอาเปรียบเรา เมื่อผู้อื่นติเตียนเรา เขาก็คอยยับยั้งและปกป้องให้ เมื่อผู้อื่นสรรเสริญเรา เขาก็พลอยสนับสนุนส่งเสริมด้วย

ลักษณะนิสัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือคุณลักษณะของ **"กัลยาณมิตร"** เราควรจะคบหาสมาคมบุคคลประเภทนี้ไว้ และแสดงความจริงใจต่อเขาเสมอ เพื่อสัมพันธภาพที่ยั่งยืนต่อไป และเพื่อประโยชน์สุขของเราเอง แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงย้ำเตือนให้คบกัลยาณมิตร ดังพระพุทธภาษิตว่า

"บุคคลไม่ควรคบมิตรเลว ไม่ควรคบคนต่ำช้าเลวทราม ควรคบกัลยาณมิตร ควรคบบุรุษผู้สูงสุด" [๑]

จากสามัญญผลสูตรนี้ จะเห็นว่าเพราะเหตุที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงคบคนพาลคือ พระทุศีลเทวทัต พระองค์จึงประพฤติผิดพลาดถึงกับก่อบาปอย่างร้ายแรงที่สุด ซึ่งยังผลให้ขาดความสงบในพระทัยจนไม่สามารถบรรทมหลับได้ แต่ต่อมาเมื่อได้มีโอกาสพบกัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้ทางให้ เรื่องร้ายทั้งปวงที่เกาะกินพระทัยก็อันตรธานไปสิ้น และทรงสามารถบำเพ็ญกุศลธรรมอันยิ่งใหญ่ได้ ซึ่งยังให้กรรมหนักมีผลเบาลง

---

๑ ขุททกนิกาย ธรรมบท บัณฑิตวรรควรรณนา หน้า ๒๘๓

กัลยาณมิตรคนแรกของพระเจ้าอชาตศัตรูก็คือ หมอชีวกโกมารภัจ นับเป็นบุญของพระเจ้าอชาตศัตรู ที่ทรงวางพระทัยหมอชีวกโกมารภัจ ยอมให้เขานำพระองค์ไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หาไม่เช่นนั้นแล้ว พระองค์อาจจะถูกราชอำมาตย์ของพระองค์เอง ชักนำไปเลื่อมใสเจ้าลัทธิอื่น ซึ่งอาจจะชักนำให้พระองค์ก่อกรรมทำเข็ญต่อไปโดยไม่หยุดยั้งก็ได้ ทั้งนี้เพราะบุคคลที่อยู่ในฐานะสูงส่งเช่นพระราชานั้น หากจะทำบาปก็ย่อมจะมีโอกาสทำได้มากมายกว่าสามัญชนทั่วไป (ในทำนองกลับกัน หากจะทำบุญก็ย่อมทำได้มากกว่าสามัญชนมากมายนัก)

กัลยาณมิตรท่านที่สองของพระเจ้าอชาตศัตรูก็คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นยอดกัลยาณมิตรของโลก จากการที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงมีโอกาสเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก ภายในระยะเวลาสั้นๆ พระองค์ก็สามารถเข้าพระทัยอย่างถ่องแท้ ถึงวัตรปฏิบัติอันประเสริฐของพระภิกษุในพระธรรมวินัย ตลอดจนอานิสงส์หรือสามัญญผลอันยิ่งใหญ่ ที่จะพึงบังเกิดจากวัตรปฏิบัติอันเลิศยิ่งของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา อย่างที่ไม่เคยได้ทรงสดับมาก่อนเลย พร้อมกันนั้นก็ย่อมจะทรงเข้าพระทัยได้ทันทีว่า พระเทวทัตนั้นแม้จะบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา แต่ก็หาได้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยไม่ จึงเป็นมิจฉาทิฏฐิบุคคล มีความประพฤติชั่วร้ายเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงเช่นนั้น และพระภิกษุหรือนักบวชทุศีลในแผ่นดินของพระองค์ก็คงจะมิได้มีแต่เฉพาะพระเทวทัตเท่านั้น สมควรที่พระองค์จะต้องระมัดระวังและเอาพระทัยใส่ตรวจตราตลอดไป

เพราะเหตุที่ทรงมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร สัมมาทิฏฐิของพระเจ้าอชาตศัตรูจึงบังเกิดขึ้น และขับไล่มิจฉาทิฏฐิที่ห่อหุ้มพระทัยของพระองค์ตลอดมาให้อันตรธานไปสิ้น เสมือนหนึ่งแสงสว่างเมื่อเจิดจ้าขึ้นแล้วย่อมขับไล่ความมืดทั้งปวงให้อันตรธานไปสิ้น ฉะนั้นการที่พระเจ้าอชาตศัตรู

ทรงขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิตก็ดี การที่ทรงสารภาพผิด และขอขมาโทษต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ดี ตลอดจนการที่ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ก็ดี เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นสัมมาทิฏฐิในพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูทั้งสิ้น ยิ่งกว่านั้นการมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรนี้เอง ที่ยังผลให้อนันตริยกรรมของพระเจ้าอชาตศัตรูมีผลเบาบางลง

อนึ่ง กุศลกรรมทั้งปวงที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงบำเพ็ญ อันเป็นผลเนื่องมาจากสัมมาทิฏฐิของพระองค์นั้น ยังจะส่งผลให้พระองค์ได้ไปบังเกิดเป็นพระ-ปัจเจกพุทธเจ้า และเข้าปรินิพพานในที่สุด ทั้งนี้ย่อมเห็นได้ว่า **การมีกัลยาณมิตรนั้นมีแต่คุณอเนกอนันต์โดยส่วนเดียว ไม่มีโทษเลย** ถ้ามีกัลยาณมิตรที่บริบูรณ์บริสุทธิ์ด้วยคุณวิเศษสูงส่ง เราก็ย่อมสามารถสร้างคุณวิเศษได้สูงส่งตามท่านไปด้วย ซึ่งนอกจากจะให้ผลในปัจจุบันชาติแล้ว ยังมีผลข้ามภพข้ามชาติอีกด้วย

๗. บาปย่อมชำระล้างได้ด้วยบุญ

ตามธรรมดาเมื่อสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ของเราเปรอะเปื้อนสิ่งปฏิกูล เราย่อมจะต้องชำระล้างให้สะอาด เพราะหากทิ้งไว้เช่นนั้น ย่อมเป็นที่น่ารังเกียจ ไม่สามารถนำมาใช้อีกได้ ในที่สุดก็จะเสื่อมคุณภาพและไร้คุณค่า อวัยวะร่างกายของเราก็เช่นเดียวกัน หากสกปรกเลอะเทอะ เราก็จำเป็นต้องชำระล้างให้สะอาด เพราะถ้าปล่อยหมักหมมให้สกปรกมากขึ้น นอกจากจะเป็นที่รังเกียจของผู้อื่นแล้ว ยังจะเป็นบ่อเกิดของโรคต่างๆ อีกด้วย ข้อนี้ฉันใด จิตใจคนเราก็ฉันนั้น เมื่อจิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว เราก็จำเป็นต้องชำระให้บริสุทธิ์ ขืนปล่อยทิ้งไว้อาสวกิเลสก็จะแผดเผาและกัดกร่อนจิตใจหนักขึ้น เสมือนสนิมในเนื้อเหล็กฉะนั้น

ได้กล่าวไว้แล้วว่า สาเหตุของ **"เชื้อพาล"** ซึ่งพาให้คนเราคิดชั่วพูดชั่ว และทำชั่วทำบาป ก็คือใจที่เศร้าหมอง เนื่องจากถูกกิเลสห่อหุ้ม ใครก็ตามที่ก่อกรรมทำบาปไว้ เมื่อเกิดสำนึกผิดในการกระทำของตนได้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเพราะสำนึกได้เอง หรือเป็นเพราะมีกัลยาณมิตรแนะนำตักเตือน ก็จำเป็นต้องรีบชำระล้างกิเลสให้หมดไปจากใจโดยเร็ว มิฉะนั้นแล้วใจที่ยังไม่บริสุทธิ์หมดจดก็จะน้อมนำเรากลับไปทำบาปอีก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะเรื่องนี้ไว้ว่า

"บุคคลพึงรีบขวนขวายในความดี พึงห้ามจิตเสียจากบาป
เพราะว่าเมื่อบุคคลทำความดีช้าอยู่ ใจจะยินดีในบาป" [๑]

ถ้ามือเราเปื้อนเราก็สามารถชำระล้างด้วยน้ำสะอาดได้ ผิดกับใจที่เศร้าหมองเป็นบาป ซึ่งจะต้องชำระล้างด้วยบุญ "บุญ" คืออะไร? ถ้าจะกล่าวโดยส่วนเหตุ **"บุญ" หมายถึงความผ่องแผ้ว ความบริสุทธิ์ ความดีงาม ธรรมชาติ**

---

[๑] ขุททกนิกาย ธรรมบท ปาปวรรควรรณนา ๔๒ / ๑

เครื่องชำระล้างกาย วาจา ใจ ให้ปราศจากมลทิน เหมือนน้ำที่ใสสะอาด เป็นน้ำแท้ๆ ไม่เจือปนด้วยฝุ่นละอองหรือโคลนตม ย่อมมีอานุภาพในการล้างสิ่งที่แปดเปื้อนด้วยสิ่งโสโครกให้สะอาด นอกจากนี้ยังมีคุณประโยชน์อย่างอื่นอีกมากมาย สุดจะพรรณนาให้หมดสิ้น ถ้าจะว่าโดยส่วนผล **"บุญ" หมายถึงความสุข** ดังพุทธภาษิตว่า *"ภิกษุทั้งหลายเธออย่ากลัวบุญเลย คำว่าบุญนั้นเป็นชื่อของความสุข"* [๑]

จากความหมายของคำว่า **"บุญ"** นี้ ย่อมชี้ให้เห็นว่าใจที่เศร้าหมองเป็นบาปนั้น จำเป็นจะต้องชำระล้างด้วยบุญ นั่นคือบุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติแต่ความดีหรือกุศลกรรมทั้งปวง ซึ่งอาจจะยึดหลักทาน ศีล ภาวนา หรือศีล สมาธิ ปัญญา ก็ย่อมจะทำให้ใจบริสุทธิ์ได้ทั้งสิ้น

จากเรื่องราวในสามัญญผลสูตรนี้ จะเห็นว่าในทันทีที่พระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจบลง พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงแสดงว่ารู้สึกประทับพระทัยพระธรรมเทศนานั้นเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ย่อมหมายความว่า สัมมาทิฏฐิและโยนิโสมนสิการได้บังเกิดสว่างโพลงขึ้น และขับไล่มิจฉาทิฏฐิอันดำมืดออกจากพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูไปหมดแล้ว แต่พระองค์ก็มิได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้น ยังทรงขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ทรงขอขมาโทษต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ เหล่านี้คือ **"การสร้างบุญ"** ทั้งสิ้น เมื่อพระทัยของพระองค์เกาะเกี่ยวอยู่ในบุญแล้ว ย่อมไม่มีที่ว่างสำหรับบาปอีกต่อไป ทำนองเดียวกับไฟที่เปิดสว่างอยู่ ถ้าเราไม่ปิดเสีย ความสว่างก็จะคงอยู่เช่นนั้นตลอดไป ความมืดย่อมไม่สามารถจะปรากฏขึ้นมาแทรกแซงได้เลย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้ก่อกรรมทำบาปลงไปแล้ว หากสำนึกผิด ก็จะต้อง

---

[๑] อังคุตตรนิกาย ปุญญวิบากสูตร หน้า ๒๓ / ๙๐

รีบชำระล้างบาปโดยการหยุดทำบาปแล้วสร้างบุญแทนทันที ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้จิตหวนคิดกลับไปสร้างบาปอีก เมื่อจิตคุ้นอยู่กับบุญกุศล บุคคลก็ย่อมละอายและกลัวบาป นั่นคือเราได้พัฒนาหิริโอตตัปปะขึ้นในจิตใจแล้ว เมื่อเราสั่งสมบุญมากขึ้นๆ วิบากแห่งกรรมชั่วย่อมตามมาไม่ทัน ชีวิตย่อมเป็นสุข ดังพุทธดำรัสว่า

"ถ้าบุรุษจะพึงทำบุญ ควรทำบุญนั้นบ่อยๆ
ควรทำความพอใจในบุญนั้น การสั่งสมบุญนำสุขมาให้" [๑]

---

[๑] ขุททกนิกาย ธรรมบท ๔๒ / ๑

๘. โลกมีสันติสุขได้เพราะคนดี

หากเราพิจารณาสภาพแวดล้อมตัวเรา นับตั้งแต่ครอบครัวของเรา ซึ่งเป็นองค์ประกอบเล็กที่สุดของสังคมด้วยความไตร่ตรองแล้วเราจะพบว่า ในบรรดาสมาชิกของครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก รวมกันเพียงประมาณ ๔-๕ คนนั้น หากมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียวประพฤติผิดศีล สมาชิกทั้งครอบครัวก็ย่อมจะพลอยเป็นทุกข์กันไปหมด มีตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นกันบ่อยๆ ในสังคม ก็คือผู้เป็นพ่อเมาสุรา แล้วทะเลาะวิวาทกับผู้เป็นแม่ บรรดาลูกๆ ย่อมตกอยู่ในความไม่สบายใจและความกลัว นั่นคือความทุกข์ ในบางรายที่พ่อขาดสติหนัก ถึงกับทุบตีสมาชิกในบ้านเป็นอาจิณ ครอบครัวย่อมขาดความสงบสุขและความอบอุ่น มีแต่ความระทมทุกข์

ในที่สุดจะเป็นแรงผลักดันให้สมาชิกบางคนเตลิดออกจากบ้านไป ถ้าผู้เป็นแม่เตลิดหนีออกจากบ้านไป บรรดาลูกๆ ย่อมจะขาดที่พึ่ง ย่อมจะอยู่กันอย่างระส่ำระสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ายังเล็กอยู่ หรือในบางรายที่ลูกเป็นวัยรุ่นเตลิดหนีออกไปจากบ้าน หากไปมั่วสุมกับคนพาล เขาก็อาจจะเป็นเหยื่อของยาเสพย์ติดบ้าง กลายเป็นนักเลงอันธพาลหรือมิจฉาชีพ จนกระทั่งถึงเป็นฆาตกรบ้าง ดังที่เป็นข่าวอยู่ไม่เว้นแต่ละวัน จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า **แม้มีคนไม่ดีเพียงคนเดียว ก็ทำให้คนดีหลายคนเดือดร้อนกันทั่ว**

คนพาลที่กลับตัวไม่ได้ก็ย่อมจะแพร่ **"เชื้อพาล"** ออกไปสู่หน่วยต่างๆ ของสังคม เหมือนวัชพืชขึ้นแทรกแซงอยู่ในผืนนา แม้ชาวนาจะตั้งหน้าตั้งตาปราบปรามกันตลอดเวลา แต่วัชพืชไม่เคยหมดไปจากผืนนาเลย ยังเกิดขึ้นงอกงามอยู่เรื่อยๆ ข้อนี้ฉันใดคนพาลก็ฉันนั้น ย่อมเกิดขึ้นมาสร้างความเดือดร้อนให้สังคมอยู่เสมอ

คนพาลบางคนที่มีความรู้ความสามารถ พรั่งพร้อมด้วยกลโกงและเล่ห์เพทุบายต่างๆ ถึงกับสามารถไต่เต้าขึ้นมาเป็นผู้นำของสังคมและประเทศชาติ ด้วยมิจฉาทิฏฐิของเขาจึงนำพาสังคมและประเทศชาติไปสู่ความหายนะ พาประชาชนที่ไม่มีผลได้ร่วมกับเขา ต้องล้มตายในสมรภูมิบ้าง จากภัยสงครามอันโหดร้ายทารุณบ้าง ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์โลก และแม้ในสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในประเทศเพื่อนบ้านของเรา หรือในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ตราบใดที่ยังมีคนพาลอยู่ สันติสุขอย่างแท้จริงก็จะยังไม่บังเกิดขึ้นในโลกได้เลย ทั้งนี้ย่อมหมายความว่า **คนดีเท่านั้นที่จะยังสันติสุขที่แท้จริงให้บังเกิดขึ้นแก่โลกได้**

จากเรื่องราวอันปรากฏในสามัญญผลสูตรนี้ จะเห็นว่าคนพาลแม้เพียงคนเดียว คือพระทุศีลเทวทัต ก็สามารถก่อให้เกิดความปั่นป่วน ระส่ำระสายอย่างรุนแรงขึ้นได้ ทั้งในราชอาณาจักรและศาสนจักร

ในส่วนราชอาณาจักร ก็คือพระเจ้าอชาตศัตรูทรงปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร พระราชบิดาซึ่งเป็นพระราชาผู้ทรงธรรม เมื่อเกิดปัญหาเช่นนี้ขึ้น ความแตกสามัคคีและความระส่ำระส่ายย่อมเกิดขึ้นในหมู่ราชอำมาตย์อย่างแน่นอน นั่นย่อมหมายความว่าราชอำมาตย์ที่จงรักภักดีต่อพระเจ้าพิมพิสารต้องถูกลงโทษทัณฑ์ ถึงขั้นถูกปลดออกจากตำแหน่งมากมาย

ในส่วนของศาสนจักรนั้นเล่า พระภิกษุสาวกของพระพุทธองค์บางส่วนก็เกิดแตกแยกไปสวามิภักดิ์ต่อพระเทวทัตแต่ผู้เดียว ก่อให้เกิด **"สังฆเภท"** ขึ้นในหมู่พระภิกษุสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งนอกจากจะเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังมิจฉาทิฏฐิให้แก่ประชาราษฎร์อีก เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าคนพาลย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนระส่ำระสายเสมอ เพราะนั่นเป็นวิสัยของคนพาล

๙. เหตุปัจจัยของการเป็นคนดี

เมื่อเรามั่นใจว่าโลกจะประสบสันติสุขได้ก็เพราะคนดี นั่นคือคนทั้งโลกต้องเป็นคนดี แต่จะมีวิธีการอย่างใดเล่าที่จะทำให้คนเป็นคนดี กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีเหตุปัจจัยอะไรบ้างที่จะทำให้คนเป็นคนดี

คำว่า **"คนดี"** นั้น มีศัพท์ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า **"บัณฑิต"** บัณฑิตอาจจะเป็นใครก็ได้ทั้งสิ้น เช่น อาจจะเป็นผู้ไม่รู้หนังสือเลย อาจจะเป็นชาวไร่ชาวนาผู้ยากจนก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้มีจิตใจผ่องใส มีสัมมาทิฏฐิ มีโยนิโสมนสิการ อาจกล่าวให้เข้าใจได้ง่ายๆ ว่า **"คนดี" ก็คือผู้ที่คิดดี พูดดี และทำดี** ด้วยคุณธรรมเหล่านี้ คนดีจึงดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่ทำในสิ่งที่ไม่สมควร ไม่ทำบาป ตั้งใจทำบุญ มีความเมตตากรุณา พร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตรให้ผู้อื่นเสมอ

การที่คนเราโดยทั่วไปจะสามารถเป็นคนดีได้นั้น ใช่ว่าจะเกิดขึ้นเองได้โดยอัตโนมัติ ขอให้เราลองพิจารณาจากธรรมชาติโดยรอบตัวเรา เช่น ถ้าเราหวังจะปลูกมะม่วง ที่ให้ผลดีมีรสอร่อยสักต้นหนึ่ง เราจะต้องประกอบเหตุมากมายหลายอย่าง นับตั้งแต่คัดเลือกมะม่วงพันธุ์ดี ปลูกลงในดินดี ต้องคอยรดน้ำพรวนดิน ใส่ปุ๋ย และกำจัดวัชพืชที่ขึ้นแทรกแซง ครั้นถึงเวลาที่มะม่วงออกช่อเราก็จะต้องคอยฉีดน้ำ ฉีดยากันแมลงที่จะมากัดกินดอก เมื่อมะม่วงตกผลแล้วถ้าจะให้ได้ผลดีเลิศ ก็จำต้องหาวัสดุที่สมควรมาห่อผลมะม่วงไว้ ฉะนั้นจึงเห็นว่าการที่ผู้ปลูกมะม่วงจะได้รับผลดีตามที่คาดหวังไว้ มิใช่นั่งรอนอนรออยู่เฉยๆ แต่จะต้องลงมือประกอบเหตุมากมายหลายอย่างข้อนี้ฉันใด การปลูกฝังอบรมคนให้เป็นคนดีก็ฉันนั้น คือจะต้องเริ่มอบรมกันตั้งแต่เยาว์วัยต้องใช้วิธีการต่างๆ ซึ่งมีความยุ่งยากซับซ้อนและละเอียดอ่อนยิ่งกว่าการปลูกมะม่วงหลายสิบหลายร้อยเท่าทีเดียว

แม้การปลูกฝังอบรมสั่งสอนเยาวชนให้เป็นคนดี จะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนยุ่งยากซับซ้อนเพียงใดก็ตาม แต่เหตุปัจจัยสำคัญที่จะหล่อหลอมและส่งเสริมเยาวชนให้เป็นคนดีได้นั้น อาจแบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. โยนิโสมนสิการ

๒. การมีกัลยาณมิตร

๑. โยนิโสมนสิการ โดยรูปศัพท์ หมายถึง **"การพิจารณาโดยแยบคาย คือพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบ จนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะมิให้เกิดอวิชชาและตัณหา"** [๑]

จากนิยามศัพท์ที่ยกมานี้ อาจกล่าวให้เข้าใจได้ง่ายๆ ว่า บุคคลที่มีโยนิโสมนสิการ จะต้องเป็นผู้มีปัญญาพอที่จะเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง สามารถแยกแยะระหว่างบุญ-บาป ดี-ชั่ว ถูก-ผิด ควร-ไม่ควร เมื่อมีปัญญาสามารถแยกแยะได้เช่นนี้แล้ว ย่อมประพฤติปฏิบัติแต่กุศลธรรม โดยส่วนเดียว ไม่ข้องแวะด้วยอกุศลธรรมทั้งหลาย

บุคคลจะมีโยนิโสมนสิการได้โดยสมบูรณ์ จำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังอบรมคุณธรรมเรื่องนี้โดยตรง ทั้งต้องลงมือปฏิบัติจริง ในขณะเดียวกันก็ต้องมีตัวอย่างที่ดีเป็นแบบฉบับให้ปฏิบัติตาม และมีผู้คอยตรวจสอบการปฏิบัตินั้นด้วย นั่นคือการมีกัลยาณมิตรเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

๒. การมีกัลยาณมิตร ในแต่ละครอบครัวนั้นผู้ที่จะเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ลูกๆ ได้ดีที่สุด ก็คือพ่อแม่ ทั้งนี้ย่อมหมายความว่า พ่อแม่จะต้องเป็นบุคคล

---

๑ พจนานุกรมพุทธศาสน์

แรกที่ปลูกฝังโยนิโสมนสิการให้แก่ลูกตั้งแต่เกิด ทั้งต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูกๆ ในขณะเดียวกันก็ต้องคอยเฝ้าติดตามสอดส่องพฤติกรรมของลูกๆ อย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ พร้อมกันนี้ผู้เป็นพ่อแม่ก็ต้องสำรวจตนเองให้ถี่ถ้วนว่า **"ตนเองมีโยนิโสมนสิการสมบูรณ์แล้วหรือยัง"**

ดังได้กล่าวแล้วว่า นอกจากมารดาบิดาแล้ว ยังมีบุคคลอีก ๕ ประเภทที่คนเราจะต้องคบหาสมาคมด้วย ถ้าหากบุคคลทั้ง ๕ ประเภทที่เราคบหาสมาคมด้วยเป็นคนดี มีโยนิโสมนสิการ นอกจากเราจะประสบความสุข ห่างไกลจากความเดือดร้อนรำคาญใจ อันเนื่องมาจากคนพาลแล้ว เรายังได้โอกาสซึมซับคุณธรรมจากกัลยาณมิตรเหล่านั้น และได้โอกาสสร้างนิสัยดีๆ ให้เกิดแก่ตัวเราอีก เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า **เหตุแห่งการเป็นคนดีนั้นคือ โยนิโสมนสิการ และการมีกัลยาณมิตร**

จากการศึกษาสามัญญผลสูตรทำให้ได้ข้อคิดว่า พระเทวทัตนั้นแม้จะมีบุญวาสนาได้ถือกำเนิดในราชตระกูล บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคารและข้าทาสบริวาร แต่ก็เป็นผู้อาภัพอยู่ เพราะขาดโยนิโสมนสิการ แสดงว่าขาดการอบรมคุณธรรมมาตั้งแต่เยาว์วัย จึงมีมิจฉาทิฏฐิเห็นผิดเป็นชอบ คิดชั่ว ทำชั่วอยู่เนืองๆ คอยจ้องจับผิด เพ่งโทษและอิจฉาริษยาผู้อื่นอยู่เสมอ แม้เมื่อออกบวชพร้อมกับราชกุมารแห่งศากยวงศ์อีก ๕ พระองค์ ซึ่งภายหลังต่อมา ราชกุมารเหล่านั้นได้บรรลุมรรคผลชั้นสูงกันถ้วนทั่วหน้า และได้บรรลุอรหัตตผลเข้านิพพานตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปในที่สุด แต่พระเทวทัตได้บรรลุเพียงโลกียฌานขั้นต่ำ แม้จะมีอิทธิฤทธิ์ แต่ก็เสื่อมได้

เมื่อพระเทวทัตได้เห็นมหาชนนำลาภสักการะมากมายมาถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหล่าอสีติมหาสาวกทั้งหลาย มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นต้น ส่วนตนเองนั้นมิได้รับความยกย่องนับถือ และมิได้รับ

ลาภสักการะใดๆ ดังเช่นพระที่ออกบวชพร้อมกันจากศากยวงศ์หรือพระมหาสาวกองค์อื่นๆ ซึ่งถือกำเนิดในตระกูลต่ำกว่าตน แทนที่พระเทวทัตจะมีโยนิโสมนสิการพิจารณาแยกแยะหาเหตุผล แล้วคิดพากเพียรพัฒนาตนเองให้บรรลุมรรคผลที่สูงขึ้นไปอีกกลับเอาแต่คิดอิจฉาริษยาพระมหาสาวกเหล่านั้นตลอดจนถึงพระสัมมา-สัมพุทธเจ้า จนคิดจะปกครองสงฆ์แทนพระพุทธองค์เสียเอง แม้มิจฉาทิฏฐิอย่างแรงกล้านี้ มีผลให้พลังอิทธิฤทธิ์ของตนเสื่อมไป แต่พระเทวทัตก็ยังมิได้สำนึก กลับสร้างกรรมหนักขั้นอนันตริยกรรมถึง ๒ อย่าง ดังได้กล่าวแล้ว

ในกรณีของพระเทวทัตนี้ ถ้ามองอย่างผิวเผิน เราจะเห็นว่าพระเทวทัตเป็นคนพาล เลวทรามต่ำช้า มีมิจฉาทิฏฐิ น่ารังเกียจ น่าขยะแขยงไม่น่าคบหาสมควรได้รับการประณาม และรับโทษทัณฑ์อย่างหนัก **แต่ถ้าจะพิจารณาโดยแยบคายแล้ว จะเห็นว่าพระเทวทัตเป็นบุคคลที่น่าสงสารยิ่งนัก** เพราะแม้จะมีบุญญวาสนาได้ถือกำเนิดในราชสกุล แต่ก็ขาดการอบรมปลูกฝังโยนิโสมนสิการ ยิ่งกว่านั้นยังถือเอาชาติกำเนิดเป็น **"ปมเขื่อง"** จึงคิดว่าตนจะต้องเหนือกว่าใครๆ เมื่อเห็นใครดีกว่า ก็ทนไม่ได้ โดยไม่มีปัญญาคิดพิจารณาคุณธรรมและความสามารถของตนเองเลย แม้มีโอกาสได้พบยอดกัลยาณมิตรของโลก คือพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังเอาดีไม่ได้ ทั้งนี้เพราะนิสัยที่คุ้นอยู่กับการคิดชั่ว พูดชั่วและทำชั่ว ได้ฝังลึกลงในกมลสันดานเสียแล้ว

จากกรณีของพระเทวทัตนี้ กล่าวได้ว่าผู้ที่ขาดการปลูกฝังอบรมโยนิโส-มนสิการมาตั้งแต่เยาว์วัยนั้น ย่อมถูกมิจฉาทิฏฐิครอบงำ จิตใจย่อมเศร้าหมองด้วยอาสวกิเลส เมื่อตกอยู่ในสภาพเช่นนี้นานไป ย่อมยากที่จะพัฒนาสัมมาทิฏฐิให้เกิดขึ้นได้ ดังคำโบราณว่า **"ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก"**

ส่วนพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น เนื่องจากพระองค์ทรงได้รับการอบรมปลูกฝังโยนิโสมนสิการมาแต่เยาว์วัยจากครอบครัว ทั้งได้มีโอกาสรับรสพระธรรมจาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อน แต่เพราะเหตุที่ทรงคบหากับคนพาลคือพระเทวทัต พระเจ้าอชาตศัตรูจึงกลายเป็นมิจฉาทิฏฐิบุคคลไปชั่วระยะหนึ่ง แต่ต่อมาโยนิโสมนสิการของพระองค์เองที่กระตุ้นเตือนให้ทรงสำนึกผิด จึงทรงขวนขวายหาทางพบกัลยาณมิตร ในที่สุดพระองค์ก็ทรงได้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรชี้ทางสว่างให้ ซึ่งนอกจากจะยังให้ผลแห่งอนันตริยกรรมของพระองค์เบาบางลงบ้างแล้ว ยังทำให้พระองค์มีโอกาสเริ่มต้นสั่งสมบุญบารมีได้ใหม่อีกครั้งหนึ่ง

จากกรณีของพระเจ้าอชาตศัตรูนี้ จะเห็นว่า **โยนิโสมนสิการเป็นคุณธรรมประการแรกและสำคัญที่สุดที่จะทำให้คนเราเป็นคนดี**

นอกจากนี้ **มารดาบิดาหรือผู้ปกครอง คือกัลยาณมิตรชุดแรกในชีวิตของคนเรา** ครั้นเมื่อออกไปสู่สังคมภายนอก ได้คบหาสมาคมกับบุคคลอีก ๕ ประเภท ซึ่งล้วนมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมเชื่อมั่นได้ว่าเราจะพบแต่ความเจริญรุ่งเรือง ดังพุทธภาษิตว่า

“การสมาคมกับคนดี เป็นความเจริญ” [๑]

---

๑ ขุทฺทกนิกาย เถรคาถา ๒๖ / ๔๐๕

๑๐. การอบรมบุตรเป็นหน้าที่สำคัญของมารดาบิดา

ดังได้กล่าวแล้วว่า กัลยาณมิตรชุดแรกของลูก ก็คือพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ทั้งจะต้องเป็นผู้ปลูกฝังโยนิโสมนสิการให้แก่ลูกด้วย ดังนั้นพ่อแม่ทุกคนจะต้องถือเป็นหน้าที่โดยตรงของตน ในการปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยลูก ตั้งแต่เมื่อลูกลืมตามาดูโลก มีหลักฐานจากงานวิจัยในวงการแพทย์ และจิตวิทยาสมัยใหม่มากมายที่บ่งชี้ว่านิสัยต่างๆ ของคนเรานั้นได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่ยังเป็นทารก เช่น เด็กอ่อนที่ถูกปล่อยปละละเลย ให้นอนแช่อยู่กับความสกปรกและเปียกชื้นของปัสสาวะอุจจาระเป็นเวลานานๆ เมื่อเด็กคนนั้นโตเป็นผู้ใหญ่ ก็มักจะมีนิสัยสกปรก ดังนี้เป็นต้น

ดังนั้นพ่อแม่จึงไม่ควรละเลยในเรื่องการสร้างลักษณะนิสัยที่ดีงามต่างๆ ให้แก่ลูกด้วยตนเอง ส่วนการปลูกฝังอบรมคุณธรรมขั้นสูงขึ้นไปยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น จะคอยไว้ให้เป็นภาระหน้าที่ของครูอาจารย์ที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาย่อมไม่ได้ผลเต็มที่ ทั้งนี้เพราะบรรดาครูอาจารย์แต่ละท่าน ย่อมมีศิษย์ในความดูแลรับผิดชอบเป็นจำนวนมาก อาจดูแลไม่ทั่วถึง อีกทั้งวิชาการต่างๆ ที่เปิดสอนกันในโรงเรียนก็มีมากมาย จนแทบไม่เหลือเวลาไว้อบรมคุณธรรมให้แก่นักเรียน นอกจากนี้เวลาที่เด็กอยู่ที่โรงเรียนก็น้อยกว่าอยู่ที่บ้าน

ด้วยเหตุนี้การปลูกฝังอบรมคุณธรรมแก่ลูก จึงเป็นหน้าที่โดยตรงของพ่อแม่ ซึ่งจะต้องเริ่มทำกันตั้งแต่เด็กทารก และจะต้องทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ตามลำดับความยากง่ายของเนื้อหา โดยให้เหมาะสมกับการรับรู้และภูมิปัญญาของเด็ก

คุณธรรมที่พ่อแม่พึงจะปลูกฝังอบรมให้แก่ลูกนั้นมีอยู่มากมาย แต่คุณธรรมสำคัญที่จะช่วยพัฒนาโยนิโสมนสิการให้แก่ลูกก็คือ

๑) ความรู้เรื่องเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นั่นคือ **เป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์นั่นเอง** พระพุทธศาสนาสอนให้คนเราสั่งสมบุญบารมี เมื่อ

บุญบารมีเต็มเปี่ยมแล้ว ย่อมสิ้นอาสวกิเลส นั่นคือความหลุดพ้น ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด และผจญทุกขเวทนาอยู่ในวัฏฏสงสารอีกต่อไป

๒) หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด มีอยู่ ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

๓) ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ซึ่งมีชื่อเฉพาะว่า **"ฆราวาสธรรม"**

๔) พุทธศาสนิกชนมีหน้าที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะที่พึ่งอันแท้จริงของมนุษยชาติ ก็คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระสงฆ์คือผู้สืบทอดและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หากพระสงฆ์ไม่ได้รับการอุปถัมภ์จากฆราวาสแล้ว ย่อมไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ของท่านต่อไปได้ ทั้งนี้ย่อมหมายถึงความสิ้นสุดของพระพุทธศาสนา **ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของชาวพุทธทุกคนที่จะต้องทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา**

๕) หลักปฏิบัติตามมงคล ๖ ประการ คือ

(๑) ไม่คบคนพาล พ่อแม่ต้องสอนลูกให้ดูคนเป็น เพื่อจะได้สามารถเลือกคบคนได้ถูกต้อง เมื่อจะมีคู่ครอง ก็สามารถเลือกคนดีมาเป็นคู่ชีวิต

(๒) คบบัณฑิต บัณฑิต คือผู้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา การคบบัณฑิตย่อมมีแต่คุณโดยอเนกอนันต์

(๓) บูชาบุคคลที่ควรบูชา มีพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม มารดาบิดา ญาติผู้ใหญ่และครูอาจารย์ที่ทรงคุณธรรม ตลอดจนผู้บังคับบัญชาที่ประพฤติดีประพฤติชอบ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ย่อมหมายความว่าผู้บูชาได้พยายามดำเนินรอยตามบุคคลเหล่านั้นด้วย

(๔) อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม หมายถึงถิ่นที่มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสมทั้งด้านภูมิอากาศ การประกอบอาชีพ การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ตลอดจนลัทธิการปกครอง ทั้งไม่ใช่ถิ่นที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม

(๕) ตั้งใจสั่งสมบุญบารมี บุญที่เราทำในปัจจุบันย่อมส่งผลให้เราในอนาคต (ความสุขที่เราได้รับในปัจจุบันย่อมเป็นผลเนื่องมาจากบุญที่เราทำไว้ในอดีต) ดังนั้นเราจึงควรสั่งสมบุญ ทำความดีเรื่อยไป บุญทั้งหลายที่เราสร้างไว้ย่อมจะส่งผลให้เรามีสติปัญญาดี มีความเฉลียวฉลาด มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต และมีความสุขในชีวิต ดังพุทธดำรัสว่า

"การสั่งสมบุญ นำสุขมาให้" [๑]

และ *"บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า"* [๒]

เมื่อบุคคลมีศรัทธามั่นอยู่กับการสร้างบุญแล้ว แน่นอนเหลือเกินว่า บุญนั้นย่อมเป็นเกราะกำบังบุคคลให้พ้นจากการสร้างบาปทั้งปวง

(๖) มีเป้าหมายชีวิตถูกต้อง บุคคลที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แล้ว ย่อมเชื่อมั่นได้ว่าจะเป็นผู้มีโยนิโสมนสิการ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ทั้งสามารถประสบความสำเร็จในงานอาชีพได้ ซึ่งจะส่งผลให้มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข และมีคุณค่าต่อสังคม

อย่างไรก็ตาม ถ้าบุคคลได้รับการปลูกฝังอบรมคุณธรรมอื่นๆ มากมาย เช่น เรื่องความสะอาด ความประหยัด ความขยันหมั่นเพียร ฯลฯ แต่ขาดการปลูกฝังอบรมคุณธรรมสำคัญ ทั้ง ๖ ประการที่กล่าวมาแล้ว โยนิโสมนสิการของเขาก็อาจจะไม่บังเกิดขึ้นเลย

ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับมารดาบิดาที่จะต้องมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมแก่บุตร เพื่อให้เกิดโยนิโสมนสิการอย่างแท้จริง หาไม่แล้วบุตรของท่านจะต้องประสบความล้มเหลวในชีวิตนี้ เมื่อตายไปแล้วก็ต้องไปเสวยทุกข์ในนรก ดังกรณีของพระเทวทัต ซึ่งเรียกได้ว่า **"เป็นผู้เดือดร้อนในโลกทั้งสอง"**

---

[๑] ขุททกนิกาย ธรรมบท ๔๒ / ๑

[๒] ขุททกนิกาย ชาดก ทสกนิปาต ๒๗ / ๒๙๔

๑๑. การสารภาพผิดเป็นสิ่งจำเป็น

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเทศนาสามัญญผลที่เห็นประจักษ์จบลงแล้ว นอกจากพระเจ้าอชาตศัตรูจะได้กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนานั้น ทั้งทรงขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดพระชนม์ชีพแล้ว ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ยังทรงสารภาพความผิดต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังความว่า

"โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ ซึ่งเป็นคนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด ข้าพระองค์ได้ปลงพระชนม์ชีพพระบิดา ผู้ดำรงธรรมเป็นพระราชาโดยธรรม เพราะปรารถนาความเป็นใหญ่ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า โปรดทรงรับทราบความผิดของข้าพระองค์โดยเป็นความผิดจริง เพื่อสำรวมต่อไป"

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า "จริง มหาบพิตร ความผิดได้ครอบงำมหาบพิตรซึ่งเป็นคนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด มหาบพิตรได้ปลงพระชนม์ชีพพระบิดาผู้ดำรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เพราะปรารถนาความเป็นใหญ่ แต่เพราะมหาบพิตรทรงเห็นความผิดโดยเป็นความผิดจริงแล้ว ทรงสารภาพตามเป็นจริง ฉะนั้น ตถาคตขอรับทราบความผิดของมหาบพิตร ก็การที่บุคคลเห็นความผิดโดยเป็นความผิดจริง แล้วสารภาพตามเป็นจริง รับสังวรต่อไป นี้เป็นวัฒนธรรมในวินัยของพระอริยะแล." [๑]

จากบทสนทนาระหว่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับพระเจ้าอชาตศัตรูที่ยก

---

๑ สามัญญผลสูตร หน้า ๓๓๕ - ๓๓๖

มานี้ ย่อมให้แง่คิดแก่เราทั้งหลายว่า **การสารภาพความผิดเป็นวัฒนธรรมหรือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันเป็นประจำในหมู่พระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาและมิใช่เป็นเรื่องของการไถ่บาปแต่ประการใด** ในเมื่อการสารภาพความผิดเป็นวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่พวกเราชาวพุทธทั้งหลายจะต้องยึดถือเป็นหลักปฏิบัติด้วย ทั้งนี้เพราะ

๑) เป็นการแสดงว่าผู้สารภาพรู้ตัวว่าผิดจริง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเปล่งวาจาสารภาพความผิดของตนออกมา ย่อมแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าเขาได้ตระหนักแล้วว่าความผิดที่เขาก่อขึ้นนั้นเป็นความผิดอย่างแท้จริง เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่ควรทำอย่างยิ่ง เพราะเมื่อทำแล้ว นอกจากจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นแล้ว ยังก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานใจตนเองสุดจะพรรณนา ดังในกรณีพระเจ้าอชาตศัตรู ซึ่งถึงกับไม่สามารถบรรทมหลับได้เป็นแรมปี นับแต่วันที่ปลงพระชนม์ชีพพระราชบิดา

๒) เป็นการปฏิญาณตนว่าจะไม่ทำผิดอีก การเปล่งวาจาสารภาพผิดนั้น นอกจากจะเป็นการแสดงความกล้าหาญและความจริงใจ ยอมรับอย่างเปิดเผยว่า ผู้สารภาพรู้สึกตระหนักในความผิดของตนเองอย่างแท้จริงแล้ว ยังเป็นการปฏิญาณตนว่า จะไม่ทำผิดเช่นนั้นซ้ำอีก หากไม่สารภาพผิดออกมา ก็อาจจะทำผิดซ้ำอีกได้ นอกจากนี้การสารภาพผิดยังสามารถกระตุ้นเตือนใจให้คนเราพยายามสำรวมระวังตนมิให้เข้าไปพัวพันกับอกุศลกรรมอื่นๆ ทั้งหลายอีกด้วย นับเป็นการสร้างเกราะคุ้มกันตัวให้พ้นจากการก่อบาปที่มีประสิทธิภาพได้ประการหนึ่ง

มีข้อควรสังเกตว่า **การสารภาพผิดที่มีประสิทธิภาพนั้น ผู้สารภาพต้องเปล่งวาจาออกมาต่อหน้าบุคคล** หากใช้วิธีสารภาพผิดแบบอื่น เช่น สารภาพผิดในใจต่อหน้าพระพุทธรูป หรือสารภาพผิดด้วยการเขียนหนังสือถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็อาจจะไม่ได้ผลจริง ยิ่งกว่านั้นถ้าจะให้การสารภาพผิดมีประสิทธิ-

ภาพอย่างสมบูรณ์ จะต้องกระทำโดยมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์เป็นประธาน มิฉะนั้นแล้ว ผู้ที่เคยสารภาพผิดอาจหวนกลับไปทำความผิดอย่างเดิม หรือร้ายแรงยิ่งกว่าเดิมอีกก็ได้ ทั้งนี้เพราะ

(๑) ใจคนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามธรรมดาใจมนุษย์ปุถุชนนั้นถูกครอบงำอยู่ด้วยกิเลสเสมอ ความรู้สึกนึกคิดจึงไม่มั่นคง เปลี่ยนแปลงกลับกลอกอยู่ตลอดเวลา ในข้อนี้ทุกคนย่อมรู้อยู่แก่ใจ จึงมีสำนวนพูดกันว่า "เดี๋ยวดีเดี๋ยวร้าย" หรือ "พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย" เป็นต้น ดังนั้นถึงแม้บุคคลจะได้เคยกล่าวคำสารภาพผิดกับบุคคลต่างๆ แม้แต่กับมารดาบิดา หรือพระภิกษุสงฆ์ที่ตนเคารพนับถืออย่างยิ่งก็ตาม ครั้นเมื่อเวลาล่วงเลยไป หรือเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ความรู้สึกนึกคิดของคนเราย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ ดังนั้นคำสารภาพที่บุคคลเคยกล่าวไว้แล้ว ก็อาจจะถูกหลงลืมหรือถูกลบเลือนไปจากใจได้ด้วยเช่นกัน

(๒) การสารภาพผิด ที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์เป็นประธานนั้น เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในตนเองได้สูงสุด กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมทั้งปวง ไม่มีบุคคลหรือแม้อริยบุคคลระดับอื่นเสมอเสมือน ครั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ทั้งหลาย รับฟังคำสารภาพผิดของผู้ใดแล้ว ผู้นั้นย่อมจะเกิดขวัญ และกำลังใจอย่างใหญ่หลวงในอันที่จะปรับปรุงแก้ไขตนเองหันมากระทำความดีอย่างเอาจริงเอาจังต่อไป เมื่อบุคคลคุ้นกับความดี คุ้นกับกุศลธรรม ใจย่อมบริสุทธิ์ ผ่องใส ห่างไกลจากกิเลสยิ่งขึ้นไปตามลำดับๆ สิ่งนี้ย่อมช่วยปกป้องคุ้มครองไม่ให้บุคคลย้อนกลับไปเกลือกกลั้วกับความชั่วอีก

ดังจะเห็นจากกรณีของพระเจ้าอชาตศัตรู หลังจากที่ทรงสารภาพผิดต่อพระพักตร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ก็ทรงทุ่มเทพระทัยสร้างกุศลกรรมมากมาย ทั้งๆ ที่ทรงรู้ดีว่าจะต้องเสวยผลแห่งอนันตริยกรรมที่ทรงก่อไว้หนักหนา

เพียงใด แต่ก็มิได้ทรงย่อท้อ ทรงเป็นองค์อุปถัมภกพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งจวบจนสิ้นพระชนม์

ปัจจุบันนี้ แม้จะไม่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์เป็นประธานในการสารภาพผิดให้เราแล้ว พวกเราชาวพุทธทั้งหลายก็ควรจะอนุรักษ์วัฒนธรรมของพระอริยเจ้านี้ไว้ ด้วยการนำมาประพฤติปฏิบัติกันในชีวิตจริงของเรา **มารดาบิดาผู้ปกครอง ตลอดจนครูอาจารย์ ควรฝึกอบรมสั่งสอนลูกหลาน หรือลูกศิษย์ของตนให้มีนิสัยสารภาพผิดทุกครั้งเมื่อทำผิดพลาด** การสารภาพผิดนอกจากจะเป็นการฝึกให้เด็กสังวรระวังไม่ทำความผิดซ้ำอีกแล้ว ยังจะช่วยให้เด็กมีนิสัยไม่พูดเท็จอีกด้วย

อนึ่ง การทำผิดของเด็กๆ หรือเยาวชน ย่อมเป็นความผิดเล็กๆ น้อยๆ ไม่ใช่เรื่องคอขาดบาดตาย สามารถสารภาพผิดกันได้อย่างเปิดเผย อย่างน้อยที่สุดก็ต้องให้มีนิสัยคุ้นกับการกล่าวคำขอโทษ ถ้าเยาวชนได้รับการฝึกอบรมให้มีนิสัยคุ้นกับการสารภาพผิดต่อมารดาบิดาผู้ปกครองหรือครูอาจารย์ทุกครั้งที่ทำผิดแล้ว ก็เท่ากับเป็นการสร้างนิสัยให้เขาเป็นคนรู้จักไตร่ตรอง ยั้งคิดอย่างรอบคอบก่อนที่จะทำสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เป็นความชั่ว มิฉะนั้นแล้วเขาจะต้องประจานความผิดความชั่วของตนเองอยู่ร่ำไป จะต้องรู้สึกละอายใจครั้งแล้วครั้งเล่าในขณะที่ต้องสารภาพผิด ครั้นทำผิดแล้วจะปิดไว้เป็นความลับ ตนเองก็จะกระวนกระวายใจหาความสงบในจิตใจไม่ได้

ดังนั้น **การฝึกนิสัยสารภาพผิด จึงเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาหิริโอตตัปปะ คือความละอายและกลัวบาปขึ้นในจิตใจ** ทำให้เกิดความคิดคล้อยตามพุทธภาษิตว่า *"ความชั่วย่อมเผาผลาญในภายหลัง"* [๑]

ในขณะเดียวกัน ผู้ใหญ่ที่รับฟังเด็กสารภาพผิด ก็จะต้องรับฟังด้วยจิต

---

[๑] สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๖๘

เมตตา ให้ความสนใจ ใส่ใจที่จะฟังทุกถ้อยคำที่สารภาพออกมา ไม่รีบตำหนิติเตียนหรือลงโทษอย่างรุนแรงด้วยอารมณ์โกรธ พยายามเอาใจเขามาใส่ใจเรา ฟังคำสารภาพด้วยความอดทนจนจบ เพราะถึงผู้ใหญ่จะกริ้วโกรธปานใด เด็กก็ได้ทำผิดไปแล้ว แก้คืนไม่ได้

เมื่อเด็กสารภาพจบ แทนที่ผู้ใหญ่จะว่ากล่าวสั่งสอนทันที ควรจะถามถึงมูลเหตุที่ทำให้เขาคิดผิดทำผิดเช่นนั้นเสียก่อน แล้วจึงค่อยอบรมสั่งสอนในบางกรณี การใช้วิธี **"ปุจฉาพยากรณ์"** คือซักถามให้เด็กตอบออกมาเอง ถ้าเด็กสามารถตอบได้ทุกคำถาม อาจแสดงว่าเขาประจักษ์ในความผิดของตนเองแล้ว ทั้งรู้ว่าถ้าเกิดความรู้สึกนึกคิดเช่นที่ผ่านมา เขาจะต้องทำผิดซ้ำอีก วิธีการเช่นนี้ย่อมจะช่วยให้เด็กพัฒนาความสังวรระวังตัวขึ้นได้เอง ทั้งยังจะช่วยพัฒนาความรู้สึกอบอุ่นและสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ทำให้ไม่มีช่องว่างระหว่างวัย อันจะเป็นผลดีในการอบรมเลี้ยงดูบุตรของมารดาบิดาและผู้ปกครองทั้งหลายด้วย

๑๒. การอบรมเยาวชนต้องการความร่วมมือจากผู้ปกครอง

เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปแล้วว่า การทำให้คนดีนั้นต้องอบรมกันตั้ง แต่เด็กๆ ดังคำพังเพยว่า **"ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก"** ในสมัยโบราณนั้น ปู่ย่าตายายของเราได้ส่งลูกหลานเข้าไปรับการศึกษาอบรมกันตามวัดต่างๆ บรรดาครูผู้สอนก็คือพระภิกษุนั่นเอง วิชาที่เล่าเรียนกันนอกจากการเรียนภาษาแล้ว ก็จะเน้นหนักเรื่องธรรมะในพระพุทธศาสนา ส่วนวิชาชีพนั้นต้องออกมาแสวงหากันเองในภายหลัง ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าบรรพบุรุษของเรานั้นท่านถือว่า **"เรื่องของคุณธรรมสำคัญกว่าวิชาชีพ"** จึงต้องรีบปลูกฝังกันตั้งแต่ยังเยาว์

นอกจากนี้ บรรดาชายหนุ่มเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้ว ก็จะต้องอุปสมบทเป็นพระภิกษุอย่างน้อยหนึ่งพรรษา เป็นประเพณีสืบทอดกันมานานแสนนาน เพื่อเรียนรู้คุณธรรมกันอย่างจริงจัง ก่อนที่จะเริ่มทำมาหาเลี้ยงชีพหรือมีครอบครัว ชายใดที่บวชเรียนแล้วก็จะได้รับการยกย่องนับถือจากสังคม ดังมีสำนวนชาวบ้านเรียกผู้บวชเรียนแล้วว่าคน "สุก" ส่วนชายที่ยังไม่ได้บวชก็ถือว่ายังเป็นคน "ดิบ" อยู่ ศัพท์สองคำนี้คงจะใช้เทียบกับผลไม้หรืออาหารนั่นเอง ผลไม้หรืออาหารใดๆ ที่ "สุก" แล้ว ย่อมมีคุณค่าควรแก่การบริโภค ส่วนที่ยัง "ดิบ" ย่อมต้องรอเวลาพัฒนาต่อไป จึงยังด้อยคุณค่าอยู่

โดยที่บรรดาชายหนุ่มในสมัยโบราณ ได้รับการศึกษาเล่าเรียนและการสั่งสอนอบรมจากพระภิกษุสงฆ์มาแต่เยาว์วัย ครั้นเมื่อบรรลุนิติภาวะก็ยังได้โอกาสอุปสมบทเป็นพระภิกษุอีกระยะหนึ่ง บางท่านก็บวชอยู่หลายปีจึงลาสิกขา **การฝึกอบรมเหล่านี้ คือช่วงเวลาแห่งการปลูกฝังสัมมาทิฏฐิ และโยนิโสมนสิการลงในจิตใจของพลเมืองในชาติ** ซึ่งอย่างน้อยก็ทำให้เขาสามารถแยกแยะระหว่างดีกับชั่ว บุญกับบาป ผิดกับถูก ควรกับไม่ควร ทั้งสามารถนำไปปฏิบัติ

ได้ในชีวิตจริง ไม่ต้องสั่งสมบาปไปตลอดชีวิต

ครั้นเมื่อชายเหล่านี้ออกไปประกอบอาชีพ ก็สามารถควบคุมรักษาตนเองให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมได้ เมื่อถึงคราวมีครอบครัว ก็เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี สามารถอบรมปลูกฝังคุณธรรมในพระพุทธศาสนาให้แก่บรรดาลูกหลานและสมาชิกทั้งมวลในครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยเหตุนี้ในอดีตจึงไม่ใคร่จะมีเรื่องหยาบช้าลามกหรืออาชญากรรมร้ายแรง ดังที่ปรากฏขึ้นมากมายในปัจจุบัน

ครั้นสมัยต่อมา เมื่อการศึกษาของชาติเจริญขึ้น มีสถาบันการศึกษาเกิดขึ้นมากมายถึงระดับอุดมศึกษาชั้นสูงสุด หลายฝ่ายจึงมองข้ามความสำคัญของการศึกษาในวัด และการบวชอันเป็นประเพณีที่ดีงามของเราไปเสีย มิหนำซ้ำมารดาบิดาตลอดจนผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมือง ต่างก็เห็นว่าผู้ที่จบมหาวิทยาลัยแล้วย่อมเป็นคนดีเอง จึงไม่สนับสนุนให้บุตรหลานบวชเรียนหรือศึกษาพระพุทธศาสนากัน ความเห็นเช่นนี้เป็นความเห็นที่ผิดอย่างยิ่ง

ผลพวงของความเห็นผิดได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้นๆ แล้ว ในปัจจุบันเป็นต้นว่าคนไทยต่างประกาศตนเองว่าเป็นชาวพุทธ แต่เหตุใดจึงพากันประพฤติผิดศีล เช่น การล้างผลาญชีวิตกันอย่างโหดร้ายทารุณ การขโมย การปล้นจี้กันอย่างอุกอาจทั้งๆ ที่มีการประกาศว่าเศรษฐกิจของชาติดีกว่าสมัยก่อนมาก ตลอดจนการฉ้อราษฎร์บังหลวงในหมู่ชนที่มีฐานะดี

เหตุการณ์เหล่านี้เป็นหลักฐานพอหรือยังว่า **การเรียนแต่วิชาชีพนั้นไม่ช่วยให้คุณธรรมของคนพัฒนาขึ้นได้เลย** ในทำนองตรงข้าม **ยิ่งมีความรู้ทางเทคโนโลยีมากขึ้นเท่าใด คนเราก็ยิ่งประกอบกรรมชั่วได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้นหากขาดคุณธรรมกำกับใจ** และที่น่าวิตกอย่างยิ่งก็คือ **ไม่มีใครมองเห็นว่าคนยิ่งฉลาดยิ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิได้ง่ายกว่าคนมีสติปัญญาปานกลาง หรือแม้คนมีปัญญาน้อย**

ถ้าเราจะลองไปสำรวจหลักสูตรที่จัดสอนกันตามคณะวิชาต่างๆ ในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศนั้น ส่วนใหญ่จะเน้นหนักในด้านวิชาชีพ ในเรื่องคุณธรรมนั้นน้อยเหลือเกิน ส่วนธรรมะในพระพุทธศาสนานั้นกล่าวได้ว่าไม่มีเลย ยกเว้นคณะที่เปิดสอนวิชาศาสนศาสตร์ หรือเกี่ยวข้องกับศาสนศาสตร์ และแม้จะมีการเรียนการสอนวิชาศาสนศาสตร์กันก็เป็นเรื่องของการ **“รู้จำ”** เท่านั้น ไม่มีภาคปฏิบัติ

การเรียนวิชาต่างๆ เป็นต้นว่าวิทยาศาสตร์ ยังต้องมีห้องปฏิบัติการ เพื่อทำการทดลอง พิสูจน์กฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้เข้าใจบทเรียนยิ่งขึ้น แต่วิชาพุทธ-ศาสตร์นั้นก็ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์ด้วย แถมยังล้ำลึกกว่าวิชาวิทยาศาสตร์มากมายนัก **หากไม่มี “การปฏิบัติ” จริงแล้ว ย่อมยากที่จะเข้าใจอย่างแท้จริง** ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบัน เราจึงได้ยินการกล่าวสรุปธรรมะในพระพุทธศาสนาผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎก เช่น “สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ” เป็นต้น ทั้งๆ ที่มีคำสอนปรากฏอยู่มากมายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า นรกนั้นมีจริง คนทำชั่วก็ต้องไปเสวยกรรมในนรกจริงๆ ดังมีพระเจ้าอชาตศัตรูและพระเทวทัตเป็นตัวอย่าง

เมื่อไม่มีการเรียนการสอนธรรมะในพระพุทธศาสนากันในระดับอุดม-ศึกษา เราจะหวังได้อย่างไรว่า บรรดาบัณฑิต มหาบัณฑิต หรือดุษฎีบัณฑิตที่จบจากสถาบันการศึกษาออกมามีตำแหน่งและบทบาทสำคัญๆ ในชาติ จะรู้และเข้าใจธรรมะในพระพุทธศาสนา เมื่อไม่รู้ธรรมะ ไม่เป็นสัมมาทิฏฐิ แล้วเราจะหวังได้อย่างไรว่า บัณฑิตเหล่านั้น หรือพูดให้ตรงก็คือลูกหลานของเรา เด็กๆ ของเรา เยาวชนของเรา ซึ่งจะต้องเป็นผู้สืบทอดประเทศชาติและศาสนาของเราต่อไป จะเป็นคนดี มีสัมมาทิฏฐิ มีคุณธรรมอย่างแท้จริง สามารถพาประเทศชาติให้ดำรงความเป็นไทยได้ตลอดไป

ดังนั้นจึงต้องขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าผู้ที่คิดว่าบัณฑิตที่จบมหาวิทยาลัยแล้วย่อมเป็นคนดีมีคุณธรรมทั้งสิ้นนั้นเป็นความคิดผิดอย่างร้ายแรง เพราะ**อันที่จริงความฉลาดรอบรู้ในวิชาชีพนั้น เป็นคนละเรื่องกับคุณธรรม** เมื่อเราต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านวิชาชีพ เราก็จัดสอนวิชาชีพให้ **แต่เมื่อเราต้องการให้ผู้เรียนเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์แบบ ทำไมเราไม่จัดสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้พวกเขา**

ถ้าจะถามว่าคนที่คิดโปรแกรมป้อนคอมพิวเตอร์นั้นเก่งไหม ก็ต้องตอบว่าเก่งมาก แต่ถ้าถามอีกว่าคนที่คิดโปรแกรมลามกอนาจารป้อนคอมพิวเตอร์ซึ่งกำลังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมากในปัจจุบันเก่งไหม ก็ต้องตอบว่าเก่งมากและเลวมากอีกด้วย เพราะการกระทำของเขาขาดคุณธรรม

ดังนั้นเราจำเป็นจะต้องแยกให้ออกว่า ความรู้ทางวิชาชีพกับคุณธรรมนั้นเป็นคนละส่วนกัน แต่ต้องมีควบคู่กัน เพราะคุณธรรมจะเป็นตัวควบคุมคนเราให้ประกอบแต่สัมมาชีพ มิใช่ประกอบมิจฉาชีพ **เรือขาดหางเสือไม่ได้ฉันใดคนเราก็ขาดคุณธรรมไม่ได้ฉันนั้น** เมื่อเราต้องการให้เรือมีหางเสือ เราก็ต้องนำหางเสือไปติดเข้ากับลำเรือ **เมื่อเราต้องการให้เยาวชนของเรามีคุณธรรมในพระพุทธศาสนา ไฉนจึงไม่ปลูกฝังคุณธรรมในพระพุทธศาสนาลงในจิตใจพวกเขาเล่า** ไฉนจึงไปคิดว่าคุณธรรมในจิตใจ คนจะเป็นผลพลอยได้จากการมีความรู้ด้านวิชาชีพ หรือเทคโนโลยีเล่า?

ในสภาพสังคมปัจจุบันที่เทคโนโลยีก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ ของชาติก็พยายามจะวิ่งไล่ตามให้ทันเทคโนโลยีเหล่านั้น จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักสูตรภาคบังคับของแต่ละภาควิชาจะไม่มีที่ว่างสำหรับวิชาพระพุทธศาสนาเลย

บัดนี้ผลพวงของการขาดความรู้ความเข้าใจธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ในชีวิตจริงนั้น ได้แสดงตัวให้

ปรากฏชัดเจนแล้วในสังคมไทยทุกระดับชั้น นับตั้งแต่พฤติกรรมอันไม่ชอบมาพากลของเหล่าผู้บริหารประเทศบางท่าน ไปจนถึงการประกอบอาชญากรรมร้ายแรงของประชาชนทั่วไป รวมทั้งการเข่นฆ่าล้างผลาญชีวิตกันในหมู่เยาวชนนักศึกษา ตลอดถึงการประกอบการค้าสิ่งเสพติดของบุคคลมากมาย ไม่เว้นแม้ผู้ที่มีอาชีพเป็นครูบาอาจารย์

สิ่งเหล่านี้คือปัญหาที่ทุกๆ ฝ่ายจะต้องร่วมมือกันแก้ไข แต่จะแก้ไขกันอย่างไร และเมื่อไร ?

ทำไมเราไม่ย้อนกลับไปดูอัจฉริยภาพ และภูมิปัญญาของปู่ย่าตายาย แต่ครั้งกระโน้น ซึ่งส่งเสริมให้ลูกหลานเข้ารับการอบรมคุณธรรมในพระพุทธศาสนามีการบวชเณรหรือบวชพระ เป็นต้น ทำไมบรรดามารดาบิดาผู้ปกครองในปัจจุบันไม่ส่งเสริมให้ลูกหลานบวชเณรหรือบวชพระกันในช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อน แทนที่จะแข่งขันกันส่งลูกหลานไปเรียนต่างประเทศ หรือเมื่อพ้นภาคฤดูร้อนแล้ว ถ้าผู้บวชปรารถนาจะอยู่ศึกษาพระธรรมวินัยต่อไปอีกระยะหนึ่ง โดยขอพักการเรียนไว้สัก ๑ หรือ ๒ ปีก่อน แล้วค่อยลาสิกขากลับไปเรียนต่อให้จบ หรือมิฉะนั้นเมื่อจบการศึกษาเรียบร้อยแล้ว ก็ควรจะบวชสัก ๑ หรือ ๒ ปี แล้วจึงไปเริ่มประกอบอาชีพก็คงจะไม่ช้าเกินไป

ถ้ามารดาบิดา ผู้ปกครองตระหนักในคุณค่าของการศึกษาพระพุทธศาสนาแล้วส่งเสริมให้ลูกหลานได้มีโอกาสรับการอบรมตามวิธีดังกล่าวแล้ว **นอกจากท่านจะได้ลูกแก้วไว้เป็นสมบัติที่น่าภาคภูมิใจไปตลอดชีวิต เพราะคุณธรรมความดีของเขาแล้ว ท่านยังจะมีส่วนทำคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อประเทศชาติ และพระพุทธศาสนาทั้งในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย** แต่ถ้าท่านคิดแต่เพียงว่ายิ่งลูกจบเร็วเท่าไรยิ่งดี จะได้ออกมาแสวงหาความร่ำรวยแข่งกับผู้อื่น ท่านจะแน่ใจได้อย่างไรว่า ลูกของท่านจะไม่ก่อกรรมทำเข็ญ เช่น

อชาตศัตรูราชกุมารบ้าง ถ้าเวลานั้นมาถึงทุกอย่างก็สายเกินแก้เสียแล้ว

หากเราจะย้อนรำลึกนึกถึงหัวอกแม่ อย่างพระนางเวเทหิ พระราชมารดาของอชาตศัตรูราชกุมาร ในช่วงแห่งวิกฤติการณ์ในชีวิตที่บังเกิดขึ้นนั้น พระนางก็คงได้แต่เสียพระทัย แม้จะทรงคิดอยากให้พระโอรสบวช แต่ก็ช้าไปแล้ว เพราะบาปหนักเกินตัว คงได้แต่นึกรำพึงว่า มีพระราชสวามีที่แสนดีมีคุณธรรม กลับถูกพระโอรสปลงพระชนม์ มีพระโอรสที่แสนฉลาด แต่ไปคบคนพาล จึงต้องปลงพระชนม์พระราชบิดา ยิ่งคิดก็ยิ่งเสียพระทัยหนักขึ้น จึงตรอมพระทัยตายในที่สุด คนที่เปี่ยมล้นไปด้วยความรู้สึกอดสูเพราะการกระทำของสายโลหิตตนจะมีชีวิตอยู่สู้หน้าใครได้

ในสภาพสังคมปัจจุบันของเราก็ปรากฏขึ้นแล้วว่ามีลูกฆ่าพ่อ ทั้งๆ ที่ลูกเป็นผู้ได้รับการศึกษาทางโลกอย่างดี กรณีเช่นนี้ จึงน่าจะเป็นข้อคิดที่มารดาบิดาพึงตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมให้ลูกได้บวชเรียนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อว่าพวกเขาจะสามารถแยกแยะเรื่องบุญ-บาป ดี-ชั่ว ผิด-ถูก ควร-ไม่ควร ได้ถูก สามารถดำเนินชีวิตโดยไม่ผิดพลาดทั้งทางโลกและทางธรรม ประสบความสำเร็จในสัมมาชีพ สร้างเกียรติยศชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูล อีกทั้งรู้จักการสั่งสมบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไปเป็นทุนในภพหน้า

อนึ่งสำหรับผู้ที่จบการศึกษาแล้ว เข้ามาบวชก่อนที่จะไปประกอบอาชีพ หากเขามีความปรารถนาจะอยู่ในพระธรรมวินัยตลอดไป ก็นับว่าเป็นบุญของตัวเขาเอง และเป็นโชคดีของพระพุทธศาสนาที่จะมีพระภิกษุที่มีคุณธรรมไว้สืบทอดเจตนารมณ์และไว้ให้ชาวโลกได้กราบไหว้ หากสึกออกไปเป็นผู้ครองเรือนก็สามารถอบรมตนเองให้เป็นคนดีมีศีลธรรมได้โดยตลอด เมื่อถึงคราวมีครอบครัวก็สามารถเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนมีคุณภาพและคุณธรรมได้

สำหรับเยาวชนหญิงหรือนักศึกษาหญิงนั้น แม้ไม่สามารถบวชได้เหมือนเยาวชนชายหรือนักศึกษาชาย ก็อาจเข้าค่ายอบรมคุณธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อน หรืออาจเข้าร่วมโครงการอบรมระยะยาว เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาสัก ๑ หรือ ๒ ปี โดยพักการเรียนไว้ก่อนแล้วค่อยกลับไปเรียนต่อ หรือมิฉะนั้นเมื่อจบการศึกษาแล้ว จะเข้าร่วมโครงการอบรมธรรมะเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาสัก ๑ หรือ ๒ ปี จึงไปประกอบอาชีพ ย่อมไม่สายเกินไป หรือถ้าจะยึดอาชีพเป็นครูสอนคุณธรรมก็ย่อมทำได้

ถ้ามารดาบิดาหรือผู้ปกครองตระหนักถึงคุณค่าของคุณธรรมในพระพุทธศาสนา แล้วสนับสนุนให้บุตรหลานเข้ารับการอบรมหรือบวชเรียน ย่อมทำได้ไม่ยาก ถ้าพวกเขามั่นใจว่า โครงการที่เขาเข้าศึกษาอบรมนั้นเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิตของเขาอย่างแท้จริง และมารดาบิดาผู้ปกครองก็สนับสนุน

ยิ่งกว่านั้นถ้ามารดาบิดาผู้ปกครอง ตลอดจนผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติให้ความสนใจให้การสนับสนุนโครงการดังกล่าวแล้วนี้ ต่อไปภายหน้าก็จะกลายเป็นประเพณีของคนในสังคม **ถ้ามีประเพณีที่ดีงามเช่นนี้ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ของเราเกิดขึ้น ปัญหายุ่งเหยิงร้ายแรงต่างๆ จะต้องลดลงอย่างแน่นอน เพราะมีคนตระหนักในเรื่องของบาป-บุญมากขึ้น**

๑๓. เกณฑ์วัดคุณภาพของคน

ได้กล่าวแล้วว่า คนดีต้องมีโยนิโสมนสิการ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ คนดีย่อมคิดดี พูดดีและทำดี แต่บางทีคนที่พูดดีและทำดีกับเราก็ใช่ว่าเขาจะคิดดีกับเราเสมอไป แต่การที่เขาพูดดีและทำดี ก็เพื่อลวงให้เราตายใจว่าเขาเป็นคนดี หลงคบค้าสมาคมกับเขา กว่าจะรู้ว่าเขาเป็นคนชั่วช้าสามานย์ บางทีก็สายไปเสียแล้ว

ดังนั้นจึงมีคำถามว่า **"เราจะมีเกณฑ์อย่างไรสำหรับวัดว่าใครเป็นคนดีหรือไม่ดี ?"**

คำตอบก็คือ **"คนดีจะต้องทำหน้าที่ของตนตามวัตถุประสงค์"** นี่คือเกณฑ์วัดคุณภาพของคน **ถ้าทำผิดวัตถุประสงค์ แม้ได้ประโยชน์ ก็ไม่ถูกต้อง** เช่น นักเรียนนักศึกษา มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน ไม่ใช่ไปเดินขบวนต่อต้านคัดค้านกรณีต่างๆ ทางการเมือง แต่ในยามคับขันที่นักศึกษาจำเป็นต้องเข้าร่วมแสดงบทบาทเพื่อพิทักษ์อธิปไตยสูงสุดของชาติบ้านเมืองไว้ก็ย่อมทำได้ แต่เมื่อเสร็จแล้วจะต้องรีบกลับเข้าห้องเรียน หรือการที่นักศึกษาออกไปทำงานสังคมสงเคราะห์ในบางครั้งบางคราวก็ย่อมทำได้ แต่ถ้าทำเป็นประจำ จนไม่เป็นอันศึกษาเล่าเรียน ย่อมถือว่าทำผิดวัตถุประสงค์ จัดว่าเป็นนักศึกษาที่ดีไม่ได้ ในนาข้าวนั้น ชาวนาถือว่าต้นข้าวมีประโยชน์สูงสุด หากมีวัชพืชขึ้นแทรกแซงก็จะต้องถูกกำจัดออกไปเพราะไร้ประโยชน์ แต่ถ้าบังเอิญต้นข้าวไปขึ้นแทรกแซงอยู่ในสนามกอล์ฟ ต้นข้าวนั้นย่อมจะต้องถูกกำจัดออกไป เพราะถือว่าเป็นวัชพืช ข้อนี้ฉันใด บุคคลที่ไม่ทำหน้าที่ของตนตามวัตถุประสงค์ ก็ถือว่าเป็นคนดีไม่ได้ฉันนั้น

คราวนี้ ลองหันมาพิจารณาพระภิกษุในพระพุทธศาสนาดูบ้าง พระ-

พุทธศาสนานั้นมีหลักฝึกตนอยู่ ๓ ข้อ คือศีล สมาธิ ปัญญา ดังนั้นถ้าภิกษุรูปใดไม่ทำหน้าที่ตามหลักดังกล่าว ย่อมได้ชื่อว่าไม่ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ ตัวอย่างเช่น พระภิกษุที่มุ่งประกอบอาชีพติรัจฉานวิชา โดยตรงด้วยการดูโชค ดูเคราะห์ ให้ฤกษ์วิวาหมงคล ใบ้หวย ทำการผ่าตัด รักษาโรค ฯลฯ เหล่านี้ หากกระทำเป็นครั้งเป็นคราวเพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่ญาติโยม ก็คงจะไม่เสียหายอะไรนัก แต่ถ้าทำเป็นประจำ ย่อมถือได้ว่าภิกษุนั้นไม่ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ของพระ-พุทธศาสนา จึงยากที่จะบรรลุสามัญญผลตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้

ในสามัญญผลสูตรนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ชัดแจ้งถึงลำดับแห่งการทำจิตให้บริสุทธิ์ พร้อมทั้งการเกิดผลแต่ละขั้นที่เนื่องมาจากการประกอบเหตุ โดยเริ่มจากการรักษาศีลให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ การสำรวมระวังอินทรีย์ การมีสติสัมปชัญญะและสันโดษ เมื่อสามารถปฏิบัติคุณธรรมเหล่านี้ได้บริบูรณ์บริสุทธิ์อย่างแท้จริง แล้วลงมือทำสมาธิ ย่อมละนิวรณ์ได้ เมื่อละนิวรณ์ได้แล้ว จิตย่อมเป็นสมาธิมั่นยิ่งขึ้น ย่อมสามารถบรรลุฌานไปตามลำดับจากปฐมฌานถึงจตุตถฌาน เมื่อจิตเป็นสมาธิมั่นยิ่งขึ้น ย่อมบรรลุวิชชา ๘ และความหลุดพ้นในที่สุด

ถ้าพระภิกษุไม่สามารถรักษาศีลให้บริบูรณ์บริสุทธิ์ได้แล้ว จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการบวชได้อย่างไร? เมื่อภิกษุไม่ได้ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์แล้ว ย่อมยากที่จะบรรลุเป้าหมาย

บางท่านอาจอ้างว่า การประกอบติรัจฉานวิชาบางอย่างนั้นมิได้มุ่งหวังลาภสักการะใดๆ แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสังคมสงเคราะห์ ท่านจะอ้างเหตุผลอย่างไรก็ตาม แต่เมื่อการกระทำของท่านออกไปนอกกรอบของพระวินัยแล้ว ก็อาจจะถูกมองว่า **“นอกลู่นอกทาง”** อยู่นั่นเอง

ยิ่งกว่านั้น หากมีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งประกอบติรัจฉานวิชาขึ้น ก็

ย่อมจะเป็นตัวอย่างให้พระภิกษุรูปอื่นๆ ประกอบตามบ้าง ซึ่งจะเป็นช่องทางให้มิจฉาทิฏฐิบุคคลบางคนยึดเอาเพศบรรพชิตบังหน้าเพื่อแสวงหาลาภสักการะ ก็ย่อมเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาโดยตรง

อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เมื่อได้ประสบว่าพระภิกษุรูปใดประพฤตินอกลู่นอกทาง ควรหลีกเลี่ยงเสีย ไม่ให้ความเคารพนับถือ ดังที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงปฏิบัติต่อครูทั้ง ๖ **การที่ประชาชนไม่ให้การสนับสนุนพระทุศีล ก็ถือว่าได้ทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาแล้ว**

อนึ่ง การหลงนับถือคำสอนที่โง่งมงายของนักบวชบางรูป ก็อาจทำให้เราพลอยสร้างบาปโดยไม่รู้ตัว ดังเช่น กรณีครูปกุทธกัจจายนะ ๑ ในครูทั้ง ๖ ซึ่งสอนว่าการฆ่าคนไม่บาป เพราะเป็นการสอดศาสตราเข้าไประหว่างกองธาตุทั้ง ๗ ซึ่งประกอบขึ้นเป็นร่างกายคนเรา ถ้าประชาชนต่างพากันเชื่อคำสอนเช่นนี้คนเราก็คงจะสร้างบาปกันทั่วไป แล้วสังคมจะสงบได้อย่างไร?

เพราะฉะนั้น การเลือกนับถือนักบวชจึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยใช้เกณฑ์วัดคุณภาพของคน ดังได้อธิบายแล้ว

๑๔. เหตุแห่งการเกิดของศาสดาใหม่ๆ

ถ้าลองย้อนไปศึกษาประวัติศาสตร์สมัยก่อนพุทธกาลดู เราก็จะพบว่า สภาพสังคมของชาวอินเดียโบราณนั้น ยึดถือระบบวรรณะ ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร อย่างเหนียวแน่นมาโดยตลอด สิ่งนี้ย่อมสร้างความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมแก่ผู้ที่อยู่ในวรรณะต่ำเป็นอย่างยิ่ง ส่วนในด้านความเชื่อนั้น เราก็จะพบว่า ชาวอินเดียโบราณทุกชั้นวรรณะล้วนนับถือและบูชาเทพเจ้ามาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาลแล้ว แต่ถึงแม้บุคคลจะกราบไหว้อ้อนวอนขอพรเทพเจ้าให้ปกป้องคุ้มครองรักษาสักเพียงใด ครั้นเมื่อยามประสบทุกข์โศกโรคภัย เทพเจ้าก็ไม่สามารถช่วยให้รอดพ้นได้สักครั้ง

สภาพชีวิตที่ต้องประสบกับความทุกข์ และความไม่เป็นธรรมในสังคมที่เกิดขึ้นเนืองๆ ย่อมทำให้ผู้คนเกิดความเบื่อหน่าย เอือมระอาสภาพที่เป็นอยู่อย่างแน่นอน ในขณะเดียวกันก็ย่อมจะมีผู้หาแนวคิดใหม่เกี่ยวกับโลกและชีวิตเกิดขึ้นเรื่อยๆ ที่เห็นได้ชัดก็คือ การเกิดขึ้นของนักคิดหรือนักปรัชญาที่มีความคิดก้าวหน้า ๖ ท่าน ซึ่งมีศัพท์ทางศาสนาเรียกว่า **"ติตถกร"** หรือนิยมเรียกว่า "ครูทั้ง ๖" แม้พระพุทธศาสนาเอง ก็ถือได้ว่าเป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคนั้น

จากแนวคิดของครูทั้ง ๖ ที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ชัดว่าทุกท่านมีหัวก้าวหน้ามาก เพราะพยายามล้มล้างความเชื่อเก่าๆ เช่น ความคิดเรื่องเทพเจ้าโดยสิ้นเชิง และนอกจากครูปกุทธกัจจายนะแล้ว จะเห็นว่าทุกท่านล้วนมีความคิดล้มล้างเรื่องวรรณะด้วย

ตามหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาปรากฏว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนาแล้ว ครูทั้ง ๖ ก็อับรัศมีลงเป็นอันมาก ถึงกับมีการจ้างคนมาใส่ร้ายป้ายสีพระพุทธองค์หลายครั้งเพื่อทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของพระพุทธองค์ แต่ก็ไม่สำเร็จ

สาเหตุที่ทำให้คำสอนของครูทั้ง ๖ ไม่ได้รับความนิยมก็เพราะใช้แก้ปัญหาในชีวิตไม่ได้ผลจริงจัง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะครูทั้ง ๖ ขาดโยนิโสมนสิการหรือความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิตอย่างแท้จริง

โยนิโสมนสิการ หรือความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิต อาจแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิต ระดับธรรมดาทั่วไป

๒) ความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิต ระดับทิฏฐิ

๑) ความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิตระดับธรรมดาทั่วไป คือความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรมดาธรรมชาติ จนเป็นที่รู้และเข้าใจตรงกันโดยทั่วไปว่าเป็นความจริงเช่นนั้น เช่น ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือเป็นเรื่องที่บุคคลสามารถตรองได้ด้วยเหตุผล เช่น บุคคลที่เกียจคร้านในการทำมาหากินย่อมยากจน หรือผู้ที่มีวิริยะอุตสาหะในหน้าที่การงานย่อมประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นต้น

๒) ความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิตระดับทิฏฐิ คือความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องโลกและชีวิต อันเกิดจากญาณแห่งธรรมกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย รู้แจ้งเห็นแจ้งทั้งโลกียภูมิและโลกุตตรภูมิ เช่น เรื่องของบุญและบาป เรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโลกนี้โลกหน้า เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องอริยสัจ ๔ และนิพพาน เป็นต้น

โดยเหตุที่ครูทั้ง ๖ ขาดโยนิโสมนสิการในระดับทิฏฐิ จึงไม่สามารถชี้นำให้ประชาชนรู้วิธีดำเนินชีวิตที่สงบสุขได้อย่างแท้จริง ประชาชนย่อมเสื่อมศรัทธาไปเองโดยปริยาย

อนึ่ง จากกรณีของครูทั้ง ๖ นี้ ประกอบกับสภาพการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบัน ทำให้มองเห็นว่า นักคิดที่หัวก้าวหน้านั้นมีเกิดขึ้นอยู่ทุกยุคทุกสมัย

เพราะเบื่อลัทธิเก่าๆ ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าของเก่านั้นถูกหรือผิด แล้วแต่ละคนก็พยายามตั้งตัวเป็นศาสดาเจ้าลัทธิ ทั้งๆ ที่ไม่สามารถยืนยันได้ว่าลัทธิคำสอนของตนนั้นถูกหรือผิด ต้องคอยให้กาลเวลาเป็นผู้ตัดสิน ด้วยเหตุนี้จึงมีลัทธิใหม่ๆ เกิดขึ้นมาล้มล้างลัทธิเก่าอยู่ตลอดเวลา

ส่วนคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นสัจจธรรมอันสูงสุดคู่กับโลก และเป็นอมตะ ทั้งนี้เพราะพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ก็เป็นเช่นนี้เหมือนกันหมด ดังพุทธดำรัสว่า

"การไม่ทำบาปทั้งปวง (ศีล) การยังกุศลให้ถึงพร้อม(สมาธิ) การทำจิตให้ผ่องใส (ปัญญา) ๓ ข้อนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" [๑]

เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งว่า แม้พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาจะเป็นอมตะ ก็ยังมีคนอีกมากไม่เข้าใจ และที่น่าเศร้ายิ่งขึ้นอีกก็คือผู้ที่เป็นชาวพุทธแท้ๆ เป็นจำนวนมาก ก็ยังขาดความเข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นการปฏิบัติด้วยตนเอง จึงหันไปเลื่อมใสศรัทธาในดิรัจฉานวิชา เพราะไม่ต้องลงมือปฏิบัติเอง แต่มีผู้ทำตนเป็นที่พึ่งให้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ในที่สุดชาวพุทธบางคนก็เกิดเข้าใจว่าดิรัจฉานวิชาเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา ซ้ำยังกลายเป็นส่วนที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อมั่นของชาวพุทธบางคน ยิ่งกว่าพระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสียอีก

เพราะฉะนั้นเพื่อมิให้ดิรัจฉานวิชา หรือลัทธิความเชื่อใหม่ๆ เข้ามาทำให้ท่านพุทธศาสนิกชนเกิดความสับสนในพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธ-ศาสนา ก็จงเร่งศึกษาและปฏิบัติธรรมกันอย่างจริงจังเสียแต่บัดนี้

ข้อคิดที่ได้จากการศึกษาสามัญญผลสูตรมิได้มีเพียงเท่านี้ ที่ยกมากล่าวนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น หากท่านผู้อ่านได้ลงมือศึกษาตัวพระสูตรด้วยตน

---

๑ ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทคาถา ๒๕ / ๓๙

เองแล้ว ย่อมจะได้มุมมองหรือความคิดเห็นปลีกย่อยเพิ่มเติมอีกมากมาย

อย่างไรก็ตาม **เนื้อหาสาระสำคัญของสามัญญผลสูตร ก็คือหลักการและเป้าหมายอันเป็นอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนา**

หลักการนั้นประกอบด้วยองค์ ๓ คือศีล สมาธิ ปัญญา

ส่วนเป้าหมายอันเป็นอุดมการณ์สูงสุดก็คือ "ความหลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง"

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประทานอรรถาธิบายหลักการไว้โดยละเอียด ทรงย้ำอยู่ตลอดว่าการปฏิบัติตามหลักการโดยบริบูรณ์บริสุทธิ์แล้วนั้น ผู้ปฏิบัติจะได้บรรลุเป้าหมายอย่างแน่นอน

คำสั่งสอนเช่นนี้ไม่เคยมีปรากฏในคัมภีร์ศาสนาหรือคำสอนของศาสดาเจ้าลัทธิใดๆ ในโลกเลย

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณชี้แนะว่า การครองชีวิตเป็นฆราวาสนั้น มีโอกาสสร้างบุญกุศลได้น้อย (ฆราวาสนั้นคับแคบ) ต้องพัวพันเกี่ยวข้องอยู่กับบาปเสมอ (เป็นทางมาแห่งธุลี) แล้วทรงแนะนำว่าการครองชีวิตเป็นนักบวชนั้น มีโอกาสสร้างบุญกุศลได้มากกว่าฆราวาสมากนัก (บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง) เพราะนักบวชย่อมมีเวลาปฏิบัติตนตามหลักการดังกล่าวได้มากกว่าฆราวาส ย่อมบรรลุความหลุดพ้นได้เร็วกว่าการครองชีวิตเป็นฆราวาส

ข้อคิด ณ จุดนี้ ย่อมให้ความหมายว่า **บุคคลทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายยากจนหรือร่ำรวย ล้วนมีโอกาสบรรลุความหลุดพ้นทั้งสิ้น หากได้ปฏิบัติตาม**

หลักการของพระพุทธศาสนาโดยบริบูรณ์บริสุทธิ์

อนึ่ง บรรพชิตที่เคร่งครัดต่อการประพฤติปฏิบัติ แม้เพียงตามหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในสามัญญผลสูตรนี้ ย่อมถือได้ว่าเป็น **“พระแท้”**

สำหรับผู้ครองเรือน ก็ย่อมสามารถนำเนื้อหาสาระต่างๆ ในสามัญญผลสูตรนี้ ไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตของท่าน ทั้งในด้านส่วนตัว ครอบครัว ตลอดจนหน้าที่การงานอาชีพได้อย่างกว้างขวาง

ดังนั้นการศึกษาสามัญญผลสูตรจึงเป็นไปเพื่อความสุขและความเจริญฝ่ายเดียว ทั้งในโลกนี้ โลกหน้าและตราบวันบรรลุพระนิพพาน

วิธีฝึกสมาธิเบื้องต้น

วิธีฝึกสมาธิเบื้องต้น

สมาธิ คือความสงบ สบาย และความรู้สึกเป็นสุขอย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตทุกวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะและปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ง่ายๆ ดังวิธีปฏิบัติที่**พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี** (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้เมตตาสั่งสอนไว้ดังนี้

๑. **กราบบูชาพระรัตนตรัย** เป็นการเตรียมตัวเตรียมใจให้นุ่มนวลไว้เป็นเบื้องต้น แล้วสมาทานศีลห้า หรือศีลแปด เพื่อย้ำความมั่นคงในคุณธรรมของตนเอง

๒. **คุกเข่าหรือนั่งพับเพียบสบายๆ ระลึกถึงความดี** ที่ได้กระทำแล้วในวันนี้ ในอดีต และที่ตั้งใจจะทำต่อไปในอนาคต จนราวกับว่าร่างกายทั้งหมดประกอบขึ้นด้วยธาตุแห่งคุณงามความดีล้วนๆ

๓. **นั่งขัดสมาธิ** เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย นิ้วชี้ขวาจรดนิ้ว

หัวแม่มือซ้าย นั่งให้อยู่ในจังหวะพอดี ไม่ฝืนร่างกายมากจนเกินไป ไม่ถึงกับเกร็ง แต่อย่าให้หลังโค้งงอ หลับตาพอสบายคล้ายกับกำลังพักผ่อน ไม่บีบกล้ามเนื้อตาหรือว่าขมวดคิ้ว แล้วตั้งใจมั่น วางอารมณ์สบาย สร้างความรู้สึกให้พร้อมทั้งกายและใจว่า กำลังจะเข้าไปสู่ภาวะแห่งความสงบสบายอย่างยิ่ง

๔.นึกกำหนดนิมิต เป็น **"ดวงแก้วกลมใส"** ขนาดเท่าแก้วตาดำ ใสสนิทปราศจากราคี หรือรอยตำหนิใดๆ ขาวใส เย็นตาเย็นใจ ดังประกายของดวงดาว ดวงแก้วกลมใสนี้เรียกว่า **บริกรรมนิมิต** นึกสบายๆ นึกเหมือนดวงแก้วนั้นมานิ่งสนิทอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่เจ็ด นึกไปภาวนาไปอย่างนุ่มนวลเป็นพุทธานุสติว่า **"สัมมาอะระหัง"** หรือค่อยๆ น้อมนึกดวงแก้วกลมใสให้ค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่ศูนย์กลางกายตามแนวฐาน โดยเริ่มต้นตั้งแต่ฐานที่หนึ่งเป็นต้นไป น้อมด้วยการนึกอย่างสบายๆ ใจเย็นๆ ไปพร้อมๆ กับคำภาวนา

อนึ่ง เมื่อนิมิตดวงใสและกลมสนิทปรากฏแล้ว ณ กลางกาย ให้วางอารมณ์สบายๆ กับนิมิตนั้น จนเหมือนกับว่าดวงนิมิตเป็นส่วนหนึ่งของอารมณ์ หากดวงนิมิตนั้นเกิดอันตรธานหายไป ก็ไม่ต้องนึกเสียดาย ให้วางอารมณ์สบาย แล้วนึกนิมิตนั้นขึ้นมาใหม่แทนดวงเก่า หรือเมื่อนิมิตนั้นไปปรากฏที่อื่น ที่มิใช่ศูนย์กลางกาย ให้ค่อยๆ น้อมนิมิตเข้ามาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่มีการบังคับ และเมื่อนิมิตมาหยุดสนิท ณ ศูนย์กลางกาย ให้วางสติลงไปยังจุดศูนย์กลางของดวงนิมิต ด้วยความรู้สึกคล้ายมีดวงดาวดวงเล็กๆ อีกดวงหนึ่งซ้อนอยู่ตรงกลางดวงนิมิตดวงเดิม แล้วสนใจเอาใจใส่แต่ดวงเล็กๆ ตรงกลางนั้นไปเรื่อยๆ ใจจะปรับจนหยุดได้ถูกส่วน แล้วจากนั้นทุกอย่างจะค่อยๆ ปรากฏให้เห็นได้ด้วยตนเอง เป็นภาวะของดวงกลม ที่ทั้งใสทั้งสว่างผุดซ้อนขึ้นมาจากกึ่งกลางดวงนิมิตตรงที่เราเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ

ดวงนี้เรียกว่า **"ดวงธรรม"** หรือ **"ดวงปฐมมรรค"** อันเป็นประตูเบื้องต้นที่จะเปิดไปสู่หนทางแห่งมรรคผลนิพพาน การระลึกนึกถึงนิมิตหรือดวงปฐมมรรค

สามารถทำได้ในทุกแห่งทุกที่ ทุกอิริยาบถ เพราะ **ดวงธรรมนี้คือที่พึ่ง อันเป็นที่สุดแล้วของมนุษย์**

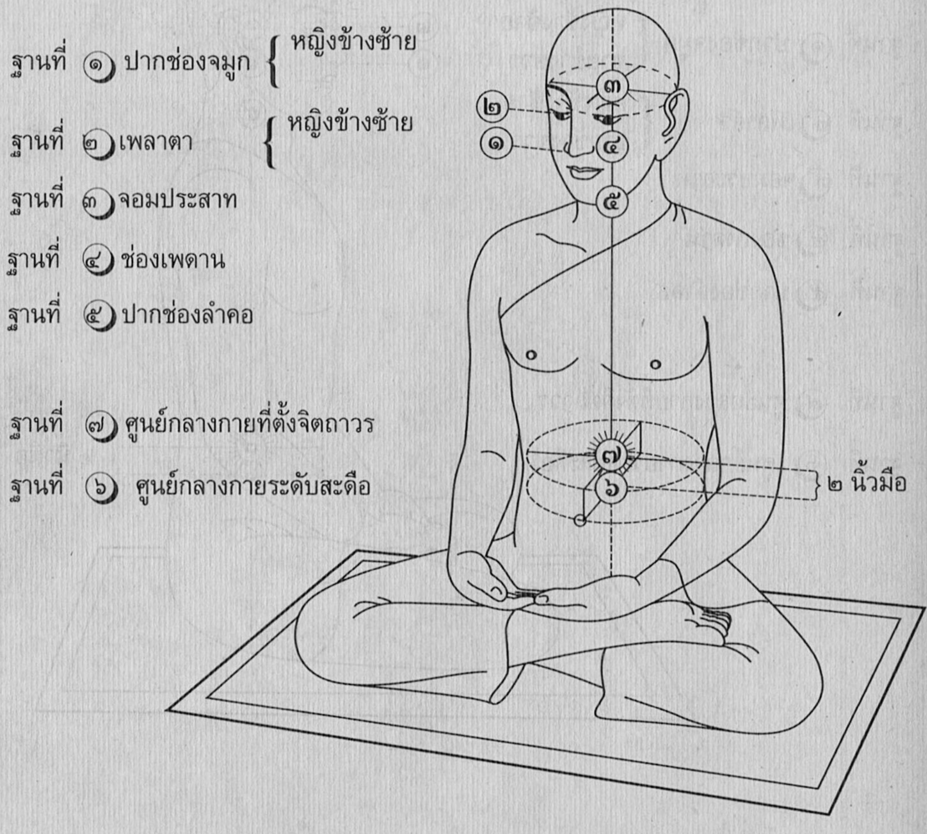
ข้อแนะนำ คือ ต้องทำให้สม่ำเสมอเป็นประจำ ทำเรื่อยๆ ทำอย่างสบายๆ ไม่เร่ง ไม่บังคับ ทำได้แค่ไหนให้พอใจแค่นั้น อันจะเป็นเครื่องสกัดกั้นมิให้เกิดความอยากจนเกินไป จนถึงกับทำให้ใจต้องสูญเสียความเป็นกลาง และเมื่อการปฏิบัติบังเกิดผลแล้ว ให้หมั่นตรึกระลึกนึกถึงอยู่เสมอ จนกระทั่งดวงปฐมมรรคกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับลมหายใจ หรือนึกเมื่อใดเป็นได้ทุกที

อย่างนี้แล้วผลแห่งสมาธิจะทำให้ชีวิตดำรงอยู่บนเส้นทางแห่งความสุข ความสำเร็จ และความไม่ประมาทได้ตลอดไป ทั้งยังจะทำให้สมาธิละเอียดอ่อนก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ได้อีกด้วย

ข้อควรระวัง

๑. อย่าใช้กำลัง คือไม่ใช้กำลังใด ๆ ทั้งสิ้นเช่นไม่บีบกล้ามเนื้อตา เพื่อจะให้เห็นนิมิตเร็วๆ ไม่เกร็งแขน ไม่เกร็งกล้ามเนื้อหน้าท้อง ไม่เกร็งตัว ฯลฯ เพราะการใช้กำลังตรงส่วนไหนของร่างกายก็ตาม จะทำให้จิตเคลื่อนจากศูนย์กลางกายไปสู่จุดนั้น

๒. อย่าอยากเห็น คือทำใจให้เป็นกลาง ประคองสติมิให้เผลอจากบริกรรมภาวนาและบริกรรมนิมิต ส่วนจะเห็นนิมิตเมื่อใดนั้นอย่ากังวล ถ้าถึงเวลาแล้วย่อมเห็นเอง การบังเกิดของดวงนิมิตนั้นอุปมาเสมือนการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ ไม่อาจจะเร่งเวลาได้

ภาพแสดงที่ตั้งจิตทั้ง ๗ ฐาน

ฐานที่ ๑ ปากช่องจมูก { หญิงข้างซ้าย / ชายข้างขวา

ฐานที่ ๒ เพลาตา { หญิงข้างซ้าย / ชายข้างขวา

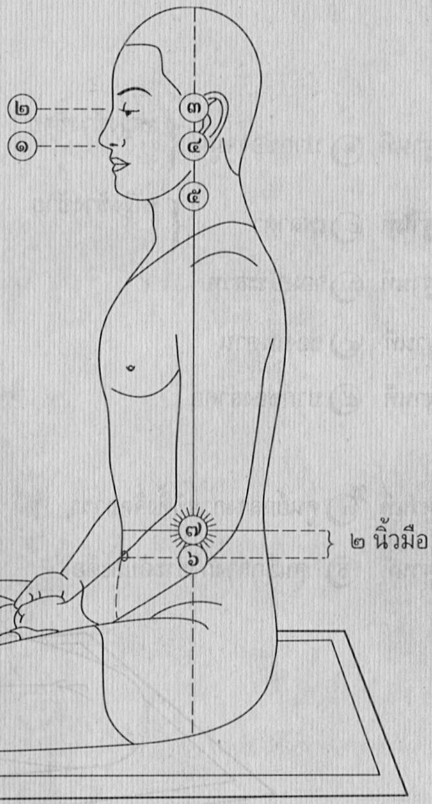
ฐานที่ ๓ จอมประสาท

ฐานที่ ๔ ช่องเพดาน

ฐานที่ ๕ ปากช่องลำคอ

ฐานที่ ๗ ศูนย์กลางกายที่ตั้งจิตถาวร

ฐานที่ ๖ ศูนย์กลางกายระดับสะดือ

ภาพแสดงที่ตั้งจิตทั้ง ๗ ฐาน

๓. อย่ากังวลถึงการกำหนดลมหายใจเข้าออก เพราะการฝึกสมาธิ เจริญภาวนาวิชชาธรรมกายอาศัยการเพ่ง**อาโลกกสิณ**คือกสิณความสว่างเป็นบาทเบื้องต้น เมื่อเกิดนิมิตเป็นดวงสว่างแล้วค่อยเจริญวิปัสสนาในภายหลัง จึงไม่มีความจำเป็นต้องกำหนดลมหายใจเข้าออกแต่ประการใด

๔. เมื่อเลิกจากนั่งสมาธิแล้ว ให้ตั้งใจไว้ที่ศูนย์กลางกายที่เดียว ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม เช่นยืนก็ดี เดินก็ดี นอนก็ดี หรือนั่งก็ดี อย่าย้ายฐานที่ตั้งจิตไปไว้ที่อื่นเป็นอันขาด ให้ตั้งใจบริกรรมภาวนา พร้อมกับนึกถึงบริกรรมนิมิตเป็นดวงแก้วใสควบคู่กันตลอดไป

๕. นิมิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะต้องน้อมไปตั้งไว้ที่ศูนย์กลางกายทั้งหมด ถ้านิมิตที่เกิดขึ้นแล้วหายไป ก็ไม่ต้องตามหา ให้ภาวนาประคองใจต่อไปตามปกติ ในที่สุดเมื่อจิตสงบ นิมิตย่อมปรากฏขึ้นใหม่อีก

สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเพียงเพื่ออาภรณ์ประดับกาย หรือเพื่อเป็นพิธีการชนิดหนึ่ง หรือผู้ที่ต้องการฝึกสมาธิเพียงเพื่อให้เกิดความสบายใจ จะได้เป็นการพักผ่อนหลังจากการปฏิบัติหน้าที่ภารกิจประจำวัน โดยไม่ปรารถนาจะทำให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ ยังคิดอยู่ว่าการอยู่กับบุตรภรรยา การมีหน้ามีตาทางโลก การท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสารเป็นสุขกว่าการเข้านิพพาน เสมือนทหารเกณฑ์ที่ไม่คิดจะเอาดีในราชการอีกต่อไปแล้ว

การฝึกสมาธิเบื้องต้นเท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็พอเป็นปัจจัยให้เกิดความสุขได้พอสมควร เมื่อซักซ้อมปฏิบัติอยู่เสมอๆไม่ทอดทิ้ง จนได้ดวงปฐมมรรคแล้ว ก็ให้หมั่นประคองรักษาดวงปฐมมรรคนั้นไว้ตลอดชีวิต และอย่ากระทำความชั่วอีก เป็นอันมั่นใจได้ว่าถึงอย่างไรชาตินี้ก็พอมีที่พึ่งที่เกาะที่ดีพอสมควร คือเป็นหลักประกันได้ว่าจะไม่ต้องตกนรกแล้วทั้งชาตินี้ และชาติต่อๆ ไป

ประโยชน์ของการฝึกสมาธิ

๑. ผลต่อตนเอง

๑.๑ ด้านสุขภาพจิต

◉ ส่งเสริมให้คุณภาพของใจดีขึ้น คือทำให้จิตใจผ่องใส สะอาดบริสุทธิ์ สงบ เยือกเย็น ปลอดโปร่ง โล่ง เบา สบาย มีความจำและสติปัญญาดีขึ้น

◉ ส่งเสริมสมรรถภาพทางใจ ทำให้คิดอะไรได้รวดเร็วถูกต้อง และเลือกคิดแต่ในสิ่งที่ดีเท่านั้น

๑.๒ ด้านพัฒนาบุคลิกภาพ

◉ จะเป็นผู้มีบุคลิกภาพดี กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า มีความองอาจสง่าผ่าเผย มีผิวพรรณผ่องใส

◉ มีความมั่นคงทางอารมณ์ หนักแน่น เยือกเย็น และเชื่อมั่นในตนเอง

◉ มีมนุษยสัมพันธ์ดี วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะ มีความเมตตากรุณาต่อบุคคลทั่วไป เป็นผู้มีเสน่ห์ เพราะไม่มักโกรธ

๑.๓ ด้านชีวิตประจำวัน

◉ ช่วยให้คลายเครียด เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน และการศึกษาเล่าเรียน

◉ ช่วยเสริมให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง เพราะร่างกายกับจิตใจย่อมมีอิทธิพลต่อกัน ถ้าจิตใจเข้มแข็งย่อมเป็นภูมิต้านทานโรคไปในตัว

๑.๔ ด้านศีลธรรมจรรยา

◉ ย่อมเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ เชื่อกฎแห่งกรรม สามารถคุ้มครองตนให้พ้นจากความชั่วทั้งหลายได้ เป็นผู้มีความประพฤติดี เนื่องจากจิตใจดี ทำให้

ความประพฤติทางกายและวาจาดีตามไปด้วย

◉ ย่อมเป็นผู้มีความมักน้อย สันโดษ รักสงบและมีขันติเป็นเลิศ

◉ ย่อมเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ย่อมเป็นผู้มีสัมมาคารวะและมีความอ่อนน้อมถ่อมตน

๒. ผลต่อครอบครัว

๒.๑ ทำให้ครอบครัวมีความสงบสุข เพราะสมาชิกในครอบครัวเห็นประโยชน์ของการประพฤติธรรม ทุกคนตั้งมั่นอยู่ในศีล ปกครองกันด้วยธรรม เด็กเคารพผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เมตตาเด็ก ทุกคนมีความรักใคร่สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๒.๒ ทำให้ครอบครัวมีความเจริญก้าวหน้า เพราะสมาชิกต่างก็ทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง เป็นผู้มีใจคอหนักแน่น เมื่อมีปัญหาครอบครัวหรือมีอุปสรรคใด ย่อมร่วมใจกันแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปได้

๓. ผลต่อสังคมและประเทศชาติ

๓.๑ ทำให้สังคมสงบสุข ปราศจากปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมอื่นๆ เพราะปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการฆ่าการข่มขืน โจรผู้ร้าย การทุจริตคอรัปชั่น ล้วนเกิดขึ้นมาจากคนที่ขาดคุณธรรม เป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนแอ หวั่นไหวต่ออำนาจสิ่งยั่วยวนหรือกิเลสได้ง่าย ผู้ที่ฝึกสมาธิย่อมมีจิตใจเข้มแข็ง มีคุณธรรมในใจสูง ถ้าแต่ละคนในสังคมต่างฝึกฝนอบรมใจของตนให้หนักแน่นมั่นคง ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิดขึ้น ส่งผลให้สังคมสงบสุขได้

๓.๒ ทำให้เกิดความมีระเบียบวินัย และเกิดความประหยัด ผู้ที่ฝึกใจให้ดีงามด้วยการทำสมาธิอยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้รักความมีระเบียบวินัย รักความสะอาด มีความเคารพกฎหมายของบ้านเมือง ดังนั้นบ้านเมืองเราก็จะสะอาดน่าอยู่ไม่มีคนมักง่ายทิ้งขยะลงบนพื้นถนน จะข้ามถนนก็เฉพาะตรงทางข้าม เป็นต้น

เป็นเหตุให้ประเทศชาติไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณ เวลาและกำลังเจ้าหน้าที่ที่จะไปใช้สำหรับแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความไม่มีระเบียบวินัยของประชาชน

๓.๓ ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า เมื่อสมาชิกในสังคมมีสุขภาพจิตดี รักความเจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพในการทำงานสูง ย่อมส่งผลให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย และเมื่อมีกิจกรรมของส่วนรวม สมาชิกในสังคมก็ย่อมพร้อมที่จะสละความสุขส่วนตน ให้ความร่วมมือกับส่วนรวมอย่างเต็มที่ และถ้ามีผู้ไม่ประสงค์ดีต่อสังคมจะมายุแหย่ให้เกิดความแตกแยก ก็จะไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะสมาชิกในสังคมเป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น มีเหตุผลและเป็นผู้รักสงบ

๔. ผลต่อศาสนา

๔.๑ ทำให้เข้าใจพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง และรู้ซึ้งถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนา รวมทั้งรู้เห็นด้วยตัวเองว่า การฝึกสมาธิไม่ใช่เรื่องเหลวไหล หากแต่เป็นวิธีเดียวที่จะทำให้พ้นทุกข์เข้าสู่นิพพานได้

๔.๒ ทำให้เกิดศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย พร้อมที่จะเป็นทนายแก้ต่างให้กับพระศาสนา อันจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง

๔.๓ เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป เพราะตราบใดที่พุทธศาสนิกชนยังสนใจปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาอยู่ พระพุทธศาสนาก็จะเจริญรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น

๔.๔ จะเป็นกำลังส่งเสริมทะนุบำรุงศาสนา โดยเมื่อเข้าใจซาบซึ้งถึงประโยชน์ของการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองแล้ว ย่อมจะชักชวนผู้อื่นให้ทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนาตามไปด้วย และเมื่อใดที่ทุกคนในสังคมตั้งใจปฏิบัติธรรม ทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เมื่อนั้นย่อมเป็นที่หวังได้ว่าสันติสุขที่แท้จริงก็จะบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน.

บรรณานุกรม

กนกบุญ. **คำให้การของเทวทัต.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

คึกฤทธิ์ ปราโมช (ม.ร.ว.). **ธรรมแห่งอริยะ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สยามรัฐ, ๒๕๓๗.

ถวิล (บุญทรง) วัติรางกูล. (อุบาสิกา) **เราคือใคร.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๓๐.

ปิ่น มุทุกันต์ (พ.อ.). แนวสอนธรรมะ, **หลักสูตรนักธรรมตรี.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

ปุ้ย แสงฉาย. **พระไตรปิฎกมหาวิตถารนัย ๕,๐๐๐ กัณฑ์,** พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๑ ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค. พระนคร: สำนักงาน ลูกส.ธรรมภักดี, ๒๕๐๔.

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). **มรดกธรรม** ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ (พระมงคลเทพมุนี) กรุงเทพฯ: บ.อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๗.

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). **ทางมรรคผลนิพพาน.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๕.

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). **รวมพระธรรมเทศนาและวิเคราะห์การเจริญสมถวิปัสสนากรรมฐาน วิชชาธรรมกาย.** กรุงเทพฯ: ศุภวนิชการพิมพ์, ๒๕๓๒.

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). **รวมพระธรรมเทศนา.** กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคนิค ๑๙, ๒๕๒๗.

พุทธทาสภิกขุ. **ตามรอยพระอรหันต์.** กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระสูตรและอรรถกถาแปล** ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ ๘ ภาคที่ ๑, พุทธปทาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๕.

ขุทฺทกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ขุทฺทกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑, สามัญญผลสูตร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย นิทานวรรค เล่มที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา พระวินัยปิฎก เล่ม ๔ มหาวรรค ภาค ๑, อุโบสถขันธกะ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๐.

พระราชวรมุนี. (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์.** กรุงเทพฯ: บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๘.

วศิน อินทสระ. **ทางแห่งความดี,** ธรรมบท ชุด ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๙.

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย. **พุทธศาสนสุภาษิต.** กรุงเทพฯ: พรศิวการพิมพ์, ๒๕๓๒.

เสถียร โพธินันทะ. **ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๕.

สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. **พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน** เล่ม ๓ กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน.** พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระภาวนาวิริยคุณ
(เผด็จ ทตฺตชีโว)

สมณศักดิ์	พระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระภาวนาวิริยคุณ
นามและฉายา	เผด็จ ทตฺตชีโว
ชาติกาล	วันเสาร์ที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓
ชาติภูมิ	ตำบลปากแพรก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
บรรพชาอุปสมบท	วันอาทิตย์ที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔ ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร โดยมี **สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์** (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ.๙) วัดปากน้ำ ในขณะดำรงสมณศักดิ์ ที่พระเทพวรเวที เป็นพระอุปัชฌาย์
วิทยฐานะ	กสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ Diploma of Dairy Technology Hawkesbury College Australia นักธรรมตรี สำนักเรียนวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง	รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย รองประธานมูลนิธิธรรมกาย รองหัวหน้าพระธรรมทูต สาย ๘ President of Dhammakaya International Society of California U.S.A.

ผลงานหนังสือที่ผ่านมา

เรียบเรียงจัดพิมพ์หนังสือ ประมาณ ๖๐ เรื่อง เช่น มงคลชีวิต, โอวาทปาฏิโมกข์, ทศพิธราชธรรม, คนดีที่โลกต้องการ, กลยุทธชนะอุปสรรค (ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ), ต้นบัญญัติมารยาทไทย (เสขิยวัตร), บวชสร้างบารมี, อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข, เรื่องน่ารู้, ชีวกโกมารภัจจ์หมอเทวดา, เจริญรอยตามบาท กษัตรา, ลูกน้องที่ดีเศรษฐีที่รัก, ธรรมิกสังคม, กลยุทธ์ สู่ความสำเร็จ, นิทานชาดก, แม่บทการตัดสินใจ, หลักการบริหารตามพุทธวิธี, มองอย่างนักคิด ทำอย่างนักสู้, คุณธรรมแม่ทัพนายกอง, กำเนิดโลกและมนุษยชาติ, ก่อนไปวัด, ลักษณะมหาบุรุษ, การทำบุญให้ทาน์ที่สมบูรณ์แบบ, บุญวันเกิด, ไหว้ครู, ตำรับยอดเลขา, ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, อิตถี เล่ม ๑,๒ โอวาทนักสร้างบารมี แด่นักสร้างบารมี ๑-๔ ฯลฯ

พระภาวนาวิริยคุณ

(เผด็จ ทตฺตชีโว)

ปัจจุบันดำรงสมณกิจเป็น

รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย

รองประธานมูลนิธิธรรมกาย

รองหัวหน้าพระธรรมทูตสาย ๘ และ

President of Dhammakaya International

Society of California U.S.A

เกิดเมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๓

สำเร็จการศึกษาด้านกสิกรรม

และสัตวบาลบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ

Diploma of Dairy Technology, Australia

อุปสมบท เมื่อ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๔

ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ISBN 974-89975-6-1

9 789748 997568

๖๐.-